Geoffrey Regan

Oroszlánszívűek

*Szaladin, I. Richárd
és a harmadik keresztes hadjárat*

Geoffrey Regan

Oroszlánszívűek

Szaladin, I. Richárd és a harmadik keresztes hadjárat



GENERAL PRESS KIADÓ

ALAPÍTVA 1988-BAN

KÜLÖNLEGES KÖNYVEK SOROZAT

A mű eredeti címe
Lionhearts: Saladin, Richard I, and the Era of the Third Crusade

Fordította ERDÉLYI ANDRÁS, SZIEBERTH ÁDÁM

Szerkesztette BORUS JUDIT

A borítótervet
GREGOR LÁSZLÓ
készítette

ISSN 1585-6860
ISBN 978 963 9648 85 2

Kiadja a GENERAL PRESS KIADÓ
1138 Budapest, Viza utca 9–11. fszt. 2.
Telefon: 359-1241, 270-9201 Fax: 359-2026

www.generalpress.hu
generalpress@generalpress.hu

Felelős kiadó LANTOS KÁLMÁNNÉ
Irodalmi vezető BESZE BARBARA
Művészeti vezető LANTOS KÁLMÁN
Felelős szerkesztő BARDI ERZSÉBET
Készült 22 nyomdai ív terjedelemben
Kiadói munkaszám 1472-07

Nyomdai előkészítés SCRIPTOR Kft.
Nyomta és kötötte a REÁLSZISZTÉMA DABASI NYOMDA Zrt.
Felelős vezető Berki István vezérigazgató

Di és Roger Sheffieldnek

Oroszlánszívűek

A küzdelem véget ért. A keresztes hadjárat befejeződött. Egyik fél sem aratott teljes győzelmet, de egyikük sem vallott akkora kudarcot, hogy szívesen újrakezdte volna a harcot. Jóllehet Jeruzsálem szent helyein keresztény latin papok ültek, al-Kudsz, ahogy a várost arabul nevezték, még mindig muszlim városnak számított. A Szentföld tengerparti településeit ismét keresztények uralták, de a szárazföld belsejében fekvő kastélyokat és erődöket muszlimok tartották kézben. Kerak kísértethellyé vált. Nyugat-Európa „vasembere" visszatért otthonába, hogy a hazai nyirkos levegőben rozsdásodjon, miközben az iszlám szilaj harcosai a sivatagi pusztaságokban száguldoztak apró lovaikon, jobb híján egyetlen fegyverükkel, furkósbotjaikkal felszerelkezve. „Coeur de Lion", a nyugati franciák leghatalmasabbika, eltemette muszlim fejekből álló gyűjteményét, és új csatamezők felé indult, mit sem sejtve arról, hogy árulás leselkedik rá. Az Oroszlánszívűt, akit egyetlen muszlimnak sem sikerült legyőznie, most maguk a keresztények zárták ketrecbe. Szaladin, az iszlám „oroszlánszívű", aki fizikailag és lelkileg éppoly kiváló tulajdonságokkal rendelkezett, mint a francia „Coeur de Lion", halálos veszélybe került, de nem ellenséges fegyverek, hanem barátok leselkedtek rá. A szent háború, amelyet a nyugati történészek

harmadik keresztes hadjáratként, a muszlimok harmadik barbár invázióként emlegetnek, ezután már csak a krónikások kéziratlapjain folyt tovább.

A történelem helyére legendák léptek, de egyvalami mégiscsak cáfolhatatlan tény. A harmadik keresztes hadjárat, bármelyik oldaláról nézzük is, a 12. század, de talán az egész középkor két legkiemelkedőbb alakjának erőpróbája volt. A szent háború kihívása két olyan embert emelt a magasba, akik óhatatlan emberi gyengeségeik ellenére győzedelmeskedni tudtak a háború rettenete és kíméletlensége fölött, és példájukkal nagyszerű áldozatok meghozatalára ösztönözték követőiket.

Manapság elemezhetjük, boncolgathatjuk indítékaikat; a történészeknek végtére is ez a dolguk. Richárdot harci kedve, hódítási szenvedélye, területszerző mohósága kétségkívül a szokványos középkori harcos királyok kategóriájába sorolja: azon férfiak közé, akik keveset tanulnak, még kevesebbet értenek, de ádázak, erősek és kíméletlenek. Ez a jellemzés kétségkívül ráillik arra a Richárdra, aki megvakíttatta és vízbe fojtatta a taillebourg-i helyőrséget, és lemészárolta az akkoni muszlimokat. De az „Oroszlánszívű" ragadványnév, amely a keresztes hadjáratra is elkísérte, többről árulkodik, mint puszta öldöklési hajlamról és diadalittasságról. A Richárd által vezetett hadjárat, amely a hátországtól kétezer kilométernyire végrehajtott összetett hadművelet volt, továbbá a foglyok lemészárlásáról hozott döntés, ami persze örökké vitatható, katonai szempontból mégiscsak olyan teljesítmény volt, amelyhez a legnagyobb erkölcsi bátorságra volt szükség. A keresztes hadjárat véget érhetett volna Akkonnál, ha saját sikerének áldozataként Richárd a hadsereg nagy részét a muszlim helyőrség őrzésére rendeli. Egy oroszlánszívű bátorságára volt szükség ahhoz, hogy

kockáztatni merjen, és vállalja még a saját oldalról érkező szemrehányást és gyalázatot is.

Hasonlóképpen a templomos és johannita (ispotályos) foglyok megölése a hattíni győzelem után megmutatta, hogy minden legendás nagylelkűségével együtt Szaladin is rendelkezett ugyanazzal az erkölcsi merészséggel, amellyel francia ellenfele. Revizionista történészek persze ehhez nyilván hozzá fogják tenni, hogy Szaladin volt az, aki megölette az egyiptomi vezírt, Savart, keresztre feszített egy eretnek poétát, és számos esetben virtuális autodafékat rendeztetett, ahol keresztény foglyokat mészároltak le iszlám vallási szertartásokon. Ám ugyanez a Szaladin volt az, aki számtalan alkalommal könyörületet tanúsított a szegények és elesettek iránt, s akit ezért oly sokan csodáltak, barátai és ellenségei egyaránt. A történész nem lépheti át saját témája határmezsgyéit. Egy adott személyiséget csakis a saját kora mércéivel lehet megítélni. A 12. század és a keresztes hadjáratok egészének összefüggéseibe helyezve mindkét ember saját kora fölé emelkedett; Richárd katonai zseniként, Szaladin pedig az iszlám nemes „szent királyaként".

A két oroszlánszívű soha nem találkozott. Mindazonáltal a keresztes hadjárat utóhatásaként keresztény és muszlim vezetők együtt élvezhették a béke áldásait, amikor Hubert Valter, Salisbury püspöke 1192 szeptemberében Szaladinnal találkozott. A püspök az udvaroncok szokásos dagályos hízelkedésével ömlengett Richárdról:

> *Ami uram királyomat illeti, azt mondhatom, nincs a világon olyan lovag, aki katonai ügyekben véle versenyre kelhetne, vagy aki vitézségben és nagylelkűségben hozzá felérhetne. De minek is szaporítsam a szót? Véleményem szerint – félretéve vétkeiteket –, ha a te nemes tulajdonságaidat hozzáadhatnánk*

Richárd királyéhoz, és az övéit a tieidhez, akkor mindketten olyan képességekkel lennétek felruházva, hogy az egész világ nem tudna kiállítani két ilyen herceget.

Szaladin és Richárd többé-kevésbé egyenlő arányban osztoztak az „Oroszlánszívű" jelzőhöz társított tulajdonságokban: bátorság és emelkedettség, büszkeség és bőkezűség, lelki nagyság és szerénység. Személyiségük különbözött, híveik mozgósításában azonban mindketten páratlanul eredményesek voltak.

ELSŐ FEJEZET

Poitoui Richárd, 1158–1189

Amennyiben volt valami angol Plantagenet Richárdban, francia ragadványnevén „Coeur de Lion”-ban, azt a dajkájának köszönhette. A középkorban a nemesi vagy királyi hölgyek ritkán szoptatták a csemetéiket, így hát Richárd nem édesanyja, Eleonóra királynő csecsbimbóját érezhette először ajka között, hanem egy St. Albansból való, Hodierna nevű angol nőét, aki szintén akkortájt szült fiút. Nagyon is elképzelhető, hogy Richárd élete első két évét jobbára Hodierna családjánál töltötte, akire később nagy szeretettel emlékezett. A dajka vér szerinti fia, a Richárddal egyidős Alexander Neckham később egy természettudományos értekezést írt, míg Hodierna olyan hírnévre tett szert, amilyennel kevés dajka büszkélkedhet: neve felkerült Anglia nemzeti térképére, tudniillik a wiltshire-i Knoyle Hodierna községet róla nevezték el. Amikor Richárd trónra került, dajkája iránti háláját azzal fejezte ki, hogy évente 27 font életjáradékot folyósíttatott Hodiernának a chippenhami királyi uradalomból.

Richard szülei, Anjou Henrik és Aquitániai Eleonóra a 12. század legfélelmetesebb alakjai közé tartoztak. 1152-ben kötött házasságukkal akkora területet egyesítettek, amely Henrik legfőbb urának, VII. Lajos francia királynak a birodalmát is beárnyékolta, hiszen Henrik ettől kezdve az

ország egész nyugati felét magáénak tudhatta. Bármilyen furcsa azonban, Anjou Henrik ilyen magas pozícióba emelkedése – 1154-ben mindehhez Anglia királyává koronázták – a francia király egy elképesztő baklövésén múlott. 1137-ben ugyanis VII. Lajos feleségül vette Eleonórát, X. Vilmosnak, Aquitánia hercegének tizenhat éves lányát.

Mivel Vilmosnak nem voltak fiai, Eleonóra örökölte a hatalmas Aquitániát, amely alig volt kisebb a Loire-tól a Pireneusokig terjedő Francia Királyságnál: magában foglalta Poitout, Auvergne-t, Périgueux-t és Gascogne-t. Lajos és Eleonóra házassága azonban nem volt boldog: a király kacérnak és közönségesnek találta feleségét, míg Eleonóra szenteskedőnek a királyt. Tizennégy évi házasságuk alatt két lányuk született, fiuk azonban egy sem. Lajos fiú utódra vágyott, ezért elvált Eleonórától, és feleségül vette Kasztíliai Konstanciát. Eleonóra nyomban hozzáment Anjou Henrikhez, és házasságuk első hat évében öt gyermeket szült neki, köztük három fiút. A stratégiai helyzet a Francia Királyságban egy csapásra megváltozott. VII. Lajos területei összezsugorodtak, míg Anjou Henrik hatalmas térségekre tett szert, és amikor sikerült az angol trónt is megszereznie, néhány év leforgása alatt Európa leghatalmasabb uralkodójává és az új Anjou-birodalom legfőbb urává vált.

Richárd 1158. szeptember 8-án született Oxfordban, a Beaumont-palotában. Annak ellenére, hogy ő az egyik leghíresebb angol király, egyik szülőjétől sem örökölt angol vonásokat, de még különösebb vonzalmat sem a szigeti királyság iránt. Minden szempontból poitoui volt, és minden porcikáját anyja aquitániai hercegségének életmódja vonzotta. Tekintettel a középkor magas csecsemőhalandósági rátáira, szülei távolról sem lehettek biztosak Richárd jövőjében. A királyi pár már elveszített egy fiút, Vilmost, aki betegeskedő kisgyerek volt, és még Richárd születése előtt meg-

halt. Éppen a magas csecsemőhalandóság miatt ebben a korban az anyák szeretetüket arra az időszakra tartogatták, amikor gyermekük már túljutott a veszélyes korai éveken. Alapvetően Eleonóra is ezt a gyakorlatot követte. Harmadik fia iránt azonban kezdettől fogva különleges gyengédséget táplált. Férje számára világossá tette, hogy a királynéi országrészeket Richárd fogja örökölni: ennek megfelelően csakis ő lehet az aquitániai hercegi, illetve a poitoui grófi cím várományosa.

Korai gyermekéveiben Richárd nem sokat láthatta szüleit: az 1160-as években Henrik szinte folyamatosan járta az országot, és kezdetben Eleonóra is gyakran vele tartott. Richárd első életévében, 1159-ben, a királyi pár és udvartartása becslések szerint több mint 5000 kilométert utazott, többnyire lóháton, ez úgy napi tizenöt kilométernek felel meg. Ezt a vándor életmódot nem éppen kisgyerekeknek találták ki, de a királynénak sem lehetett könnyű, már csak azért sem, mert gyakorta volt várandós, miközben igencsak vágyakozott a távoli Poitou fényűző udvari élete után. Ehhez járult hozzá az 1160-as évek belpolitikai küzdelme, amelyet Henrik és Becket Tamás canterburyi érsek vívott egymással. Ez jórészt felemésztette a király idejét és energiáját, fáradttá és ingerlékennyé tette. Henrik gyakran engedte szabadjára hírhedett „Anjou-temperamentumát” vagy „epés haragját”, amely végül Becket életébe került. Amikor rájött az őrjöngés, rikácsolt, üvöltözött, a földhöz verte magát, köpködött és nyáladzott, szőnyegeket rágott, takarókat tépett a fogával, bútorokat tört-zúzott, és aki közelébe került, azt megütötte, sőt olykor karddal meg is szúrta. Részint így engedte ki a feszültséget, részint azonban így szerzett érvényt akaratának; gyerekkori frusztrációinak eredménye volt ez az elviselhetetlen hisztéria. Egyik fia sem örökölte tőle, de talán éppen Richárdra hatott leginkább a gyerekkorban látott rossz példa.

Eleonóra nem sok örömet talált Angliában faragatlan férje mellett, s minden oka megvolt rá, hogy nosztalgiát érezzen Aquitánia víg és bohém élete iránt. Ahogy Richárd felcseperedett, Eleonóra magával vitte Angliából, és gondoskodott róla, hogy fia Poitiers-ben, a poitoui grófság fővárosában, vagyis a királynéi udvarban nevelkedjen. Tekintve hogy második fiúgyermek volt, Richárd nem számíthatott arra, hogy trónra kerül, habár a középkori élet sok tekintetben hasonlított a szerencsejátékhoz, különösképp a folytonos háborúk miatt; Richárdnak tehát mégiscsak készenlétben kellett állnia arra az esetre, ha apja vagy bátyja váratlanul elhalálozik.

A felnőtt Richárdot körülvevő legendák sokaságához képest eléggé meglepő, hogy egyetlen fennmaradt krónika sem ír a gyerekkoráról. Anekdoták híján kénytelenek vagyunk feltételezni, hogy Richárd gyermekkora hasonló lehetett bármely más, nemesi vagy királyi családból származó 12. századi ifjú emberéhez. Ami a társaitól megkülönböztette, az a hadijátékokban való jártassága mellett a költészet és a zene iránti fogékonysága volt. Ezeket a művészeteket Eleonóra aquitániai udvarában igen magas szinten művelték. Mindemellett Richárd meglehetősen művelt embernek számított, kiváló latintudásával például egy alkalommal igencsak meglepte a canterburyi érseket, azonkívül franciául és provanszálul is írt verseket. Dédapja, Aquitániai IX. Vilmos kiváló költő volt, és a királynéi udvarban folyó irodalmi tevékenység kétségkívül hatott a fiatalemberre. Műveltség tekintetében talán még nagy riválisát, Szaladint is felülmúlta, jóllehet ezek a dolgok meglehetősen viszonylagosak. A 12. századi európai műveltség az iszlám világához képest szegényesnek volt mondható, és a muszlimok – alighanem joggal – hajlottak arra, hogy a keresztény keresztes lovagokat barbároknak tartsák. Továbbá azok a kereszté-

nyek, akik kedvelték Tripoliszi Rajmundot és Szidóni Rajnaldot, Outremerben, a Szentföldön nőttek fel, ismerték a Keletet, és jobbára hasonlóan gondolkodtak a nyugat-európai keresztesekről, mint a muszlimok. A franciák inkább a hadászati tevékenységekben jeleskedtek. Így minden zenei és irodalmi talentuma ellenére az ifjú Richárd is idejét többnyire a harcművészetek elsajátításával töltötte. A nemesifjak rendszerint a testi gyakorlatokban és a harcászatban igyekeztek kitűnni, Richárd azonban a fizikai erőt párosította a szellemiekkel, s a fegyverforgatás mellett nagy gondot fordított a hadászati stratégiák tanulmányozására is. Természetesen ebben a korban egy nemesifjú számára életbe vágóan fontos volt, hogy a harcászatban kellő jártasságra tegyen szert, hiszen a várható élettartam lényegében attól függött, ki milyen ügyesen forgatja a kardot, a dárdát, a lándzsát, a harci bárdot. Richárd jócskán túlszárnyalta társait, olyannyira, hogy a harci tornákon aratott győzelmeit akár megélhetési forrásnak is tekinthette volna, ha nem születik hercegnek.

Ahhoz, hogy Oroszlánszívű Richárd személyiségfejlődését megérthessük, alapvetően fontos, hogy egyet s mást apjáról is tudjunk, aki igen összetett jellem volt, tele energiával; ám ez az erő, paradox módon, gyakran inkább gyengítette. Dinasztikus szemléletű ember volt, ugyanakkor képtelen bármiben is engedni vagy hatalmából bármennyit ténylegesen átruházni, még azoknak sem, akiktől egyébként önálló cselekvést várt el. Fiainak formálisan hatalmas területeket juttatott, de arról hallani sem akart, hogy az utódok valós tartalommal telíthessék meg címeiket. Legidősebb fiát, Henriket Anglia „királyává" koronázták ugyan, az apa azonban soha nem mulasztotta el érzékeltetni, mennyire üres ez a cím a gyakorlatban. Ez a mentalitás mindegyik fiát felbőszítette, ám egyiküket sem annyira, mint Poitoui

Richárdot. Nem véletlen, hogy apa és fiai között szinte folytonosak voltak az összetűzések.

1169-ben Richárd, az aquitániai hercegség fejében, hűbéruraként ismerte el Lajost. II. Henrik Richárdnak szánta a területet, s tervei szerint fiának el kellett jegyeznie VII. Lajos kisebbik lányát, a kilencéves Alizt, akit egyébként Eleonóra királynőhöz küldtek, hogy a Plantagenet-udvarban nevelkedjen. Henrik legidősebb fia Aliz nővérét, Margitot jegyezte el. Ez a két eljegyzés fontos részét képezte Henrik területgyarapítási elképzeléseinek, nevezetesen annak a tervnek, hogy megszerezze a Vexint, azaz az Ile-de-France és Normandia között egy ütközőzónát hozzon létre Gisors kastélyával a központban. Az „ifjú király" korai halála, valamint az a fordulat, hogy Richárd és Aliz házassága kútba esett, oda vezetett, hogy a Vexin birtoklása körül az 1190-es évekre állandó viták alakultak ki a Capet-ház és az Anjouk között.

Richárdot 1172-ben iktatták be Aquitánia hercegévé. Eleonóra felhasználta az alkalmat, hogy megünnepelje mindazt, amit a hercegség az ő számára gyermekkorában jelentett. Házaséletének, Anjou Henrik Angliájának nyomasztó emlékeit csodálatos világ váltotta fel. Az Artúr-mondakörből ismert Camelot várának varázslatos szellemiségét idézte, s maga a királyné is egyfajta Artúr-Guinevere hibridfigurává vált; egyfelől mesteri politikussá, másfelől viszont a dél-franciaországi levegőtől átitatott életöröm megtestesítőjévé. Richárd hercegi beiktatására Limoges városában került sor. A ceremóniát jelképes házasságkötéssel kötötték össze: az ifjú herceg ujjára húzták Limoges védőszentjének, Szent Valériának a gyűrűjét, elszakíthatatlan kapcsolatot teremtve Richárd és Aquitánia között. Azoknak tehát, akik a hovatartozását vitatják, indokolt figyelembe venniük, milyen szálak kötötték Richárdot Poitouhoz, s mennyire kevéssé érdekelte

apja zord szigetkirálysága. Anglia örökké a rettegett apára emlékeztette, míg Poitou maga volt a gyermekkor boldogsága és az anyai gyengédség.

A poitoui udvar Nyugat-Európa királyi gyermekeinek bölcsődéjévé vált. Eleonóra három fia, Henrik, Richárd és Gottfried, valamint húgaik, Eleonóra és Johanna, továbbá az 1160-as években a jövendőbeli arák, VII. Lajos lányai: Margit, Aliz és Konstancia, mind itt nevelkedtek. De más királyi sarjak is Poitouban töltötték gyermekkorukat, így például Brunswick Ottó, jövőbeni német császár.

Poitou, amellett, hogy királyi bölcsődeként működött, a feminizmus „oázisává" is vált, egészen egyedülálló módon az európai történelemben. A nők úgy érezhették, hogy bátran kibontakoztathatják önmagukat a nemiség „új korszaka" jegyében. A hagyományos kép, az „Éva, a csábító" helyét elfoglalta a „Nagyasszonyunk, a Mennyek Királynője"-imázs. Egyes történészek Eleonórának és udvarhölgyeinek tulajdonítják az európai lovagiasság és udvariasság forrását. Ám ha így volt is, a kezdeti eredmények még igen szerényeknek mondhatók, hiszen ennek a kornak a lovagjai még Aquitániában is barbároknak számítottak a 14. század második felének lovagjaihoz képest. II. Henriket gyakran figyelmeztették, hogy ez a „feminizmus" károsan befolyásolja fiai neveltetését, s a király attól tartott, hogy felesége nemcsak a szűkebb családi életet aknázza alá, hanem az egész államot forgatja fel. Az 1173-as események is arról győzték meg a királyt, hogy sejtései beigazolódnak, ezért úgy döntött, hogy véget vet Eleonóra briliáns kísérletének.

Richárd tehát tizennégy évesen, mai szemmel nézve zsenge ifjúként vált herceggé. Ám a 12. században egy tizennégy éves fiúról bizony már eltűnt a hamvasság. Ahogy megkapta a hercegi rangot, Richárd máris szembe találta magát az emberpróbáló feladattal: meg kellett védenie

Aquitániát a mohó szomszédoktól, akik alig várták, hogy kihasználhassák az ifjú herceg gyermeki gyöngeségét. A családtól túl sok segítségre nem számíthatott. Épp ellenkezőleg, apja és testvérei gyakran álltak ellenségei oldalára, s Richárd ezért kénytelen volt jövendőbeli apósához és hűbérurához, VII. Lajoshoz fordulni.

A poitoui udvarban Henrik három fia olyan kényelmet élvezhetett és olyan intellektuális ösztönzést kapott, amilyen a 12. században még hercegi sarjaknak is ritkán jutott osztályrészül. Amikor aztán felserdültek, egyre inkább elmerenghettek mindazon a rosszon, amit apjuk művelt velük. Anyjuk bátorította az efféle szabadgondolkodást, miközben az apa pontosan tudta, honnan fúj a szél, és honnan ered fiai lázadó magatartása.

A krónikák őriznek egy leírást a tizenéves Richárdról: „Magas termetű volt és elegáns; haja vörösesbarna, végtagjai egyenesek és ruganyosak; karja elég hosszú, nem túl alkalmas a kardforgatásra, hosszú lába viszont jól illett terméhez." Fizikai ereje legendás volt, amit a haditornákon alulmaradtak hosszú listája is mutat. Veleszületett sportos alkatát harmincas éveinek végéig őrizte, akkor azonban hízásnak indult, és egyre jobban elnehezült. Sok tekintetben ő volt a középkori lovag őstípusa, értett a zenéhez, verseket írt hölgyekhez, ugyanakkor a csatatéren rettegett harcosnak bizonyult, aki nem kímélte ellenfeleit. Mivel olyan udvari környezetben nőtt fel, ahol a nők voltak túlsúlyban, ennek a körülménynek alighanem volt egyfajta illúziórombol ó hatása. Vélhetően ennek tudható be az is, hogy a nőkben nem annyira szexuális tárgyat látott, mint inkább saját anyjának alsóbbrendű változatait. Egész élete során nem talált olyan nőt, akit egyenértékűnek tudott volna tekinteni anyjával vagy húgával, Johannával, s alighanem innen fakadt saját nemiségével kapcsolatos ellentmondásos magatar-

tása. Sok történész homoszexuálisnak könyveli el Richárdot, és ezen állítással szemben csak az utóbbi időben tapasztalható bizonyos kritika. Mindenesetre olyan közismerten homoszexuális uralkodókkal szemben, mint II. Edvárd, Piers Gaveston nevű „szeretőjével", vagy I. Jakab, és az őt szórakoztató udvaroncfiúk, Richárdról egyetlen olyan feljegyzés sem maradt fenn, amely arra utalna, hogy szexuális értelemben férfiak vagy fiúk társaságát élvezte volna.

1172 karácsonyán jó ideje érlelődő, igen komoly családi perpatvar robbant ki. Henrik király magához rendelte Eleonórát, és utasította, hogy a fiait is hozza magával, hogy a karácsonyt együtt ünnepeljék Chinonban. Ám alighogy összegyűltek, máris kitört a veszekedés. Henriket nyilvánvalóan dühítette, hogy legidősebb fia, az immáron tizennyolc esztendős, ekkor már házas Henrik nem csatlakozott hozzájuk. Eleonóra próbált érvelni, hogy az „ifjú király" – ahogy Henriket aposztrofálták, utalva a jelképes koronázásra, amellyel formálisan Anglia trónjára emelték – ugyanúgy saját területeket akar, mint ahogy Richárd megkapta Aquitániát, Gottfried pedig Bretagne-t. Henrik azonban dühödten feleségére támadt, hogy tönkreteszi fiait nevetséges udvarával, amely hemzseg a trubadúroktól és a hasonló mihasznáktól. Henrik kilátásba helyezte, hogy véget vet az ártalmas királynéi befolyásnak. Miközben Eleonóra Richárddal és Gottfrieddel hazautazott Poitouba, a király megpróbálta felkészíteni legidősebb fiát az uralkodói felelősségre: azzal kezdte, hogy elzárta Henriket a barátaitól és az ivócimboráitól. Az „ifjú király" gyakorlatilag házi őrizetbe került Chinonban. Március ötödikén azonban ifjabb Henrik megelégelte a fogságot. Az éj leple alatt megszökött, s egyenesen apósa, VII. Lajos udvarába menekült, hiszen csak ott remélhetett védelmet. Apja megpróbálta elkapni, végigkergette Le Mans-tól Alençonig, egészen a Capet-házi francia határig, de elkésett.

Az „ördögfajzatok", ahogyan a történészek II. Henrik ivadékait előszeretettel nevezik, most összedugták a fejüket: az „ifjú király" összehívta öccseit, Richárdot és Gottfriedet, és rávette őket, hogy VII. Lajossal szövetségben együttes erővel forduljanak apjuk ellen. Anyjuk természetesen messzemenően támogatta az összeesküvést. A kezdeti sikerek ellenére azonban II. Henrik hamarosan összeszedte magát, brabanti zsoldosokat fogadott, s egytől egyig leszámolt ellenségeivel. VII. Lajos sorsára hagyta a három Anjou-porontyot, és 1173. szeptember 25-én békét kötött Henrikkel a gisors-i nagy szilfa árnyékában. A nevezetes fa számos hasonló eseménynek volt tanúja a 12. században, egészen addig, amíg Lajos fia, Fülöp Ágost kivágatta. Henrik király a fiaival is békét kötött, kastélyokat és pénzt kínált nekik, noha ők hatalmat szerettek volna. A békekötés persze nem lehetett több fegyverszünetnél, hiszen Henrik képtelen volt megérteni, milyennek kellene lennie egy apának. Lehet, hogy békét kötött a Francia Királysággal és lázadó fiaival, de ekkor már eldöntötte, hogy soha nem fog megbékélni azzal az asszonnyal, aki csak azért szült neki gyermekeket, hogy aztán félrenevelje őket. Eleonóra királynő Poitouban volt, amikor értesült róla, hogy férje nagy zsoldossereg élén benyomult Aquitániába, és amerre csak elhalad, hatalmas pusztításokat visz végbe. Henrik nyilvánvalóan a királynét akarta büntetni, de a rombolást mégiscsak a népnek kellett megszenvednie, őket sújtotta a letarolt termés, a földek, a szőlőültetvények, a jószágállomány tönkretétele. Hamarosan minden lángokban állt Poitoutól északra. Tanácsadói megpróbálták a királynét menekülésre bírni, de Eleonóra büszkébb volt annál, semhogy otthonát csak úgy átadja a barbár hódítónak. És amikor már valóban a menekülés mellett döntött, túl késő volt. Lovagálruhát öltött, férfi módjára szétterpesztett lábbal ülte meg a lovat, s alig néhány lovag

kíséretében vágtázott végig füstölgő földjein. Szerencsétlenségére férjéhez hű poitouiak kezére került. Chinonba vitték, ahol azonnal börtönbe zárták. Fiai hónapokon át nem kaptak felőle hírt. Azt nem tudhatjuk, hogy Henrik rövid távú megoldásnak gondolta-e a királyné bebörtönzését, de annyi bizonyos, hogy Eleonóra tizenhat éven át raboskodott, egészen Henrik 1189-ben bekövetkezett haláláig. A „nagy hal" már Henrik hálójában volt. A király így masírozott be Poitouba, hogy a maradék kisebb halakat merítőhálójával kifogja; elsősorban azokat a női rokonokat, akik Eleonóra udvarában kerestek menedéket, köztük a lányát, Johannát, és Alizt, Richárd jegyesét. Henrik kíméletlenül megtisztította Augiász istállóját, megszüntette a fényűzést, és saját, megbízható emberei kezébe helyezte a kormányzást.

Amíg Capeting-területen anyja érkezésére várt, Richárdnak abban a megtiszteltetésben volt része, hogy VII. Lajos lovaggá ütötte. Anyja elfogatásának hírére Richárd visszatért Aquitániába, hogy báróit maga mögé állítsa a Henrik király elleni harchoz. A délvidék helyi uraságai számára azonban apa és fiú harca nem tűnt túl vonzónak, hiszen tisztában voltak vele, ha Richárd veszít, apja úgyis megbocsát neki, ők viszont, ha segítenek a lázadó fiúnak, bizonyosan akasztófán végzik. Richárd mindenesetre el volt szánva a harcra, függetlenül attól, hogy a bárók csatlakoznak-e hozzá. 1174 májusában le is aratta első győzelmét Saintes városánál, de a dicsőség nem tartott soká. Ahogy a hadiszerencse a lázadó hercegek ellen fordult, a fiúk egymással és VII. Lajossal kezdtek perlekedni. Az ekkor tizenhét éves Richárd belefáradt az értelmetlen torzsalkodásba, és Poitiers-nél találkozót kért apjától: a lába elé borult, és bocsánatáért esedezett. Általános békeszerződés vetett véget a családi viszálynak. Henrik király megbocsátott a fiainak, de tovább korlátozta személyes mozgásterüket. Hercegségeiket vissza-

kapták ugyan, de jóval kisebb területeket, pusztán néhány kastélyt. János azonban, a legfiatalabb (és a király kedvence), olyan megnövelt porcióban részesült, hogy jól ismert gúnyneve, a „Földnélküli", még ironikusabban csengett, mint az „ifjú király" ragadványnév, amely a hozzá kapcsolódó körülményekkel megtoldva előző évben a hercegek lázadásához vezetett. Richárdnak, akárcsak fivéreinek, esküt kellett tennie, hogy többé nem fordul apja ellen. A rebellis ifjak tehát végső soron ép bőrrel úszták meg a dolgot. Anyjuk azonban rab maradt, szigorított őrizetben, Salisbury várában, s ellátását a minimumra csökkentették. Nagy árat fizetett a kudarcáért, nem anyaként, hanem lázadóként. Rabsága idején gondolatai minden bizonnyal kedvenc fia, Richárd körül foroghattak, akit az Anjou-utódok legtehetségesebbikének tartott. Eljön még az ő ideje – csak ezzel vigasztalhatta magát a hosszú rabságra ítélt királyné.

1175–1176-ban Richárdot Aquitánia ügyei nyugtalanították. Csaknem állandóan nyeregben ült, egymás után verte le lázadó vazallusait, miközben katonai szakértelmét szinte a tökéletességig csiszolta. Amikor a következő évben Normandiában csatlakozott apjához, újra felmerült a házasság kérdése Alizzal, VII. Lajos lányával. Richárd még 1169-ben, tizenkét éves korában jegyezte el a francia király lányát, aki akkor mindössze kilencéves volt. A lány Poitiers „kitakarítása" óta Angliában, Henrik udvarában élt. Az angol király ekkor már nyilvánvalóan nem lelkesedett túlságosan az ötletért, hogy másodszülött fiát lekösse ez a szövetség. A házasságkötés időpontjának újbóli halogatása még inkább táplálta azokat a pletykákat, amelyek arról szóltak, hogy a tizenhat éves francia hercegnő időközben Henrik szeretője lett. Arról is terjengtek szóbeszédek, hogy Henrik állítólag ki akarná ebrudalni az örökségből három idősebbik fiát, kedvence, János javára, s hogy Alizt valójában az utób-

binak szánná. De még arról is beszéltek egyesek, hogy Henriknek a francia hercegnőtől „titkos" gyereke van, s hogy igazából ő lesz az utód. A terjengő szóbeszédek hatására Lajos komolyan aggódni kezdett lánya miatt, és a pápához fordult, hogy követelje Aliz és Richárd azonnali házasságát.

Richárd katonai hírnevét igencsak megnövelte a Charente folyónál, Cognac közelében fekvő Taillebourg várának ostroma és elfoglalása 1179-ben. A várat bevehetetlennek tartották; magas sziklás hegyen állt, három oldalról gyakorlatilag megközelíthetetlen volt. Három belső várfal védte, s a helyőrség jól el volt látva élelemmel és víztartalékkal. Normális esetben bármilyen hadseregnek ellent tudott volna állni, talán csak a királyi hadseregnek nem, amely olyan ostromfelszerelésekkel rendelkezett, amelyeket kizárólag a király engedhetett meg magának. Ostromágyúk helyett azonban Richárd saját maga jelent meg Taillebourg falainál. És ahogy bebizonyosodott, minden hadifelszerelésnél félelmetesebb erőt képviselt: könyörtelen hadvezér volt, páratlan akaraterővel. A 12. század nem volt híján ilyen férfiakban, és Richárd apja, Henrik is közéjük tartozott, az viszont már kétséges, hogy akadt-e még egy olyan hadvezér, aki olyan hatékonyan tudta befolyásolni a csata végső kimenetelét, mint Richárd. Szaladin mindenesetre nem az első és nem is az utolsó ellenfél volt, akinek ezt a leckét meg kellett tanulnia.

Taillebourg felhőbe burkolt vastag falai nem tántorították el Richárdot. Az ostromot azzal kezdte, hogy bemutatta a várvédőknek, milyen tanulságokkal jár a vár elvesztése: emberei felégették a környező falvakat és tanyákat, megölték az összes parasztot, aki az otthonában maradt, lemészárolták a jószágokat, tönkretették a termést. A harci morál a várban hatalmasat zuhant, ahogy az odamenekült parasztok kétségbeesetten végignézték, mi történik ottho-

naikkal, javaikkal, megélhetési forrásaikkal, majd rádöbbentek, hogy földönfutókká váltak. Richard Taillebourg falaihoz szokatlanul közel táborozott le, azt remélve, hogy a helyőrség megpróbál kitörni. Számítása beigazolódott: pontosan ez történt. A csetepaté közben Richárdnak sikerült embereivel benyomulnia a külső várba, míg a védők a fellegvárba szorultak vissza. A következő két nap folyamán a helyőrség katonái tehetetlenül szemlélték, ahogy Richárd emberei mindent felgyújtanak és kifosztanak. Végül semmi nem maradt, amit védeni lehetett volna; a helyőrség megadta magát. Richárd most mutatta meg igazán, mennyire könyörtelen. A győzelem után a legtöbb hadvezér visszavonult volna, és ráhagyta volna parancsnokaira a piszkos munkát, Richárd azonban a helyszínen maradt, és végig felügyelte a várkastély kövenkénti lerombolását, sőt maga is tevékenyen részt vett az akcióban. A felhőkbe nyúló várat sikerült a földdel egyenlővé tenni. A hír gyorsan terjedt: mindenki megtudhatta, milyen félelmetes ellenfél Aquitániai Richárd. A szomszédos lázadók tétovázás nélkül megadták magukat, eszük ágában sem volt hasonló ostromot végigszenvedni.

Legközelebb, amikor Richárd Angliába látogatott, merőben más légkör várta. Henrik töviről hegyire értesült Taillebourg ostromáról, és rájött, hogy Richárd méltó királyi utód és talán még ennél is méltóbb ellenfél. Szabad kezet adott hát neki a Poitoui Grófság fölött.

VII. Lajos 1180-ban bekövetkezett halála, és a tizenöt éves Fülöp Ágost trónra lépése megváltoztatta az egyensúlyi helyzetet Nyugat-Európában, amelyet addig II. Henrik angol király és Barbarossa Frigyes uralt. Fülöpre várt az a feladat, hogy a Capet-ház fölényét érvényre juttassa az Anjoukkal és a Hohenstaufokkal szemben, ám ez még a jövő zenéje volt. Fülöp koronázási szertartásán, amelyre 1179 novemberé-

ben, a reimsi katedrálisban, még VII. Lajos életében került sor, az Anjou-ház olyan túlsúlyosan képviseltette magát, hogy a ceremónia úgy festett, mintha a királyi család vidéki rokonlátogatásra jött volna. Henrik, az „ifjú király", koronát viselt, és olyan káprázatos kísérettel érkezett, hogy aki ezt a felvonulást látta, kétsége nem maradhatott az Anjouk gazdagsága felől. Richárd Poitou, Gottfried pedig Bretagne grófjaként jelent meg. Apjukkal együtt, aki még mindig de facto Aquitánia és Normandia hercege volt, az Anjouk sokkal inkább magukénak mondhatták Franciaországot, mint a fiúkirály. Tündöklő kíséretükkel teljességgel beárnyékolták legfőbb urukat, „Dieu Donné" Fülöpöt. Az új király figyelmét nyilván nem kerülte el ez a szembetűnő különbség, ám a kamaszos hősködés és féltékenykedés igazából akkor vette kezdetét, amikor rá kellett ébrednie, hogy van egy másik fiatalember rajta kívül, aki sokkal inkább méltó a „Dieu Donné" névre.

1182 karácsonyán nagy Anjou családi összejövetelre került sor a normandiai Caenban, ahol az „ifjú király" Richárddal szembeni féltékenysége komoly családi válsághoz vezetett. Többezres tömeg gyűlt össze Henrik király ünneplésére, francia és német területekről is érkeztek a vendégek, köztük nemesek is szép számmal. Ám alighogy ifjabb Henrik megérkezett, nyomban panaszkodni kezdett apjának, hogy Richárd illetéktelenül behatolt a felségterületére, és ott akar várat építeni. A királyt kevéssé érdekelte a dolog, ettől viszont ifjabb Henrik még inkább haragra gerjedt. „Fekete epés" dührohamában kijelentette, hogy lemond az összes címéről, felveszi a keresztet, és Jeruzsálembe megy, hogy életét nemes célok szolgálatába állítsa. A király eltűnődött, milyen következményekkel járhat, ha halála után a kétségkívül öntörvényű Richárd megtagadja az engedelmességet gyöngébb bátyjának. A végeredmény az

lehet, hogy az Anjou-birodalom, amelyre Henrik egész életét feltette, darabjaira hullik szét. Ezért aztán megpróbálta rávenni Richárdot, hogy több tiszteletet tanúsítson az „ifjú király" iránt. Richárd azzal utasította vissza apja figyelmeztetését, hogy a grófi címet anyjától, nem Henriktől kapta, továbbá engedelmességgel csakis törvényes urának, Lajos francia királynak tartozik. De ha már témánál voltak, Richárd nem állta meg, hogy szóvá ne tegye anyja fogvatartásának kényes témáját, bátyjának pedig azt üzente, ha területet akar, küzdjön meg érte, ne apjától kuncsorogjon ajándékért. Richárd dühöngve távozott az udvartól, de apja haragja sem volt kisebb Eleonóra bebörtönzésének felhánytorgatása miatt. A király arra biztatta idősebb fiát, „zabolázza meg Richárd büszkeségét", és segítsen az ellene lázadóknak. Richárd szó szerint vette a fenyegetést, visszasietett Aquitániába, hogy felkészüljön a bátyja elleni védekezésre. Henrik király azonban, ijedten tapasztalva, milyen folyamatokat indított el, Limoges-ba utazott, hogy meggyőzze az „ifjú királyt", hogy csak első haragjában hergelte az öccse elleni harcra, egyáltalán nem gondolta komolyan a dolgot. Ifjú Henrik azonban ekkor már lendületbe jött, olyannyira, hogy apját nyílzáporral fogadta, s az egyik nyílvessző át is hatolt a királyi paláston. Az „ifjú király" és Gottfried együttes erővel indultak Richárd ellen, és megostromolták Gorre megerősített templomát. Amíg azonban a két fivér csak „háborúsdit játszott", addig Richárd mennykőcsapásként rontott rájuk, felmorzsolta a seregüket, és iszonyú mészárlást vitt végbe. Példát akart statuálni: a hadifoglyok egy részét vízbe fojtotta, másokat megvakíttatott, a maradéknak elvágta a torkát. Ha Szaladin szultán 1191-ben jobban ismerte volna ellenségét, akkor valószínűleg nem késlekedik az akkoni helyőrségért követelt váltságdíj megfizetésével – ahogy egyébként tette. A gorre-i katasztrófa

kiváltotta sokkhatás véget vetett a fivérek Richárd elleni összeesküvésének Aquitániában.

Az ifjabbik Henrik és Gottfried katonai képességek dolgában soha nem ért Richárd nyomába, és a megalázó vereség minden jel szerint megzavarta az ifjú Henrik elméjét. A fiatal William Marshal társaságában, egy csapat nekikeseredett zsoldos élén, dúlni kezdett Dél- és Közép-Franciaországban, aminek semmi más értelme nem volt, mint hogy borsot törjön apja orra alá. Gyalázatos garázdaságai során Dordogne-ban lerombolta a rocamadouri szentélyt, értékes tárgyakat emelt el az oltárról, és kifosztotta a templom kincstárát. A babonás népek szemében Isten büntetése volt mindaz, ami ezután következett. Egy forró nyári napon Henrik rosszullétre panaszkodott, és megpihent egy Martel nevű faluban. Hamarosan belázasodott, majd kiderült, hogy vérhasa van. A haldokló herceg meztelenül hamuágyba feküdt, és a padlón kilehelte lelkét, mielőtt apja odaérhetett volna. Amikor Henrik értesült fia haláláról, „földre vetette magát, és fájdalmasan siratta elvesztett fiát".

A legidősebb fiú halálával Henrik királynak újra kellett gondolnia az utódlás kérdését. Igazság szerint Richárdban, aki most már a legidősebb fiúvá és feltételezett trónörökössé lépett elő, túl sokat fedezett fel a saját büszkeségéből és ambiciózusságából ahhoz, hogy kettejük kapcsolatát könnyűnek ítélje. Ezért úgy döntött, hogy ugyanúgy ráakaszkodik Richárdra, ahogyan korábban az „ifjú királyra". Úgy döntött, hogy ha Richárd lép majd Anglia trónjára, akkor fel kell adnia Aquitániát és Poitout, és az utóbbiakat át kell engednie öccsének, Jánosnak. Ha Richárd lesz az új király, meg kell tanulnia a kormányzás művészetét, amelyet apja sikertelenül próbált megtanítani az „ifjú királynak". Csakhogy Richárd nem volt oda az ötletért. Függetlenségre vágyott, és ehhez dél-franciaországi birtokait kívánta felhasz-

nálni. Eleonóra és Richárd teljességgel félreértelmezték a király szándékait, amelyek inkább dinasztikus természetűek, semmint személyesek voltak, és távolról sem azt célozták, hogy Richárdot János javára megfosszák az örökségétől. Richárd lobbanékony természetét azonban sértette a gondolat, hogy elvesztené Aquitániát, gyermekkora szeretett színterét.

Az „ifjú király" halála egy másik problémával is szembesítette II. Henriket: nevezetesen azzal, hogy mi lesz megözvegyült menye hozományával, amely tartalmazta volna a Vexint. 1183-ban Henrik és Fülöp Ágost olyan egyezséget kötött, amelyet korábban Henrik büszkesége nem viselt volna el. Az angol király formális hűbéresküt tett francia területeire Fülöpnek, elismerve az új király hűbéri fennhatóságát. Henrik azért tette ezt az engedményt, hogy megtarthassa Margit hozományát, és ezáltal megőrizhesse Gisors és a normandiai Vexin fölötti ellenőrzést, máskülönben ezek a területek legidősebb fia halálával visszakerültek volna francia fennhatóság alá. Fülöp viszont nyomatékosan követelte, hogy végre kerüljön sor Aliz és Richárd menyegzőjére. Végtére is tizennégy éve tartott a jegyességük, és a francia király szerette volna, ha lánya végre révbe ér. Ám az a tény, hogy Henrik újfent igyekezett kibújni a dolog alól, azt a szóbeszédet látszik alátámasztani, miszerint Aliz valóban a király szeretője volt, sőt gyermeket is szült neki. Henrik próbálta lerázni a házasságot, s még azt is felajánlotta, hogy Aliznak talán a legfiatalabb fiúhoz, Jánoshoz kellene hozzámennie. Másfelől Richárd sem repdesett a házasság gondolatától, nem vonzódott a hercegnőhöz, és semmi kedve nem volt ahhoz, hogy apja „levetett" szeretőjét vegye feleségül. A vita Aliz hercegnő jövőjéről tovább folytatódott, és az elkövetkező években alaposan megmérgezte Richárd és Fülöp Ágost kapcsolatát.

A francia királlyal kötött megállapodás után II. Henrik megpróbálta rendezni a családi nézeteltéréseket. Richárdnak azt javasolta, hogy vegye felügyelete alá Normandiát, és adja át Aquitániát Jánosnak. Richárd azonban továbbra is csapdát sejtett a terv mögött, és hamarosan újfent csúf perpatvar tört ki apa és fia között. Henrik, féktelen dühében, megint elvetette a sulykot, és azt mondta Jánosnak, ha Richárd nem adja át önként Aquitániát, akkor erőszakkal szerezze meg. Jánosnak persze nem kellett kétszer mondani: hitvány féltestvérével, Gottfrieddel (aki később York érseke lett), szó szerint vette apja dühödt kifakadását, és csapatokat toborzott. Ahogy Henrik 1184 júniusában Angliába érkezett, János és Gottfried benyomult Aquitániába, s szokás szerint törtek-zúztak, fosztogattak. Tetteik következményei alól védve voltak, ugyanis mielőtt Richárd megrohanhatta volna őket, hogy seregüket – ez nem is volt kétséges – megsemmisítse, küldöttek érkeztek Angliából, követelve, hogy a fivérek azonnal tegyék le a fegyvert.

Henrik most mással próbálkozott, hogy Richárdtól megszerezze a dél-franciaországi területeket. 1184-ben átmenetileg elengedte Eleonórát Salisburyből, így a királyné nevében követelhette Richárdtól Poitou átadását. A király úgy tervezett, hogy ha Richárd ezúttal sem engedelmeskedik, hadsereget küld ellene, és erőszakkal jobb belátásra bírja. Meglepő módon azonban Richárd meghajolt az anyja pecsétjével érkező küldöttség követelése előtt, és példátlan családi felelősségérzetről tett tanúbizonyságot, amikor visszatért apja normandiai udvarába, hogy eljátssza a kötelességtudó jó fiút. Nem valamiféle metamorfózis következett be, nem arról volt szó, hogy a harcos Richárd hirtelen egy diplomata bőrébe bújt volna; pusztán az érem két oldala mutatkozott meg ebben a mindenkit meglepő magatartásban. Azok, akik Richárdban csak a zabolátlan

lovagot látták, nem vették észre a kétségkívül meglevő diplomáciai képességeit. Richárd és anyja az adott helyzetben felismerték, hogy nem függetleníthetik magukat Henriktől, s hogy egyelőre az óvatos tapogatózás a helyénvaló taktika.

Miközben Henrik és Fülöp 1186 márciusában folytatta a tárgyalásokat Richárd és Aliz hosszúra nyúlt és ingatag jegyességéről, Richárd elkezdte a puhatolózó, ám végül is sikerre vezető tárgyalásokat Navarrai Sanchóval, Aquitánia egyik legfontosabb szomszédjával, Richárd és Sancho lánya, Berengaria esetleges házasságáról. Az angol és a francia király – minderről mit sem sejtve –, úgy tűnt, elégedetten nyugtázták, hogy Aliz házasságának ügye jó úton halad. Henriket megnyugtatta Richárd legutóbbi viselkedése, és visszaküldte fiát Aquitániába, hogy tegyen rendet a lázadók között, akik távollétében jócskán elpimaszodtak. Richárdnak nem volt ellenére a feladat, és bosszúvággyal telve visszatért szeretett földjére. Fő célpontjának Toulouse-i Rajmundot tekintette, aki arra vetemedett, hogy kiszakítson egy részt Richárd hercegségéből, és Fülöp Ágosttól várt segítséget arra az esetre, ha az Anjoukkal túlságosan meggyűlne a baja. Richárd azonnal felülkerekedett Rajmund hercegen, és hamarosan valóban Fülöpnek kellett beavatkoznia, hogy szövetségesét a megsemmisítő vereségtől megkímélje. Hamarosan az összes Anjou ugyanazon az oldalon állt, és Henrik boldogan tapasztalhatta, hogy Richárd, János és féltestvérük, Gottfried mindannyian egyazon időben francia földön tartózkodnak a hadsereggel. A pápai legátus közbelépése azonban megakadályozta, hogy általános háború robbanjon ki Anglia és a Francia Királyság között, olyan időpontban, amikor a kereszténység egysége mindennél fontosabb volt. A legátusnak kétéves fegyverszünetet sikerült elérnie, s ennyi idő bőven elég volt

ahhoz, hogy az Anjouk boldog családi idillje számos újabb fordulatot vegyen.

A mentálisan érett, de fizikailag még serdülő Fülöp Ágost, illetve az erős testfelépítésű és jóképű Richárd barátságát gyakran láttatják homoszexuális kapcsolatnak, annak ellenére, hogy az erre vonatkozó kevéske bizonyíték kétes eredetű forráson alapszik. Henriket mindenesetre figyelmeztették Richárd és a francia király érlelődő barátságára, amelyet a saját szemszögéből politikailag meglehetősen károsnak ítélt. Richárdot vissza akarta rendelni Normandiába, de mielőtt erre sor kerülhetett volna, történt valami, ami egyszerre mindent megváltoztatott. 1187 novemberének elején Richárd Tours-ban tartózkodott, amikor megérkezett a hír a három hónappal korábbi hattíni katasztrófáról, és arról, hogy Jeruzsálem muszlim kézre került. Derült égből villámcsapásként hatott a hír mindenkire, rangra, rendre való tekintet nélkül; egyháziakra, világiakra egyaránt. Jeruzsálem szent városának eleste olyan volt, mintha a Nap lezuhant volna az égből. Richárd reakciójában a mély vallási meggyőződés kamaszos kalandvággyal párosult. Azonnal úgy döntött, hogy fel kell vennie a keresztet, és hitéért hozott áldozatként vissza kell hódítania a Szentföldet. Mindenki a „keresztes hadjárat"-ról beszélt, és a társadalmi megosztottság, ha átmenetileg is, de szünetelt a közös csapás súlya alatt.

Henriket Normandiában érte a hír Jeruzsálem elestéről és a még ennél is kellemetlenebb fejleményről, hogy fia és örököse felvette a keresztet. A kettős rossz hír túl sok volt számára. Ha Richárd évekig távol lesz a Szentföldön, ki fogja megvédeni Aquitániát az olyan mohó szomszédoktól, mint Toulouse-i Rajmund? Emellett Henrik Richárdnak a francia királyhoz fűződő viszonyával sem tudott megbékélni, hiszen szeretett volna valami hasznot látni ebből a kapcso-

latból. Különösen annak tükrében, hogy Richárd a szentföldi kalanddal meglehetősen költséges passziót talált magának, amelynek fejében, Henrik szerint, mégiscsak járt volna valami kompenzáció. Ám amikor Henrik ezt Fülöpnek felvetette, a francia király dühödten azzal vágott vissza, hogy követelte Richárd azonnali házasságát Alizzal, ellenkező esetben Henriknek vissza kellett szolgáltatnia Gissors-t! Ha az Anjouk ezt visszautasítják, akkor háborút indít ellenük, lerombolja Normandiát, és támogatni fogja az aquitániai lázadókat.

Henriknek komolyan kellett venni a fenyegetést. Normandiába sietett, és találkozót szervezett Fülöppel Gisorsnál, ahol véletlenül vagy előre megfontoltan – valószínűleg inkább az utóbbi –, Türosz érseke a keresztes hadjáratért misézett éppen. Az egyház stratégiájának csúcspontja volt ez: egy kisvárosban egyszerre kelepcébe csalni az angol és a francia királyt, s addig nem tágítani, amíg mindkettő félreérthetetlenül állást nem foglal. Az érsek kiváló szónok volt, és e döntő eseményen sikerült a két király kíséretében tartózkodó nemesek és lovagok szívéhez szólnia. Henrik és Fülöp nézeteltérései eltörpültek a hit ügye mellett. És az első hívó szóra a jelen levő fontos személyiségek százai sorakoztak fel mögöttük. Az érsek miséje után állítólag, mindenki szeme láttára, egy kereszt jelent meg az égen. Hogy ez a látomás a krónikások költői képzeletének a szüleménye, vagy a gyülekezetet magával ragadó tömeghisztériából fakadt – végső soron lényegtelen. A fontos az, hogy a kis francia városkában egy jelentős gyülekezet tagjai a pillanat hatása alatt megfeledkeztek kicsinyes torzsalkodásaikról, és egy emberként csatlakoztak a keresztes hadjárat eszméjéhez.

Türosz érseke önmagát felülmúlva ragadta magával a kezdetben vonakodó két kulcsfontosságú személyiséget,

Anglia és Franciaország királyát. A pillanat hatása alatt a két, amúgy nehéz természetű államférfi egyetértett abban, hogy egy éven belül keresztes hadjáratot kell indítani francia területről, s ehhez el kell kezdeni a szükséges előkészületeket. Ugyanakkor persze a két király, valamint Fülöp, Flandria grófja, aki szintén felvette a keresztet, gondosan „ápolta" a nemzeti különbözőségeket, amennyiben mindegyikük más-más színű keresztek használata mellett döntött. A franciák a vörös színre, az Anjouk a fehérre, a flamandok a zöldre esküdtek. Richárdot nem kellett meggyőzni arról, hogy hitéért harcba induljon; az új fejlemények mindazonáltal kedvezően alakultak számára azáltal, hogy nálánál jóval anyagiasabb apja fontos pénzügyi döntések meghozatalára kényszerült. Henrik teljesen új tervet dolgozott ki, amely Szaladin-tizedként vált ismertté. Közvetlen adót vetett ki minden jövedelemre és minden alattvalója ingóságára Anjou-földön, beleértve az egyházi személyeket is. A tized nagy bevételt hozott: 60 ezer font gyűlt össze a kincstárban a keresztes hadjárat céljaira. A fizetést megtagadókra kiátkozás várt. A rendszer az „önadózás" elvén alapult, amely egy cinikusabb korban elvetélt ötletnek tűnhetett volna, de a 12. században, különös tekintettel arra, hogy az adót Isten szolgálatára kellett befizetni, nagyon is működőképesnek bizonyult. Akik felvették a keresztet, mentesültek a Szaladin-adó alól, így a tehervállalásra azok is ösztönzést kaptak, akik amúgy vonakodtak a közvetlen részvételtől.

A keresztes hadjárat iránti kezdeti lelkesedés az áldozatvállalás bizonyos modernnek tekinthető példájával is együtt járt: Balduin, Canterbury érseke például elrendelte, hogy követői szálljanak le a nyeregből, és úgy vezessék fel lovaikat Wales meredek emelkedőin, hogy így eddzék magukat az előttük álló küzdelmes útra. Henrik első változatban a

hagyományos útvonalat javasolta, vagyis hogy Magyarországon és Bizáncon keresztül közelítsék meg a Szentföldet. Egy Anjou-ügynököt, bizonyos Barre-i Richárdot már el is küldtek a Balkánra, hogy tárgyaljon az ottani uralkodókkal az angol–francia haderő biztonságos átengedéséről és az ezzel kapcsolatos kedvezményes piaci díjszabásokról. Időközben azonban kiderült, hogy Barbarossa Frigyes is ezt az útvonalat választotta hatalmas hadseregével. Henrik ezért inkább a tengeri út mellett döntött, amivel persze nyomban kiváltotta a németek lekicsinylő kommentárját, miszerint: a rövid utazás „a lustáknak való".

Richárd jól beharangozott döntése a kereszt felvételéről nyomban felbátorította a délvidék lázadó vazallusait, hogy ellene forduljanak. Az örök bajkeverők, mint Angoul me-i Aimar és Lusignani Gottfried nyomban közös nevezőre jutottak Toulouse-i Rajmunddal, hogy megtámadják Richárd területeit. Richárd, a rá jellemző kegyetlenséggel, azonnal bosszút állt: elfogta Rajmund gróf háznépének egyik tagját, és olyan kegyetlenül elbánt vele, hogy a gróf panaszt emelt Fülöp Ágostnál. A gond az volt, hogy a Rajmund- és Gottfried-félék a háborút egyfajta sportnak tekintették, míg Richárd sokkal komolyabban vette a hadviselést, és nem tűrte, hogy a harcban csak parasztok és bakák szenvedjenek. Ugyanakkor torkig volt Rajmund zaklatásaival, ezért úgy döntött, véget vet a határ menti betöréseknek, és egyszer s mindenkorra leszámol ellenségével. Megszállta Toulouse-t, elfoglalt tizenhét grófi kastélyt, és éppen arra készült, hogy megrohamozza Rajmund fővárosát, amikor megérkezett Fülöp pálfordulásának a híre; a francia király északon Anjou-területek elleni támadást készít elő. Rokonával, Fülöp beauvais-i püspökkel karöltve, a francia király megtámadta Normandiát, Touraine-t és Berryt, és közben elfoglalta Chateauroux-t. A csetepaté általános háborúvá

fejlődött a három keresztes között, akiknek amúgy az lett volna a dolguk, hogy az egymás közötti viszálykodást félretéve visszahódítsák a Szentföldet Szaladintól. Miközben a franciák feldúlták Normandiát, II. Henrik angol és walesi csapataival elözönlötte Fülöp Ágost területeit, és dél felé nyomulva városokat, falvakat perzselt fel. Richárd pedig, megszakítva a toulouse-i gróffal folytatott csatát, a francia király ellen fordult, és észak felé indult. Fülöp Ágostot az a veszély fenyegette, hogy két tűz közé kerül, s valahol középen elkapják az Anjouk. Felismerve szorult helyzetét, találkozót kért Anjou ellenségeitől Gisors-nál. A hagyományoknak megfelelően a francia király és a normandiai herceg találkozójára a gisors-i öreg szilfa alatt került sor, amelynek törzsét négy férfi sem érte át, gyökerei pedig állítólag mind francia, mind normandiai földre átnyúltak. Ez alkalommal – 1188 augusztusában – II. Henrik érkezett elsőként, letelepedett a fa árnyékába, Fülöp Ágostot pedig arra kárhoztatta, hogy a tűző napon főjön saját levében. Henrik, nem túl bölcsen, azt találta mondani Fülöpnek, hogy fennhatóságát addig nem ismeri el, amíg az öreg fa áll. Sértett hiúságában Fülöp szó szerint vette a kijelentést, és a fát kivágatta. A harc nyomban kiújult, igaz, nem tartott soká. A francia főnemesek, akik zömmel felvették a keresztet, egész egyszerűen egyik oldalt sem voltak hajlandók támogatni. A háború akkor ért véget, amikor Henrik és Fülöp Bonmoulins-ban találkozott, és az összejövetelre Richárd is megérkezett.

Richárd apja iránti türelme megint hamar elfogyott. Örökké azon törte a fejét, hogyan akarja apja kiforgatni az örökségből, és hogyan próbálja János öccsét a helyébe ültetni. A bonmoulins-i találkozó akkor vett drámai fordulatot, amikor Richárd odaállt apja elé, és kerek perec azt követelte tőle, hogy szentesítse a trónutódlását. Ha Henrik eddig

azt hitte, hogy Richárd megbékélt, akkor tévedett, s az idilli pillanatok hamar elmúltak. Richárd nyilvánosan letérdepelt Fülöp előtt, és az összes franciaországi Anjou-területre vonatkozóan hűbéresküt tett neki. Henrik politikája darabokra hullott; soha nem hitte volna, hogy Richárd ilyen módon forduljon ellene. Az öreg király nekikeseredetten javaslatot tett Fülöpnek egy új egyezményre: Richárd francia területekkel kapcsolatos összes jogát Jánosra ruházná át. A francia király azonban elutasította a javaslatot, így újabb ellenségeskedés vette kezdetét.

Richárd és Fülöp Ágost Le Mans-nál, Henrik szülőhelyénél indított támadást, és az öreg királyt, Lear király sorsára juttatva, kiűzték a felperzselt pusztaságba. Itt játszódott le Richárd trónra lépése előtti korszakának egyik leghíresebb epizódja. A történetbe belekeveredett a korszak leghíresebb és legnagyobb lovagja is. A hűséges és kötelességtudó William Marshal a lovagkor minden jó és nemes vonását megszemélyesítette. Richárd személyesen nem vett részt a város elleni ostromban, de amikor megtudta, hogy az öreg király kereket oldott, nyeregbe pattant, és egy szál zekében, mindössze egy sisakkal a fején üldözőbe vette apját. Fegyvertelenül és páncélöltözet nélkül, ahogy pályája során oly sokszor, most is kockára tette életét a temérdek páncélos lovag között. Valószínűtlen, hogy Richárdot komoly tettlegesség szándéka vezette volna, különösen, miután megtudta, hogy a király kíséretében számos olyan lovag van, akihez barátság fűzi. Emberei azonban utolérték Henrik seregének utóvédjét, és kitört a csetepaté. Richárd pont akkor ért oda, amikor a király egyik lovagja éppen letaszította a herceg egyik lovasát a nyeregből. A herceg odakiáltott: „Vilmos, ne vesztegesd az idődet ostobaságra; tovább!" Meghallva és felismerve Richárd hangját, hirtelen egy másik Vilmos avatkozott az

összetűzésbe. William Marshal volt az, aki egyenesen Richárdnak szegezte lándzsája hegyét. Richárd halálos veszélybe került, ahogy a lovag egyenesen feléje vágtázott, ám hatalmas erővel és lélekjelenléttel megragadta a lándzsát, és eltérítette a fegyver hegyét. „Az isten szerelmére, Marshal, ne ölj meg, nem látod, hogy fegyvertelen vagyok?!" – kiáltott Richárd. Vilmos nem akarta megölni; kitépte a lándzsát Richárd markából, és a lovába döfte. A harci mén elterült, s Richárd leesett a porba. Vilmos fölényesen odavetette: „Az ördög visz el téged, nem én öllek meg." Ezzel megfordult, és elvágtatott. Richárd kísérete sietve körülvette a pórul járt herceget, aki dühödten leteremtette őket, miért kellett a király utóvédjével harcba bocsátkozni, amikor azok már menekültek. „Elrontottatok mindent, eszetlen barmok" – korholta őket a földről feltápászkodva. Mélyen átélte a megalázó helyzetet, de nem tanult belőle. Ahogy Szaladin jóval később megjegyezte, az Oroszlánszívű egyik legnagyobb gyengéje az volt, hogy gyakran akkor is kockára tette életét, amikor erre semmi szükség nem volt.

Az öreg király ezúttal megmenekült, de a romló egészség elől már nem volt menekvés. Tudta, hogy haldoklik, s talán éppen ezért tért meg Chinonba, ősei kastélyába. Ellenségei feldúlták földjeit, s ő tehetetlen volt. Tours városának elvesztése után Henrik a harc befejezésére szólított fel. Nagy fájdalmak közepette nyeregbe szállt, és ellovagolt Ballonba, hogy Richárddal és Fülöppel találkozzék. Az öreg király megadta magát; húszezer márkát fizetett a francia királynak, és hozzájárult, hogy Richárd, miután hazatér a keresztes háborúból, feleségül vegye Aliz hercegnőt. Megállapodás született arról is, hogy Henrik összes alattvalója, franciák és angolok egyaránt, feleskü̈dnek Richárdra mint az öreg király utódjára. Henriknek békecsókot kellett adnia

fiának, ám ahogy a krónikások előszeretettel tálalják: a király csak színlelte a csókot, s helyette ezt suttogta fia fülébe: „Isten segedelmével addig nem halok meg, amíg bosszút nem állok rajtad." Ezzel elváltak egymástól, és Richárd többé nem látta élve apját. Henrik utolsó óráit még jobban megkeserítette a hír, hogy kedvenc fia, János cserbenhagyta, és csatlakozott Richárd és Fülöp hadseregéhez. 1189. július 6-án II. Henrik, Anglia királya meghalt. Trónja fiára, Richárdra, Poitou grófjára szállt, akit hamarosan I. Richárdként koronáztak meg.

Angliai Richárd, 1189–1190

Richárd valószínűleg Tours-ban tartózkodott, amikor William Marshal meghozta apja halálhírét. Azonnal nyeregbe szállt, és július 7-én Chinonba ért, az apátsági templomba, ahol éjszakai őrség virrasztott a holttest mellett. Ahogy Richárd életének minden fontos eseményét, úgy az apjától vett végső búcsúját is legendák övezik. Állítólag, amikor Richárd a holttest felé közelített, a két király – az egyik holtában és hidegen, a másik ifjan és élettel telve – mintha köszöntötte volna egymást. Richárd akaratlanul megborzongott: apja halott arca láttán talán saját halandóságára eszmélt. A halott férfi orrlyukából hirtelen vér szivárgott, azt sugallva a jelenlevőknek, hogy áruló fia láttán az öreg király vére felforrt. Richárd pillanatnyi tétovázás után térdre borult, és rövid imát mondott. Majd távozni készült, amikor észrevette, hogy az őrt álló két lovag az elhunyt király két hű követője: Craoni Móric és William Marshal. Richárd nem állta meg, hogy ne említse a legutóbbi incidenst. Állítólag e szavakat intézte tekintélyes ellenfeléhez: „Sir Marshal, a minap az életemre törtél! És meg is öltél volna, ha karom erejével nem térítem el gyilkos lándzsádat! Hitvány cselekedet lett volna!" William lovagi büszkeségét mélyen sértette a megjegyzés, és azzal vágott vissza, hogy ha meg akarta volna ölni Richárdot, meg is tette volna, és ezt senki nem

tudta volna megakadályozni. Az öntudatos válasz Richárdot, meglepő módon, nem bőszítette fel, éppen ellenkezőleg. Legrokonszenvesebb jellemvonásáról tanúságot téve, így reagált: „Marshal, nincs harag a szívemben; megbocsátok neked." Richárd helyesen ismerte fel, hogy William lojalitása nagy kincs lehet számára. A lovag később valóban ugyanolyan odaadással szolgálta, mint korábban az öreg királyt. Az Oroszlánszívű is ugyanolyan nagylelkű és nagyvonalú volt hozzá, mint annak idején Henrik, de William nem tartott a pénzre igényt, mert írországi (Leinster) birtokából, a pembroke-i grófságból és Clare-i Izabella kezének elnyerésével az örökösnő gazdagságából jócskán futotta mindenre. William állítólag oly nagy hévvel vetette magát a gazdag, szép és fiatal lady után, hogy Dieppe-nél roppant sietségében leesett a hajóhídról, és szégyenszemre a La Manche csatorna hideg vize hűtötte le tüzes szenvedélyét. Ahogy azonban Londonba ért, nem vesztegette idejét, és azonnal oltárhoz vezette szíve választottját. William Marshal királyi üzenetet is vitt magával Angliába: Richárd elrendelte anyjának azonnali szabadon bocsátását, és arra kérte a királynét, hogy személyes megérkezéséig járjon el a nevében az államügyek intézésében.

Richárd végre birtokba vehette örökségét. Az Anjou-birodalom uralkodójaként Angliában és francia földön bőkezű adományokkal fejezte ki nyilvánvaló megkönnyebbülését afölött, hogy megszabadult az apai irányítástól. Új területeinek bejárását Normandia földjén kezdte, ahol Rouen és Canterbury érsekei a pápai legátus felhatalmazásával élve érvénytelenítették a keresztes hadjárat előkészületei során elrendelt kiátkozást. Ezt követően Richárdot Normandia hercegévé iktatták be a roueni katedrálisban, ahol fogadta a vazallusok hűbéresküjét. Innen Gisors-ba tartott, hogy Fülöp Ágosttal találkozzék. A francia krónikások feljegyzései

szerint itt két kisebb incidens történt: amikor Richárd belovagolt a városba, tűz ütött ki; másnap pedig, amikor kifelé lovagolt, a fahíd összeroskadt alatta, s Richárd a lovával együtt az árokba zuhant. Mindenesetre a találkozón a két király, Richárd és Fülöp megállapodott abban, hogy egyeztetik a keresztes hadjárat előkészületeit, és az indulás Vézelay-ből lesz 1190-ben.

Richárd átkelt a csatornán, és nyomban anyjához sietett, majd összehívta királysága notabilitásait Winchesterbe. A protokoll szerint a canterburyi érsek rangban megelőzte Normandia királyát, így az előbbi készen állhatott a koronázásra a westminsteri apátságban. Richárd azonban nem sietett a koronázással, először inkább megpróbálta kárpótolni és lecsillapítani az apja uralma alatt sokat szenvedett angol népet. Meghirdette az ilyenkor szokásos általános amnesztiát, sőt kissé túl is lőtt a célon, s ez nem bizonyult bölcs dolognak. A korabeli történész, Newburghi Vilmos így írt erről: „A tömlöcök ez idő tájt zsúfolásig voltak tömve elítélésre vagy büntetésük letöltésére váró gazfickókkal, Richárd könyörülete azonban kiengedte ezt a dögvészt a börtönökből, amitől a tolvajok még inkább felbátorodtak."

Richárd megkoronázása 1189. szeptember 3-án a középkor talán egyik legnagyobb ünnepi eseménye volt. Howdeni Roger krónikás igen alapos beszámolót készített a szertartásról, s ennek köszönhetően az esemény mintául szolgált a jövőbeni koronázásokhoz. Emlékeztetnünk kell rá, hogy a királyok koronázása ebben az időben még mindig nagyon hangsúlyozottan egyházi eseménynek számított: az uralkodó felkenése szenteltvízzel megelőzte a tulajdonképpeni koronázási szertartást, amely pusztán a király földi hatalmát szimbolizálta. A 12. században a felkenési ceremónia mentes volt a földi hívságoktól: az uralkodó nem gazdagon díszített köntöst, hanem csak egy ágyékkötőt és hosszú inget viselt.

A ceremóniát Balduin canterburyi érsek – aki egyébként hamarosan a királlyal együtt a Szentföldre indult – vezette, és Gottfried, York érseke, Richárd féltestvére segédkezett. A westminsteri apátságba vonuló menet élén Lucyi Godfrey haladt, párnán hozva a királyi süveget. Őt követte a többi méltóság, szintén párnákon hordozva a király aranysarkantyúit, a királyi jogart, tetején az aranykereszttel, valamint egy galambmotívummal díszített másik jogart. Aztán János herceg következett, Huntingdon és Leicester grófjaival az oldalán, díszkardokkal, majd hat báró és hat gróf cipelte az egymásra rakott királyi díszruhákat. Őket követte Aumale grófja, aki a koronát hozta. És ezután jött a selyembaldachin, amelyet négy báró tartott Richárd feje fölé, kétoldalt pedig Durham és Bath püspöke haladt.

Richárd az oltár elé állva felesküdött az egyházi dekrétumok betartására, arra, hogy alattvalóinak igazságot szolgáltat, és megtartja a királyság törvényeit és szokásait. Majd levette ingét, s magára öltötte a királyi díszruhát. Ezután jött a koronázás, a trónra lépés, és végül az ünnepi mise.

Apja nyers és bárdolatlan udvari magatartásával szemben Richárd kétségkívül anyja kifinomult stílusát követte. Eleonóra poitoui udvarának művészi és irodalmi légkörében nevelkedett, és volt benne egy nagy adag magamutogatási hajlam, magánéletében és a nyilvánosság előtt egyaránt. A koronázást követő ünnepségek és fényes lakomák három napon át tartottak. 1770 kancsót, 900 serleget és 5050 tányért készítettek az alkalomra. Sajnos azonban az ünnepségek a középkori szellemnek egy jóval sötétebb oldalát is feltárták: az antiszemitizmust. Nők és zsidók nem vehettek részt az eseményen, és amikor néhány zsidó megpróbált koronázási ajándékot vinni az új uralkodónak, megtámadták és kirabolták őket. Kezdetben pusztán a szokásos ellenségeskedésnek tűnt az incidens, de hamarosan veszedelmes

pogromba torkollottak az események. Antiszemita hullám söpört végig Londonon, zsidók százait mészárolták le, otthonaikat kifosztották. A keresztes idők szelleme olajat öntött a tűzre, s a szokásos előítélet mellé a papok prédikációja is társult, amely gyakran összekapcsolta Krisztus kereszthalálát a zsidók szerepével. A közhangulat Jeruzsálem eleste miatt bosszúszomjas volt, de miután a muszlimok, akik a szent várost elfoglalták, nem voltak kéznél, a gyűlölet a közelebbi és védtelenebb áldozatok ellen fordult. Richárd komolyan megdöbbent, amikor látta, hogy milyen gyorsan kicsúsznak az események az irányítása alól. Rendeleteket bocsátott ki, hogy a zsidókat nem szabad bántani, de már túl késő volt. A sors iróniája, hogy az atrocitások miatt utóbb mindössze három embert akasztottak fel, ráadásul olyanokat, akik tévedésből keresztények ellen követték el bűntetteiket. A koronázás pompáját beárnyékoló tragikus eseménysor leleplezi a mai olvasó előtt a középkori Anglia barbár természetét.

A keresztes hadjárat előkészítésekor Richárd pontosan tudta, hogy a keresztény reményeket igazából egy dolog hiúsíthatja meg, mégpedig a pénz hiánya. Jeruzsálemben az Anjou-ház egy fiatal ága uralkodott, Lusignani Guido felesége, Szibilla királynő, és húga, Izabella személyében. Hűbéri értelemben Richárd az 1190-es keresztes hadjáratot kötelességteljesítésnek tekintette: helyre kell állítania Jeruzsálemben az Anjou-uralmat, amelyet Szaladin elbitorolt. Szibilla halála után Richárd Izabellát tekintette az Anjou-dinasztia jeruzsálemi letéteményesének, aki utóbb Champagne-i Henrik felesége lett, és így foglalta el a trónt. Anglia királyaként Richárd volt a feje a jeruzsálemi királyi ház másik, idősebb ágának, és mint ilyen, a küszöbönálló keresztes hadjáratot kifejezetten saját ügyének tekintette. És azzal is tökéletesen tisztában volt, hogy a hadjárat anyagi

terhei végső soron rá hárulnak. Ebből a szempontból Richárd nem tévedett: kiapadhatatlan pénzes erszénye nélkül a harmadik keresztes hadjárat nem tartott volna ennyi ideig, és még mérsékelt sikert sem hozott volna. A pénzügyi háttér megteremtésénél Richárd mindenesetre olyan lélektani ismeretekről tett tanúságot, amelyek cáfolják azokat a rosszindulatú megjegyzéseket, miszerint több volt benne a bátorság, mint az intelligencia. Tudta, hogy a legtöbb ember tömegben erősnek érzi magát, egyedül azonban gyenge, és azt is tudta, hogy senki nem akar kilógni a sorból, amikor a papi imádság végén felhangzik a tömegben a mennydörgő „Deus le volt" kiáltás. Temérdek angol férfiú – és nyilván a franciák, németek, itáliaiak is így voltak ezzel – a pillanat hevében esküdött fel a keresztre, és a bizonytalanság, a családi kötöttségek, vagy éppenséggel egy házsártos asszony elől menekülve vállalkozott a hosszú és veszélyes szentföldi kalandra. Időközben azonban sokan rájöttek, hogy nagy árat kell fizetniük elhamarkodott döntésükért. Mennyivel könnyebb lett volna otthon maradni, őrizni a házat, miközben a fiatalabbak és rátermettebbek, akiknek kevesebb volt a vesztenivalójuk, vívták volna meg a harcot a hitetlenekkel. Richárd pontosan érzékelte a helyzetet, és úgy döntött, hasznot húz belőle. Rávette III. Kelemen pápát egy szabadalomlevél kibocsátására, amelynek értelmében esküjük alól mentességet kaphattak mindazok, akik meghatározott összeget fizettek a helyükre lépő keresztes vitézeknek.

A „nyúlszívűek adója" mellé Richárd talált egy még ennél is jövedelmezőbb pénzforrást: megcsapolta a hivatalokat. Abból a megfontolásból kiindulva, hogy a közhivatalnokok nem pusztán a korona iránti kötelességtudattól vezérelve, sokkal inkább saját személyes hasznukra tevékenykednek, úgy döntött, hogy csaknem mindet kirúgja, és aki akarja,

visszavásárolhatja a hivatalát. Sokféle vádaskodást zúdított ezzel a nyakába, de a keresztes hadjárat gondolata teljességgel lefoglalta, s mindent ennek a célnak rendelt alá. A pénzbehajtást a politikai leszámolások jól bevált módszerével is összekapcsolta. A Glanvilles család például igencsak meggazdagodott Henrik uralkodása idején, s Richárd elérkezettnek látta az időt, hogy visszanyesegesse túlzott politikai befolyásukat. Az exfőbíró Glanville-i Ranulfot megfosztotta yorkshire-i főhivatalától, és 15 000 fontos borsos büntetést rótt ki rá, míg Glanville-i Reinert 1000 márkára büntette. A Glanville-ek helyébe saját embereit ültette William Marshal és Longchamp-i Vilmos személyében. Richárdot azzal vádolták, hogy ezekkel a személyi döntésekkel gyengítette az ország kormányzását, valójában azonban nincs bizonyíték arra, hogy az új emberek bármilyen szempontból is gyengébb teljesítményt nyújtottak volna, mint Henrik kinevezettjei. Ahogy Howdeni Roger fogalmazott: „a király mindenét eladásra kínálta." Egy ízben maga Richárd is elismerte: „Londont is eladom, ha találok rá vevőt." A főhivatalnokok számára nem volt szokatlan az ilyenfajta bánásmód, és kevesen tiltakoztak. Pontosan tudták, mikor kell hallgatni, és ahogy a király kitette a lábát az országból, máris behajtották veszteségeiket az alsóbb osztályokon.

Saját helyettesítésére, vagyis arra, hogy távollétében ki kormányozza az országot, Richárd két főhivatalnokot jelölt ki, Mandeville-i Vilmost, egyik leghűségesebb tisztjét, valamint a rendkívül gazdag durhami püspököt, Hugót, aki pénzen mentesítette magát a keresztes hadjárati kötelezettség alól, hogy eleget tehessen kormányzati megbizatásának. Richárd betöltötte a megüresedett egyházi helyeket is; féltestvérét, Gottfriedet, aki addig kancellár volt, a yorki érseki székbe ültette. Ezzel két legyet ütött egy csapásra. Egyfelől egyszer s mindenkorra véget vetett Gottfried további trónkö-

vetelési ambícióinak; másfelől azzal, hogy a kancellári posztot felszabadította, a leggazdagabbak körében versengést indíthatott el a magas méltóságért. Nem jelentett akadályt, hogy Gottfriedtől mi sem állt távolabb, mint a papi hivatás; a lovak, a kutyák sokkal inkább érdekelték, mint a lélek üdvössége. A klérus kifogásait, miszerint Gottfried „házasságtörést követett el", továbbá „véreskezű ember" hírében áll, a király lesöpörte az asztalról, s az érsekválasztás végül is részét képezte a westminsteri apátságban lezajlott koronázási szertartásnak.

Másik testvérével, Jánossal kapcsolatban, Richárd merőben más taktikát választott. Talán az apjával szemben érzett lelkiismeret-furdalása miatt mindent megtett annak érdekében, hogy a néhai király Jánossal kapcsolatos terveit végrehajtsa. Normandia hercegeként Mortain grófságát biztosította „Földnélküliként" emlegetett öccse számára, míg Angliában, rendkívüli bőkezűségről téve tanúbizonyságot, a néhai gloucesteri gróf birtokait, továbbá hat további grófságot adományozott neki, mindazon bevételekkel együtt, amelyek egyébként a koronát illették volna meg. Meglepő megnyilvánulása volt ez a testvéri szeretetnek – vagy az imént említett rossz lelkiismeretnek –, annyi mindenesetre bizonyos, hogy ez a fajta meggondolatlanság már-már a felelőtlenség határát súrolta. Fivére semmivel sem volt lojálisabb természet, mint ő, s az elkövetkező években Richárdnak igen nagy árat kellett fizetnie fura nagyvonalúságáért. Hatalmat adott öccsének, felelősség nélkül, s az ilyesmi mindig veszedelmes kombináció. János esetében is azzá vált, és ezt Richárdnak utóbb kemény leckék árán kellett megtanulnia.

1189 novemberében francia földről hírnök érkezett Richárdhoz azzal a hírrel, hogy Fülöp Ágost nemesei esküt tettek rá: 1990. április 1-jén Vézelay-nél lesznek, hogy a

keresztes hadjáratot megkezdjék, és arra kérték az angol királyt, csatlakozzon hozzájuk. Megjegyzendő, hogy Barbarossa Frigyes német kereszteseinek a tervek szerint erre az időpontra, már a Boszporuszon átkelve, jócskán Anatólia földjét kellett volna koptatniuk. Richárdot és Fülöpöt a késés szégyenétől a német uralkodó tragikus, mégis bohózatba illő fulladásos halála mentette meg. Az angol–francia haderő indulását stratégiailag 1190 húsvétjára időzítette. Richárd a karácsonyt Normandiában töltötte, és ott értesült a hírről, hogy idősebb főkormányzója, Mandeville-i Vilmos elhalálozott. A megüresedett helyre a király Ely püspökét nevezte ki. Februárban Richárd Normandiába rendelte anyját, testvéreit és főkormányzóit, hogy ismertesse, a távollétében hogyan kormányozzanak Angliában. Longchamp-i Vilmos és Ely püspöke kapta a főkormányzói teendőket, és Hugó durhami püspöknek jutott a feladat, hogy a Humber folyótól északra segédkezzen a kormányzásban. Richárd megeskette fivéreit, Jánost és Gottfriedet, hogy az elkövetkező három évben engedélye nélkül nem lépnek Anglia földjére. Longchamp azonnal visszaindult Angliába, hogy „előkészítsen dolgokat, amelyek szükségesek a király utazásához".

A keresztes hadjárathoz a pénzen kívül főként hajókra és lovakra volt szükség, s Richárdot az elkövetkező hónapokban ezek beszerzése foglalta le. Százával, sőt valószínűleg ezrével szállították a lovakat a Richárdhoz csatlakozó lovagok és nemesek számára Vézelay-be, ahonnan aztán a francia kontingenssel együtt a szállítmányok délnek, Marseille felé vették útjukat. Itt várakozott az angol flotta, a haderő ellátmányával feltöltve. A lovaknál is fontosabb volt azonban a hajók készenlétbe helyezése: Anglia, Normandia és Nyugat-Franciaország összes kikötője köteles volt hajókról gondoskodni. A király fizette minden egyes hajó költségé-

nek a kétharmadát, akárcsak a legénység zsoldját. A statisztikák szerint Richárdnak több mint ötezer fontjába került a flotta felszerelése. Egyes angol főnemesek, például a néhai király főkormányzója, Glanville-i Rajnulf vagy Balduin canterburyi érsek külön utaztak, és kíséretükkel együtt hét hónappal Richárd király előtt értek a Szentföldre.

Richárd hadseregéről és tengerészetéről nincsenek pontos számadataink. A számok széles skálán mozognak, a hajdani krónikások szertelenül túlzó adataitól a modern történészek becsléseiig – utóbbiak nyilvánvalóan megbízhatóbb módszerekkel dolgoznak, mint középkori kollégáik, akiknek térképeit még sárkányok és szörnyek népesítették be. Barbarossa Frigyes hatszázezerre becsült hadseregétől az Anjouk modern értékelés szerinti hatezer fős seregéig a történészeknek valahol a két véglet között kell megtalálniuk a helyes arányokat. Alighanem közelebb járunk az igazsághoz, ha az alacsonyabb értékhatárhoz közelítünk, mint ha a bibliai felső arányokat vesszük alapul. Afelől semmi kétség, hogy Richárd Anjou-hadereje az adott korhoz képest hatalmasnak számított, és a Devizes-i Richárd krónikás által említett 17 ezer katona és tengerész alighanem reális adat. A minőség természetesen sokkal fontosabb, mint a mennyiség, és szemben az első keresztes hadjárattal, amelyben rengeteg nincstelen zarándok vett részt, a harmadik hadjárat már többnyire hivatásos katonákat – gyalogságot és lovasságot – sorakoztatott fel. Ezek a katonák az utazás folyamán képesek voltak saját magukat finanszírozni. Nem könnyű felbecsülni a királyokkal utazó lovagok számát sem, de nagyjából tudható, hogy Richárdnak mintegy négyezer fős angol és francia földről toborzott elitalakulata lehetett. Richárd Marseille-ből induló flottája mintegy 8750 katonát és tengerészt szállíthatott, de hozzá kell számítani ehhez azt a hatezer fős szárazföldi haderőt is, amely elegendő súlyt

képviselt ahhoz, hogy Lyonnál a Rhône folyón átívelő híd összeroppanjon alattuk. Ez a hadsereg Marseille-nél kétfelé oszlott; az egyik fele ment tovább Glanville-i Rajnulffal, Hubert Valterrel és Balduin érsekkel, míg a másik fele Richárd mellett maradt, és Messinánál hajóra szállt.

A keresztes hadjáratban angol részről sokkal inkább a főnemesség, mint a köznép vett részt. A főnemesség buzgalma olyan méreteket öltött, hogy Richárdnak végül is sokakat arról kellett meggyőznie, hogy ne vallásos elkötelezettségüket, hanem az ország érdekeit helyezzék előbbre, másként ugyanis túl kevés alkalmas ember maradt volna otthon az ország politikai és adminisztratív ügyeinek intézésére. Így is érték bírálatok Richárdot, hogy aláaknázza az apja által kiépített erős kormányzati adminisztrációt, ez azonban nem volt igaz. Az út a tengeren Anglia és a Szentföld között mindössze két hónapig tartott, és a király éppen elég egyházi és világi vezetőt tudhatott maga körül ahhoz, hogy közben ellenőrzése alatt tudja tartani az otthoni ügyeket, és ne alakuljon ki olyan helyzet, amely a Robin Hood-féle legendák alapjául szolgálhatott volna.

A canterburyi érsek és a Glanville-klán által vezetett előőrs 1190 augusztusában érte el Akkon kikötőjét, abban a tudatban, hogy a király a fő hadsereggel hamarosan követi őket. Richárd azonban nem volt teljesen őszinte hozzájuk. Szicíliában tanúsított magatartása arra enged következtetni, hogy egyáltalán nem érezte égető szükségét annak, hogy sietve támogassa őket. Majdnem biztos, hogy Balduin érseket használta jelképes hatalomként Akkonban, miközben ő maga Szicíliából irányította az ügyeket. Jó oka volt arra, hogy így cselekedjék. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált, hogy Montferrati Konrád elszánta magát arra, hogy elorozza a megüresedett jeruzsálemi trónt Richárd vazallusától,

Lusignani Guidótól. Richárd éppen azt várta Balduin érsektől, hogy ezt megakadályozza, és konszolidálja a helyzetet, mire ő maga a Szentföldre megérkezik. A sors iróniája, hogy az általa korábban oly sokat támadott Glanville-klán volt az, amely most az érsek segítségére sietett. Richárdot nem vakították el annyira a régi keletű ellenséges érzelmek, hogy ne honorálja a klán szolgálatait, így aztán a patriarkális Rajnulfot felváltó ifjabb Glanville-i Roger meglehetősen jól került ki a keresztes hadjáratból. Rajnulf unokaöccse, Salisbury újonnan kinevezett érseke pedig alighanem a harmadik keresztes hadjárat legsikeresebb alakjának tekinthető: canterburyi érsekségig vitte és Anglia egyik legkiválóbb minisztere vált belőle.

Shakespeare élvezetét lelte volna az Anjou-hadsereg angol kontingensének leírásában; püspököktől a mágnásokig, a Falstaff-szerű haramiáktól a legkülönbözőbb kétes figurákig volt itt mindenféle népség. Olyan nemzeti előkelőségek utaztak együtt Richárddal, mint Robert de Beaumont, Leicester grófja, Chauvignyi András, és a királyi udvarnagy, William FitzAldelin. Voltak aztán egyházi emberek, például a yorkshire-i East Ridingból, és más csapatok Lincolnshire-ből, valamint Londonból „Ötvös" Geoffrey és William FitzOsbert vezetésével. És persze akadtak egészen alulról jött jómadarak, mint a „gyilkos" íjászok St. Clearből, és más hírhedett bűnözők Uskból, ahogy Giraldus Cambrensis beszámolt róluk. Mindent összevetve azonban igen professzionális haderő állt össze, jól felszerelt, jól képzett katonákból, akik a legjobb fegyverekkel és páncélzatokkal voltak ellátva. Még az egyházi személyek is megfelelő fegyverekkel rendelkeztek, és számosan közülük kiváló harcosnak bizonyultak, mint például Hubert Valter, Colchester főesperese, aki 1190 júniusában a törökök ellen vezette harcba a kereszteseket, és aratott dicsőséget.

A flotta felszerelése volt a keresztes hadjárat előkészítésének utolsó szakasza, és Richárd itt is megcsillogtatta szervezőképességét. Azt a tényt, hogy egy ilyen bonyolult szárazföldi-vízi hadműveletet sok ezer kilométeres távolságra képes volt elindítani, semmiképpen sem szabad alábecsülni. Richárd kritikusai fontolóra vehetnék, mennyivel hatékonyabban tervezte meg és hajtotta végre ezt a nagyszabású hadműveletet az Anjou-uralkodó, mint Capet-házból való szövetségese, Fülöp Ágost. Fülöp „olcsó" megoldásra törekedett, amikor itáliai hajókat bérelt csapatszállításra, s néhány hajót megpróbált Richárdtól kölcsönkérni Genovában, remélve, hogy váltságdíjakból és rabló hadjáratokból finanszírozni tudja majd a keresztes háborút. Richárd ezzel szemben mindent előre megtervezett, mi több, anyagi tartalékokat is biztosított vészhelyzetekre, amelyek a keresztes háborúk során gyakorta előfordulnak. Semmit nem bízott a véletlenre, és volt valami nagyon modern abban a professzionális hatékonyságban, ahogyan az Anjou keresztes hadjáratot előkészítette. Keményen kézben tartotta a gyeplőt, és admirálisai nem tették zsebre azt a fejmosást, amit a flotta pár napos marseille-i késéséért kaptak. Nem véletlen, hogy amire a király elérte Itália „nagylábujját", a flotta teljességgel készen állt a behajózásra Messina kikötőjében, olyan pompával, amelyet bármely 20. századi uralkodó megirigyelhetne.

A flotta előkészítése nem pusztán a legénység toborzásából és zsoldjának kifizetéséből állt. Egy ilyen expedíció élelemellátása hatalmas feladat, hiszen Richárd vállalta a felelősséget minden egyes ember étkeztetéséért. Rengeteg élelmet gyűjtöttek össze és szállítottak Angliából a déli kikötőkbe. Északról, Lincolnshire-ből 14 ezer disznóból pácolt hússzállítmány érkezett, Hampshire-ből több tonna sajt jött, Kent és Essex tartományokból hatalmas babszállítmányokat

indítottak útnak. Az élelmezés mellett Richárd 4000 lovag teljes felfegyverzéséért is vállalta a felelősséget. Külön teherhajókon 40 harci mén, valamint negyven lovag számára páncélzat és fegyverzet érkezett. A lovagoknak az utazás költségeit saját maguknak kellett fedezniük, és a fegyverzethez csak Akkonba érkezésük után juthattak hozzá. Hatvanezer lópatkót küldtek Forest of Deanből, milliónyi nyílvesszővel és íjpuskához való nyíllal együtt.

Amikor a keresztes hadjárat előkészületei majdnem befejeződtek, Richárd utoljára ellátogatott Tours-ba, ahol a zarándokkeresztesek hagyományos jelképeit, a pásztorbotot és az erszényt Bartolomeo érsektől átvette. Ám Howdeni Roger arról számol be, hogy amikor Richárd teljes súlyával ránehezedett a botra, az összetört alatta. A mai olvasó talán fel sem tudja fogni, micsoda ómen lehetett ez az adott korban. Richárd mindenesetre nem jött zavarba: a fura kis epizódban azt az üzenetet vélte felfedezni, hogy Isten akarata szerint ő mint világi lovag vezeti a keresztes hadjáratot, a részt vevő zarándokok pedig az ő alárendeltjei. Richárd hódítóként ment keletre, s ezt a szándékot Szicília és Ciprus lakóinak is hamarosan tudomásul kellett venniük. Saját magát szent hódítónak tekintette, aki Hérakleiosz bizánci császár hagyományait folytatja. Hérakleiosz annak idején a perzsáktól hódította vissza a szent keresztet, tizenhárom évvel azt követően, hogy a perzsák 614-ben elfoglalták és kifosztották Jeruzsálemet. Semmi kétség, Richárd nagy álma is az volt, hogy a keresztényeknek visszaszolgáltassa a szent keresztet, és mélyen vallásos ember lévén Isten szolgálatának egyetlen módját abban látta, hogy lesújtson a hitetlenekre.

Szaladin, a tanítvány, 1138–1174

Az 1138-as esztendő egyik éjszakáján lepelbe bugyolált alakok egy csoportja gyülekezett a Tigris folyó menti Takrit városának főkapujánál, Moszul és Bagdad között. Gyermeksírás törte meg a csendet, ahogy az őrség felé közelítettek. Fojtott hangok hallatszottak, amint az őrök sietve kaput nyitottak, s a kis lovascsapat vágtázva elhagyta a várost. Az újszülött, akit magukkal vittek, Szaladin volt. A csapat élén lovagolt az apa, Najm ad-Dín Ajjúb, és fivére, Sírkúh. A két kurd testvér a jelen veszélye elől menekült a jövő felé, amely számukra dicsőséget, a magukkal vitt csecsemőnek pedig halhatatlanságot tartogatott.

Ajjúb és Sírkúh tehetséges és törtető emberek voltak, akik megküzdöttek a kurdokkal szembeni hagyományos török előítéletekkel, és magas rangra emelkedtek az Aleppó és Moszul atabégje, Zangí által a 12. század első felében létrehozott államban. A kevés rendelkezésre álló forrás arra utal, hogy Szaladin apja és nagybátyja az örményországi Dvinből jött, és először mindketten a szeldzsuk szultán szolgálatába álltak, ahol is Ajjúb Takrit város várnagyává emelkedett. A család szerencséjét Ajjúb alapozta meg 1132-ben, egy emlékezetes haditettel. Egy napon Takrit bástyáiról letekintve azt látta, hogy a folyó túl-

partján az ifjú Zangí életéért küzdve menekül ellenségei elől. Ajjúb csónakot küldött a segítségére. Zangí soha nem felejtette el az életmentő jó szolgálatot. Hat évvel később úgy hozta a sors, hogy Ajjúbnak és családjának kellett menekülnie Takritból, miután Sírkúh egy elmérgesedett vitában megölt valakit. Zangí befogadta őket, és Ajjúbot – az egykori jótett jutalmaként – kinevezte Baalbek város parancsnokává.

Sírkúh mindeközben Zangí fiával, Núr ad-Dínnel társult, és amikor Zangít 1146-ban meggyilkolták, Sírkúh lett az új uralkodó jobbkeze Aleppóban. Núr ad-Dínnek, Szíria erős emberének Ajjúb, aki ekkor már Damaszkusz kormányzója volt, és Sírkúh két nagyon erős támaszt jelentett. Az ifjú Szaladin Damaszkuszban nőtt fel, apja mellett. Komoly fiú volt, sokat olvasott. Ahogy a társadalmi osztályához tartozó ifjak, ő is hagyományos neveltetésben részesült; kívülről fújta családja genealógiáját, életrajzokat olvasott, és tanulmányozta az arab nép történetét. Magas szintű, kifinomult műveltségének fontos részét képezték a teológiai tanulmányok, amelyek iránt különösen nagy érdeklődést tanúsított. Zsenge tinédzserként már katonai szolgálatba lépett, és elhagyta Damaszkuszt, hogy nagybátyja oldalán, Aleppóban tevékenykedjen, ahol katonai hűbérbirtokot, úgynevezett *iktát* kapott. Nagybátyja kiváló katona volt, és mindent megtett unokaöccse katonai karrierjének előmozdításáért. 1149-ben a törpe növésű, de hatalmas erejű Sírkúh nagy hírnévre tett szert, amikor az inabi csatában egyetlen támadással legyőzte és megölte Antiókhiai II. Rajmundot. Amikor aztán Núr ad-Dín 1157-ben megbetegedett, Sírkúhot nevezte ki helyettesének; teljhatalommal ruházta fel, hogy megvédje országait a keresztények támadásaitól. Ilyen hatalmas támogatóval a háta mögött Szaladin biztosnak tudhatta karrierjét: tizennyolc éves korára már Núr ad-Dín

összekötő tisztje volt, s el nem mozdult ura mellől, sem az udvarban, sem a hadjáratoknál.

1096 és 1099 között az első keresztes hadjárat újrarajzolta a Közel-Kelet térképét. A laza szerkezetű szeldzsuk államot feldarabolták a keresztesek, akik Antiókhiától Egyiptomig a teljes földközi-tengeri partvidék fölötti ellenőrzést megszerezték. Négy külön keresztes államot alapítottak: a legnagyobb a Jeruzsálemi Királyság volt délen, amely az egyiptomi határ menti Darumtól észak felé egészen Bejrútig terjedt. E fölött terült el a Tripoliszi Grófság és az Antiókhiai Fejedelemség, míg Antiókhiától keletre, a szárazföld belsejében az Edesszai Grófság húzódott. Ezt a nyugati térséget hívták egységesen Outremernek, amely elválasztotta az egyiptomi fátimidákat legközelebbi muszlim szomszédjuktól, Szíriától. A 12. század során, Zangí és Núr ad-Dín uralkodása idején új politikai erő kovácsolódott. A nagy szír városok, Damaszkusz, Aleppó és Moszul háromszögére támaszkodva a Zangík és későbbi védencük, Szaladin a szent háború eszközével próbálták az outremeri, szentföldi keresztényeket a tengerbe szorítani. Amíg Egyiptomot és Szíriát politikai és vallási ellentétek szabdalták, addig a muszlimok nem erősödhettek meg annyira, hogy legyőzzék a keresztes államokat, ám egy alkalmas uralkodó – Núr ad-Dín vagy Szaladin – az iszlám egyesítésével esélyt teremthetett erre.

Az alkalmat, amelynek kiaknázására Sírkúh olyannyira várt, az egyiptomi események nyitották meg. Egyiptom fátimida uralkodói már nem rendelkeztek olyan hatalommal, mint egykoron, amikor ők voltak az iszlám világ vezetői és sakkban tarthatták bagdadi abbászida riválisaikat. Ahogyan katonai és diplomáciai erejük csökkent, mesés gazdagságuk egyre vonzóbbá vált a szomszédok szemében, lett légyen azok keresztények vagy muszlimok. 1160-ban egy

al-Ádid nevű tizenegy éves fiút ültettek a kairói kalifátus trónjára, amely inkább számított egyházi, semmint világi hatalomnak. (Az iszlámon belüli hitszakadást jól tükrözte, hogy a síita muszlimok a kairói fátimida kalifátust ismerték el, míg a szunnita muszlimok a bagdadi abbászida kalifátust.) Al-Ádid a vezírére hagyta az ügyek irányítását. Három évvel később az utódlás körül rivalizálás alakult ki két emír, Dirgam és Savar között. Ez a meglehetősen belterjes torzsalkodás hamarosan nemzetközi szintre emelkedett, amikor is a vesztes Savar Damaszkuszba utazott, hogy Núr ad-Díntól kérjen segítséget. Egyiptomban Dirgam olyan módon erősítette meg helyzetét, hogy megtisztította a hadsereg tisztikarát, ám ezzel meggyengítette az egyiptomi hadsereget, és óhatatlanul is a fenyegető szomszédok malmára hajtotta a vizet. Közülük is az új keresztény király, a dinamikus I. Amalrik látszott a legveszélyesebbnek, aki Egyiptom lerohanását tervezte, miután Dirgam ostoba módon visszatartotta a keresztény Jeruzsálemi Királyságnak fizetendő éves hűbért. Mindeközben Savar Damaszkuszban Núr ad-Dín segítségéért könyörgött. Így Egyiptomot egyszerre két oldalról fenyegette invázió.

Az ország szövevényes ügyei közepette lépett színre az az ember, aki, mint Nagy Sándor a gordiuszi csomót, egy csapásra megoldotta az ügyet. Ő volt Sírkúh, Ajjúb fivére, s egyben Szaladin nagybátyja. 1164 áprilisában Sírkúh vezetésével megindult az első szír hadjárat Egyiptom ellen, amelynek eredményeként Savart beiktatták vezírnek. Csaknem biztos, hogy Szaladin a nagybátyjával tartott. Huszonhat éves volt, és valószínűleg parancsnokként vett részt a hadjáratban, noha további részleteket nem tudunk itteni szerepléséről. Savar úgy találta, hogy Sírkúh, mint afféle „nemkívánatos albérlő", nem igazán siet új otthont találni magának. Éppen ezért Savar úgy döntött, hogy megpróbál

egy olyan ellenséget kijátszani a „baráttal" szemben, aki éppenséggel maga is könnyen ellenséggé válhatott. Hogy megszabaduljon Sírkúhtól, megkörnyékezte jeruzsálemi Amalrikot, aki nyomban rá is tört Egyiptomra, és Sírkúhot csapdába ejtette Bilbeisz erődjében. Sírkúh csak úgy menekült meg, hogy közben hűbérura, Núr ad-Dín Antiókhia közelében nagy győzelmet aratott a keresztényeken: arra kényszerítette Amalrikot, hogy vonja vissza seregét Egyiptomból és hanyatt-homlok vonuljon északra, ha meg akarja védeni határait Núr ad-Dínnal szemben.

Sírkúh visszament Damaszkuszba, feltehetően Szaladinnal együtt, és azt tervezte, hogy visszatér Egyiptomba, ahogy Núr ad-Dínt meg tudja győzni az újabb hadjárat szükségességéről. Ahogy Szíriába visszaért, Sírkúh hozzálátott, hogy meggyőzze a bagdadi szunnita kalifátust az egyiptomi síiták elleni dzsihád, azaz szent háború meghirdetésének fontosságáról. Sikerült újra egy kétezer fős szír elit alakulatot felállítania. 1167 januárjában átkelt a Sínai-sivatagon, és Ahnumein közelében legyőzte a francia–fátimida haderőt. Nyilvánvalóan Szaladin vezényelte a muszlim csapat fő hadoszlopát, és nem vitás, hogy derekasan kitett magáért. Totális háború vette kezdetét, amelynek során a Sírkúh által vezetett mozgékony szír hadsereg kijátszotta az ellenséget. Amíg nagybátyja a francia és fátimida sereget „táncoltatta meg", addig Szaladinnak egy kevésbé látványos, ám annál nehezebb feladat jutott: Alexandriát kellett megvédenie egy mindössze ezer főt számláló szír haderővel. Szaladin három hónapon át tartotta a nagy kikötővárost a sokszoros francia túlerővel szemben, s ezalatt bátorságával és kitartásával nemcsak nagybátyja, de számos emírje nagyrabecsülését is kivívta. Ezzel együtt nagyon közel került az összeomláshoz, ám Amalrik váratlanul felhagyott az ostrommal.

Ahogy sok más esetben, most is az történt, hogy mialatt Szaladin Egyiptomban harcolt, Núr ad-Dín sietett a segítségére Szíriából. Valahányszor ugyanis Damaszkusz felől támadást intézett a latin királyság ellen, a keresztények kénytelenek voltak felfüggeszteni egyiptomi inváziójukat, hogy saját országuk védelmére siessenek. Egyszerű, de hatékony stratégiának bizonyult ez, amelyet Szaladin a mesterétől tanult, hogy évekkel később maga is alkalmazza. Ahogy Amalrik értesült róla, hogy Núr ad-Dín mozgolódik a határainál, azonnal fegyverszünetet kötött Egyiptomban, és visszavonult északra. Mindeközben Sírkúh túl nagy dicsőséget nem aratott, legfeljebb azt bizonyította, hogy egyedül képtelen Egyiptomot meghódítani. Csakis Núr ad-Dín galileai fellépése mentette meg őt és Szaladint a megsemmisítő vereségtől. Ám éppen a viszonylag rövid egyiptomi háborút lezáró tárgyalások voltak azok, amelyek során Szaladin belépett a keresztes háborúk történetébe. A legenda kétes hitelességű, de az a hír járta, hogy Toroni Onfroi keresztény lovag Szaladint lovaggá ütötte. Tegyük hozzá, nem volt ismeretlen az efféle gyakorlat, hiszen Szaladin egyik unokaöccsét maga Oroszlánszívű Richárd ütötte lovaggá. A keresztény és muszlim lovagok közötti testvéri kapcsolat korántsem volt ritka ez idő tájt. Toroni Onfroi-ról számos muszlim szerző az egyik legnagyobb és legnemesebb keresztény harcosként írt: halálakor, 1179-ben a lovag saját testével védte IV. Balduint a muszlim nyilaktól. Mártírhalála legendás hőssé avatta. A páratlan lovag és a nemes pogány találkozása meghozta a krónikások meseírói étvágyát, mind keresztény, mind muszlim oldalon.

A diplomáciai események Sírkúh számára szerencsés fordulatot hoztak. Savar arra kényszerült, hogy végre változtasson szövetségi politikáján. Túl sokáig próbálta kijátszani

egymás ellen lehetséges ellenségeit, és amikor Jeruzsálemi Amalrik feleségül vette Komnénosz Máriát, Komnénosz Manuel bizánci császár unokahúgát, Savar erős keresztény szövetséggel találta szembe magát, amely Egyiptom felé tekintett. Nem volt más választása, korábbi ellenségéhez, Núr ad-Dínhoz kellett segítségért fordulnia. De majdnem elkésett. 1168 októberében Amalrik visszatért Egyiptomba, ezúttal azonban nem Savar szövetségeseként, hanem hódítóként; halált és pusztulást hozott magával. A frankok Kairó felé nyomultak, s csapást mértek az egyiptomi hadseregre. Az országot csak al-Ádid Damaszkuszból küldött kétségbeesett üzenete mentette meg: Egyiptom gazdagságának egyharmadát ígérte oda Núr ad-Dínnak, ha megmenti az országot. Sírkúh el volt ragadtatva, hogy visszatérhet Egyiptomba. Szaladin azonban vonakodott vele tartani, és csak Núr ad-Dín nyomására csatlakozott hozzá. Szaladin utóbb így magyarázta a krónikásnak, ibn al-Athirnak, miként vették rá az utazásra.

> *Azt feleltem, hogy még nem készültem fel rá, hogy elfelejtsem az Alexandriában kiállt szenvedéseket. Nagybátyám erre ezt mondta Núr ad-Dínnek: „Feltétlenül szükséges, hogy Juszúf velem jöjjön." És Núr ad-Dín megismételte parancsát. Próbáltam kibúvót keresni az anyagi helyzetemre hivatkozva. Ő azonban azt parancsolta, hogy adjanak nekem pénzt, így aztán mennem kellett, mint amikor valakit a halálba vezetnek.*

Néhány napon belül Sírkúh már dél felé vágtázott nyolcezres szír elit alakulata élén, s a vonakodó Szaladinnal az oldalán. Szaladin aligha sejtette, hogy olyan dicsőség vár rá, amelyről addig talán álmodni sem mert.

Amalrik megpróbálta feltartóztatni Sírkúh előrenyomulását, de a tapasztalt, öreg harcosok túljártak az eszén: hamar csatlakoztak Savar erőihez, s így jelentős létszámfölénybe kerültek a keresztényekkel szemben. A katonai kudarc mellett Amalrik politikai vereséget is szenvedett. Savart ugyanis Sírkúh és a szírek táborába kergette. Így az addig megosztott iszlám világ óhatatlanul is az egyesülés felé haladt, mégpedig Núr ad-Dín vagy utódja jövőbeni vezetése alatt. Sírkúh kezdetben hajlandónak mutatkozott megosztani a hatalmat Savarral, annak ellenére, hogy utóbbi többször is elárulta a múltban. Szaladin tanácsára azonban Sírkúh végül belátta, hogy mindaddig nem lehet biztonságban, amíg Savar életben van. Szaladin ekkor olyan kíméletlenségről tett tanúbizonyságot, hogy későbbi tanítványai aligha ismertek volna rá. Akcióba lépett a vezír ellen. Savar kétségkívül merényletet tervezett Sírkúh ellen, így ami történt, tulajdonképpen elkerülhetetlen volt. Amikor Savar egy reggelen a mecsetbe indult, Kairó külvárosa felé, Szaladin és néhány szír katona elfogta. Szaladin sátrába vitték, és lefejezték. Mindez nyilvánvalóan al-Ádid parancsára történt, aki nyomban ezután Sírkúht nevezte ki új vezírré.

A hírre Núr ad-Dín Damaszkuszban dührohamot kapott, mert azt hitte, hogy Sírkúh elárulta. De a bagdadi abbászida kalifátus sem volt sokkal jobb kedvű. Az egyiptomi eretnekek uralmának megdöntésére irányuló szent háború azzal végződött, hogy Sírkúh, Núr ad-Dín katonáit felhasználva, magához ragadta a hatalmat, és tette ezt egy síita kalifátus égisze alatt. Azt, hogy maga Sírkúh hogyan élte meg hirtelen felemelkedését, már soha nem fogjuk megtudni, hiszen a történtek után már csak rövid ideig élt, így hatalmát nem élvezhette. 1169. március 23-án meghalt, minden bizonnyal túlette magát. A szír katonák, akik vele jöttek Egyiptomba, Szaladint is beleértve, nehéz helyzetbe kerültek. Al-Ádidnak,

Kairó fátimida kalifájának egyiptomi miniszterei azt tanácsolták, hogy új vezírré Szaladint nevezze ki, mivel ő a „leggyengébb és legtapasztalatlanabb szír", és így őt lehet majd a legkönnyebben pórázon tartani. Szaladint a kalifa palotájába rendelték. Az alkalomra Szaladin arannyal hímzett fehér turbánt és bíbor szegélyű köntöst vett, pej csődörön lovagolt, aranyos nyeregben, és aranykardot kötött az oldalára. Ám ha az egyiptomi főurak arra gondoltak, hogy Sírkúh halála után most itt az alkalom hatalmuk visszaszerzésére, akkor nagyot tévedtek. Szaladin fejében már készen állt a terv a régi fátimida rezsim felszámolására, először azonban a csökönyös szír katonákat kellett megreguláznia, akik Damaszkuszból jöttek vele.

Parancsnokuk nélkül a szírek azzal a valós veszéllyel néztek szembe, hogy színre lép egy erős egyiptomi vezető, aki elragadja tőlük a hatalmat és kiszolgáltatja őket a felkorbácsolt nemzeti érzelmeknek. Új parancsnokra volt szükségük, méghozzá gyorsan. De kit válasszanak? Núr ad-Dín Egyiptomba küldött elit hadserege sokfajta nemzetiségű katonából állt: volt köztük szír, kurd, török, és mindeddig jórészt a parancsnokuk, Sírkúh tekintélye tartotta őket össze. Ebből következően az utódlást illetően elképzelhetetlen volt a közmegegyezés. Szaladint a nagybátyja választotta ki a posztra, de a Núr ad-Dínhoz hű törökök aligha támogatták volna egy újabb kurd kinevezését. Szaladinnak azonban akadtak szír barátai, akik közül Isa al-Hahári ügyesen szervezkedett mellette. Noha számos szír katona elállt mellőle, és visszatért Szíriába, még így is maradt elég, aki a sikeres és békés utódlást biztosította számára.

Szaladin vezíri beiktatása Sírkúh halála után három nappal az első puhatolózó lépés volt politikai felemelkedése útján. Semmi időelőttiség nem volt ebben, semmi Ikarosz-szárnyaláshoz hasonló túl magasra emelkedés. A rang

tökéletesen megfelelt képességeinek, és életkorának is. Egy harminchárom éves ember a korszak mércéje szerint már középkorúnak számított, s Szaladin mind katonai, mind diplomáciai téren eleget tanult apjától és nagybátyjától. Valójában nagyon elővigyázatosan viselkedett; pontosan tudta, hogy egy kurdnak a törökök által uralt területen folytonosan számolnia kell az orgyilkos tőrével vagy a merénylő kardjával. Semmi nem garantálta, hogy megőrizheti vezíri pozícióját, ha nem teremti meg Egyiptomban saját biztonságát, s ehhez mindenekelőtt egy ajjúbida hatalmi bázist kellett létrehoznia. Ám emiatt nemcsak a helyi egyiptomi vezető réteg ellenkezésével kellett számolnia, amely joggal tekintette idegen betolakodónak, hanem azokkal a szír katonákkal is, akik továbbra is Núr ad-Dínhoz voltak hűségesek. Bonyolította a helyzetét, hogy szunnita muszlimként hűséggel tartozott a bagdadi abbászida kalifátusnak, miközben egyiptomi vezírként a kairói iszmáili fátimida kalifa hatáskörében kormányzott. Politikai aknamező volt ez a javából, amelyen Szaladin bravúrosan manőverezett.

Nyomban azzal a problémával szembesült, hogy nagybátyja, Sírkúh, minimális katonai erővel vette át a hatalmat Egyiptomban; csapata főként saját személyes követőiből állt és azokból, akiket Núr ad-Dín kölcsönzött neki. A fátimida fegyveres erők csupán Kairóban negyvenezer fős lovassággal és harmincezer fős „fekete" (szudáni) gyalogsággal rendelkeztek. Szaladin ezért először is hozzálátott saját fegyveres ereje felállításához. Így jött létre a Szalahíjja, amely csakis hozzá volt hűséges. Amíg ő saját pozíciójának megerősítésével volt elfoglalva, az ellenzék egy fekete eunuch, bizonyos Mutamin al-Hilafa körül kezdett tömörülni. Mutamin felvette a kapcsolatot a jeruzsálemi latin keresztényekkel, és felkelést szított a fekete katonák között az új vezír ellen. Szaladin kíméletlenül elfojtotta a lázadást,

elfogta és megölte Mutamin al-Hilafát, és szétkergette a fekete katonákat, akik közül sokan Felső-Egyiptomban kerestek menedéket.

Núr ad-Dín ekkor meglehetősen nagy politikai baklövést követett el: engedélyezte Szaladin fivérének, hogy Egyiptomba utazzon, és csatlakozzon bátyjához. Valójában Turansáh, Szaladin öccse volt az, aki kulcsszerepet játszott a vezír elleni lázadás elfojtásában. Núr ad-Dínnak tudnia kellett, hogy kockázatot vállal, ha Ajjúb kisebbik fiának engedélyezi, hogy csatlakozzék bátyjához. Ismerte az új vezír ambícióit, és valószínűleg arra gondolt, hogy öccse érkezése azonnal nyílt lázadásba kergeti Szaladint, ha valóban ilyesmit forgat a fejében. Csakhogy ez eléggé veszélyes játék volt. Núr ad-Dín elismerte Szaladin képességeit, Szaladin pedig az öreg mestere iránti hűség, illetve saját családi becsvágya között őrlődött. Ilyen helyzetben, amikor két vezető ennyire ellentmondásos gondolatokkal küzd, a legjobb cselekvés alighanem a nem cselekvés. Núr ad-Dínt minden bizonnyal bántotta a gondolat, hogy ifjú pártfogoltja árulásra készül. Végül arra a döntésre jutott, hogy amennyiben az ifjabb fivér jelenléte feltüzelné Szaladin ambícióit, akkor az apa jelenléte minden bizonnyal kioltja a tüzet. Ezért arra kérte az idősebb Ajjúbot, hogy látogassa meg fiát Kairóban. Mesteri húzás volt ez, amellyel kétségkívül sikerült megelőzni a kenyértörést Szaladin és Núr ad-Dín között. Valójában azonban nem volt ez más, mint a probléma szőnyeg alá söprése. A Kairó és Damaszkusz közötti nyílt szakítás elkerülésének az volt az ára, hogy Núr ad-Dín tulajdonképpen gondoskodott arról, hogy az utolsó építőkocka is helyére kerüljön Szaladin egyiptomi ajjúbida hatalmi bázisának építményében. Apjával és fivérével megtámogatva Szaladin igazán Egyiptom urának érezhette magát, de facto és alighanem de jure egyaránt. Apja megérkezésekor

Szaladin felajánlotta a vezírség átadását, az öreg azonban elég bölcs volt ahhoz, hogy visszautasítsa az ajánlatot, mondván, fiát Isten választotta ki erre a magas posztra, márpedig halandó ember ne akarjon Isten akaratába beavatkozni. Helyette a kincstárnoki állást fogadta el.

A fátimida kalifátus végnapjai megmutattak valamit Szaladin később legendássá vált nagylelkűségéből. A fekete katonaság leverése és a Szaladinhoz hű mamlúkokkal való helyettesítése megérlelte a helyzetet a vallási forradalomhoz, amelyre Núr ad-Dín oly régóta várt. Nyomást gyakorolt Szaladinra, hogy Egyiptomot térítse meg a szunnita gyülekezet ügyéhez, és rendelje el, hogy a fátimida kalifátus nevét a *hutba*ként ismert imádságban abbászida kalifátusként említsék. Amikor Szaladin hozzákezdett ezen alapvető változtatás előkészítéséhez, a fátimida kalifa, al-Ádid halálos betegséggel ágynak esett. 1171 szeptemberében megtörtént a változás, és abban a pillanatban, amikor Kairó nagy mecsetjében a Moszulból érkezett pap szunnita imádságba kezdett, Egyiptom népe a síita vallásról áttért a szunnitára. Amikor mindez lezajlott, al-Ádid már a halálos ágyán feküdt. Szaladin megparancsolta, hogy különös gonddal ügyeljenek rá, nehogy a haldokló kalifa megtudja, mi történt: „Ha meggyógyul, akkor amúgy is hamarosan megtudja. Ha pedig meg kell halnia, hagyjuk őt békében távozni." Ebben a gesztusban egyértelműen megmutatkozott Szaladin későbbi nagylelkűsége.

Erről az időszakról írják a krónikások, hogy Szaladin feladta ifjúkori érdeklődését a földi örömök iránt, és „vallásos köntöst öltött". Ettől kezdve minden alkalmat megragadott arra, hogy tájékoztassa a bagdadi kalifát a vallás és a szent háború iránti mély elkötelezettségéről, mintha csak cáfolni akarná azokat a szóbeszédeket, amelyek azt híresztelték róla, hogy az élvezeteknek adta át magát Egyiptomban.

Senki nem vethette volna a szemére, ha némi földi örömökkel kényezteti magát (ahogy sikeres férfiaknál az ilyesmi elég gyakori), ám a jelek szerint Szaladin valóban nagy változáson ment keresztül. Biztosította azt a bázist, ahonnan a régóta tervezett szent háborút elindíthatja. Először Egyiptomban kellett megteremtenie a szilárd alapokat és beszereznie a megfelelő eszközöket – pénz, katonák – az iszlám országok egyesítéséhez, a Jeruzsálemet uraló keresztények elleni támadáshoz.

Hogy vajon Núr ad-Dín felismerte-e, hogy ez volt Szaladin választott útja, vagy, mint sokan mások, pusztán az ambiciózus hódítót látta benne – ez a kérdés megválaszolatlanul marad. 1171 és 1174 között azonban Egyiptom és Szíria egyre közelebb sodródott a háborúhoz, amelyről mindkét államférfi tudta, hogy elkerülhetetlen, mégis mindketten szerették volna elkerülni. Szaladin nem szívesen árulta volna el öreg mesterét, akiről persze tudta, hogy nem mestere többé. Damaszkuszból kapott utasításra együttműködött egy egyesített hadművelet előkészítésében a Jordánon túli várak, Kerak és Savbak ellen, de az utolsó pillanatban visszavonult, azzal az ürüggyel, hogy Kairóba kell sietnie, ahol lázadás fenyeget. Átlátszó kifogás volt ez, és Núr ad-Dín nagyon feldühödött. Szaladin nem szerette volna, ha ezek a jelentős erődök Núr ad-Dín kezére kerülnek, hiszen ezeken keresztül Szíria szoros ellenőrzést gyakorolhatott volna Egyiptom, és ezáltal az ő tevékenysége fölött. Amikor két évvel később ugyanezen célpontok ellen a második hadjáratot sem sikerült elindítani, Núr ad-Dín számára nyilvánvalóvá vált, hogy pártfogoltja szándékosan bújik ki a feladat alól, és szigorúbb ellenőrzést kell gyakorolni fölötte. Kincstári hivatalnokokat küldött Damaszkuszból az egyiptomi pénzügyek ellenőrzésére, és magas éves hűbéradót rótt ki Szaladinra. A hadsereget közben készen-

létbe helyezte, hiszen arra a legkevésbé sem számított, hogy Szaladin szó nélkül fizetni fog.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy Szaladin családi tanácsot hívott össze a helyes stratégia megválasztásához. A fiatal, forrófejű Takí ad-Dín, Szaladin unokaöccse a Szíria elleni háború mellett voksolt, de a patriarchális Ajjúb helyre tette. Pontosan tudta, hogy kémein keresztül Núr ad-Dín úgyis értesülni fog Szaladin reakciójáról, és ez meghatározhatja a későbbi döntéseket. Ajjúb kijelentette: „Tudd, hogy én és a nagybátyád mindenkor készen állunk leborulni előtte és megcsókolni a földet a lábánál. Ha azt parancsolná, hogy vegyük el az életedet, még azt is megtennénk. És ha mi így cselekednénk, mit gondolsz, mások mit tennének? Hiszen az egész hadsereg és az egész államtanács hódolattal tartozik Núr ad-Dínnak. Ez az ő országa, és ha úgy döntene, hogy megfoszt téged a tróntól, azonnal engedelmeskednénk neki. Mindannyian Núr ad-Dín mamlúkjai és rabszolgái vagyunk, és azt tesz velünk, amit akar." Ajjúb ezután azt tanácsolta fiának, hogy békéljen meg Núr ad-Dínnel, és hódoljon meg előtte ezzel az üzenettel: „Hírét vettük, Uram, hogy hadjáratot szándékozol indítani Egyiptom ellen; de mi szükség erre? Ha Uramnak szüksége van rám, küldjön futárt egy tevével, és vezettessen vissza engem Szíriába egy turbán szövetével a nyakamon – egyetlen emberem sem fog ellenkezni akaratával."

A találkozót követően Ajjúb megnyugtatta Szaladint, hogy ez a fajta beszéd, amelyet az államtanács előtt tartott, nem kerül semmibe. Ha egy potenciálisan nagyobb hatalom fenyegetésével kell szembenézni, nem szabad olyan provokatív megjegyzéseket tenni, mint ahogyan azt Takí ad-Dín meggondolatlanul tette. Ha Núr ad-Dínt pusztán szavakkal meg lehet békíteni, akkor annál jobb, de – és ezt hangsúlyozta Ajjúb – ha a szírek Egyiptomba jönnének, ő,

Ajjúb, utolsó leheletéig harcolna, hogy egyetlen nádszállal se csorbíthassák fia gazdagságát. Ezek a szavak megnyugtatták Szaladint, és önbizalmat öntöttek belé nagy pártfogójával, Núr ad-Dínnel szemben. Végül a két nagy vezéregyéniségnek sikerült elkerülnie az összecsapást. Nem sokkal ezután, 1174. május 15-én Núr ad-Dín váratlanul meghalt.

Núr ad-Dín lelépését a politika porondjáról hamarosan újabb haláleset követte; a jeruzsálemi király, Amalrik is eltávozott az élők sorából, s így mind keresztény, mind muszlim oldalon jelentős hatalmi vákuum keletkezett. Amennyiben Amalrikot IV. Balduin személyében nem egy szánandó leprás király követte volna a trónon, hanem egy erős személyiség, akkor a dolgok minden bizonnyal másként alakulnak. Így azonban Szaladin előtt kétféle előretörési lehetőség is kitárult: az egyik Szíriában, ahol hajdani mesterének halála, másik a keresztények földjén, ahol Amalrik halála nyitotta meg előtte az utat.

Az a tudat, hogy az új király nem fog sokáig élni, és nem tud gyermeket nemzeni, Jeruzsálemben kiélezte az utódlás körüli vitákat. Két csoport versengett a hatalomért, veszélyesen megosztva a keresztény királyság erejét, éppen akkor, amikor Szaladin nagy erőkkel látott hozzá az iszlám egyesítéséhez, hogy szent háborút indítson a keresztények ellen. Az egyik keresztény érdekcsoportot Tripoliszi III. Rajmund vezette, aki IV. Balduin trónra lépéséig régensként uralkodott. Rajmundot a helyi bárók támogatták, akik másod-harmadgenerációs telepesek voltak, s akiknek nagyapái ott voltak azok között, akik az első keresztes hadjárat betetőzéseként 1099. július 15-én Jeruzsálemet meghódították. Közöttük volt Ibelini Balduin, Ramla ura és Ibelini Balian, valamint az ispotályos lovagok. E csoport tagjai inkább „keleti", semmint „nyugati" beállítottságúak voltak, és igyekeztek jó kapcsolatokat ápolni muszlim szomszédjaikkal.

Gyakorta keveredtek muszlim politikai vitákba, egyik vagy másik oldallal szövetséget kötöttek, és a békés egymás mellett élést pártolták a területi expanzióval szemben. A másik érdekcsoportba azok a lovagok tartoztak, akik a második keresztes hadjárattal, 1147–1149-ben érkeztek, ellenségesek voltak a muszlimokkal, és alig várták a keresztény előrenyomulást délen, Egyiptom felé. Kezdetben Courtenay-i Joscelin vezette ezt a csoportot, akinek apja, Châtilloni Rajnald annak idején Edesszát védte, de elvesztette. Miután azonban Rajnaldot 1176-ban kiengedték egy muszlim börtönből, elvette Milly Stefániát, és ő lett az ellenzék vezetője Tripoliszi Rajmunddal szemben. Kerak haduraként Rajnald szálka volt Szaladin szemében, és hamarosan ő testesített meg minden rosszat, amit a muszlimok a keresztény királyságról elképzelni tudtak. De számolni kellett mellette egy másik emberrel is, akinek vérmes temperamentuma vészes tendenciákat sejtetett: ő volt az ispotályos lovagok nagymestere, Ridforti Gérard.

Egyesült iszlám, 1174–1184

Núr ad-Dín halála vízválasztó volt Szaladin személyes sorsában és a keresztes hadjáratok történetében, s időben egybeesett Szaladin apjának, Ajjúbnak a halálával. Az atabég egyértelműen korlátozta Szaladin ambícióit, más szempontból azonban alapvető befolyást gyakorolt a fiatalember politikai fejlődésére. Núr ad-Dínhoz hasonlóan Szaladin is elfogadta a dzsihádot életcélként, és a vallási propagandát ugyanolyan fegyverként használta, mint magát a hadsereget. Apja halála után Szaladin lett az Ajjúbid család vezetője, s egyúttal rá hárult a felelősség is fivérei és nővérei további sorsáért. Most, hogy többé – sem katonai, sem pénzügyi szempontból – nem volt Szíria lekötelezettje, hozzáláthatott, hogy egy új Ajjúbida-dinasztiát építsen ki Egyiptomban.

Núr ad-Dín halála után az események gyorsan követték egymást. A hadsereg főtisztjei azonnal megpróbálták ellenőrzésük alá vonni az atabég tizenegy éves fiát, al-Malik asz-Szálihot. Mindeközben Núr ad-Dín unokaöccsei, főleg Ima ad-Dín Zangí és Szajf ad-Dín Gázi, Szindzsár és Moszul hercegei éhes szemekkel méregették asz-Szálihot Szíriában. Azonnal megakadályozták, hogy Szaladin bármilyen szerepet játszhasson a szír ügyekben. Szicília királya ugyanis haditengerészetével támadást indított Alexandria ellen, és ez

teljességgel lefoglalta Szaladint, hiszen meg kellett küzdenie a meghódított egyiptomi területek megtartásáért. Núr ad-Dín iránti tisztelete jeléül Szaladin hűbérurának ismerte el asz-Szálihot. Minden bizonnyal elhamarkodott döntés lett volna, ha nyomban Núr ad-Dín halála után megtámadja Szíriát. Másoknak azonban nem voltak fenntartásai. Szajf ad-Dín Gázi megtámadta és elfoglalta asz-Szálih területeit az Eufráteszen túli al-Dzsazírában, miközben 1174 augusztusában az eunuch Gümüstekin ellenőrzése alá vonta asz-Szálihot, és Aleppóban magához ragadta a hatalmat, miután börtönbe vetette Núr ad-Dín tisztjeit. Az iszlám egység súlyos veszélybe került, és csak I. Amalrik hirtelen bekövetkezett halála akadályozta meg a franciákat abban, hogy kiaknázzák a helyzetet. Az atabég családjából senki nem akadt, akiben meglettek volna az utódláshoz szükséges képességek, s jóllehet Szaladin rendelkezett ezen adottságokkal, őt a család nem fogadta el. Kívülállóként és kurdként óhatatlanul is szembe kellett néznie a törvényes örökösök ellenkezésével, akik már akkor árulónak tartották, amikor Egyiptomban elkezdte ténykedését. Szaladinban a „gazdáját megugató ebet" látták, aki Núr ad-Dínnak köszönhetett mindent, s azzal hálálta meg mestere jóságát, hogy ellopta földjeit és vagyonát.

Szaladin nehéz helyzetbe került. Egyiptom de facto uralkodójaként egyértelműen nagyobb források és haderő fölött rendelkezett, mint bármelyik zangída uralkodó, ám Núr ad-Dín, illetve most már az atabég fia vazallusaként nehezen magyarázhatott volna meg egy Szíria elleni beavatkozást, hacsak az ifjú uralkodó képviselői nem hívják be az országba, illetve az elszabaduló anarchia nem szolgál kellő okként egy ilyen lépéshez. A logika kétségkívül azt diktálta volna, hogy a zangída államokat beolvassza a nagyobb ajjúbida birodalomba. Volt azonban egy másik lehetősége

is, nevezetesen egy új politikai struktúra kiépítése, amely erkölcsi alapokon nyugszik, és elkötelezett a szent háború ügye mellett. Ezzel a politikával meggyőzhette volna a zangída hercegeket, hogy csatlakozzanak hozzá. Ha az utóbbit választja, azzal a belső meggyőződéssel cselekedhet, hogy Isten akaratát teljesíti, és a nyilvános elismerést ez esetben a bagdadi kalifa garantálja. Tizenkét hosszú évébe került Szaladinnak, hogy megoldja ezt a dilemmát.

1174 októberében Szaladin átlépte saját Rubiconját, amikor is hétszáz katona élén kilovagolt Kairóból, és elindult Damaszkusz felé. Minden, ami az elmúlt néhány hónapban történt, mint hithű muszlimot arról győzhette meg, hogy Isten úgy rendezte el a dolgokat, hogy Núr ad-Dín halála után ő vegye kezébe a gyeplőt, és ő álljon a szent háború élére. A történések azonban tele voltak ellentmondással: vajon Szaladin új hűbérura, asz-Szálih megsegítésére indult-e, hogy kiszabadítsa Gümüstekin fogságából, vagy pedig, ahogy a többség hitte, azért, hogy megtegye az első lépést Szíria meghódítására? Egy szempontból a dolgok leegyszerűsödtek: Damaszkusz emírjei, miután Szajf ad-Dín Gázitól nem kaptak segítséget, Szaladinhoz fordultak, hogy Gümüstekin ellen támogatást kapjanak. Ez bizonyos mértékig indokolta Szaladin küldetését, és lehetővé tette, hogy Szíria felé tartva törökökkel, kurdokkal és beduinokkal erősítse meg csapatát, olyanokkal, akik mind hűségesek voltak Núr ad-Dínhez, és abban a meggyőződésben csatlakoztak hozzá, hogy a néhai atabég fiának megsegítésére mennek. Ahogy Szaladin Damaszkusz felé közeledett, a damaszkuszi hadsereg felsorakozott vele szemben. A parancsnokok azonban nem harcra készültek, hanem azon nyomban csatlakoztak Szaladinhoz, ahogy tőle magától hallották küldetésének célját. Valójában persze nem annyira a szavak, sokkal inkább Egyiptom gazdagsága volt az, ami Szíriát meghódí-

totta. Szaladin ismerte már a pénz értékét, és tudta, hogy pénzzel nemcsak katonai hadjáratokat lehet indítani, de adott esetben el is lehet kerülni a harcot általa. Damaszkuszt Szaladin vér nélkül foglalta el: övé lett az általa legjobban szeretett város, „a világ kertje", ahogy az arab költők nevezték. A város stratégiai támaszpontként is szolgált számára a latin keresztények elleni későbbi harcokhoz. E pillanatban azonban kisebb gondja is nagyobb volt annál, semhogy a szent háború részletein törje a fejét.

Szaladin damaszkuszi jelenlétét mindenekelőtt az igazolta, hogy azért jött, hogy visszahelyezze Núr ad-Dín törvényes fiát, asz-Szálihot a hatalomba. Szaladinnak éppen ezért ki kellett szabadítani a fiút Gümüstekin aleppói börtönéből. Miközben Gümüstekinről várt híreket, Szaladin vitriolos üzenetet kapott Aleppó, Moszul és Szindzsár zangída hercegeitől, akik megkérdőjelezték szíriai tartózkodásának állítólagos motívumait: „A királyságot magadnak akarod; menj vissza oda, ahonnan jöttél." Szaladin színlelése – hiszen mi más volt ez, ha nem színlelés, asz-Szálih törvényes jogainak „védelmezőjeként" fellépni – nem győzte meg a hercegeket, akik saját magukból kiindulva meg voltak győződve róla, hogy magukhoz hasonló haszonlesővel van dolguk, akit csak a mohóság és a becsvágy hajt. Üzenetük aligha lephette meg Szaladint, aki legalább most egyértelműen láthatta, hogy a zangída Szíria többi állama nem fog úgy a lábai elé omlani, mint Damaszkusz. Hadat kell viselnie szomszédjaival ahhoz, hogy hosszú távú célját, az iszlám egyesítését és al-Kudsz avagy Jeruzsálem visszaszerzését megvalósíthassa. Márpedig ez a hadjárat az egységért legalább annyi ellenségeskedést hoz majd neki a hitsorsosai oldaláról, mint amennyi köszönetet. A következő tizenkét évben Szaladin még ontott muszlim vért, amikor keresztényekkel kötött szövetséget a végső nagy cél, a szent háború-

ban aratott győzelem érdekében. Szaladin elég bölcs volt ahhoz, hogy színtiszta dinasztikus csetepatékba ne hagyja magát belerángatni, de nem lehetett annyira vak, hogy ne lássa: a muszlim egyesülés csakis az ő irányítása alatt mehet végbe, és inkább ezt fogják alapvető céljának tekinteni, semmint az általa hirdetett szent háborút. Meglehetősen zavarta ez a tény, és jócskán megkeserítette az 1187-ben aratott győzelem ízét.

Szaladin hétezer emberrel indult Aleppó ellen, s közben Damaszkuszt öccsére, Tügtekinre bízta. Eddigi szíriai hadjárata során a legnagyobb erősítést akkor kapta, amikor 1174 decemberében megérkezett Humszba, és csatlakozott hozzá Núr ad-Dín hadseregparancsnoka, Fahr ad-Dín ibn al-Zafarani. Folytatta útját, és az év utolsó napján ért Aleppóba. Nyomban felszólította Gümüstekint, hogy engedje el asz-Szálihot önjelölt gyámkodása alól. Csakhogy amíg Damaszkusz érett gyümölcsként hullott az ölébe, addig Aleppó még távolról sem érett meg a szüretre. A várost a világ egyik legszilárdabb erődje védte, és nehéz ostromfegyverek nélkül Szaladinnak nem sok esélye volt a város, különösképp a fellegvár bevételére, ahol Gümüstekin asz-Szálihot őrizte. Ráadásul, míg Damaszkusz emírjei üdvözölték Szaladint, addig Aleppó teljességgel visszautasította a fennhatóságát. A zangida hercegek kétségbe vonták szándékait, és a gyermek asz-Szálih éppen azokhoz a síitákhoz fordult, akiknek a privilégiumait néhai apja vonta meg egykor. Gümüstekin nyilvánvalóan teljes elszántsággal védte saját magát és asz-Szálihot Szaladinnal szemben. Az eunuch még Tripoliszi Rajmunddal, IV. Balduin, a leprás király régensével is aláírt egy egyezményt, hogy Humsznál támadást indítanak Szaladin ellen, és kiszorítják Aleppó közeléből. Végül gyilkossággal is megpróbálkoztak: az aleppóiak lefizették Rasíd ad-Dín Szinánt, a „Hegyek Öregjét”, hogy küldjön merénylő-

ket Szaladin megölésére. Szinán tizenhárom embere beszivárgott az Aleppó melletti táborba. Szaladin életét az mentette meg, hogy felfedezték a merénylőket, és egytől egyig lemészárolták őket; egyiküket egy emír fejezte le, éppen akkor, amikor Szaladin sátrában lecsapni készült. A szent háború gondolata igen messzire került, amikor Szaladin kénytelen volt közelről, csaknem a saját bőrén megtapasztalni a muszlim táboron belüli ellenségeskedést.

Minden oldalról ellenségekkel találta magát szemben. Míg nyugatról Tripoliszi Rajmund jelentett fenyegetést, addig a moszuli hadsereg Izz ad-Dín Maszúdnak, Szajf ad-Dín Gázi öccsének vezetése alatt Aleppó megsegítésére indult kelet felől. Szaladin szerencséjére a zangidák nem tudták egységbe rendezni soraikat, és Imád ad-Dín Zangí nem sietett fivérei segítségére akkor, amikor Szaladin különösen sebezhető volt. Szaladin addig húzta az ellenségeivel folytatott tárgyalásokat, amíg Egyiptomból megérkezett az erősítés. Ezután már ő kezdeményezte a csatát Hamánál, 1175. április 13-án. Mintegy húszezer muszlim lovas, zangidák és ajjúbidák, első ízben ütköztek meg a csatatéren, és Szaladin nyomban igazolta, hogy igencsak képes helytállni az ostoba, de vakmerő Izz ad-Dín Maszúddal szemben. Az Egyiptomból érkezett katonák között voltak olyanok, akik annak idején még Szaladin nagybátyjával és Szaladinnal masíroztak át Damaszkuszból Kairóba, és ezek a harcedzett veteránok túl félelmetesek voltak a zöldfülű moszuli katonák szemében. Szaladin valójában arra törekedett, hogy szétszórja az ellenséget, nem pedig arra, hogy megsemmisítse őket, felismerve, hogy a vérontás utóbb csak bosszút szülhet. Nem akart ebbe az ördögi csapdába belemenni, hiszen pontosan tudta, hogy azok az emberek, akik most menekülnek előle, egy napon a szent háborúban az ő hadseregét fogják erősíteni.

Szaladin visszatért Aleppóba, és nem meglepő, hogy Gümüstekint tárgyalásra kész hangulatban találta. Tekintve hogy asz-Szálih csak névlegesen tartotta meg ellenőrzését Aleppó fölött, Szaladin viszont továbbra is uralma alatt tartotta a meghódított észak-szíriai területeket, joggal számolhatott az aleppói katonákkal a jeruzsálemi latin keresztények elleni jövőbeni szent háborúhoz. A bagdadi kalifátus elismerte Szaladin jogosultságait Egyiptomban, Szíriában és Jemenben, de figyelmeztették, hogy ne vessen szemet asz-Szálih területeire, különösen ne Aleppóra. A kalifa bizonyos feltételeket szabott tehát Szaladinnak, ám arról nem tudta meggyőzni a zangídákat, hogy a béke fenntartható lenne az iszlám országaiban. 1176 tavaszán Szajf ad-Dín Gázi megállapodott Gümüstekinnel és asz-Száhiddal, egyesítették az aleppói és moszuli haderőt, és megütköztek Szaladin seregével Tell asz-Szultánnál. Az ütközetben Szaladin megint csak igyekezett kíméletesen bánni ellenfeleivel, miközben egyértelműen érzékeltette fölényét. Amikor a legyőzött zangídák menekülőre fogták, Szaladin utasította parancsnokait, hogy ne vigyék túlzásba az üldözésüket, és ha foglyokat ejtenek, bánjanak velük úgy, mint testvéreikkel. A csata után Szaladin az összes hadifoglyot szabadon engedte, sőt sokat közülük besorozott saját seregébe. A zsákmányolt kincseket – jó borokat, hangszereket, kalickába zárt galambokat, fülemüléket, papagájokat, valamint az énekes- és táncoslányokat – kellő iróniával visszaszállíttatta Szajf ad-Dín Gázi sátraiba. Ahogy Oliver Cromwell tette pár száz évvel később, Szaladin is szigorúan katonái értésére adta az efféle földi hívságok hiábavalóságát.

Szaladin felülkerekedett ugyan az aleppói, moszuli, szindzsári seregen, de meggyűlt a baja a „Hegyek Öregje" követőivel. Amikor Aleppóba visszatért, azt remélve, hogy Gümüstekinnel sikerül rendeznie az ügyeket, újabb merény-

letet kíséreltek meg ellene. Azáz erődjének ostroma alatt négy merénylő lopakodott be a táborába. Egyikük be is jutott Szaladin sátrába, és fején és nyakán megsebesítette, mielőtt lekaszabolták. A vezír életét csak az mentette meg, hogy a turbánja alatt láncszemekből készült sisakot viselt. Feldúltan tántorgott ki a sátrából, arca vérzett, ruhája cafatokban lógott. Soha még nem volt ilyen közel a halálhoz. A krónikák feljegyzik, hogy ettől kezdve rendkívül rossz idegállapotba került, és minden idegenre gyanakodva nézett, aki kést hordott magánál. Krétaport és hamut hintetett a sátra köré, hogy azonosítani lehessen a gyanús lábnyomokat. A személye elleni támadás miatt megszakította Azáz ostromát, és közben lezajlott egy újabb epizód, amely jól mutatja, hogy Szinán emberei milyen jól értettek az emberi lélekhez. Egyik éjjel Szaladin arra ébredt, hogy egy sötét figura lopózik ki a sátrából. A egyik asztalon egy tálca forró lepény gőzölgött. A merénylők ezzel azt akarták érzékeltetni, milyen otthonosan mozognak a hadvezér közvetlen közelében, és ha eddig nem ölték meg, az nem az alkalom hiányán múlott. A lepények mellett üzenet hevert: „Tudatjuk veled, hogy kezünkben vagy, és addig nem engedünk ki a markunkból, amíg a számládat ki nem egyenlíted." Az üzenet elérte a célját. Szaladin azonnal felfüggesztette az ostromot, és Aleppóba utazott, ahol békemegállapodást írt alá zangida ellenségeivel. Aztán visszatért Damaszkuszba, és feleségül vette Núr ad-Dín özvegyét, Iszmát ad-Dín Katuntuszt, újabb igazolást teremtve ahhoz, hogy őt tekintsék Núr ad-Dín természetes utódjának.

Ez az újabb megerősítés Szíriában meghozta számára a békét zangída riválisaival, legalábbis időlegesen, ugyanakkor közelebb jutott a Jeruzsálemi Latin Királyság határaihoz, jóval hamarabb, mint ahogy a szent háborúra készen állott volna. Éppen ezért, akárcsak Núr ad-Dín, Szaladin is

stratégiai „fegyverszünetre" hagyatkozott, hogy a folytonos háború helyett biztosítsa a békés egymás mellett élést. A szokásos menetrend az volt, hogy amikor egy magasabb rangú, tehetősebb keresztes vitéz saját katonáival nyugatról megérkezett, akkor Jeruzsálem királya kötelességszerűen elindított egy kis hadjáratot a muszlimok ellen, valahogy úgy, ahogy más korokban szertartásos vadászattal illett várni a jövevényt. Amikor aztán a nyugati vitéz eleget tett egyházi kötelezettségeinek, szépen hazament, és az időszakosan felfüggesztett fegyverszünet újra helyreállt Szíria keresztényei és muszlimjai között. Szaladin kissé mesterkéltnek találta ugyan ezt a forgatókönyvet, de kényelmesnek. E nélkül ellehetetlenült volna Szíria lakosainak élete, ahogy az meg is történt a harmadik keresztes hadjárat idején, amikor a vallási polgárháborúban a versengő hadak küzdöttek egymással a földeken és a legelőkön, módszeresen elpusztítva a termést és legyilkolva a jószágállományt.

1177-ben azonban Szaladinnak is meg kellett tapasztalnia első kicsi keresztes hadjáratát, amikor Fülöp, Flandria grófja erős haditengerészeti és szárazföldi kontingenssel Palesztinába érkezett. Fülöpnek megvolt a saját haditerve, amelyet nem osztott meg a helyi főurakkal, akik azt remélték, hogy ő is részt vesz az Egyiptom elleni újabb támadásban. Amikor ez lehetetlennek bizonyult, Fülöp csatlakozott Antiókhiai III. Boemundhoz és Tripoliszi III. Rajmundhoz, és északon megtámadták Hamá és Harenc városait. Szaladin ezúttal súlyosan elszámolta magát, és ezzel kis híján egy csapásra véget vetett saját karrierjének és a szent háborúba vetett iszlám reményeknek is. Abban bízva, hogy a keresztény királyságot legyengíti az északon folyó két ostrom, Dél-Palesztinában, az egyiptomi határ közelében megtámadta Gázát és Aszkalont. Ő is és a többnyire egyiptomiakból álló seregei is túl nagy önbizalommal és túl fegyelmezet-

lenül mentek a harctérre. Itt, teljesen váratlanul IV. Balduin Montgisard-nál megtámadta őket, és 1177. november 25-én súlyos vereséget mért rájuk. A harcban Szaladin kis híján életét vesztette: három francia lovag körülvette, és testőre segítségével csak hajszál híján menekült meg a haláltól. Pályafutása legsúlyosabb vereségét szenvedte el, s jobban kétségbeesett, mint tizennégy évvel később Arszufnál. Egy fontos leckét azonban megtanult: a franciákat nem szabad alábecsülni. A lovasságuk ugyanis félelmetes ütőerőt képviselt, azonkívül, noha számbelileg nem tudtak versenyre kelni az iszlám haderővel, lovagjaik szinte sebezhetetlenek voltak; mint megannyi erőd, a gyalogság köréjük csoportosult, s ilyen módon képesek voltak feltartóztatni a jóval nagyobb létszámú muszlim csapatokat. A királyság lovagjainak legyőzéséhez Egyiptom, Szíria és Mezopotámia egyesített erejére lett volna szükség, s e pillanatban Szaladin a hercegek és emírek legfeljebb felének támogatását élvezhette.

A montgisard-i sikeren felbuzdulva IV. Balduin, a máltai lovagok támogatásával, még erőszakosabb politikával fordult szomszédjai ellen. A király nagykorú lett, és úgy döntött, hogy okos, megfontolt régensét, Tripoliszi Rajmundot olyan tanácsadókra cseréli le, mint Saint-Amand-i Odo, az ispotályosok mestere, és Châtilloni Rajnald, aki ez idő szerint a Jordánon túli területek ura volt. Balduin erős várat emeltetett Bajt al-Ahzannál, ahonnan ellenőrizhette a damaszkuszi utat, és mindössze egynapi járóföldre volt Szaladin fővárosától. A térség életbe vágóan fontos volt; muszlim Szíriának, Damaszkusz „éléskamrájának" is nevezték, rizs- és gyapotföldek terültek el itt, és bő termésű citromligetek. Békeidőben keresztény és muszlim telepesek osztoztak rajta, és a határvonalat pusztán egyetlen tölgyfa jelölte. Nyájak legelésztek békésen, egymás szomszédságá-

ban, és a köznép mit sem törődött hűbérurai torzsalkodásaival. Mindazonáltal Szaladin Balduin döntésében, hogy kastélyt emelt a térség közepére, nem látott mást, mint arcátlan provokációt, amelyre válaszolnia kellett.

Szaladin először megpróbálta lefizetni Balduint, hogy álljon le az építkezéssel. Először hatvanezer, majd százezer aranyat ajánlott, de amikor ajánlatait elutasították, nem maradt más választása, mint az erőd lerombolása. Rövid határvillongás tört ki a Golán-fennsíkon, amelynek során Szaladin két csapást is mért a keresztényekre. Az első ütközetnél meghalt Toroni Onfroi, akit muszlim nyílvesszők lőttek szitává, miközben testével a királyt próbálta védeni. A második csatában, amelyet Mardzs Ajjúnnál vívtak, IV. Balduin jócskán alábecsülte Szaladin erejét. A serege csapdába került egy domboldalon, 270 lovag volt kénytelen megadni magát. Két híres harcos is a nap veszteséglistájára került, hiányuk nagy csapást jelentett a királyság jövőjére nézve. Az első Ramlai Balduin, akit egy kurd törzsfőnök, Dzsamál ad-Dín Kustarin puszta kézzel fogott el. Az idő távolából visszanézve ez az esemény fordulópontot jelentett a királyság és a keresztes háború egész történetében. Balduinnak küszöbön állt a házassága Szibillával, a leprás király húgával, s a házasság részét képezte volna a trónöröklésnek, miután a király szörnyű betegségében elhalálozik. Balduin azonban a muszlimok börtönébe került, s közben Szibilla szerelmes lett az ifjú Lusignani Guidóba, aki ekkortájt érkezett a királyságba. Azzal, hogy Guido feleségül vette Szibillát, megnyílt előtte az út a trónörökléshez, s ezzel kiütötte a nyeregből Balduint. A másik fontos rab, akit Mardzs Ajjúnnál fogtak el, a templomosok nagymestere, Saint-Amand-i Odo volt. Szaladin felajánlotta ugyan, hogy Odót váltságdíj ellenében szabadon engedi, Odo azonban közölte, hogy templomos lovagok soha nem fizetnek váltságdíjat. A nyakas lovag vé-

gül muszlim börtönben halt meg, és helyébe egy még meggondolatlanabb, még arrogánsabb férfiú került, Ridforti Gérard, aki katasztrófát hozott a királyságra Hattínnál. Szaladin mindenesetre akár isteni jeladásként is felfoghatta a két híres lovag elfogását.

Szaladin hadserege ezután bekerítette Bajt al-Ahzánt. A keresztények számára két katasztrofális kimenetelű támadás után a vár rövid ostrom után elesett. Hétszáz helyőrségi katona élte túl az ostromot, és adta meg magát. Szaladinnak elege volt már az örökös hadviselésből, és dühében úgy rendelkezett, hogy a kastélyban talált muszlim renegátokat az elfogott keresztény íjászokkal együtt végezzék ki. A holttesteket a vár kútjába dobták, amelyet aztán földdel és mésszel betemettek. A tikkasztóan forró szíriai nyárban azonnal bomlásnak induló tetemek azonban halálos kórt terjesztettek, méghozzá olyan gyorsan, hogy a helyőrség katonái halálukban aratták le azt a győzelmet, amelyet az élet megtagadott tőlük. Szaladin katonáinak százai haltak meg a járványban, közöttük több tucat emír. Szaladin unokaöccse, egyben parancsnoka, Takí ad-Dín is elkapta a kórt.

Bajt al-Ahzán erődjét tehát lerombolták, de mindkét fél nagy árat fizetett érte. Szaladinnak tudomásul kellett vennie, hogy reménye sincs a keresztény királyság megdöntésére, ha nem szerzi meg Moszul és Aleppó teljes katonai támogatását. A keresztény terület tele volt erős várakkal; ha mindegyikért ekkora árat kell fizetni, mint Bajt al-Ahzánért, akkor nincs az az idő és energiaforrás, amely elegendő lenne a megdöntésükre. Közben az a veszély is fenyegetett, hogy a keresztény parancsnokok átszervezik a királyságot, és a tönkretett várat feltöltik francia lovagokkal.

1180. június 29-én Szaladin engesztelhetetlen ellensége, Szajf ad-Dín Gázi meghalt Moszulban. Helyére fivére, Izz ad-Dín lépett, aki nem vesztegette az időt, s azonnal felszólí-

totta Szaladint, hogy ismerje el hűbéri hatalmát a mezopotámiai városok fölött, amelyeket egyébiránt a bagdadi kalifa garantált neki. Szaladin felháborodottan utasította el a követelést, s ezzel ismét kezdetét vették a belviszályok. Izz ad-Dín hatalma hirtelen megerősödött, amikor asz-Szálih 1181. december 4-én meghalt. Vagy bélgörcs vagy mérgezés végzett vele, attól függően, hogy melyik krónikás hogyan magyarázza. Halálos ágyán a tizenkilenc éves ifjú megparancsolta emírjeinek, hogy kössenek szövetséget Izz ad-Dínnel, mint az egyetlen megmaradt zangída herceggel, aki ellenállhat Szaladinnak. Magának Szaladinnak nincs megbocsátás az árulásért, amelyet annak idején az őt magasba emelő dinasztia ellen elkövetett.

Hirtelen mintha minden összeesküdött volna Szaladin ellen. Egyiptomban tartózkodott, amikor értesült asz-Szálih haláláról, és nem tudott azonnal cselekedni. Ehelyett futárt menesztett öccséhez, Fárúksáhhoz Damaszkuszba, és unokaöccséhez, Takí ad-Dínhez Hamába, hogy megakadályozza, hogy a moszuliak átkeljenek az Eufráteszen, és Aleppó ellen meneteljenek. Terveit azonban – ezúttal első ízben, de korántsem utoljára – keresztezte az az ember, akit a muszlimok a megtestesült ördögként tartottak számon, „Brinsz Arnat", vagy ahogy a keresztények ismerték: Châtilloni Rajnald, Kerak hűbérura. Rajnald Arábia megszállására indult sivatagi erődjéből, Kerak várából, és Fárúksáh minden erővel megpróbálta visszatartani előrenyomulását. Ebből következően azonban nem akadályozhatta meg, hogy Izz ad-Dín elérje Aleppót, kifossza a kincstárat és a fegyverraktárt, majd a várost Imád ad-Dín kezére adja. Szaladin tehetetlenségében megírta a kalifának, hogy Izz ad-Dín illetéktelenül foglalt területeket, és a szent háborút veszélyezteti. Még levélírás közben is eszébe juthatott, mennyire erőtlenül hangozhatnak ezek a szavak Bagdadban, különösen azok után, hogy a törvényes

király, asz-Szálih halálos ágyán Izz ad-Dínt jelölte meg utódjául. Szaladin emlékeztette a kalifát, hogy fivére, Fárúksáh Arábia kapuját védelmezi, miközben a moszuliak Aleppót fosztogatják és foglalják el. Lelke mélyén azonban tudta, hogy igénye Aleppóra valójában csak azon alapul, hogy saját magát tekinti az iszlám első számú védelmezőjének. Izz ad-Dín törvényesen tarthatott igényt Aleppó kormányzására, még akkor is, ha követelésével kárt okozhatott Szaladin szent háborús célkitűzéseinek.

Szaladin rájött: tettekre és nem szavakra van szükség, ha a zangídákat ki akarja űzni Aleppóból, ezért 1182 májusában ötezer katona élén észak felé indult. Elhagyta Egyiptomot, ahogy utóbb kiderült, utoljára. Illúziói nem lehettek afelől, hogy Aleppó erős fellegvárát sikerül bevennie, de valahogyan választ kellett adnia a tekintélyét csorbító kihívásra. Mielőtt azonban Aleppóhoz ért volna, az események reményteljes fordulatot vettek. Harránhoz közelítve elébe jött a város kormányzója, Muzaffar ad-Dín Kukburí, aki korábban a zangídákat támogatta. Azt tanácsolta neki, hogy keljen át az Eufráteszen, és Moszul felé folytassa útját, ahelyett, hogy észak felé menne tovább, Aleppó ellen. Szaladin megfogadta a tanácsot. Ez a hirtelen irányváltás meglepte a zangídákat, ráadásul az Izz ad-Dín seregében kitört lázadás is a vezír malmára hajtotta a vizet. Végül a kalifa rávette a harcoló feleket, hogy kössenek fegyverszünetet. Szaladint azonban az Eufráteszen túli területeken szinte felszabadítóként üdvözölték az utált zangída uralom alatt senyvedők. Tudta jól, nem köthet kompromisszumot a moszuliakkal, csakis annak árán, hogy elveszíti azok támogatását, akiknek szent háborúbeli segítségében reménykedett. Ezért megszakította a tárgyalásokat a moszuliakkal, megtámadta Szindzsárt, rövid ostrom után elfoglalta a várost, majd Dara felé indult. Izz ad-Dín segítséget kért a szövetségeseitől, de

amikor Szaladin az unokaöccséhez, Takí ad-Dínhoz fordult, a zangída herceg összeomlott. Szaladin ettől kezdve győzelmet győzelemre halmozott, s folyamatosan tájékoztatta a kalifát minden egyes lépéséről, amelyet a szent háború felé megtett.

1183 májusában Szaladin letáborozott Aleppó tiltott falainál, pontosan tudva: a várost csak vérfürdő árán veheti be. Azt is tudta, hogy a fellegvárat Núr ad-Dín elit alakulata őrzi, öreg, kipróbált katonák, akiket fiatal korukból ismert, és akiknek a szolgálatára nagy szüksége lett volna az előtte álló harcokban. Nehéz szívvel gondolt mindarra a szenvedésre, amelyet népére hozott. Tábora tele volt ifjú hívőkkel és fanatikusokkal, akiknek nem voltak emlékeik a régi időkből, és nem éreztek bajtársiasságot azok iránt, akik Aleppót védték. Ezek az ifjak a szent háborúra esküdtek fel, felvértezték magukat a dzsihád eszméjével, feltétlen engedelmességgel és a hit ellenzőinek fanatikus gyűlöletével. És most ezt a rettenetes fegyvert kellett szabadjára engednie azok ellen, akik hűségesek maradtak Núr ad-Dínhoz, a hozzá hasonló nagy muszlimhoz, akinek alakja pusztán már csak emlék. Szaladin gyűlölte a muszlim vérontásnak még csak a gondolatát is, de ez a legkevésbé sem zavarta ifjú fanatikusait, akik a frontvonalban harcolva eszelősen vágytak a mártíromságra, függetlenül attól, hogy hitetlenek vagy saját hitsorsosaik vérét ontják. Szaladinnak végig kellett néznie saját fivére, Tádzs al-Mulk Buri halálát, akit megöltek a harcban. Ez a személyes tragédia vette rá arra, hogy lefújja a támadást, és visszavonuljon Aleppó falaitól. Erődöt emeltetett, ahol tárt karokkal fogadta mindazokat, akik hajlandónak mutatkoztak a feltételekről tárgyalni. Aleppói hűbérbirtokokat adományozott főtisztjeinek, mintha már övé lenne a város, és remélte, hogy Imád ad-Dín, a város parancsnoka idővel feladja a harcot. Imád ad-Dín valóban nem az a fajta

volt, aki mártírsorsra vágyik, és igencsak kereste az alkalmat, hogy valamiképpen mentse a bőrét. Semmi mást nem akart, csak kijutni Aleppóból, ahol kétségkívül közutálatnak örvendett, és minden vágya az volt, hogy visszakerülhessen szeretett városába, Szindzsárba. Titokban felvette a kapcsolatot Szaladinnal, és felajánlotta a városcserét, ami Szaladinnak nagyon is ínyére volt. Engedélyezte Imád ad-Dínnek a távozást, mi több, még azt is, hogy a fellegvárban felhalmozott kincseket is magával viheti. Az aleppóiak gúnykacajok közepette korona helyett mosóteknőt ajánlottak fel a szégyenszemre távozó parancsnoknak. Szaladint nem érdekelte, mit visz magával Imád ad-Dín, mindaddig, amíg „Aleppó köveit" otthagyja. 1183. június 13-án Szaladin hatalmas sárga zászlaja kibomlott Aleppó bástyáin, és hívei általános örömujjongás közepette elözönlötték a várost. Akik eddig küzdöttek, azok is belátták, hogy nincs értelme a további ellenállásnak. Núr ad-Dín testőrei, a núrijáhok, egy emberként csatlakoztak, és Szaladin tárt karokkal fogadta őket.

Szaladin egy évig volt Szíriában. Egyiptomból való távolléte alatt történt valami, ami a korszakra igen, rá azonban legkevésbé sem jellemző kegyetlenségre ragadtatta. Châtilloni Rajnald a keresztes háborúk korában példa nélküli támadást intézett az iszlám ellen. Kalózakciót hajtott végre a Vörös-tengeren, Mekka közelében bukkant elő, és azt tervezte, hogy elrabolja a próféta testét, keraki várába viszi, és csak váltságdíj ellenében adja vissza. A sokkhatástól az iszlám világ egy időre valósággal megbénult. Amikor Szaladin értesült a történtekről, csak a szakállát tépkedte, és átkokat szórt a hitetlenre. Szerencsére fivére, al-Ádil ennél hatékonyabban reagált.

Châtilloni Rajnald volt a keresztes hadjáratok korának *enfant terrible*-je; rettenthetetlen bátorsága démoni kegyet-

lenséggel és teljes gátlástalansággal társult. Ő volt Outremer válasza Monferrati Konrádra, és mindenkinek szálka volt a szemében. Szaladin személyében érezte sértve magát, és megesküdött rá, hogy saját kezével öli meg. Sokat elárul ez Szaladinról, aki ritkán veszítette el önuralmát, és soha nem engedte meg magának, hogy elvakítsa az ellenség gyűlölete. Ezúttal azonban úgy érezte, hogy hite gyökereit érte támadás, s tehetetlen dühében bosszút esküdött kihívója ellen.

Châtilloni Rajnald 1147-ben érkezett a Szentföldre, VII. Lajos keresztes vitézeként. Távolról sem a keresztes lovagok vallási buzgalma, sokkal inkább a szerzésvágy, az otthoni körülmények között, francia földön elérhetetlen lehetőségek ígérete hajtotta. Gottfriednek, Gien grófjának, Chatillon-sur-Loing hűbérurának a legkisebb fia volt. Mindazt, amit pénzben és lehetőségekben nélkülözött, elszántságával pótolta. Jeruzsálemi III. Balduin szolgálatába állt, és a király 1151-es antiókhiai látogatása hozta meg számára a nagy alkalmat, amelyre nyomban le is csapott. A frissen megözvegyült Antiókhiai Konstancia hercegnő, az ország leggazdagabb örökösnője vetett szemet az ifjú lovagra. Szerelemre lobbantak egymás iránt, és az erős akaratú hercegnő úgy döntött, hogy özvegységében Rajnalddal fog vigasztalódni. Néhány előkelő származású kérőt kikosarazott már, akiket maga Komnénosz Manuél császár ajánlott, most azonban III. Balduinhoz fordult, hogy engedélyezze a házasságát Rajnalddal. Balduin hozzájárulását adta a frigyhez, és a szerelmesek 1153 tavaszán összeházasodtak. Gyakran előfordult, hogy idősebb nemesemberek fiatalabb feleségei olyan életkorban özvegyültek meg, amikor második házasságukhoz férfiasabb partnerre vágytak. Hogy Konstancia elégedett volt-e ifjú szeretőjével, nem tudjuk, a népet mindenesetre felháborította az alacsony származású betolakodó magatartása.

Rajnald arcátlanul dörgölőzött uralkodókhoz, királyokhoz, és ugyanolyan gátlástalanul zsarnokoskodott, ha a helyzet éppen úgy kívánta. Anyagilag nem állt túl jól, ami arra sarkallta, hogy kalóztámadást indítson a bizánci sziget, Ciprus ellen. Emberei vadállati módon viselkedtek, apácákat erőszakoltak meg, gyermekeket gyilkoltak, papok orrát, fülét vágták le. Amikor Antiókhia patriarchája panaszt tett e szörnyűségek miatt, Rajnald megkorbácsoltatta az idős papot, testét mézbe forgatta, és meztelenül egy hordóhoz láncoltatta, hogy a perzselő déli hőségben rovarokkal kínoztassa félholtra. Rajnald üstökösszerű felemelkedése legalább olyan látványos bukással ért véget. 1160 novemberében elfogta Aleppó kormányzója, börtönbe vetette, ahol tizenhat évet töltött, teljesen elfeledve. 1176-ban Gümüstekin, aki nem győzött hálálkodni a keresztényeknek, amiért segítették Szaladin ellen, kiengedte Rajnaldot, persze egy addigra teljesen megváltozott világba. Rajnald felesége időközben meghalt, Antiókhiát pedig a néhai hercegnő első házasságából származó fia, III. Boemund kormányozta. Rajnald ekkor bebizonyította, hogy e vert helyzetből is képes újra talpra állni. Néhány hónapon belül elnyerte egy másik gazdag örökösnő, Milly Stefánia kezét, s ezzel ellenőrzése alá vonhatta a Jordánon túli térséget, valamint Saubak és Kerak várát. Ezekről a jól védett magaslati pontokról ellenőrizhette a Kairó és Damaszkusz között haladó karavánokat, eldönthette, hogy a kereskedők, pásztorok, zarándokok közül kiket enged át, és kiket vet a tömlöceibe. Kerak komor, vörös-fekete téglás várában Rajnald saját ura volt, és a muszlimok meglátása szerint megszűnt hús-vér ember lenni, ehelyett átalakult „Brinsz Arnattá", a sötétség hercegévé, a Sátán földi helytartójává.

A jeruzsálemi hatalmi központban IV. Balduin gyengélkedett. Rajnaldot ez felbátorította arra, hogy kénye-kedve szerint figyelmen kívül hagyja az uralkodó által képviselt

politikát. A négyéves fegyverszünet, amelyről 1180-ban a keresztények Szaladinnal megállapodtak, nem tartott egy évnél tovább, Rajnald ugyanis a legbrutálisabb módon felrúgta. Bosszantotta, hogy a muszlim karavánokat háborítatlanul át kell engednie erődjei alatt. Ezért arra a pótcselekvésre ragadtatta magát, hogy csapataival Taimánál a Damaszkuszból Mekkába vezető sivatagi úton, az oázishoz közel rátámadt egy békés karavánra. Ez csak a kezdete volt azon tervének, amelybe beletartozott Medina elfoglalása is. Szaladin fivére, Fárúksáh azonban gyorsan reagált, megszállta a Jordánon túli térséget, feldúlta Rajnald földjeit, és arra kényszerítette a keresztényeket, hogy fejezzék be hadjáratukat, s térjenek vissza otthonaik védelmére. Szaladin megalázva érezte magát, amikor Rajnald egyértelműen megkérdőjelezte azon képességét, hogy a muszlim szent helyeket megvédje. Panaszt tett IV. Balduinnál, hogy egyik alattvalója megsértette a fegyverszünetet, de túlzottan nem lepődött meg, amikor látta, hogy a király nem képes megfegyelmezni Kerak hírhedett urát, és nem tudja elérni, hogy a muszlim karavánokból megszerzett foglyokat szabadon engedjék. Szaladin nem tehetett mást, mint hogy a szemet szemért elv alapján az egyiptomi partoknál hajótörést szenvedett keresztény zarándokokat vetett börtönbe.

A megszegett tűzszünet miatt Szaladin úgy döntött, hogy elözönli a keresztény királyságot. Délről észak felé haladva rabló hadjáratot indított; gyakorlatilag akadálytalanul nyomult előre, mivel a királyi hadsereg, Rajnald tanácsára, éppen Petrában állomásozott. A muszlimok feldúlták a keresztény településeket, ezrével ejtettek foglyokat, s hatalmas mennyiségű állatot zsákmányoltak. Amikor azonban Szaladin Galileán át visszafelé indult, a keresztények már vártak rá, és Belvoir közelében ütközetre kényszerítették. A két hadsereg egy elviselhetetlenül forró napon csapott

össze, s habár a küzdelem döntetlen maradt, a hőguta mindkét félnek súlyos károkat okozott. Szaladin több mint ezer embert veszített, és vissza kellett vonnia seregét a pestises területről, amely tele volt békákkal és mérges kígyókkal.

Kerak lordja a Jeruzsálemi Királyság történetének talán legérdekesebb figurája. A harmadik keresztes hadjárat történetében nincs még egy keresztény harcos – talán Oroszlánszívű Richárd kivételével –, aki ekkora dühöt váltott volna ki a muszlimokból. Szaladin szívből gyűlölte, s ez az elkövetett gaztettek alapján érthető, de volt ebben az utálatban bizonyos félelem is, amit az iszlám vezér nem szívesen ismert volna el. Rajnald ugyanis, a keresztesekre jellemző vakmerő brutalitás mellett, stratégiai éleslátással is rendelkezett, amelyet csak mostanában kezdenek elismerni a történészek. Felismerte, hogy a latin királyság jövőjét végzetes veszélybe sodorhatja a Szaladin által szorgalmazott egyiptomi–szíriai egyesülés. Rajnaldot az, hogy a Jordánon túl táborozott, képessé tette arra, hogy feltartóztasson csapatokat és szállítmányokat Kairó és Damaszkusz között. Modern szemmel nézve Saubak és Kerak várai fontos stratégiai pontoknak számítottak a keresztes háború térképén. Amíg ezek az erődök keresztény kézen voltak, addig a muszlimok soha nem érezhették magukat biztonságban.

Az igaz, hogy a muszlim börtönben töltött tizenhat év lehűtötte Rajnald ifjonti hevét, de nem csillapította lázas tettrekészségét. 1176-ban szabadult a börtönből, jócskán túl volt már élete delén, viszont a börtönévek alatt megtanult arabul és törökül, és folyékonyan beszélte a Jordánon túli és a hidzsázi sivatagban lakó beduinok nyelvét. Lefizette a nomádokat, hogy kémkedjenek a városi muszlimokról, akik Szaladin fő erejét alkották. Rajnaldnak az volt a stratégiája, hogy a keresztény állam frontvonalát mélyen betolja a Sínai-félszigetre és Arábiába, egyfajta *cordon sanitaré*-t

hozva létre a keresztény és muszlim területek között. Hogy megregulázza a térséget, úgy tervezte, hogy a sivatagban megerősített posztokat hoz létre, amelyek egymással kapcsolatban állva, a beduin törzsek tagjainak segítségével, folyamatosan híreket szállítanak neki a muszlimok katonai mozgásairól. 1177-től kezdve számos felderítő akciót hajtott végre. Némelyik portyázó rajtaütéssel mélyen behatolt egyiptomi területre, és eljutott egészen a Nílus keleti partjáig. Rajnald felismerte, hogy a térségben a víz a legfőbb stratégiai kényszerítő erő, ezért hozzákezdett azoknak az oázisoknak a megszerzéséhez, amelyeken keresztül a muszlimok karavánútjai vezettek. 1182-ben lerombolta al-Aris városát, elfoglalta az oázist, és elűzte a muszlim lakosságot: kivágta a datolyapálmákat. Nem rejtette véka alá a politikáját, és az egész Sínai-félszigetet a Jeruzsálemi Királyságnak akarta megszerezni. Seregével megindult, hogy visszafoglalja a vörös-tengeri kikötőt, Ailát, amelyet Szaladin 1171-ben hódított el a keresztesektől.

Mindezt figyelembe véve nem nehéz megérteni Szaladin Rajnalddal szembeni gyűlöletét, hiszen Kerak hűbérura nemcsak a szent háború tervébe avatkozott bele, hanem visszájára fordította a folyamatot, és Szaladint most már saját hátországában provokálta. Mivel Szaladin távol volt, és nem tudta megvédeni az iszlám szent helyeket, nem büszkélkedhetett azzal, hogy ő az egyesült iszlám első embere. 1182-ben Rajnald azzal toldotta meg korábbi terveit, hogy tengeri hadjáratot indított a Vörös-tengeren, amivel annyira zavarba hozta Szaladint, hogy ettől kezdve szó sem lehetett békéről, amíg kettejük közül az egyik az élők sorában volt.

A keresztes hadjáratok egész korszakának legvakmerőbb terve is Rajnald nevéhez fűződik: nem kevesebbet forgatott a fejében, mint hogy elrabolja Mohamed próféta holttestét, és keraki várába viteti, ahol vagy váltságdíjat követel érte,

vagy zarándokoknak mutogatja, pénzért. Az előző két évben hajókat építtetett a földközi-tengeri Aszkalon kikötőjében. A hajókat „lapra szerelve", teveháton a vörös-tengeri Akabai-öbölhöz szállíttatta. Kalózokat, banditákat, útonállókat toborzott legénységnek, és azzal indította őket útnak, hogy a Vörös-tengeren, az iszlám kereskedelem legfontosabb ütőerén, egyben az Észak-Afrikából jövő zarándokút kellős közepén kalóztámadásokat hajtsanak végre. Az iszlám szempontjából életbe vágóbb térséget nem is választhatott volna. Aila elfoglalásával a maga részéről be is fejezte „küldetését", s visszatért Kerakba, ám ekkor öt hajón kétszáz viking indult útnak. A hajókat feketére festve álcázták, s helyi kormányosok segítségével az afrikai partokhoz hajóztak. Ugyanolyan kegyetlen támadásokat hajtottak végre, mint Ciprusnál, jóllehet Rajnald személyesen nem volt jelen, hogy a maga „védjegyével" hozzájáruljon a rettenethez. Miután mind az afrikai, mind az arábiai partok mentén városokat romboltak le, Rajnald emberei lovakat vásároltak beduinoktól, és karavánokat fosztogatva Medina felé vették az irányt. Hat héten át tartott a keresztény kalózok ámokfutása az iszlám szívében, mire al-Ádilnak végül sikerült hadihajókat átszállíttatni a Földközi-tengerről a Vörös-tengerre. Ezután már csak idő kérdése volt, hogy véget vessenek a rombolásnak. Végül Huszám ad-Dín Lúlú egyiptomi tengernagy vadászta le a kalózokat, de nem úgy, ahogy elképzelnénk, vagyis nem a tengeren, hanem a szárazföldön, ahol a derék tengerészek a sivatag hajóin, vagyis tevéken vették üldözőbe a fosztogatókat. Szaladin csalódottan követte az eseményeket, azzal a tudattal, hogy a maga részéről semmit sem tudott segíteni. Rettentő haragra gerjedt azonban, amikor megtudta, hogy al-Ádil kegyelmet ígért a keresztényeknek. Jogos felháborodása mellé olaj volt a tűzre sértett hiúsága. Azonnal elrendelte, hogy a száznetven keresztény foglyot

nyilvánosan végezzék ki Alexandriában, Kairóban, Mekkában és Medinában. A szerencsétlen rabokat tevékre kötözték – szégyenszemre háttal ülve –, és így gyilkolták le őket arra felkent muszlim egyházi emberek. A kivégzés elsősorban propagandacélokat szolgált, és al-Ádil ezért valószínűleg soha nem bocsátott meg a bátyjának. Szavát adta a raboknak, hogy életben hagyja őket, és fivére megszegte az ígéretet. Szaladin azzal magyarázta döntését, hogy fontosabb dolgok forogtak kockán, mint ezeknek az embereknek az élete; nevezetesen a muszlim szent helyek sérthetetlensége. Ha egyetlen keresztény is megmenekül, az a muszlimok gyengeségét jelzi, és még nagyobb veszedelmet zúdít az iszlámra, érvelt Szaladin, hozzátéve, hogy „Keleten és Nyugaton is minket hibáztatnának".

Jóllehet Rajnald vörös-tengeri hadjárata kudarccal végződött, tagadhatatlanul nagy hatással volt az iszlám világra. Châtilloni Rajnald személye sokkal mélyebben bevésődött Szaladin gondolataiba, mint bármely más keresztény harcosé, és ez jól megmutatkozott Szaladin két soron következő hadműveletében, 1183-ban és 1184-ben. Jól tudta, hogy bármilyen jól őrzött muszlim karaván halad is el Kerak erődje mellett, biztonságban soha nem érezheti magát. Így amikor átszervezte birodalma adminisztrációját, és unokaöccsét, Takí ad-Dínt Egyiptomból Hamába helyezte át, igen jelentős erőket kellett mozgósítania a karaván kíséretéhez.

1183 októberében Szaladin Damaszkusztól dél felé vonult, és úgy intézte, hogy Kerak váránál találkozzék az Egyiptom felől közelítő al-Ádillal. Úgy esett, hogy Szaladin éppen egy esküvő hívatlan vendégeként érkezett a félelmetes hírű vár alá. Ostroma egybeesett Rajnald mostohafiának, Toroni Onfroi-nak az esküvőjével, aki Izabellát, IV. Balduin mostohahúgát, és Ibelini Balian mostohalányát vette feleségül. A fiatal pár egybekelése a haldokló király

utolsó kísérlete volt a kettészakított királyság egyesítésére. Nem vitás, már az nagy teljesítménynek számított, hogy sikerült Rajnaldot és Baliant, illetve feleségeiket, Milly Stefániát és Komnéné Mária császárnét egy asztalhoz ültetni. Éppen elég ellenségeskedés volt a vendégek között ahhoz, hogy Szaladin megérkezése már csak „hab legyen a tortán". Mindazonáltal Szaladin és al-Ádil elszánt erőfeszítéseket tettek arra, hogy végre elfoglalják a nagy várat, és arra kényszerítsék Rajnaldot és embereit, hogy a várost elhagyva felkapaszkodjanak a meredek hegyoldalon, és visszahúzódjanak a fellegvárba. A muszlimoknak kis híján sikerült betörniük a várba, de egy magányos lovag, Iven, útjukat állta, és addig tartotta a sáncárok fölötti felvonóhidat, amíg bajtársainak sikerült az egész szerkezetet levágni alatta. Az utolsó pillanatban, mielőtt a híd összeroskadt, Iven nyilakkal átlőtt testét felkapták és kimenekítették az ellenség orra elől. Rajnald emberei odafentről szemlélték, hogyan lepik el a várost Szaladin katonái, és hogyan fosztják ki a házakat és a boltokat. Közben azt is látniuk kellett, hogy a muszlim utászok nyolc kőhajító ágyút állítanak fel, amelyek hamarosan hatalmas köveket zúdítottak a falakra.

A Kerak várában tartott lakodalomhoz fogható szürreális eseményt aligha örökítettek meg krónikák valaha is. Balian fegyvernöke, Ernoul jegyezte fel a történteket. Miközben a vendégek táncoltak, és szólt a zene, kövek zúdultak a külső falakra, s az egész vár remegett. A vendégek nevetgéltek, tréfálkoztak, s a vidám lárma összevegyült a bástyákon küzdő ostromlott katonák fájdalmas kiáltásaival és dühödt ordításaival. Éjszakai alvásról szó sem lehetett. A Szaladinnal kapcsolatos egyik legragyogóbb történet éppen ehhez az ostromhoz fűződik. A vőlegény anyja, Milly Stefánia éppen az esküvői fogásokat felügyelte, amikor úgy döntött, hogy külön tálat készíttet Szaladinnak, amit aztán személyesen

át is adott neki. A merész nagyvonalúságtól elképedve Szaladin azzal válaszolt, hogy megtudakolta, melyik toronyba vonult vissza az ifjú pár. Amikor megkapta a választ, Szaladin parancsot adott az utászainak, hogy a várnak azt a részét ne bombázzák, mert ezzel zavarnák az ifjú házasok nyugalmát. Hasonló történet a középkor bármely más alakjával kapcsolatban teljességgel hiteltelen lenne. Szaladin esetében azonban természetéből fakadó nagyvonalúságának ez a példája, tucatnyi más hasonló történettel együtt, meglehetősen nagy biztonsággal igaznak fogadható el.

Miközben a bombázás folytatódott, a muszlimok elkezdték feltölteni a sáncárkot, hogy közel juthassanak a várfalakhoz. Az idő azonban ellenük dolgozott. Alighogy a muszlimok körbezárták a várost, a védők a legmagasabb tornyon segélykérő jelzőfényt gyújtottak. Hasonló jelzőfények láncolata közvetítette az üzenetet Jeruzsálembe, és néhány órán belül a Dávid-toronyból megérkezett a válasz Rajnaldnak: jön a felmentő sereg. IV. Balduin, a leprás király, aki ekkor már csak hordszéken szállított élőhalott volt, súlyos állapota ellenére úgy döntött, hogy személyesen indul seregével vazallusai megmentésére. A parancsnokságot Tripoliszi Rajmundra bízta, de ő maga is végig ott volt a sereggel. Végül diadalmenetben vitték be a várba, a helyőrség és az ünnepi vendégek sorfala között. Ahogy Szaladin megtudta, hogy közelít a keresztes hadsereg, lefújta az ostromot, visszavonta seregét, és ostromágyúit felgyújtotta.

Szaladin a következő nyáron unokaöccse, Takí ad-Dín segédletével újra megostromolta Kerakot. Mivel egyszer már megtapasztalta, mennyire ellenállók a vár falai az ostromgépek lövedékeivel szemben, ezúttal abban bízott, hogy a sáncárkot sikerül betemetnie, s így a kőhajító ágyúkat közelebb viheti a falakhoz. Rajnald azonban kiüríttette a vár alatti települést, és a lakókat bemenekítette a vár falai közé, mi-

előtt még a muszlimok megérkeztek. A sáncárok betemetése kemény feladatnak bizonyult, hiszen közben folyamatosan zúdult az ostromlók nyakába a keresztény védők „égi áldása". Kövek, sziklák, nafta, égő olaj, égő rőzsenyaláb és „görögtűz" (naftaalapú vegyület katapultokból kilőve) ömlött a sáncárkoknál serénykedők fejére. Minél több rőzsenyalábot hordtak oda a muszlimok, annál többet gyújtottak fel a keresztények odafentről. Az egyik krónikás így számol be egy görögtüzes éjszakáról: „Mennydörgéssel jött [a görögtűz] odafentről. Mintha sárkány ereszkedett volna alá a levegőből. A tűztől akkora fényesség támadt, hogy tisztán látszott a tábor, mintha nappali világosság lett volna."

Rajnald – akárcsak 1183-ban – most is meggyújtotta a jelzőtüzet, és jött is a válasz, hogy Tripoliszi Rajmund útnak indult a felmentő sereggel. A muszlimok, akárcsak az előző évben, most is lefújták az ostromot, ám Szaladin ezúttal felkészült rá, hogy megütközzék a közelgő keresztesekkel. Tripoliszi Rajmund azonban az éj leple alatt kicselezte Szaladint, és diadalmasan bevonult Kerakba. Szaladin fájdalmát, hogy Kerak ostromával másodszor is kudarcot vallott, valamelyest enyhítette az a tény, hogy muszlim rablóhadak átkeltek a Jordán folyón, és őrizetlen városokat rohantak le, Nábluszt, Szebaszteiát és Dzsenint. Ezzel sikerült végsőkig feszíteni a királyság védelmi erejét. A kereszteseknek Jeruzsálemben el kellett dönteniük, megéri-e más nagyobb városokat folyamatosan kockára tenniük annak fejében, hogy Kerakot és a hozzá hasonló végvárakat megvédjék, noha az utóbbiak stratégiailag kétségkívül fontos szerepet töltöttek be. Szaladinnak mindenesetre észre kellett vennie, milyen könnyű a keresztények fő hadtestét a királyság központjából kimozdítani, és olyan térségbe vonni, ahol ő diktálhat. Kerak két elvetélt ostroma elültette Szaladin fejében egy gondolat magját, amely aztán három évvel később Tibériásnál szökkent szárba.

A szent háború előkészítése, 1184–1187

Szaladin a felkészülés utolsó szakaszához érkezett, és hamarosan készen állt arra, hogy Núr ad-Dín országait egyesítve megindíthassa a franciák elleni szent háborút. Izz ad-Dín azonban még mindig nem fogadta el Núr ad-Dín utódjaként, és olyan távoli országokban keresett szövetségeseket, mint Perzsia és Azerbajdzsán. 1185 májusában Szaladin elérkezettnek látta az időt, hogy leüljön Moszulnál Izz ad-Dínnel, és megvitassa a dolgokat. Tripoliszi III. Rajmund, a franciák közül az egyetlen, akivel Szaladin még hajlandó volt tárgyalni, újra régens lett, ezúttal IV. Balduin unokaöccse és utódja, V. Balduin mellett. Szíriát súlyos aszály sújtotta, mind a keresztény, mind a muszlim területeket, és senkinek sem állt érdekében a határ menti háborúskodás. Így aztán Rajmund és Szaladin négyéves fegyverszüneti megállapodást írt alá, s ez lehetővé tette Szaladinnak, hogy Moszullal, és ne a franciákkal foglalkozzék. A városhoz vonult, bekerítette, és hét hónapon át időről időre megostromolta, meggyőző fölény azonban egyik oldalon sem alakult ki. Izz ad-Dín próbálta meglágyítani Szaladin szívét azzal, hogy különböző zangida hercegnőket küldött hozzá, akik azért könyörögtek, hogy hagyjon fel Moszul ostromával. Szaladin kezdetben mélyen megvetette a diplomáciának ezt a formáját, és visszaküldte a fiatal nőket, anélkül,

hogy csábos vonzerejük hatást tett volna rá. Ám amikor váratlanul súlyosan megbetegedett, hirtelen pálfordulás következett be nála, és azon kezdett töprengeni, vajon nem Isten büntetése-e a sikertelen ostrom, amiért ilyen szívtelenül bánik muszlim testvéreivel. Felgyógyulása után visszavonta csapatait, és küldötteket menesztett Moszulba, hogy tárgyaljanak Izz ad-Dínnel. A zangida herceg pontosan erre várt. Abban reménykedett, hogy sikerül megvédenie becsületét és területeit, ha megígéri Szaladinnak a katonai támogatást a jövőbeni szent háborúhoz. Szaladin ezt elfogadta. Soha nem önmagáért akart területeket szerezni, hanem az ott élő emberekért, hiszen a keresztények elleni küzdelemhez emberek kellettek. Moszul megszerzésével Szaladin egyesíthette Egyiptomot Núr ad-Dín országaival, és végre készen állt arra, hogy elindítsa a szent háborút a Jeruzsálemi Királyság ellen. Hosszú küzdelemnek nézett elébe, de azzal erősítette lelkét, hogy Isten akaratát teljesíti. És amit Isten akaratának feltételezett, vagyis az iszlám egyesítését, azt sikerült a lehető legkisebb muszlim véráldozat árán elérnie. Felülkerekedett benne a testvéri szeretet és a nagylelkűség, s ezzel jóval több barátot szerzett magának, mint a puszta bátorsággal, amellyel legfeljebb csak győzelmet arathatott. Szaladin, az Oroszlánszívű, tehát készen állt arra, amit elsődleges élethivatásának tekintett.

Szaladin számára végül a latin királyság belső ellentétei hozták meg a várva várt alkalmat. A hatalmi harc a helyi hercegek és az újonnan érkezettek között, a nyugatiak és a keletiek között, az agresszív, terjeszkedő politika és a békés egymás mellett élés hívei között IV. Balduin utolsó éveiben felerősödött. A beteg király képtelen volt kibékíteni a szemben álló érdekcsoportokat. A leprás király 1185-ben bekövetkezett halála után az utód, az ugyancsak betegeskedő fiú király, V. Balduin is egy éven belül követte apját a másvi-

lágra, s a trón megüresedése a keményvonalas Courtenay-i Joscelin által vezetett csoportosulás malmára hajtotta a vizet. Courtenay úgy ítélte meg, itt a lehetőség arra, hogy Tripoliszi Rajmundot elmozdítsák a régensi székből, és a színfalak mögött, főként Szibilla hercegnő megkoronázása után, ő lett a hatalom erős embere. Szibilla azon nyomban felajánlotta a koronát férjének, Lusignani Guidónak. Joscelin úgy játszotta ki a helyi bárókat, hogy megkérte Rajmundot, hívja össze a főurakat Tibériásba, és amikor valamennyien elhagyták a fővárost, Joscelin „palotaforradalmat" robbantott ki. Guidót és Szibillát meggyőzte, hogy Jeruzsálemben ragadják magukhoz a hatalmat, és készítsék elő saját koronázásukat. A puccshoz Heraclius pátriárka, Ridforti Gérard, az ispotályosok új nagymestere, és természetesen a legerősebb keresztes, Châtilloni Rajnald is csatlakozott, aki azonnal ott termett Kerakból. A puccsisták ezután felszólították a Tibériásban összegyűlt bárókat, hogy térjenek vissza Jeruzsálembe, Guido és Szibilla koronázási ünnepségére.

Mindeközben Tripoliszi Rajmund felkérte szövetségeseit, hogy csatlakozzanak hozzá Nábluszná. Ibelini Balian és Vilmos montferrati őrgróf, a néhai király nagyapja, és a félelmetes Konrád apja csatlakozott Rajmundhoz, és együttesen tagadták meg a koronázási ünnepen való részvételt. Polgárháború fenyegetett. Joscelin egy ciszterci szerzetest küldött, hogy figyelmeztesse Rajmundot, hogy az államcsínyt tekintse *fait accompli*nek, tehát minden további ellenállás fölösleges. Igazából Joscelinnek igaza volt. Azok közül, akik Jeruzsálemben voltak, csak az ispotályosok nagymestere, Les Moulins-i Roger nem fogadta el a puccsot. Mivel nála volt a három kulcs egyike, amellyel a koronákhoz és a koronázási jelvényekhez hozzá lehetett férni, ezért az összeesküvők részéről óriási nyomás nehezedett rá, egészen addig,

amíg Roger megelégelte az egész hercehurcát, a kulcsot kihajította az ablakon, és a maga részéről mosta kezeit. A kulcsot persze megtalálták, és Szibillát Heraclius hamarosan Jeruzsálem királynőjévé koronázta, Szibilla pedig ezt követően az eléje térdeplő Guidót Jeruzsálem királyává. Az egybegyűlt bárókhoz Châtilloni Rajnald szólt, aki meggyőző beszédben ecsetelte, hogy Szibilla trónra lépése teljességgel törvényes, hiszen az új királynő a néhai IV. Balduin húga és V. Balduin anyja. Ez kétségkívül így is volt. Az egyetlen dolog, ami a bárókat némi aggodalommal töltötte el, hogy vajon a hat évvel ezelőtt választott férjet kiütheti-e a nyeregből a gyengének vélt Lusignani Guido.

Amikor Rajmund és Balian meghallották, hogy az ispotályosok bezárták Jeruzsálem kapuit, egy szerzetesnek álcázott katonát küldtek a városba, hogy szimatolja ki a helyzetet. A kém a koronázás hírével tért vissza Nábluszba, és a helyi bárók vezetői kénytelenek voltak belátni, hogy csúnyán rászedték őket. Ramlai Balduinnak jó oka volt rá, hogy gyűlölje az új királyt, aki elrabolta tőle a szeretett asszonyt, és most azzal tetézte bűnét, hogy a koronát is kisajátította, ami pedig őt illette volna. Balduin ezt mondta fivérének és Rajmundnak: „Fogadok, hogy egy éven belül nem lesz király. Uraim, tegyétek, amit jónak láttok; az ország elveszett, és én most elhagyom az országot, mivel nem akarok senkinek szemrehányást tenni, vagy bárkit is hibáztatni a történtekért. Tudom, hogy a jelenlegi király ostoba és gonosz ember, és úgyse fogadna meg semmit a tanácsainkból. Ezen okoknál fogva én most eltávozom az országból." Tripoliszi Rajmund viszont nem adta ilyen könnyedén. Ellenpuccsot próbált szervezni egy ellenkirályság felállításával, amelynek élére Szibilla királynő húgát, Izabellát, és ifjú férjét, Toroni Onfroi-t szemelte ki. Ők voltak azok, akiknek a házasságát Szaladin Keraknál hívatlan vendégként megzavarta. Onfroi azonban

amolyan tudósféle volt, nem katonaember, és nagyon megijedt attól, hogy egy Châtilloni Rajnald vagy egy Ridforti Gérard akaratával szembeszegüljön. Az éj leple alatt Jeruzsálembe szökött Nábluszból, és elárulta Rajmund terveit Szibillának, amiért cserébe teljes kegyelmet kapott.

Tervei összeomlása után Rajmund követte Ramlai Balduint a száműzetésbe. A többi báró, köztük Ibelini Balian, lenyelték büszkeségüket, visszatértek Jeruzsálembe, és elismerték Guidót királyuknak. Rajmund visszavonult felesége városába, Tibériásba, s nem volt hajlandó felesküdni az új királyi párra. Ridforti Gérard tanácsára Guido megpróbált erőszakot alkalmazni a királyság törvényes régense ellen. Szaladin mindeközben csodálkozva szemlélte a keresztény királyságban zajló eseményeket. Rajmund volt a legbölcsebb lovag a keresztények között, s lám, most száműzetésbe kényszerült. Ramlai Balduin volt a legnagyobb lovag, és őt is száműzték. Hogyan válnának erősebbé a keresztények, ha ilyen embereket elveszítenek? Mindenesetre, ha polgárháború törne ki közöttük, azt célszerű lesz a saját javára kiaknázni.

A Jeruzsálemi Királyság bukása egy kétségkívül nagy ember tragikus bukásának a története. Ha Châtilloni Rajnald Szaladin legádázabb ellensége volt, akkor Tripoliszi Rajmund lehetett volna az a személy a keresztények közül, aki a legközelebb állt ahhoz, hogy barátjának tekintse. Ám lojalitás és barátság két külön fogalomnak számított Rajmund helyzetében. Rajmundot nem kötötte hűség a trónbitorló Guidóhoz, viszont hűséggel tartozott a királyságnak, amelynek még mindig ő volt a törvényes uralkodója. Vajon az a tény, hogy a bárók elfogadták Guidót királyuknak, változtatott-e a saját törvényes hatalmán? És ha nem, felhasználhatja-e a hatalmát arra, hogy Guidót megdöntse, akár még polgárháború árán is? Ha ezt teszi, a muszlimok, akik

éppen ezekben a napokban egyesültek egy nagy hatalmú herceg vezetése alatt, kihasználhatják a megosztottságot, és akár meg is dönthetik a királyságot. Ibelini Balian, életre szóló barátja és szövetségese, a gyakorlatias megoldást választotta. Elfogadta, hogy a helyzeten nem lehet változtatni, csak túlzottan nagy áldozatok árán. Rajmund más véleményen volt. Negyedik generációs szentföldiként a muszlim–keresztény kérdést már nem feketén fehéren ítélte meg. A királyság régenseként 1176-ban Gümüstekinnel Szaladin ellen szövetségre lépett, és gyakran tárgyalt fegyverszünetekről a muszlimokkal, amikor elviselhetetlenül nehéz időket kellett elszenvedniük a parasztoknak a szíriai határ mindkét oldalán. Most, hogy Lusignani Guido és hívei részéről komoly veszély leselkedett rá, úgy érezte, nincs más választása, mint hogy Szaladinhoz forduljon segítségért. Utólag visszatekintve kétségkívül lehet kárhoztatni Rajmundot amiatt, hogy árulást követett el, mivel szabad utat nyitott a muszlimoknak a királyság felé. Másfelől azonban, ha eltekintünk a vallási ügyektől, Szaladin pusztán egy készséges szomszéd volt, aki segített Rajmundnak visszaszerezni az ellenségei által elbitorolt javakat. Más kérdés, hogy a szent háború szilárd elkötelezettjeként Szaladin soha nem elégedett volna meg azzal, hogy egyszerűen helyreállítja Rajmund hatalmát a királyságban. Az ár, amit Szaladin a segítségért kért, jóval nagyobb volt, mint amekkorára bármely keresztény számított.

Rajmund Damaszkuszban vette fel a kapcsolatot Szaladinnal, és feltárta előtte szorult helyzetét. A mindig nagylelkű Szaladinnak minden bizonnyal megbocsátható, ha az adott helyzetben valami ilyesmit érzett: „Akit az istenek el akarnak kárhoztatni, azt előbb megbolondítják." A hitetlenek olyannyira meghasonlottak önmagukkal, hogy már a legelszántabb ellenségüktől várnak megváltást. Isten jól

érzékelhetően a szent háborús győzelemhez készíti elő az utat. Szaladin gyorsan reagált, azonnal katonákat küldött Tibériásba, és kiengedte Rajmund összes lovagját, akit muszlim börtönökben tartottak fogva. Szóban megígérte, hogy ha Rajmundot támadás érné, muszlim csapataival órákon belül ott terem. De vajon Rajmund valóban készen állt-e arra, hogy muszlim katonákkal harcoljon keresztény testvérei és az olyan barátok ellen, mint Ibelini Balian, vagy pusztán fenyegetésnek szánta a dolgot, hogy elijessze Guido király zabolátlan tanácsadóit, Rajnaldot és Gérard-t? Tény, hogy a fegyverszüneti megállapodás érvényben volt a Jeruzsálemi Királyság és Szaladin között. Semmi ok nem volt az ellenségeskedésre, hacsak Guido erőszakkal nem fordul Rajmund ellen, ebben az esetben viszont Tripolisz grófja számára rendelkezésre állt a törvényes út, hogy megvédje magát. Szaladin természetesen alig várta, hogy segítsen a keresztény királyság bomlasztásában, különösen ha az lényegében semmibe sem került neki.

Jeruzsálemben Ibelini Balian, aki ügyes diplomata volt, megpróbálta elsimítani az ügyet Guido királlyal, hogy megelőzzön egy elhamarkodott támadást Tibériás ellen. Azzal érvelt, hogy a keresztények belháborújából kizárólag Szaladin húzna hasznot. Ha a király hazaküldené a hadsereget, ő, Balian megpróbálná rávenni Rajmundot az új rend elfogadására. Mielőtt azonban a diplomáciai erőfeszítések gyümölcsöt hozhattak volna, Châtilloni Rajnald újra rivaldafénybe került azzal, hogy megszegte a Szaladinnal kötött fegyverszüneti megállapodást.

Különösebb értelme nincs azon tűnődni, vajon Rajnald miért éppen azt a pillanatot választotta a fegyverszünet megszegésére, amikor a keresztények a legszétziláltabb állapotban voltak ahhoz, hogy a muszlimokat megtámadják. Rajnald öntörvényű ember volt, és az a tény, hogy egy gyen-

gekezű mamlaszt ültettek a trónra Guido személyében, aligha erősítette a zabolátlan lovag hűbéri kötelességérzetét. Javában építette már a Jordánon túli külön birodalmát, afféle államot az államban, és csak idő kérdése volt, hogy – Tripolisz vagy Antiókhia példáját követve – mikor szakad el Jeruzsálemtől. Csakhogy Tripoliszi Rajmunddal és Antiókhiai Boemunddal ellentétben Rajnald nem tekintette magát „keletinek", aki békés egymás mellett élést óhajtana a muszlim államokkal. Agresszív terjeszkedő politikát folytatott, és puszta létezése fenyegetést jelentett a Szaladin által szorgalmazott egyesült ajjúbida államra nézve. A sors pedig úgy rendelte, hogy ez a rendkívül dinamikus és veszedelmes keresztes lovag éppen a szír–egyiptomi államalakulat leggyengébb, legsebezhetőbb pontjára kerüljön. Szaladin pontosan tudta, hogy Rajnald megdöntése legalább olyan életbe vágóan fontos lépés a szent háborúban, mint a keresztes várak elfoglalása.

1187 elején Rajnald Kerak közelében megtámadott egy muszlim karavánt. Azok a híresztelések, amelyek arról szóltak, hogy Szaladin húga is velük utazott, pontatlannak bizonyultak, de valószínűleg részét képezték Rajnald lépre csalásának. Amikor Szaladin értesült a támadásról, nyomban Guido királyhoz fordult, és elégtételt követelt. Guido valós tekintélyének ez volt az első igazi próbaköve, és ő azonnal be is bizonyította, hogy tényleges hatalma a nullával egyenlő. Rajnald közölte Guidóval, hogy saját földjén Kerak haduraként legalább annyira ő az úr, mint amennyire a király a neki rendelt országrészekben. Ez a függetlenségi nyilatkozatnak beillő kijelentés, ahogy a későbbiek igazolták, a keresztes állam felbomlásának kiindulópontjává vált. Szaladinnak nem is kellett ennél több, hogy igazolva lássa: eljött az idő, amikor véget vethet a francia uralomnak Jeruzsálemben. Megkezdte előkészületeit a latin királyság elleni támadásra.

A keresztényeket megosztó másik konfliktusban, amely Guido király és Rajmund gróf között még mindig fennállt, Ibelini Balian felajánlotta a királynak, hogy egy jószolgálati küldöttség élén útnak indul, és megpróbálja elrendezni az ügyet. Ridforti Gérard és Les Moulins-i Roger *ex officio* vele tartottak, és ez végzetes hibának bizonyult. A békeküldöttség Tibériás felé vette az irányt. Ott tartózkodott Rajmund a feleségével, Tibériási Eschivával és mostohafiával. De mintha minden összeesküdött volna ellenük. A rendkívüli eseményekről Balian fegyvernöke, Ernoul jegyezte fel az egyetlen beszámolót. A Tibériás felé vezető úton a békeküldöttség Balian nábluszi kastélyában pihent meg éjszakára, ám másnap reggel Balian úgy döntött, hogy egy napot még felesége társaságában tölt, és majd később éri be a többieket. Ennek folytán Gérard és Roger egy teljes napra kettesben maradtak, és ez nem sok jót ígért.

Rajmund a segítségkérése fejében lekötelezettjévé vált Szaladinnak, és amikor al-Afdal, Szaladin legidősebb fia engedélyt kért, hogy egy felderítő akció keretében átvonulhasson Rajmund területein, a gróf kutyaszorítóba került, hogyan utasítsa vissza szövetségese méltányos kérését. A királyság főuraként árulással vádolhatják, ha engedélyezi a muszlimoknak, hogy katonai felvonulási terepnek használják a földjeit. Másrészről viszont, ha visszautasítja a kérést, vajon Guido király megvédi-e őt Szaladin haragjától? Súlyos dilemma volt ez, és Rajmund azt tette, amit tehetett. Engedélyezte al-Afdalnak az áthaladást, azzal a feltétellel, hogy keresztény településekben nem okozhatnak kárt. Sőt azt is kikötötte, hogy a muszlimoknak napnyugta után kell átkelniük a Jordánon, és még napkelte előtt el kell hagyniuk a területet. Bármiféle katonai incidenst elkerülendő, kihirdette, hogy a muszlimokat nem szabad provokálni vagy megtámadni. Az utolsó pillanatban azonban hírét vette,

hogy a királyi delegáció Tibériás felé közeledik, és küldötteket menesztett, hogy tájékoztassa őket a helyzetről.

Május elsejének hajnalán Rajmund Tibériás ormairól figyelte, ahogy Kukburí és al-Afdal hatalmas mamlúk lovassereget vezet át a területén Kresszon felé. Meg sem fordult a fejében, hogy ez a hadsereg fogja előkészíteni a Jeruzsálemi Királyság bukását, hogy ők derítik fel a terepet a később sorra kerülő hattíni döntő ütközethez. Rajmund feltehetően arra gondolt, hogy a közeledő királyi delegációt barátja, Balian vezeti, és a keresztények, ahogy kérte, békén hagyják az átvonuló muszlimokat, s folytatják útjukat Tibériásba. Rajmund nem tudhatta, hogy Balian nincs a küldöttséggel, és hogy a delegációt a vérmes Ridforti Gérard vezeti. Amikor Rajmund futárja megérkezett a hírrel a muszlimok átvonulásáról, Gérard valósággal szétrobbant a dühtől. Hallani sem akart róla, hogy akár egyetlen muszlim katona is keresztény földre lépjen, és azonnali ütközetre határozta el magát. A közeli La Fève várába rendelte a templomosokat, köztük a marsallt, Maillyi Jakabot, kilencven lovaggal. Negyven világi lovag is csatlakozott hozzájuk Názáretnél, és a háromszáz-négyszáz gyalogossal kiegészített haderőt Gérard azonnal a kresszoni források felé vezette, ahol Kukburí katonái éppen lovaikat itatták. A hatalmas muszlim haderő láttán Les Moulins-i Roger és Maillyi Jakab okkal javasolták, hogy inkább vonuljanak vissza, hiszen hússzoros vagy harmincszoros túlerővel néztek szembe. Gérard és Jakab között heves vita robbant ki. Gérard azzal sértegette tábornagyát, hogy „túlságosan félted a szőke fejedet, hogy elveszíted". A megjegyzés mélyen sértette a lovagi büszkeséget, nem csoda, hogy Jakab megsarkantyúzta lovát, és gondolkodás nélkül a muszlim haderő közepébe vágtázott. Nyomban meg is ölték. Ernoul krónikája szerint, mielőtt lován elviharzott, prófétai előrelá-

tásról téve tanúbizonyságot, kijelentette, hogy ő legalább harcban fog meghalni, míg Gérard árulóként fogja menteni az irháját. Ahogy Jakab elesett, a muszlimok azonnal támadást indítottak, és pillanatok alatt felőrölték a keresztény sereget. Mészárlás volt ez inkább, mint csata. A templomosok mind odavesztek, Gérard és két másik lovag kivételével, akiknek valahogy sikerült elmenekülniük. A józanabb gondolkodású Les Moulins-i Roger halála újabb csapás volt a keresztényekre, annál is inkább, mert ezzel Ridforti Gérard egymaga maradt a ringben, s így ő lett a katonai rend egyedüli erős embere.

Ibelini Balian akkor értesült a katasztrófa híréről, amikor Ernoul társaságában Názáret felé tartott, és találkozott az ellenkező irányból jövő Gérarddal és két társával. Tripoliszi Rajmund viszont már jóval drámaibb körülmények között értesült az ütközetről. Ahogy a nap lebukott a galileai hegyek mögött, újra láthatta Kukburí mamlúkseregét, amint visszafelé masíroztak a Jordán folyó felé, ezúttal azonban gyászos és véres trófeákat vittek lándzsáik hegyén: templomos lovagok fejét, és ott csillogtak Maillyi Jakab arany hajfürtjei is. Rajmund azonnal küldöncöt menesztett, hogy megtudakolja, vajon barátja, Balian is a halottak között van-e. Megkönnyebbülve értesült, hogy ő nem volt ott az ütközetnél. Ám így is elképedt a történteken. A kresszoni katasztrófa Gérard meggondolatlanságának a következménye volt, de Rajmund lelke mélyén tudta, hogy igazából mindez az ő hibájából következett be. Akhilleuszként visszavonult sátrába, és próbálta elemezni a történteket, hogyan fordulhatott elő, hogy Courtenay-i Joscelin és emberei így túljártak az eszén. Nyakassága hozta a bajt a királyságra. És ha most sem békél meg Guido királlyal, Szaladin megdönti a megosztott királyságot, és a Szentföld a hitetlenek kezére kerül.

Rajmund először is elbocsátotta Szaladin katonáit, akiket Tibériás megvédésére küldött a muszlim vezér, és Baliannal együtt visszaindult, hogy Guido királlyal találkozzék. Az ispotályosok Szent Jób-várában Rajmund és Guido megölelte egymást, és együtt tértek vissza Jeruzsálembe, ahol Rajmund hivatalosan is tisztelgett Guido és Szibilla színe előtt, törvényes uralkodóiknak ismerve el őket. Ám hogy mennyire felszínes volt ez a megbékélés, jól mutatja, hogy sem Châtilloni Rajnald, sem Ridforti Gérard nem bocsátott meg soha Tripolisz grófjának. Ők irányították a királyt, s ez azt jelentette, hogy Rajmund tanácsai soha nem juthattak érvényre, még a legdöntőbb pillanatokban sem.

Szaladin kellő felháborodást tanúsított Rajmunddal szemben a paktum megszegése miatt, ám ez inkább csak afféle színjáték volt, ami a nyilvánosságnak szólt. Igazából soha nem számított arra, hogy Tripolisz grófja olyan mértékben megfeledkezne hovatartozásáról, hogy megtagadná hitét, és keresztény testvérei ellen fordulna. Szaladin tökéletesen meg volt elégedve azzal, hogy kihasználhatta az alkalmat a Tibériástól nyugatra eső területek felderítésére, és felmérhette a terepet az elkövetkező hónapokra tervezett hadjáratához. Most már csak az volt hátra, hogy a szent háborúhoz összetoborozza az iszlám seregeket. 1187. március 13-án kivonult Damaszkuszból, hogy tábort verjen Rász al-Ma mellett, ahol szemlét tartott az északi és keleti területeiről érkező csapatoknál. S ha már egyszer rászánta magát, kardját nem is óhajtotta visszadugni hüvelyébe mindaddig, amíg a döntő ütközetet a franciák ellen meg nem vívja.

A Rász al-Ma-i tábort fiára, al-Afdalra hagyva, Szaladin dél felé indult, Boszrába, hogy védelmet nyújtson a Mekkából Damaszkusz felé tartó karavánoknak, amelyek kénytelenek voltak Kerak vára közelében elhaladni. Az egyik ilyen karavánnal valóban együtt utazott Szaladin húga és húgának a

fia. Miután Rajnald korábban ténylegesen azzal a szándékkal támadott meg egy karavánt, hogy elfogja Szaladin hozzátartozóit, a szultán nem akart kockáztatni. De ha már délre utazott, összegyűjtötte mamlúk regimentjeit és núbiai katonáit Egyiptomból, akik aztán vele tartottak északra, hogy megütközzenek a franciákkal.

Mindeközben özönlöttek a katonák a Közel-Kelet minden tájáról a Rász al-Ma-i táborba. Az Eufrátesztől keletre fekvő térségből al-dzsazírai csapatok jöttek Kukburí parancsnoksága alatt. Északról a damaszkuszi erőket a mamlúk emír, Szarim ad-Dín Kajmász vezényelte, miközben még északabbról egy aleppói kontingens érkezett Badr ad-Dín Dildirim vezetésével. Szaladin legtehetségesebb parancsnoka, Takí ad-Dín mindeközben fegyverszüneti tárgyalásokat folytatott Antiókhiai III. Boemunddal, lehetővé téve, hogy saját újoncaival és a Mardinból toborzott haderővel dél felé masírozhasson, hogy aztán a Fahr ad-Dín ibn al-Zafarani által vezényelt moszuli erőkkel egyesüljön. Szindzsár, Niszibin, Amid, Irbil és Dijarbakir kisebb kontingenseket küldött, s már csak Szaladin fő hadereje hiányzott Egyiptomból. Ez volt az egyik legnagyobb és legpompásabb hadsereg, amelyet muszlim vezető valaha is toborzott, jóllehet korántsem volt olyan egységes, mint ahogyan azt a közös hit alapján feltételezni lehetett volna. Szaladin hadserege rendkívül összetett alakulat volt: különböző fajú, nemzetiségű, bőrszínű, nyelvű és más-más katonai hagyományokkal rendelkező katonák összessége. Olyan emberek, akik nemrég még egymás ellenségei voltak, hirtelen egy csapatban találták magukat, egyetlen vezér irányítása alatt, azzal a közös céllal, hogy al-Kudszot visszaszerezzék, és a keresztény betolakodókat a tengerbe szorítsák. Mindannyian Szaladint tekintették vezérüknek. Csak ő teremthette meg az egységet, és ily módon nélküle elképzelhetetlen lett volna a győzelem.

Mivel a muszlim és keresztény csapatok a Jordán két oldalán sorakoztak fel, nagyon valószínűnek látszott, hogy a döntő ütközetre Tibériási Eschiva felségterületén kerül majd sor. Ez kedvezett volna Szaladinnak, aki mielőbb meg akart ütközni, hiszen semmi biztosíték nem volt arra, hogy még egyszer ekkora hadsereget össze tud toborozni. Ha a keresztények tartják hagyományos pozíciójukat Szefória várában, a buja, jól öntözött ligetek közepén, legyőzhetik Szaladint, anélkül, hogy kockáztatnák az ütközetet Galilea kiszáradt vidékein, a tengerpart és a Tibériás-tó között. Szaladin viszont éppen ezen a területen tudja csapdába ejteni ellenfeleit, de hogyan lehet odacsalogatni olyan tapasztalt hadvezéreket, mint Tripoliszi Rajmund vagy Ibelini Balian? Pedig ha erre képes lenne, azzal nyert ügye van. Csakhogy Szaladin azt is tudta, ehhez a másik oldalon igen nagy ostobaságot kell elkövetni.

A háborús fenyegetettségében Rajmund gróf Jeruzsálemből Tibériásba sietett, hogy feleségével együtt előkészítse a város védelmét. Feltételezte, hogy Tibériás lesz a harcok középpontja. Minden bizonnyal figyelmeztette Eschivát a veszélyre, és könyörgött neki, hogy hagyja el otthonát, Akkont javasolva menedékül. Felesége azonban maradt, sőt még ahhoz is hozzájárult, hogy Rajmund a helyőrség nagy részét kivonja, és magával vigye négy fiát a királyi sereghez. Eschiva hozzáállása jól mutatja, mennyire bíztak a keresztények Szaladin nagyvonalúságában és lovagiasságában, vagyis abban, hogy hölgyet a szultán soha nem bántalmazna. Rajmund mindenesetre azt tanácsolta Eschivának, ha mégis megtámadnák, vonuljon vissza a fellegvárba, vagy ha azt sem látja biztonságosnak, induljon el a folyón csónakkal a tó felé, ahol majd várnak rá.

Szaladin a seregszemle végeztével a Tibériás-tó déli partján indult meg, és Kafr Szebt magaslatán vetette meg

a lábát, félúton Tibériás és Szefória, azaz a keresztesek tábora között. Erről a magaslatról jól áttekinthette a síkságot, ahol tervei szerint csapdába csalta és megsemmisítette volna a francia sereget. Először azonban ki kell őket csalogatni Szefória várából. Ehhez nagy segítséget jelentett számára a békekötések és háborúk sok-sok éve alatt szerzett gazdag tapasztalat. Kémei naprakész információkkal szolgáltak a latin királyság belső viszályairól, és Szaladin pontosan tudta, mire számíthat az olyan emberektől, mint Tripoliszi Rajmund vagy éppenséggel a tőle nagyon is különböző Rajnald. Guido király azonban sötét ló volt. Vajon ezek a kemény lovagok valóban elfogadnak egy ilyen puhány, erélytelen embert királyukként és főparancsnokukként? Minden, amit Lusignani Guidóról megtudott, azt támasztotta alá, hogy ez az ember tényleg olyan erélytelen, mint amilyennek mondják, és hogy a vazallusai fölött gyakorolt hatalma meglehetősen korlátozott. Következésképpen azok, akik e pillanatban politikailag „erős fiúk", tehát Rajnald és valószínűleg Ridforti Gérard, minden bizonnyal nagyobb befolyást gyakorolnak a királyra, mint a bölcsebb és megfontoltabb Rajmund és Balian. A keresztesek egy évszázad alatt kialakult taktikája, amely azon az elven alapult, hogy nem szívesen mozdulnak el „víztől és falaktól", nem jelenti feltétlenül azt, hogy Guido királyt ne lehetne kicsalogatni, ha a csábítás elég erős,és a tanácsadók kellőképpen csapnivalóak. Szaladin úgy gondolkodott, hogy Eschiva, Tibériás úrnője megfelelő csalétek ahhoz, hogy a lovagiasságra oly sokat adó nyugati kereszteseket, élükön Lusignani Guidóval, kimozdíthassa az erődítményeikből. Meghozta tehát a döntést: megostromolja Tibériást, és várja, hogy a keresztények Eschiva segítségére siessenek, ahogy ezt többször is megtették Rajnald esetében Keraknál.

A fő hadtestet Kafr Szebtnél Takí ad-Dínra és Kukburíra bízva, Szaladin személyesen vezette csapatát Tibériás ellen. Ahogy a város falaihoz ért, a helyiek megpróbálták arannyal megvásárolni a jóindulatát, Szaladin azonban engesztelhetetlen volt. Az ostrom szinte azonnal eredményes volt. Tüzérei ledöntötték a város egyik tornyát, majd hamarosan rést ütöttek a falon, s így a katonák elözönölhették a várost. A városlakókat lemészárolták vagy elhurcolták rabszolgának. Eschiva és kis létszámú helyőrsége a fellegvárba menekült, amelyet egy sáncárok védett és erős falak vettek körül. A várúrnő egy ideig biztonságban volt, mert Szefóriából erősítés érkezett. Eschiva azonban váratlanul úgy döntött, hogy futárokat meneszt Guido királyhoz. Szaladinnak természetesen esze ágában sem volt megakadályozni ebben. A kétségbeesett hírvivők nekivágtak a lubiehi sivatagnak, és Szaladin remélte, hogy hamarosan az egész keresztény hadsereggel térnek vissza.

Guido király kémei folyamatosan nyomon követték a Tibériásnál zajló eseményeket, és időben jelentették, hogy a város valószínűleg nem képes megvédeni magát. Július 2-ának ködös reggelén Eschiva hírnökei a segélykérő üzenettel elérték Guido táborát, és a király azonnal összehívta főtanácsosait. A királyság egyik alapvető törvénye kimondta, hogy muszlim támadás esetén a király köteles megvédeni vazallusait. Alapvető szabály volt ez, azt is lehet mondani, hogy az egész állam sarokköve. Hogyan is tudhatott volna egy keresztény mag a muszlim világ kellős közepén, ellenséges szomszédokkal körülvéve túlélésre berendezkedni, ha az olyan végvárak lakói, mint Tibériás és Kerak, nem fordulhattak volna teljes bizalommal királyukhoz, és nem érezhették volna, hogy baj esetén a királyság egésze siet a segítségükre? Guidónak ezúttal mégis súlyos dilemmával kellett szembesülnie: a katonai célszerűség ütközött a hűbéri köte-

lezettséggel. A király tudta, ha alattvalóját nem képes megvédeni a bajban, azzal hűbérúri tekintélyét teszi kockára. Vagyis Eschiva cserbenhagyásával a királyság valamennyi alattvalójának iránta való hűségét veszítheti el. Márpedig királyként neki ebben az esetben befellegzett.

A tanácskozáson Rajmund érvelt a legszenvedélyesebben. Végtére is Eschiva az ő felesége volt, Tibériás az ő városa. Pattanásig feszültek az idegek. Mindenki pontosan tudta, mi a tét: nem kevesebb, mint a királyság sorsa, az otthonuk, a családjuk, sőt az életük forgott kockán. Ám sokuk számára talán még ennél is többet jelentett az a tény, hogy ők voltak a szent helyek, Jeruzsálem, Názáret, Betlehem, a szent sír, a Szent Kereszt őrzői. Több százan tolongtak a király sátrában, ahol fáklyák lobogtak, és a sokféle nyelv bábeli hangzavara még tovább növelte a káoszt.

Rajmund intette csendre az egybegyűlteket, és egyre magabiztosabban zengett a hangja, ahogy ráérzett, hogy senki nem hibáztatja a kresszoni tragédiáért és a sok-sok kiváló vitéz haláláért. Tapasztalt katonaként és a királyság legnagyobb földesuraként olyan tekintéllyel szólhatott, mint senki más. Okosan elmagyarázta, hogy a muszlimok tibériási támadása csalétek, és ilyen módon próbálják csapdába csalni a királyi sereget. Azt is hozzátette, hogy Szaladin jellemét jól ismerve biztos benne, hogy a szultán soha nem bántaná Eschivát. Ha nem hagyják magukat kicsalni Szefóriából, Szaladin végül kénytelen lesz feladni Tibériást, és nem tehet mást, vissza kell vonulnia saját területeire. Ha az ellenkezője történik, vagyis a királyság teljes katonai ereje felvonul a vízlelőhely nélküli kopár fennsíkra, azzal hatalmas vereséget kockáztatnak, amellyel az elmúlt száz év szentföldi hódításait tehetik semmissé, és ami ennél is szégyenteljesebb, meggyalázzák az első keresztes hadjárat mártírjainak emlékét.

Rajmund nagy hatású beszédét néma csend követte. Senki nem akart elsőként szembeszállni vele, jóllehet Ridforti Gérard remegett a dühtől, mert a szónokot gyávának és árulónak tartotta. „Farkasbőrbe bújt" – morogta az orra alatt Gérard, de amikor felszólították, hogy fejtse ki, mire gondol, inkább visszavonult, látva, hogy kisebbségben maradt. Guido királyt viszont teljességgel meggyőzte Rajmund érvelése, és úgy döntött, hogy nem mennek Tibériásba. A királyi hadsereg ehelyett védelemre rendezkedik be Szefóriánál, illetve szükség esetére Akkon falainál, jelentette ki a király. Szaladin soha nem merné megostromolni a királyság első számú erődjét, mert a teljes vereséget kockáztatná, ha adott esetben vissza kellene vonulnia a vízlelőhely nélküli területen a Jordán felé.

Ehhez nem volt mit hozzátenni, és ahogy beköszöntött az éjszaka, a keresztesek visszavonultak sátraikba, egyedül hagyva a királyt sátrában, kései vacsorájával. A jelenet szinte shakespeare-i volt: drámai katasztrófa vetette árnyait a királyság fölé. Guido csak lassan ébredt rá, hogy egyedül maradt sátrában. A sarok homályában azonban megmozdult valaki, s ahogy a fáklyák fénye rávetült, a templomosok nagymesterének, Ridforti Gérard-nak az alakja bontakozott ki a félhomályból. A helyzet a következő volt: ha a király most sarkára áll, és tartja magát az előbb hozott döntéshez, Szaladinnak saját kárán kell megtanulnia, hogy Lusignani Guido távolról sem az a gyáva, pipogya alak, akinek lefestik! Másfelől azonban Guidónak mégiscsak számolnia kell két félelmetes alattvalójával, Rajnalddal és Gérard-ral, akiknek tulajdonképpen a koronát köszönheti. Az igazság az, hogy bizony nem tudott szembeszállni velük, még akkor sem, ha tudta, hogy rosszat tanácsolnak.

Gérard, a kresszoni katasztrófa óta, amelyért egyértelműen Rajmundot hibáztatta, ha lehet, még elszántabban

gyűlölte Tripolisz grófját, s igyekezett minden úton-módon rossz hírét kelteni, azt terjesztve, hogy áruló, aki lepaktált Szaladinnal. Gérard talán el is hitte saját hazugságát. Rajmund beszédét úgy értelmezte, mintha a gróf ily módon akarná kiszolgáltatni a királyságot a szultánnak. Gérard mindenesetre megértő fülre talált a királynál, aki még mindig eléggé bizalmatlan volt Rajmunddal, és hajlott rá, hogy elhiggye: a gróf azért flörtöl a muszlimokkal, hogy visszanyerje korábbi helyzetét a királyságban. De hát mitől is bízik Rajmund olyannyira a szultánban, hogy csak úgy kiszolgáltatja a saját feleségét Szaladinnak, ha nem azért, mert már lepaktált a muszlim vezérrel? – tette fel a kérdést Gérard. És milyen hatása lesz a nép körében, ha kiderül, hogy az új király teljes hadseregével tétlenül várakozik, miközben tíz kilométerre innen a királyság egyik városát porig rombolják, lakóit lemészárolják, vagy elhurcolják rabszolgának? – így Gérard. Érvei kezdték lehengerelni a tétova Guidót, ám a kegyelemdöfés, Ernoul feljegyzése szerint, csak most következett. A templomosok nagymestere azzal hozakodott elő, hogy ismeri lovagjai álláspontját, s biztosan állíthatja, ha a király Szefóriában marad, ahelyett, hogy felvenné a harcot a muszlimokkal, mindannyian megvonják tőle a támogatásukat. Guido kénytelen volt ismét felidézni magában azt a korántsem mellékes körülményt, hogy soha nem kerülhetett volna trónra, ha Gérard és templomos lovagjai nem torlaszolják el Jeruzsálem kapuit Rajmund és Balian előtt. S ha Gérard most ellene fordul, azzal neki, királyként befellegzett. Következésképpen, bármilyen meggyőzően hangoztak is Rajmund érvei, neki mégiscsak azt kell tennie, amit Gérard mond. Nincs mese, hajnalban, ahogy a nap első sugara előbukkan a horizonton, a hadsereg elindul Tibériásba! A kürtösök máris loholtak szerteszét a táborban, hogy kihirdessék az új parancsot.

Elgyötört, álomittas emberek ébredeztek a fegyverbe hívó szóra, és senki nem értette, hogy a király miért változtatta meg a döntését. Alig pár órával korábban a túlnyomó többség támogatásával született meg a határozat a királyi tanács jelenlétében. Most pedig hatalmas zűrzavar közepette kászálódtak ki az emberek a sátrakból, s nehezen fogták fel, hogy a sereg mégiscsak útra kel. A bárók és lovagok csoportokba verődve vitatkoztak. Egy vízlelőhely nélküli sivatagnak nekivágni a nyár kellős közepén – teljes őrültség! Mindenki tudta, hogy csapdáról van szó, és hogy Szaladin már elfoglalta a stratégiailag fontos helyeket az útvonal mentén. És mennyi remény van arra, hogy Tibériást megmentsék? A város már csak füstölgő romhalmaz! Akik valahogy a király közelébe férkőztek, próbálták megtudakolni a döntés okait, de a király, szinte szégyenkezve saját cselekedete miatt, rájuk rivallt, és megparancsolta nekik, hogy hajtsák végre a parancsot.

A katonák morgolódva és szitkozódva szedelőzködtek, ami már önmagában is elég baljós előjel volt egy hadjárat indulásához. Ráadásul a lelki vigasz is késlekedni látszott. Heraclius pátriárka elhozta ugyan a Szent Keresztet Szefóriába, de nem volt hajlandó a hadsereggel továbbmenni, a szent ereklyét inkább átadta Lüdda és Akkon püspökeinek, hogy ők vigyék tovább a csatába. Ez a gesztus – ahogyan Heraclius szó szerint „lepasszolta" a felbecsülhetetlen értékű ereklyét – bizonyos értelemben szimbolikus jelentőségű volt. Krisztus keresztre feszítésének szent emléktárgyát Hérakleiosz bizánci császár szerezte vissza a perzsáktól még 627-ben Ninivénél, a „tűzimádók" fölött aratott nagy keresztény győzelemmel. Most pedig egy másik Hérakleiosz (Heraclius) adta ki a kezéből, akiből hiányzott nagy névrokona bátorsága, hogy életét hitéért kockára tegye.

Az 1187. július 2-áról 3-ára virradó éjszaka Szaladin kémei éberen figyeltek a Szefória környéki dombokról, és a hajnalhasadás előtti óra megjutalmazta őket azzal, amire olyannyira vártak. Az alvó tábor egyszerre életre kelt, és az iménti csendet lázas készülődés váltotta fel. Ez pedig egyetlen dolgot jelenthetett csak: az ellenség útra kel. A leggyorsabb futárok vitték a hírt Szaladinnak Tibériásba: alighanem felvirradt a szent háború győztes napja.

HATODIK FEJEZET

A hattíni csata, 1187

Szaladint Tibériás lerombolt falainál, reggeli imádsága közben érte a várva várt hír: a franciák útnak indultak. Ebben reménykedett, noha talán maga sem hitte igazán, hogy Guido király rászánja magát erre a kétségbeesett lépésre. Izgatottan, de felelőssége teljes tudatában ült fel hadi ménje nyergébe, és elvágtatott a tíz kilométerre levő Kafr Szebtbe, ahol főhadiszállását felállította. Itt arról értesült, hogy kiváló parancsnokai, Takí ad-Dín és Kukburí máris kisebb erőket menesztettek a franciák zaklatására, de nem akkora létszámú csapatot, amely esetleg eltérítené Guido királyt attól, hogy besétáljon a számára előkészített csapdába. A lubiehi síkságot Szefória és Tibériás között Szaladin kémei eddigre alaposan felderítették. A szultán pontosan tudta, hogy a terep minden természet adta előnyt biztosít számára a lassúbb és nehézkesebb francia lovassággal szemben.

Kafr Szebt magaslatáról Szaladin szemmel tarthatta a keresztény sereg vonulását, amelyből egyelőre csak egy hosszan elnyúló porfelleg látszott. Parancsnokai felé fordult, és zord mosollyal emlékeztette őket arra, hogy a szent háború végkimenetele ezen a napon dőlhet el. Közvetlenül mellette állt tizenhét éves fia, al-Afdal és életrajzírója, Badr ad-Dín; mindketten részletes feljegyzéseket készítettek

Szaladin észrevételeiről ezen a nagy jelentőségű napon. Mindezzel együtt Szaladin egyelőre nem tehetett mást, mint várt, ezért ennél a pontnál célszerű a nap drámáját a francia hadsereg oldaláról nyomon követni.

A keresztény hadsereg, a Jeruzsálemi Királyság történetének valaha látott legnagyobb hadereje, akkorára duzzadt, hogy nem egy, hanem három hadoszlopban menetelt. Mivel lényegét tekintve feudális hadseregről volt szó, a szokásnak megfelelően az előhadat az a hűbérúr vezette, akinek a területén a sereg éppen átvonult. Ennek megfelelően Tripoliszi Rajmund gróf lovagolt elöl, személyes lovagi kontingense kíséretében. Mögötte, a hadsereg közepe táján, maga Guido király haladt, Akkon és Lüdda püspökeivel, akik a szent keresztet vitték. Az utóhadat, amely a legveszélyesebb pozícióban volt, Ibelini Balian vezette, s ebben a hadoszlopban vonultak a templomosok és az ispotályosok is. A sivatagi harcászat hosszú évtizedei megtanították a nyugati hadviselő féllel, hogy muszlim ellenfeleik rendszerint igyekeznek elvágni az utóvédet a hadsereg többi részétől, hogy elkülönítve végezhessenek vele. Ennek a hadosztálynak tehát rendkívüli fegyelmezettséget kellett tanúsítania. Ahogyan Richárd király Arszufnál négy évvel később bizonyította, az egész ütközet végső kimenetele függhet az utóvéd lélekjelenlétén, márpedig Hattínnál a katonai rendek parancsnoksága nem működött együtt megfelelően Guido királlyal.

A keresztény hadoszlopokat úgy állították fel, hogy elsősorban a lovagok harci ménjeit védjék. Magukat a páncélos lovagokat a muszlimok csaknem elpusztíthatatlannak vélték. A lovas íjászok ezért főként arra törekedtek, hogy a lovakat kilőjék a keresztény harcosok alól, hogy aztán a nehéz páncélzatban csaknem mozgásképtelen lovagot puszta létszámfölénnyel harcképtelenné tegyék. Ennek kivédésére a franciák szoros együttműködést alakítottak ki a lovasság és

a gyalogság között. Menetelésnél a lovagok fő védelmét a köréjük csoportosuló gyalogosok adták, akik a lovakat saját testükkel védték. Természetesen saját íjaikkal, nyilaikkal, nyílpuskáikkal igyekeztek minél távolabb, hatótávolságon kívül tartani a muszlim lovas íjászokat. Ez a stratégia persze jelentősen csökkentette a katonai egységek haladási sebességét, úgyhogy amit a gyalogsági emberpajzzsal nyertek, azt a hadoszlop nehézkes mozgásával könnyen elveszíthették. Katonai értelemben tehát megfelelő egyensúlyt kellett teremteni súly és mobilitás, sebesség és erő között. Az ütközetek végső kimenetele minden egyes esetben attól függött, melyik parancsnok mennyire sikeresen alkalmazza a saját maga által választott stratégiai rendszert. Hattínnál Guido olyan sok lendületet veszített a menetelésnél, hogy veszítenie kellett a jobban taktikázó Szaladinnal szemben, míg Arszufnál maga Szaladin volt az, akinek kicsúszott a kezéből saját lovasainak az irányítása, és kénytelen volt meghajolni Angliai Richárd ügyesebben alkalmazott stratégiája előtt.

A keresztes had a hajnali óra előtti hűvösben indult útnak, és ahogy a nap kúszott felfelé az égbolton, a katonák egyre nehezebben viselték a perzselő hőséget. A helyi lovagok, az úgynevezett keletiek, megtanulták már muszlim ellenfeleiktől, hogy a páncélra köpönyeget célszerű venni, ám a legtöbb „nyugati" lovag nem jutott el eddig a felismerésig, következésképpen kegyetlenül izzadt páncélinge alatt. A helyieket a jellegzetesen kozmopolita keresztes had vette körül. Százféle nyelv és európai dialektus töltötte meg a levegőt, nyugati zarándokok együtt masíroztak szíriai és görög hittestvéreikkel, és vállvetve követték a bőrpajzsos, páncélinges, hivatásos íjászokat, akik Pisából meg Genovából jöttek a Szentföldre.

Jóllehet muszlim előőrsök szinte az útra kelés pillanatától kezdve folyamatosan zaklatták a keresztény hadsereget,

Szaladin ügyelt arra, hogy a fő haderőt sértetlenül készenlétben tartsa addig, amíg a franciák elérik a vízlelőhely nélküli perzselő lubiehi síkságot. Arra számított, hogy a nap heve itt majd elvégzi munkája felét. Pedig azt nem is tudhatta, hogy a kétségbeesetten kapkodó Guido király vizesszekerek nélkül vág neki a menetelésnek, és minden egyes ember csak a saját bőrkulacsára hagyatkozhat. Ha ezt tudja, akkor nyilván rájön, hogy Isten valósággal tálcán kínálja neki az ellenséget, hiszen a franciáknak esélyük sem volt arra, hogy a muszlim seregen át utat vágjanak a vízlelőhelyekhez, márpedig órákon belül erre életbe vágóan nagy szükségük volt. Szaladin közben alig észrevehetően, de egyre jobban felerősítette saját lovasait, úgyhogy miközben a hőség és a türk előőrsök folyamatos zaklatásai miatt a franciák egyre elcsigázottabban meneteltek, addig a muszlim sereg percről percre ütőképesebbé vált.

Vad csatakiáltásoktól és muszlim dobpergéstől visszhangoztak a hegyek. Újabb és újabb lovasszázadok özönlöttek alá a fennsíkról, és vágtáztak a keresztény hadoszlopok felé, s a hangzavar egyre elviselhetetlenebb kakofóniába csapott át. A csata túlélői utóbb legfőképpen a zajra emlékeztek, különösen a *nakkara,* vagyis az üstdobok szüntelen lármájára. Minden egyes *tulb,* azaz muszlim lovasszázad előtt kereplőkkel, gongokkal, cintányérokkal, kézi dobokkal és más hangszerekkel felszerelkezett emberek lovagoltak, míg mások egyszerűen csak trombitákat fújtak, hogy minél jobban idegesítsék az ellenséget, s közben saját harcosaikat ösztökéljék.

Szaladin magaslati pontjáról nézve mindez úgy tűnhetett, mintha hatalmas sáfrányszínű sávot festettek volna a síkság fölé, amely egyenesen a keresztény sorok felé tart. Közvetlenül alatta, a parancsára támadásba lendülő lovasszázadok között az egyiptomi mamlúkok sárga zászlói lobogtak,

mindegyiken a saját parancsnokok fegyvernemének jelzése. A mögöttük nyomuló ezred ugyancsak meglehetősen színpompás képet mutatott: vörös és jázminszínű, rózsákkal, madarakkal, geometriai mintákkal díszített zászlók lobogtak a szélben. A zászlók mögött lovas íjászok vonultak, páncélzatuk fölött tündöklő tunikákban. Pártus elődjeik módjára, előre-hátra száguldozva, folyamatosan lőtték nyilaikat a keresztény harcosokra. A franciák azonban rendületlenül vonultak tovább, pajzsaikkal, erős páncélzatukkal képesek voltak kivédeni a szakadatlan nyílzáport. Ezt látva, a muszlimok a lovagok harci ménjeit vették célba, amelyek nélkül a „vasemberek" gyakorlatilag harcképtelenné váltak. A bábeli hangzavart csak fokozta a lovak fájdalmas nyerítése és halálhörgése.

A keresztény gyalogság rettenetes kihívást jelentett a muszlim könnyűlovasságnak. A nagy hatóerejű íjpuskákból kilőtt nyílvesszők könnyedén áthatoltak a törökök rétegezett páncélzatán. Kizárólag az íjpuskák újratöltésének lassúságán múlott, hogy ez a fegyver nem a keresztények javára döntötte el az ütközetet Hattínnál. Richárd király utóbb Jaffánál bebizonyította, mit ér valójában az íjpuska egy jó stratéga kezében; hogyan lehet egy nyilvánvalóan létszámfölényben levő török lovas íjász hadsereget egy kicsiny íjpuskás osztaggal térdre kényszeríteni. Hattínnál azonban a keresztény gyalogság morálját jelentősen rontotta a rossz katonai vezetés és persze a vízhiány, ezért a királyi hadsereg távolról sem tudta azt nyújtani, amire valójában képes lett volna. Mindazonáltal Guido király serege a háborúnak ezt a szakaszát viszonylag csekély veszteséggel úszta meg, kivéve azt a kárt, ami a lóállományban keletkezett. Szaladin ugyanakkor nem tágított; hagyta, hogy a perzselő nap elvégezze munkáját, hiszen tudta, hogy a kimerültség és a szomjúság legalább olyan könyörtelen pusztítást végezhet, mint lovasainak nyílzápora.

A délelőtt közepére a francia hadsereg már öt- vagy hatórányi menetelést tudhatott maga mögött, s a katonák egyre jobban szenvedtek a kimerültségtől és a szomjúságtól. A víztartalékaik ekkor már fogytán voltak. Kelet felé fordultak Vádi Rúmána felé, és közel jártak a Turán hegyhez, ahol életet adó vízlelőhelyek voltak. Feltehetően mindenki arra számított, hogy megállnak, és feltöltik palackjaikat. Ezért nem is takarékoskodtak meglevő csekély vízkészletükkel, hiszen meg sem fordult a fejükben, hogy újratöltés nélkül kell megtenniük az egész utat a Tibériás-tóig. Pedig ez történt. Guido király példátlanul ostoba döntésére, hogy a kínálkozó alkalmat nem használta fel a sereg felfrissítésére, hanem megszakítás nélküli menetelést rendelt el, semmiféle magyarázat nincs. A muszlimok szárnytámadásai kétségkívül sok kellemetlenséget okoztak a vonuló seregnek, de semmi olyan nem történt, amire ne lehetett volna előre számítani. A harci morál a királyi seregben nem volt túl magas, de ezen aligha javított az a parancs, amely a szomjazó katonákat víz nélküli további menetelésre utasította a perzselő sivatagi katlanban. Tény, hogy mire a nap delelőre fordult és a hőség elviselhetetlenné vált, Tripoliszi Rajmund az előőrssel mintegy tizennyolc kilométernyi távolságra került Szefóriától.

Rajmund tapasztalt parancsnok volt, aki egész életét ilyen körülmények között töltötte. Ugyanolyan „keleti" volt már, mint maga Szaladin, és pontosan tudta: minél hosszabban időzik a sereg a sivár pusztaságban, annál bizonyosabban bekövetkezik a katasztrófa. E pillanatban az idő volt számára a legnagyobb ellenfél, s úgy vélte, folytatni kell a menetelést, hogy a hadsereg mielőbb elérje Tibériást. Katonailag valószínűleg ez volt a legbölcsebb döntés, ám gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy a lovagoknak meg kellett sarkantyúzni ménjeiket, s a gyalogságot hátra kellett

hagyniuk. A királyság túlélése szempontjából a lovas hadsereg megmenekülése lehetett az egyetlen garancia, még ha az utóhad ez esetben óhatatlanul leszakad is. A gyalogságot a döntés egyszerűen „leírta", középkori felfogás szerint azonban az ilyen katonákat könnyen lehetett pótolni. Azok, akik az utóvédhez tartoztak, most jó pár kilométert visszafelé meneteltek, s habár a homokos, sziklás talajon feltört a lábuk, s elcsigázta őket az ellenség folyamatos támadása, ezúttal mégiscsak ők voltak a „frontvonal" a muszlim támadókkal szemben. Amíg Rajmund a hadsereg élén arra a következtetésre jutott, hogy a túlélést csakis egy erőltetett előremenekülés biztosíthatja, addig Ibelini Balian és Ridforti Gérard az utóvéddel éppen ellenkező döntést hozott. Mivel nagyon sok emberük kidőlt a hőség miatt, futárt küldtek Guido királyhoz azzal a kéréssel, hogy ne menjenek tovább, hanem tegyék lehetővé a lovagok számára, hogy felvegyék a harcot. Szaladin pontosan ebben bízott: a forró sivatag közepén víz nélkül rostokolni a franciák számára egyet jelentett a biztos halállal.

Guido király úgy érezte, nincs más választása, teljesítenie kell az utóvéd kívánságát, s ennek megfelelően általános pihenőt rendelt el. Rajmund, amikor megtudta a király parancsát, minden önuralmát elveszítette. Megőrült ez az ember? A királyság egész hadserege csapdába került a sivatag közepén, körülvéve Szaladin túlerőben levő harcosaival. Ennél reménytelenebb helyzetet elképzelni sem lehetett volna, és aligha hibáztatható Rajmund, ha ebben a pillanatban jobban érdekelte saját és lovagjai élete, mint az, hogy mi lesz a hadsereg többi részével. Amikor a királytól megérkezett a hír, az elNew őrs a Meszkene és a Lubieh felé vezető utak kereszteződésének közelében tartózkodott. Csakis egy azonnali irányváltás és egy vízlelőhely felkutatása menthette volna meg a sereget, mivel a Tibériás-tó túl messze volt

még, nem beszélve arról, hogy a tó eléréséhez át kellett volna törni az egész török seregen, amely eltorlaszolta az odavezető utat. Ehelyett Rajmund úgy döntött, hogy észak felé indul a fennsíkon át a Kafr Hattín közelében levő források felé, ahol a hadsereg megpihenhet és felfrissülhet, mielőtt másnap folytatja a menetelést. Rajmundtól a hattíni források mindössze öt vagy hat kilométerre voltak. A legalább másfél kilométerrel hátrébb levő utóvéd elcsigázott, agyongyötört katonái számára azonban a források elérhetetlennek tűntek.

Megtörtént tehát az északkeleti irányváltás, de igen nagy kavarodás közepette. Általában véve a keresztes hadoszlopok fegyelmezett és zárt egységekben mozogtak, az adott helyzetben azonban a szomjas katonák fejvesztetten, egymást taposva próbáltak utat törni maguknak a vízlelőhely felé. A lovagok megsarkantyúzták lovaikat, és maguk mögött hagyták a védelmet nyújtó gyalogságot, közülük jó néhányan egyenesen a törökök közé rohantak, a gyors halált választva a lassan ölő szomjhalál kínjai helyett.

Szaladin számára eljött a döntő pillanat. Mindeddig elég volt félgőzzel támadgatni az ellenfelet, és várni, hogy a hőség és a szomjúság megtegye a hatását, most azonban teljes erővel lecsapott a lovagokra, hogy megakadályozza a hattíni vízforrások elérését. Amennyiben nem sikerül feltartóztatni őket, a keresztények megvethetik lábukat Tibériástól alig pár kilométerre, s másnap az egész hadjáratot saját javukra fordíthatják. Szaladin azonnal lovasokat menesztett Kukburíhoz és Takí ad-Dínhez. Utasította őket, hogy kerítsék be a keresztény hadsereget, és akadályozzák meg, hogy elérjék a hattíni forrásokat. Amíg ő maga egyiptomi katonáival Kafr Szebtnél védte a fennsíkot, addig a török hadsereg két szárnya alázúdult a síkságra, s hátulról, illetve oldalról intézett támadást a keresztes had ellen. Mamlúkok regi-

mentjei, szír lándzsások és török lovas íjászok száguldottak lefelé a lejtőkön színes zászlaikkal, csillogó fegyvereikkel. Úgy tűnt, se szeri, se száma a muszlim harcosoknak, s a túlélők utóbb beismerték, hogy alábecsülték Szaladin erejét. Amíg Kukburí emberei a hadoszloppal voltak elfoglalva, addig Takí ad-Dín jobbszárnya elvágta Rajmund Hattínba vezető útját.

Rajmund alighanem meglepődött az ellenség létszámán, arra azonban semmiképpen nem számított, hogy eltorlaszolják előle a vízlelőhelyekhez vezető utat. Rádöbbent, nincs más választása: vagy áttöri a blokádot, vagy meghal. Márpedig ha a hadsereg itt pusztul a sivatagban, azzal a királyságnak is vége. Nem maradt más tehát, mint a kitörés, bármenyire kockázatos is. Mielőtt azonban kiadta volna a támadási parancsot, futár érkezett a fő hadoszloptól a király üzenetével, miszerint meg kell állnia, és tábort kell ütnie. Az utóvédet megint megállásra kényszerítették, és a király, ahelyett, hogy a fő hadoszloppal tovább menetelt volna – az adott helyzetben valószínűleg ez lett volna az egyetlen bölcs döntés –, inkább úgy döntött, hogy az egész hadseregnek pihenőt rendel el, s csak másnap hajnalban indulnak tovább. A törökök közben megállás nélkül támadtak, egészen sötétedésig, Guido király ennek ellenére tábort vert Meszkene közelében. Akadtak krónikások, aki igyekeztek Guido ostoba döntése után nyomon követni Rajmund gróf reakcióját, s efféléket jegyeztek fel: „Úristen, vége a háborúnak! Mind halottak vagyunk, a királyság elveszett!" Lehet, hogy elhangzott ilyesmi, de az is lehet, hogy csak utólag adták a gróf szájába ezeket a szavakat, Rajmund mindenesetre korábban már, amikor a tibériási hadjáratról folyt a vita, megjósolta a közelgő katasztrófát, és aligha lepte meg az események ilyetén alakulása. A keresztény hadsereg számára az egyetlen reményt az jelenthette, ha továbbmenetel-

nek, bármi áron is, hogy elérjék a hattíni forrásokat, tekintet nélkül a veszteségekre. Szaladin tudta ezt, és rá is vette Takí ad-Dínt a megfelelő lépésre. Más kérdés, hogy Guido, talán a kimerültségtől is, képtelen volt tisztán látni a helyzetet, és nem tudott felnőni Szaladin és Rajmund gróf stratégiai gondolkodásának szintjére.

Szaladin felismerte, hogy feladatának első részét teljesítette azzal, hogy a kereszteseket a sivatag közepén megállította. Mivel a tábor Meszkene közelében állomásozott, a szultán mindent megtett azért, hogy bizonyos pszichológiai hadviselést is bevetve, másnapra meggyöngítse a keresztesek ellenállását. Először is a saját táborát Kafr Szebtből áthelyezte Kafr Lubiehbe, s ezzel teljesen bekerítette a keresztény tábort. A krónikások későbbi beszámolói szerint a muszlim gyűrű olyan szorosan zárt a keresztesek körül, hogy egy macska sem tudott volna átosonni rajta. Ahogy az est leszállt, s a sötétség jótékony fátylat borított a két seregre, a keresztények tisztán hallhatták az ellenség táborából átszűrődő beszélgetést, noha a tartalmát nyilván nem értették. A muszlimok a sötétben is zúdították a másik táborra a halálos esőt, a nyilak megállás nélkül zuhogtak a fedetlen fővel pihenéshez készülődő keresztény katonákra. Ahogy 1191-ben Arszufnál egy későbbi keresztes hadsereg is kénytelen volt megtapasztalni, a szabadban töltött éjszaka odakint másfajta hívatlan vendégekkel is szolgált: skorpiók és hatalmas tarantellák másztak rá a katonákra, s fájdalmas és életveszélyes csípésekkel kínozták őket. De még ez a kellemetlenség sem tudta elvonni a keresztény katonák figyelmét a vízhiányról, ami aztán végképp lehetetlenné tette számukra az éjszakai pihenést. A muszlimok mindeközben, Szaladin külön utasítására, vígan dőzsöltek tábortüzeik körül, és hivalkodva vizet locsoltak a homokba. Közben egész éjszaka visszhangzott az „Allah akbar" és a „La ilaha illa Allah".

A győzelem mámora már most hatalmába kerítette a muszlim katonákat, főként hogy jól érzékelték a másik tábor nyomorúságos kiszolgáltatottságát. Szaladin azonban óvatosabb és tapasztaltabb hadvezér volt annál, semhogy átadja magát az idő előtti ünneplésnek. Sok-sok hadjáratot vezetett ahhoz az elmúlt években, hogy pontosan tudja: milyen forgandó a hadiszerencse, különösen ha az embernek franciákkal van dolga. Elég egy apró hiba a hadvezetésben, s a „vasharcosok" máris kihasználják a helyzetet. A muszlim sereg mögött húzódó sziklás hegyek egy esetleges keresztény ellentámadásnál csapdába kergethették a török katonákat, ahonnan aztán nem volt menekvés. A legveszélyesebb feladattal Takí ad-Dínnek kellett megbirkóznia másnap Hattínnál. A lovagok előőrsének nem volt más lehetősége: támadniuk kellett, és ha sikerül áttörniük a vízforrások felé, akkor Szaladin győzelme kétessé válhatott volna.

Szaladin tudta, hogy a látszat néha csal. Kevés francia lovag halt meg, habár sok alól a muszlim íjászok kilőtték a lovat, ám ezek most a gyalogsággal együtt masíroznak, és bármikor újra lóra ülhetnek. Győzelemről csak akkor lehetett beszélni, ha ezek a félelmetes lovagok halottak vagy rabok. Azonkívül a keresztény vezetőket nem volt könnyű megvesztegetni. Elejét kellett venni, hogy az olyan egyéniségek, mint Ibelini Balian vagy Tripoliszi Rajmund újraszervezhessék a francia haderőt. És ami a legfontosabb: amíg a muszlimok ördögi ellensége, Kerak hadura, Rajnald az élők sorában volt, addig nem lehetett béke és biztonság a királyságban.

Július harmadikáról negyedikére virradó éjszaka Szaladin személyesen intézkedett számos olyan ügyben, amely egyébként nem az ő feladata volt, de talán így próbálta megnyugtatni zaklatott idegeit, vagy éppenséggel attól tar-

tott, hogy alárendeltjei hibáznak az apróbb, de fontos dolgoknál. Így hát személyesen intézkedett a víztartalékok és a nyílvesszők ügyében. Az éj leple alatt tevékkel folyamatosan szállították a kecskebőr tömlőkbe töltött vizet a Tibériástóból, és öntötték bele a sebtében ásott ciszternákba. Annyi bizonyosnak látszott, hogy a muszlim katonáknak nem kell majd szomjazniuk. Ezenkívül Kafr Szebtből tevekaravánok szállították a nyílvesszők tömegeit, és a muníciót nyomban szét is osztották a keresztény tábor körül portyázók között, illetve tartalékot képeztek Takí ad-Dín hattíni jobbszárnya számára. A nyílzápor egy percre sem hagyott alább. A muszlimok attól tartottak, hogy a francia lovagok azonnal kihasználnák a tűzszünetet, kitörnének a fő hadoszlopból, és ellentámadásba lendülnének.

A keresztény tábor sem pihent, ám itt merőben más hangulat uralkodott. Kölcsönös vádaskodásokkal illették egymást a lovagok, akik jól tudták, hogy számukra a következő nap nagy valószínűséggel halált vagy rabságot hoz. Ám az is bizonyos, hogy sokuknak nagy erőt adott szilárd hitük. Vigaszt találtak a Szent Keresztben, amely azt a hitet táplálta bennük, hogy Isten akaratát teljesítik, s ezért az Úr mindvégig velük lesz szenvedéseikben. A lovagok sátraitól távolabb a közkatonák már nem vigasztalódhattak efféle magasztos elmélkedésekkel. A sivatagi hadviseléssel együtt járó kényelmetlenségek és a szomjúság mellett az a gondolat is gyötörte őket, hogy viszontlátják-e majd valaha is otthonukat. Ezek a többnyire tengerparti városokból toborzott emberek nagyon nehezen viselték a sivatagot. Vezetőiket okolták, amiért ilyen elviselhetetlenül nyomorúságos sorsra kárhoztatták őket, és nem sok harci szellem maradt bennük a hajnalban induló ütközethez. Csakis az itáliai kereskedők professzionalizmusa és a nyugati zarándokok hitbéli meggyőződése tartotta fenn az erkölcsöt ebben a vert hadseregben.

A hajnal lassanként felderengő fényeit nem fogadták túl nagy örömmel a keresztény táborban. A muszlim sereg zajai egyértelműen azt üzenték a franciáknak, hogy az ellenség készen áll a harc folytatására. Guido király az előző napi hadrendet állíttatta fel, és újra Rajmund gróf vezette az előőrsöt. Vele lovagolt négy mostohafia, felesége, Tibériási Eschiva fiai, valamint Antiókhiai Rajmund és az északról jött lovagok. Az utóvédet most is a templomosok és az ispotályosok alkották, és a hadosztályt ezúttal is Ibelini Balian vezette. Guido király, rettenthetetlen Keraki Rajnalddal és a királyság nemeseinek derékhadával, középen haladt, mellette a püspökök és a Szent Kereszt. A hadsereg vakító ellenfényben menetelt. Szaladin egy ideig nem zargatta őket; hagyta, hogy a hőség megint elszívja erejüket. Mindazonáltal rendszeres időközönként baljós előjelek kísérték a menetet. Katonák és lovak dőltek ki a sorból időről időre, az üldöző törökök nyomban ott termettek és kíméletlenül lemészárolták őket. Ám ennél is lélekrombolóbb volt, hogy jó néhány lovag kitört a menetoszlopból, és a törökök felé vágtázott, azt üvöltve, hogy menedékjogot kérnek és felveszik a muszlim hitet. Mindenek között talán ez volt a legmegrázóbb látvány a keresztények számára.

Szaladin most is a keresztény utócsapatra összpontosította támadását, remélve, hogy a fő hadoszlopról leszakíthatja és megsemmisítheti az utóvédet. Ebben a hadosztályban masíroztak legádázabb ellenségei, a fehér köntöst viselő templomosok és a feketébe öltözött, komor ispotályosok. Szaladin tudta, hogy a szent háborút csakis e két katonai rend lovagjainak legyőzésével nyerheti meg. Megvesztegetésről szó sem lehet; ez az ellenfél megvetően visszautasította az ilyenfajta közeledési kísérletet, és még elszántabban küzdött. Ez a harc győztesnek és áldozatnak egyaránt csakis bánatot hozhatott. A krónikások beszámol-

tak róla, milyen búskomorságba esett Szaladin, amikor értesült kedvenc mamlúkja, Mangurász haláláról, aki egyedül vetette magát a keresztények sorai közé, és mártírhalált halt a túlerővel szemben.

Miközben a franciák Hattín felé igyekeztek, újabb kellemetlenséggel kellett szembenézniük. A muszlim szabadcsapatok felgyújtottak egy cserjést, és a Bét-Netofá felől fújó nyugati szél a szomjúságtól amúgy is halálra gyötört keresztesek arcába sodorta a forró füstöt. Ráadásul a gomolygó füst leple alatt a muszlim lovasok észrevétlenül még közelebb lopózhattak a franciákhoz. Nagy kavarodás támadt a franciák soraiban, a fegyelem kezdett felbomlani, pedig éppen ez lett volna utolsó mentsváruk. Végül a gyalogság harci morálja teljesen összeomlott: a katonák egyenként, majd tömegesen szakadtak el a hadoszloptól. Egyre többen lepték el a hattíni lejtőket, s a kimerült, kétségbeesett katonák fejvesztetten menekültek a szélrózsa minden irányába. Guido király a hadsereg teljes összeomlását valószínűleg azzal akadályozhatta volna meg, ha sorsára hagyja a gyalogságot, és a lovagok megmentésére siet, ám ehelyett még egyszer – és utoljára – megállította az egész hadoszlopot, sátrat vert, amelyet egyúttal gyülekezési helynek jelölt ki. Lovasok kapaszkodtak fel a hegyoldalra, vadul ordítoztak a gyalogos katonákkal, hogy forduljanak vissza, és teljesítsék kötelességüket, de senki nem hallgatott rájuk. Még a Szent Keresztet vivő püspökök sem tudták jobb belátásra bírni a katonákat.

A francia hadsereg három elkülönült részre szakadt. A nemesek és lovagok zöme Guido király sátra körül gyülekezett. Az arcvonalról Rajmund gróf jól látta, hogy a helyzet visszafordíthatatlan, és semmi értelme az egy helyben állásnak, hiszen az egyenlő a halállal vagy a hadsereg zömének foglyul ejtésével. Éppen ezért parancsot adott – s meggyőző-

dése szerint már az előző napon az összes lovagnak ezt kellett volna tennie – lovasainak, hogy Szidón és Antiókhia lovagjaival együtt koncentrált és ellenállhatatlan egységbe tömörülve törjenek rá Takí ad-Dín csapatára, amely eltorlaszolta az utat. Takí tapasztalt parancsnok lévén felismerte, hogy ezt a támadást nagy valószínűséggel nem tudja elhárítani, és olyan veszteséget szenvedhet, amely az egész ütközet sorsát megfordíthatja. Látta, hogy mivel Rajmund fölülről támad, a lejtő adta előny és a kétségbeesett elszántság alighanem feltartóztathatatlanná tenné a rohamot. Takí tehát úgy döntött, hogy átengedi a keresztény lovagokat, s ezzel még jobban biztosítja a végső győzelmet Guido király ellen. Legalábbis így magyarázta utólag Szaladinnak. Utóbb sokan gyávasággal vádolták, hogy hagyta Rajmundot elmenekülni. Mások, emlékezve a Szaladin és Rajmund közötti korábbi jó kapcsolatra, árulást sejtettek a dolog mögött. Igazság szerint sem Takínak, sem Rajmundnak nem volt más választása, és az adott körülmények között mindketten az egyetlen értelmes dolgot tették. Amint Rajmund lovagjai elmenekültek észak felé, Takí ad-Dín azonnal összezárta sorait. A keresztes hadsereg többi részének nem volt menekvés, még ha elszigetelt csoportok megpróbálták is követni Rajmund példáját. Ibelini Baliannak sikerült ugyan kereket oldania az utóvédcsapattól, de hogy ez miként történt, azt nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy a templomosok és az ispotályosok többsége, közöttük a templomosok nagymestere, Ridforti Gérard, a csata végére fogságba került.

A keresztény lovagokról csak a küzdelem végső pillanataiban derült ki, milyen fából faragták őket. Felismerve, hogy menekvésre nincs remény, megpróbálták magát Szaladint megölni. Miközben gyalogságuk a hegyoldalon botladozott a muszlim íjászok folyamatos nyílzáporának kitéve, addig a lovagok mindenre elszántan félelmetes támadást indítottak,

és egészen Szaladin sátorának közelébe jutottak. Al-Afdal jegyezte le apja reagálását: Szaladin halottsápadt lett, és kétségbeesetten tépdeste a szakállát. Nem számított erre. Az első támadást sikerült ugyan visszaverni, de a lovagok Guido király sátránál újra csatasorba rendeződtek, majd ismét megindultak Szaladin felé. A szultán kénytelen volt maga is kardot rántani, és érezve, hogy harcosai lankadnak, üvöltve közéjük vágtázott, ezt ismételgetve: „Öld meg a sátánt!" Kisvártatva a törökök túljutottak a krízishelyzeten, a lovagok pedig visszahúzódtak a vörös sátor irányába, amely ellenállásuk jelképévé vált.

Nem messze innen másik küzdelem folyt, hasonlóképpen jelképes: Takí ad-Dín és lovagjai körülvették Lüdda és Akkon püspökeit, akik a Szent Keresztet őrizték. A szent ereklye körül támadt rettenetes zűrzavarban megölték Akkon püspökét, a másik püspök azonban kardot rántott, és vitéz lovag módjára, ő is halálra szántan küzdött hitéért. Takí parancsot adott bennszülött íjászainak, hogy tegyék le íjaikat, és kardjaikkal és buzogányaikkal vessék magukat a harcba. Az így keletkezett létszámfölény hamar megmutatkozott: a relikviát őrző harcosok kezdtek fogyatkozni. Hirtelen aztán maga Takí is cselekvésre szánta el magát, áttört a védőgyűrűn, elragadta a szent ereklyét a püspöktől, és vad üvöltéssel elvágtázott a csatatérről. Sok keresztény számára ez volt a végső csapás. Úgy érezték, az Úr cserbenhagyta őket. A Szent Kereszt 1099 óta ott volt a királyság történelmének minden fontos ütközeténél. Ez volt a keresztény hitvallás legszentebb relikviája, keresztesek ezrei haltak érte mártírhalált. Elrablása mindennél drámaibb hatást keltett: semmi más nem jelképezhette volna egyértelműbben a királyság bukását.

El lehet képzelni, milyen izgalom kerítette hatalmába az ifjú al-Afdalt, aki e sorsfordító történelmi ütközetnél ott áll-

hatott dicső apja oldalán. A herceg nehezen fékezte érzelmeit, amikor látta, hogy a franciák ereje fogytán. Ahogy a második francia roham megtört, s a lovagok visszafordultak, a herceg izgalmában odakiáltott apjának: Győztünk! Szaladin atyai szigorral korholta meg fiát az elhamarkodott kijelentésért: a győzelem csak akkor biztos, ha a király vörös sátra összedől! Ebben a pillanatban – al-Afdal legalábbis így emlékezik – valaki elvágta a tartóköteleket, és a sátor valóban összeomlott. Jelképes pillanat volt ez is. Szaladin leszállt lováról, arcra borult, és megcsókolta a földet. Nem messze tőle Guido király is földre ereszkedett, eldobta kardját, és arcát kezébe temette.

Szaladin parancsnoki teendője ezzel véget ért. A szultán lassan visszalovagolt táborába, hogy előkészítse a foglyok fogadását. A csatamezőn a tábornokokra már csak az a feladat maradt, hogy a keresztény túlélőket elhajtsák rabszolgának. A hadoszlop középpontjában rekedt Guido királynak és nemeseinek esélyük sem volt menekülésre, igaz, erejük, energiájuk sem lett volna hozzá. A katasztrófa iszonyata olyannyira lesújtotta őket, hogy szinte észre sem vették az értük jövő törököket. Keresztény gyalogos katonák ezreit vezették el rabláncon. Száz év óta a szentföldi keresztény hódítók fölött aratott legnagyobb győzelme volt ez az iszlámnak. Annyi foglyot ejtettek, hogy a rabszolgapiacon már egy pár szandálért lehetett embert kapni. Az előkelő rabok listáin ott szerepelt a királyság valamennyi jelentősebb emberének neve. Szaladin foglyai között voltak Guido király mellett a király fivérei, Lusignani Gottfried és Amalrik, az idősebb Vilmos, montferrati őrgróf, Keraki Rajnald, Courtenay-i Joscelin, Toroni Onfroi, Ridforti Gérard, Lüdda püspöke, az ispotályosok nagymestere és több száz kisebb rendű-rangú keresztes vitéz. Igazság szerint a lovagok közül viszonylag kevesen sérültek meg a muszlimok nyilaitól. Akkon püspöke

volt a legismertebb név a veszteséglistán. Annál nagyobb volt viszont az utóvédet képező katonai rendek vesztesége – ahogy az általában lenni szokott. A második napon ezek a bátor harcosok egyik támadást a másik után hajtották végre, hogy megpróbálják áttörni a török gyűrűt, és így lehetővé tegyék a fő hadoszlop számára a gyorsabb előrehaladást a hattíni vízlelőhelyek felé.

A győzelem mámorában Szaladin nem feledkezhetett meg a foglyokkal kapcsolatos igazságtételről. A legelőkelőbb foglyokat sátrába kísérték, és méltányos bánásmódban részesítették. A legnagyobb gondot az jelentette számára, miként kezelje Guido királyt, főként a királyhoz túlságosan is közel álló Keraki Rajnald miatt. Az élet-halál küzdelem nyilván Szaladin idegeit is megviselte, viszont éppen ezért annál többet elárul jelleméről az a tény, hogy még ilyen körülmények között is megőrizte higgadtságát, s a lehető legnagyvonalúbban bánt hitbéli ellenfeleivel. A szultán a színtiszta lovagiasság szellemében személyesen szolgált fel egy serleg jeges vizet Guido királynak, s ez a gesztus muszlim hagyományok szerint annyit jelentett, hogy a fogoly élete biztonságban van. A király ivott, és továbbadta a serleget a szultán gyűlölt ellenségének, Rajnaldnak. Ez bizony nagy hiba volt. Szaladin elkomorult, és azonnal jelezte, hogy Guido adott inni Rajnaldnak, nem ő. A nagyvonalú szultáni gesztussal járó személyes biztonság ígérete tehát innentől kezdve nem volt érvényes. Szaladin korábban megesküdött rá, hogy saját kezével öli meg Rajnaldot, ha egyszer úgy hozza a sors. Rajnald olyan bűnöket követett el az iszlám ellen, hogy aligha számíthatott kedvező elbánásra. A lovag azonban meg sem próbálta kiengesztelni hatalmas ellenfelét, és amikor Szaladin hozzá intézte szavait, Rajnald gőgösen válaszolt. Soha életében nem ismert el maga fölött semmiféle felsőbbséget, és ezen a szokásán öreg fejjel sem óhajt vál-

toztatni – jelentette ki a szultánnak. Amikor Szaladin a fejére olvasta, hogy esküszegő, Rajnald dölyfösen így felelt: „Azt tettem csupán, ami a hercegek szokása. Kitaposott ösvényt követtem." Szaladin nem hagyta magát provokálni, s egy időre elhagyta a sátrat. Amikor visszatért, még udvariasabb volt, és felkínálta Rajnaldnak az iszlámra való áttérést. A veterán keresztes vitéz ezt személyes sértésnek vette. Az újabb durva visszautasítás hallatán Szaladin a kardjával Rajnald vállára sújtott. A lovag térdre rogyott, majd egy őr fejezte be a kivégzést, kardjával lesuhintva Rajnald fejét. Guido király nem volt jelen a véres jelenetnél, és csak annyit látott utóbb, hogy a lovag fejetlen tetemét elvonszolják. A borzalmas látványtól a király remegni kezdett. Szaladin nyomban biztosította a megrettent Guidót, hogy az ő élete nem forog veszélyben, hiszen király nem öl meg királyt. Rajnald azonban nem érdemelt kegyelmet, tette hozzá a szultán. Szíve mélyén alighanem Guido is tudta ezt.

Történészberkekben Szaladin bánásmódja a foglyokkal szenvedélyes viták tárgyát képezi. A templomosok és ispotályosok legyilkolása és Rajnald kivégzése nem illik abba a képbe, amelyet a gyengékkel és elesettekkel könyörületes uralkodóról festettek. Másfelől azonban, ha a történéseket a 12. század és a szent háború kontextusában vizsgáljuk, akkor sok mindenre magyarázatot kapunk. Ezek az emberek, akiket lemészárolt, ellenségei voltak, méghozzá nem is akármilyenek. Ha szabadon engedi őket, az annyit jelentett volna, hogy előbb-utóbb ismét szembetalálkozik velük a harcmezőn. Ráadásul az efféle fanatikusok annál jobban tartanak tőle, minél kevésbé könyörületes velük szemben. Az a mészárlás, amelyet később Angliai Richárd Akkonban véghezvitt, más körülmények között zajlott ugyan, de neki sem okozott lelkiismeret-furdalást a muszlimok legyilkolása. Richárd védelmezői arra hivatkoznak, hogy Szaladin négy

évvel Akkon előtt legyilkolta a templomosokat és ispotályosokat. A sors iróniája, hogy Ridforti Gérard, a szent lovagok között is a legfanatikusabb, Szaladin vendégszeretetét élvezhette egy gazdag lakomán, mintha nemesi származása legalábbis fölébe emelte volna azoknak a közrangú kereszteseknek, akiket a vezír lemészároltatott. Azok a muszlim harcosok, akik a harcoló rendek szerzeteseit elfogták, és váltságdíjban reménykedtek, ötven dínárt kaptak minden egyes rabért, csak azért, hogy a szultán maga végeztesse ki őket, és biztos lehessen benne, hogy írmagjuk sem marad. Szaladin életrajzírója idézi, hogyan indokolta a szultán a döntését: „Meg kívánom tisztítani az országot ettől a két gyalázatos rendtől, akiknek semmi hasznát nem venni, akik soha nem hagynak fel ellenségeskedésükkel, akik rabszolgának sem használhatók, viszont ennek a hitetlen fajnak is a leghitványabbjai." A tapasztalat azt mutatta, hogy ezek a lovagok többnyire megvetették a váltságdíjat, így aztán Szaladin túl nagy kísértést nem érezhetett, hogy életben hagyja őket. Miután egyenként mindegyiküknek felajánlották az iszlámra való áttérést, és ahogy várható volt, mindegyikük visszautasította az ajánlatot, Szaladin kétszázharminc lovagot adott szúfí hóhérjai kezére.

Jeruzsálem eleste, 1187

Hattínnál Szaladin olyan csúcsra érkezett, amelyre muszlim vezető évszázadok óta nem tudott feljutni. Félelmetes hírnévre tett szert, a muszlim világon belül és kívül egyaránt. Ám ez a győzelem sok szempontból illuzórikusnak bizonyult. Az mindenképpen kiderült a muszlimok számára, hogy az egyesült iszlám, a keresztény széttagoltságnak köszönhetően, képes legyőzni a betolakodókat, akik évszázadok óta uralmuk alatt tartják Jeruzsálemet és Palesztinát. Csakhogy Szaladin, gondatlan háztulajdonos módjára, túlságosan is bízott tulajdona sérthetetlenségében, és nyitva hagyott egy ajtót, amelyen keresztül a legveszélyesebb ellenség akadálytalanul belopakodhatott. Rajnald megölése után Szaladin alighanem fellélegzett, hogy megszabadult legádázabb ellenségétől. Azzal azonban, hogy Montferrati Konrád számára lehetővé tette, hogy elfoglalja Türosz városát, rettenetes háborúba taszította saját magát és népét, és jókora szégyenfoltot hagyott saját történelmi megítélésén. Montferrati Konrád nélkül nincs harmadik keresztes hadjárat, nincs Oroszlánszívű Richárd, nincs Akkon, nincs Arszuf és nincs keresztény restauráció azon a földön, amelyet Szaladin visszahódított a hattíni győzelem utáni hónapokban.

Szaladin hattíni győzelme nem volt lezárt ügy. Sokan szerették volna annak látni, utolsó lépésnek a királyság meghó-

dításához, ám ezt a sürgető igényt kész tényként elfogadni a szultán részéről végzetes hiba volt. Guido király az összes várban és erődben gyakorlatilag leszerelte a helyőrségeit, hogy hadseregét felszerelhesse, és most Szaladinnak egyszerűen csak be kellett volna vonulnia ezekbe a nyitott erődökbe, hogy feltegye az i-re a pontot, és hódítását befejezze. Amúgy hozzá is látott, hogy ezt megtegye. De szervezett ellenzék híján nem mutatkozott sürgető igény e folyamat felgyorsítására, ezért a kényelmes tempó és a sok halogatás esélyt adott a keresztényeknek, hogy megvessék lábukat addigi hadállásaikban, és okkal reménykedjenek a Nyugatról várható segítségben. Szaladint kétségkívül megtévesztette az adott időszak hangulata. Katonáit a királyságban fogva tartott muszlim rabszolgák mindenütt felszabadítókként üdvözölték. Ám ami ennél sokkal meglepőbb: a szíriai keresztények, akik nem kedvelték túlságosan arrogáns latin hittestvéreiket, ugyancsak lelkesen fogadták Szaladint; hírneve alapján ugyanis a nagylelkű és igazságos uralkodót látták benne. Szaladinnak azonban tudnia kellett volna, mennyire ingatag az efféle népszerűség. A hódítókat a meghódítottak általában nagy ovációval fogadják, legalábbis kezdetben, s csak később fordul át a közhangulat gyanakvásba és gyűlöletbe.

A hattíni győzelem utáni napokban Szaladin nehéz választás elé került. A kérdés az volt, vajon a tengerparti városokra összpontosítson-e, ahol a francia keresztények fő erőiket összpontosítják, és ahol a Nyugat-Európából várható felmentő seregek partot érnek, vagy inkább a szárazföld belseje felé forduljon, hogy a helyőrség nélkül maradt erődöket megtisztítsa, és Jeruzsálemet – a szimbolikus célpontot, amelyért valójában az egész háború folyik – végre elfoglalja? Esze azt diktálta, hogy a legfontosabb stratégiai városok, így Akkon, Türosz és Szidón elfoglalása lenne az elsődleges fel-

adat, szíve azonban azt súgta, hogy a muszlimok Jeruzsálem bevételét várják tőle. Ha most nem Jeruzsálemet választja – az iszlám harmadik legszentebb helyét, amelyet a próféta eredetileg lelki fővárosának kiszemelt –, akkor a harcosok, akik mindvégig követték a szent háborúban, könnyen kétségbe vonhatják őszinteségét. A „kurd jöttment" – ahogyan sokan, akik nem tudták megemészteni gyors felemelkedését, a háta mögött emlegették – lám, csupán a saját karrierjéhez használta a szent háborút, s nem az iszlám ügyéért! Hattín előtt ellenségei gyakran illették azzal a váddal, hogy a muszlimok feláldozásával aratja győzelmeit. A hadsereg egységének fenntartása érdekében tehát Szaladinnak nem volt más választása, mint Jeruzsálem.

A hattíni csatamezőt elhagyva Szaladin a királyság legnagyobb városa, Akkon felé menetelt. Meglepetésére a várfalakon keresztény katonákat látott, és a bástyákon, kihívó módon, hadizászlókat lengetett a szél. Hatásos erődemonstráció volt ez, de valójában nem több egy bizonytalan időszak jelképes megnyilvánulásánál. Akkon lakói fontosnak tartották jelezni, hogy végső esetben készen állnak felvenni a harcot, ha Szaladin erre kényszeríti őket. Igazából azonban nagyon is vágytak a békekötésre, hogy életüket mentsék és a várost megóvják a rombolástól. Szaladin jelképesen felvonultatta seregét, erre a főkapu megnyílt, s küldöttek jöttek a városból, hogy a megadás feltételeiről tárgyaljanak. Néhány órán belül Szaladin már a felszabadított nagy mecsetben imádkozott, amelyet kilencven éven át keresztény templomnak használtak. Hatalmas üdvrivalgás közepette Szaladin négyezer muszlim rabszolgát szabadított fel, lefoglalta a város kincseit – ez kapóra jött a következő hadjárata finanszírozásához, és katonái bőkezű megjutalmazásához. Ezen a napon Szaladin el nem tudta volna képzelni, hogy néhány év múlva ugyanebben a városban tehetetlenül végig kell néz-

nie, hogy egy keresztény király lemészárolja a muszlim helyőrséget, s ő maga a kisujját sem mozdíthatja a védelmükben, mert egyszerűen nem lesz rá pénze. A város parancsnokságát ezúttal Karakuszra bízta, kedvenc építészére és hadmérnökére, aki Kairó új védelmi rendszerét megtervezte, és aki Akkont hamarosan Szaladin hadseregének fegyvertárává fejlesztette.

Annak érdekében, hogy hozzákezdhessen a királyság egészének meghódításához, Szaladin úgy döntött, megosztja hadseregét. Úgy festett, ütőképes keresztény szárazföldi haderővel nem kell számolnia, legalábbis belátható ideig nem, ezért parancsnokait szétküldte a szélrózsa minden irányába, hogy az iszlám uralmat Palesztinában visszaállítsák. Kukburí Názáret, La Fève, Daburiya, Tábor és Zarin erődjeit foglalta el, és jelentős készleteket fedezett fel a franciák táboránál, Szefóriánál. Huszán ad-Dín Mohamed Szebasztea és Náblusz ellen indult, míg Badr ad-Dín Dildirim Haifát, Arszufot, majd heves csata után az egész ország egyik legerősebb várát, Kaiszareia erődjét foglalta el. Szaladin fivére, al-Ádil, Egyiptomból indulva Majdál Jaba várát kerítette hatalmába, majd egy véres ostrom után Jaffa városát. Ám északon követte el Szaladin egész pályafutása alighanem legnagyobb hibáját. Elküldte Takí ad-Dínt, hogy foglalja el Türoszt és Tibnint (Toront). Takí hozzákezdett a kicsiny és viszonylag jelentéktelen tibnini erőd ostromához, de hamar megtapasztalta, hogy „hitükben szenvedélyes hősök" védik a várat. Olyan erővel védekeztek, hogy Takí kénytelen volt Szaladintól erősítést kérni. Miközben ennek a kis erődnek az ostroma zajlott, a hattíni túlélők, akárcsak a többi elfoglalt város és erőd lakói, beözönlöttek Türosz kikötőjébe, és feltöltötték a helyőrséget. Ráadásul, amikor végül Tibnin kínkeserves küzdelem után elesett, Szaladin elképesztő nagyvonalúságot tanúsított: öt napot adott a helyőr-

ség katonáinak, hogy ingóságaikat összeszedjék, és átvonulhassanak Türoszba.

Nehezen érthető, miért követett el Szaladin ilyen hihetetlen stratégiai hibát. Hiszen egész pályafutása a szinte folytonos háborúskodás jegyében telt, de ő ennek ellenére intelligens és igazságos ember volt, aki jól látta, milyen következményekkel jár a harc barátra, ellenségre egyaránt. Jobban szerette a békés megoldásokat, és hitt abban, hogy hattíni győzelme – élete során először – meghozza számára a békés kormányzás lehetőségét. Súlyos stratégiai tévedése tehát talán azzal magyarázható, hogy azt hitte, elérkezett a béke. Azt hitte, Hattín egy háború záróaktusa volt, nem pedig egy még ádázabb küzdelem első összecsapása.

Szaladint kortársai és a későbbi történészek is erélytelenséggel vádolták. Miután felismerte, hogy Türosz bevétele csak kitartó, elszánt ostrom árán lehetséges, elvonult seregével a város mellett, és északnak indult a jóval könnyebb célpontnak ígérkező Szidón és Bejrút felé. Miután pedig elfoglalta ezt a két várost, ismét dél felé vette az irányt, de Türoszt ezúttal is elkerülte. Röpke tíz nap alatt 240 kilométert tett meg, hogy elfoglalja a hatalmas aszkaloni erődítményt. Nyilvánvaló, hogy Türosz ostromát pillanatnyilag túl nehéz feladatnak ítélte. Az bizonyos, hogy katonái fáradtak voltak, és sokan elégedetlenkedtek a szüntelen hadakozás miatt. Az is lehet, hogy Szaladin attól félt, vereséget szenved egy olyan pillanatban, amikor pedig minden az ő szája íze szerint alakul. Nem mert belekezdeni egy véres, elhúzódó ostromba éppen akkor, amikor karnyújtásnyira volt Jeruzsálem visszahódításától. Hiszen Türoszt a vereségtől elkeseredett katonák védték, akik nagyon drágán adták volna az életüket. Nem tudhatta, nem hiúsítja-e meg végleg egy több hónapig tartó ostrom (amilyen később Akkon ostroma volt) Jeruzsálem bevételét és a szent háború megnyerését.

Legközelebbi tanácsadói, köztük Egyiptomban tartózkodó fivére, al-Ádil, sűrűn emlékeztették Szaladint arra, hogy ő is csak közönséges halandó. Az Egyiptomból érkező futárok egyre olyan üzeneteket hoztak, amelyek hangsúlyozták, hogy Jeruzsálem elfoglalása a legsürgetőbb teendő. Al-Ádil testvéri kötelességének tekintette, hogy figyelmeztesse Szaladint: bármikor elviheti egy egyszerű bélgörcs vagy egy kóbor nyílvessző, márpedig ha ő meghal, elképzelhető, hogy a muszlimok egysége megbomlik, és nem tudják befejezni a művét. A családon belülről érkező lelki nyomást bizonyára nem volt könnyű figyelmen kívül hagyni. Szaladin tehát a tengerpartot elhagyva Jeruzsálemet vette célba.

Előbb azonban még rendeznie kellett Aszkalon, illetve legfontosabb foglya, Guido király sorsát. Guidót, akit a hattíni harcmezőről egyenesen Damaszkuszba vittek, most Ridforti Gérard-ral, a templomosok nagymesterével együtt Szaladin Aszkalon melletti táborába hozták. Mindkettőjüknek felkínálták a szabad elvonulást, annak fejében, hogy meggyőzik a helyőrség katonáit: adják fel az erődítményt. Guido belement az alkuba, és levelet küldött a helyőrségbe. A kemény, szívós harcosok azonban nem engedelmeskedtek, mert arra gyanakodtak, hogy Guido kényszer hatására írta a levelet. Szaladin csalódottan vette tudomásul, hogy komoly ostrom vár rá. A kezdeti támadások során több vezető emírjét is megölték. Dühödten követelte, hogy Guido parancsoljon rá az embereire. Guidónak azonban már nem volt tekintélye a katonák előtt, akik kinevették, szitkokat zúdítottak rá és gyávának nevezték. Rendkívül kínos pillanat volt, amely után Guido esélye, hogy nyugati segítséggel visszaszerezze hatalmát Jeruzsálem fölött, minimálisra csökkent. A helyőrség vitézül küzdött, de végül megadta magát. Szaladin tisztességgel bánt velük. A hadvezér, miután eljutott hozzá a hír, hogy tábornokai bevették Gázát és Daront,

és Türosz kivételével az egész tengerpartot ellenőrzésük alatt tartják, a szárazföld belseje, pontosabban Jeruzsálem felé vette az irányt. Guido, miután képtelen volt Szaladin kezére adni Aszkalont, egy évig még Nábluszban raboskodott, később pedig Latakiában. Ridforti Gérard a templomosok latruni vára árán váltotta meg szabadságát.

Szaladin a hattíni csata előtt már egy emberöltő óta ismerte és tisztelte a keresztény királyság több vezéralakját, különösen Tripoliszi Rajmundot, Ramlai Balduint és fivérét, Ibelini Baliant, akik valamennyien a Szentföldön születtek. Ezeket a keleti keresztényeket sokkal jobban megértette, mint az újonnan jötteket, például Lusignani Guidót vagy Châtilloni Rajnaldot, akiket mohó, fosztogató barbároknak tartott. Rajmund és Balian viszont művelt, kulturált emberek voltak, akik átvették a keleti szokásokat és még arabul is tudtak. Mindketten túlélték a hattíni összeomlást, és nehéz jövő várt rájuk, akár a hódító Szaladin, akár az erőszakos, számukra idegen nyugat-európai keresztesek kezébe kerül a hatalom. Az utóbbiak nem sokra tartották az „elpuhult" keleti keresztényeket, akik hagyták, hogy a muszlimok elvegyék tőlük a Szentföldet.

Balian, miután Hattínnál megszökött a keresztény sereg utóvédjéből, Türoszba ment, ahol a csata túlélőinek többsége gyülekezett. Tudta, hogy birtokai elvesztek, ezért felesége, Komnéné Mária királyné és gyermekeik biztonságba helyezésére összpontosított. A rettenthetetlen királyné, aki fiatalkorában I. Amalrik jeruzsálemi király felesége volt, megszökött Nábluszból, mielőtt a muszlimok körbezárták volna a várost, és Jeruzsálembe vitte a gyerekeket. Balian viszont úgy gondolta, Mária nem lesz biztonságban a szent városban, amelyet Szaladin minden bizonnyal elfoglal, ezért úgy döntött, kiszabadítja, és magával viszi Türoszba. Tudta – immár hosszú évek óta –, hogy Szaladin a becsületre

sokat adó, szavatartó ember hírében áll, ezért kérelmet intézett a szultánhoz, hogy adjon neki engedélyt a muszlim vonalakon való áthaladáshoz, mert el akarja hozni a feleségét Jeruzsálemből, mielőtt a várost ostrom alá helyeznék. Szaladin igazolta hírét: kíséretet adott Balian mellé, hogy biztonságban legyen, de kikötötte, hogy csak egy éjszakát tölthet Jeruzsálemben, és soha többé nem foghat ellene fegyvert. Balian megesküdött, hogy betartja ezeket a feltételeket, és fegyvernöke, Ernoul társaságában útnak indult a főváros felé. A királyságban zajló eseményekről Ernoul krónikája számol be a legrészletesebben.

Bírálói szerint Szaladin a nagyvonalú gesztussal újabb hibát követett el. Jeruzsálem védőinek ugyanis így maga az ostromra készülő ellenség küldött egy kipróbált parancsnokot, aki akár meg is fordíthatta a háború kimenetelét. Annyi bizonyos, hogy a szultán méltányos eljárása inkább nemes lélekről, mintsem józan észről tanúskodott. Természetesen nem mindenki volt képes Szaladin erkölcsi magaslataira emelkedni, és Balian nem tudott észrevétlenül bejutni Jeruzsálembe, ahogy tervezte. Valóságos hisztéria tört ki az érkezésére, az új Messiást látták benne. A logika mit sem számított: senki sem mérte fel, hogy egyetlen ember, bármilyen híres-neves harcos, csak jelkép, és semmiképpen nem azonos a város lakói által napról napra epedve várt felmentő sereggel. Heraclius pátriárka, valamint a Templom és a kórház vezetői szabályosan „rávetették magukat" Balianra, magyarázkodását, hogy esküt tett Szaladinnak, nem fogadták el. Ragaszkodtak hozzá, hogy vegye át a helyőrség parancsnokságát, és készítse fel a várost a minden pillanatban várható ostromra. Balian rendkívül kínos helyzetbe került. Hattínnál, az utóvédben szemtanúja volt a keresztény sereg vereségének, most pedig, Jeruzsálemben viszont szembesülnie kellett azzal, hogy a háborúnak még nincs

vége. Keresztényi kötelessége volt harcolni a szent városért és védtelen lakóiért a hitük ellenségeivel szemben, és ezt az ellenségnek tett eskü sem érvényteleníthette. Heraclius is amellett kardoskodott, hogy a hitetlen által kizsarolt esküt nem kell betartani; a pátriárka szavai minden bizonnyal az őszülő harcos önérzetébe tapostak: „Tudd, hogy súlyosabb bűn, ha megtartod esküdet, mint ha megszeged. Szégyened örököseidet is elkíséri majd, ha a vész óráiban elhagyod a várost, és a becsületedet már sehol sem szerezheted vissza."

Balian túl tapasztalt ember volt ahhoz, hogy a pátriárka zengzetes szavai teljes mértékben meggyőzzék. Hiába mentette fel esküje alól az egyház, tudatta a szultánnal is, milyen dilemma előtt áll. Szaladin újabb nagylelkű gesztusa a maga korában legendává vált: mentesítette Baliant esküje alól, és védőőrizet mellett Tripoliszba vitette Komnéné Mária királynét, a gyerekeket és Balian unokaöccsét, az ifjú Ibelini Tamást is. Mielőtt útnak indultak volna, saját sátrában látta vendégül a családot, drága ruhákkal, ékszerekkel ajándékozta meg a gyerekeket, és megsiratta a patinás múltú család hanyatlását. A történelem folyamán nemigen jegyeztek fel más esetet, amikor valaki a vele vallási alapon szemben álló ellenséggel ilyen nagyvonalúan bánt volna.

Szaladin azonban nemcsak a szent háború hőse, hanem a történelem foglya is volt. Amikor Jeruzsálem az első keresztes hadjáratban Bouilloni Gottfried és a franciák kezére került, a városban élő muszlimok és zsidók a keresztes háborúk egyik legszörnyűbb tömegmészárlásának lettek áldozatai. A borzalmak egy évszázad alatt sem törlődtek ki a muszlimok emlékezetéből. Szaladin vállát tehát nem csupán a szent város visszafoglalásának felelőssége nyomta, hanem a muszlim történelem egy teljes fejezetét kellett lezárnia. Bizonyára sokat őrlődött a saját vágyai és a rá nehezedő

nyomás között. Ő ugyanis természetéből adódóan a lehető legkevesebb vérontással szerette volna elérni célját, a tábornokok, vallási vezetők viszont keresztény vérrel kívánták tisztára mosni Jeruzsálemet.

Szaladin egyértelműen kinyilvánította, hogy nem akar vérontást, különösen a csapatai által már korábban meghódított várakból, városokból odasereglett menekültektől hemzsegő Jeruzsálemben. Ezt mondta a keresztényeknek: „Hiszem, ahogy ti is hiszitek, hogy Jeruzsálem Isten háza, és én nem szívesen ostromlom vagy támadom meg Isten házát." Ezért magához hívatott a szent városból egy keresztény küldöttséget, és ismertette velük a város békés átadására vonatkozó feltételeit. Engedékenysége sok fanatikus katonáját felbőszítette. Felajánlotta, hogy Jeruzsálem lakói megerősíthetik a várost, és húsz kilométeres körzetben szabadon művelhetik a földeket. Még pénzzel és ellátmánnyal is hajlandónak mutatkozott támogatni őket. Ugyanakkor kikötötte, hogy ha a pünkösdi ünnepig nem érkezik felmentő sereg, a védők ellenállás nélkül kötelesek feladni a várost, és ő biztonságban eljuttatja Jeruzsálem keresztény lakóit keresztény területre. Még azt is megígérte, hogy tiszteletben tartja a keresztény imahelyeket, és a keresztény zarándokok is háborítatlanul látogathatják majd a város szent helyeit. Bármilyen hihetetlen, a keresztény küldöttség elutasította Szaladin példátlanul nagyvonalú ajánlatát. Dacos makacsságuk talán dicséretes lett volna, ha nem olyan esztelenül logikátlan. Kijelentették: „A mi becsületünk, a mi üdvösségünk elválaszthatatlan a város sorsától. Ha elhagyjuk Jeruzsálemet, teljes joggal sütik majd ránk a szégyen és a megvetés bélyegét, hiszen ez a mi Megváltónk megfeszítésének helye. Urunk sírját védve halunk meg, hiszen mi mást tehetnénk?" E szavak emlékeztették Szaladint a szent háborúval járó kötelezettségeire, és a szultán, akit a keresztényeknél

nem kevésbé fanatikus muszlim harcostársai is erre ösztönöztek, esküvel megfogadta, hogy ostrommal veszi be a várost, ahogy egy évszázaddal azelőtt Bouilloni Gottfried tette.

Az elkövetkező napokban Ibelini Balian kénytelen volt rádöbbenni, hogy ha tetszik, ha nem, nagy ember lett. Több ezer kétségbeesett keresztény vágyálmait testesítette meg, aligha hibáztatható tehát azért, hogy nála is a hit vette át a rá egyébként igencsak jellemző józan ész helyét. A város csodáért imádkozó lakói között igen kényelmetlen helyzetbe került: tőle várták irreális reményeik valóra váltását. Balian tapasztalt harcosként nyilván jól tudta, hogy a helyőrség nem állja ki a törökök tartós ostromát, de azt is tudta, hogy keresztény lovagként köteles megkísérelni a lehetetlent, akár az élete árán is. Ezért bevehetetlen erőddé próbálta átalakítani a szent várost, mielőtt még Szaladin elvágta volna azt a külvilágtól. Hattínnál ezerötszáz lovag is kevésnek bizonyult a szultán haderejével szemben, most pedig Jeruzsálemben Balianon kívül mindössze két lovag volt. Balian ezért lovaggá ütött minden tizenöt évnél idősebb nemesifjút és a város negyven polgárát is. Azokat a harci képességeket azonban, amelyeket az igazi lovagok egy életen át csiszolgattak, nem tudta átadni nekik, így a sihederek és kereskedők nemigen tudták pótolni a Hattínnál elesett katonákat.

Baliannak szembe kellett néznie egy ennél súlyosabb problémával is: nem tudhatta, mennyire hűségesek hozzá Jeruzsálem lakói. Nem minden ottani keresztény harcolt volna ugyanis elszántan Szaladin ellen III. Kelemen római pápa nevében. A többezernyi melkita, azaz görög ortodox keresztény, valamint a szír és örmény keresztények ugyanis egyenesen felszabadítóként üdvözölték volna a szultánt. Ez történt a királyság többi, Szaladin tábornokai által elfoglalt

városában is, és nem lehetett másra számítani Jeruzsálemben sem, ahol a helybeli keresztények a latin keresztények uralma alatt soha nem részesültek olyan kegyes bánásmódban, amilyenre egy Szaladinhoz hasonló, toleráns muszlim vezetőtől számíthattak. 1099-ben, amikor a franciák elfoglalták a várost, mindössze két évre volt szükségük ahhoz, hogy kiűzzék a keleti keresztényeket a Szentsír-templomból. Ennek köszönhetően, attól kezdve húsvét estéjén nem égett többé a „szent tűz", amelyről a gyertyákat hagyományosan meggyújtották. A tűz titkát ugyanis a jelek szerint csak a helyi papság ismerte, így a latin hódítóknak nem volt más választásuk, mint visszahelyezni őket a hivatalukba. Az örmény, a görög és a szír keresztény egyház azonban így sem virágzott igazán a latin uralom évszázada alatt. Így aztán híveik körében süket fülekre talált Balian felhívása, hogy védjék meg hitüket a muszlimokkal szemben.

Míg Türosznál Montferrati Konrádnak a királyság szinte teljes hadereje a rendelkezésére állt, hiszen Hattínból a csapatok oda menekültek, Jeruzsálemben Baliannak maroknyi katonával és jobbára civil menekültekkel kellett beérnie. A Türoszba menekülők a város vastag védfalaiban bíztak, Jeruzsálembe viszont azért mentek az emberek, mert szent hely volt. Balian helyőrségében így igen magas volt a papok számaránya, akiknek katonai szempontból vajmi kevés hasznát lehetett venni, viszont fenn tudták tartani azt a hisztérikus lelkiállapotot, amelyben minden lehetségesnek tűnt, még a győzelem is. Mire Szaladin serege körülvette Jeruzsálemet, a város lakossága vagy hatvanezerre duzzadt. Közülük talán húszezer volt a kardforgatásra alkalmas férfi, és hatezer az igazán hasznavehető, kiképzett katona. Hatezer fanatikus azonban félelmetes erőt képvisel, ha kőfalaktól védve küzd, abban a hiszemben, hogy szentek és angyalok a harcostársai. Sokan annyira a fellegekben jártak, hogy arra

próbálták rávenni Baliant, törjenek ki a várból, amint Szaladin odaér, és harcoljanak az utolsó csepp vérükig. Baliannak a többségüket sikerült lecsitítania, néhányan azonban valóban kinyitották a város kapuit, és szinte Szaladin orra előtt rontottak rá az ostromló seregre. A hőn áhított vértanúság rövid csetepaté után valamennyiüknek osztályrészül jutott, bátorságuk azonban mély benyomást tett a törökökre, bármennyire hiábavalónak bizonyult is.

Baliannak sok egyéb gondja mellett még a háromszorosára duzzadt lélekszámú helyőrség élelmezéséről is gondoskodnia kellett. Az ostromgyűrű bezárulása előtti napokban kiküldte embereit a környező falvakba, hogy hozzák el az összes fellelhető vizet és élelmet. A várfalak védelméhez szükséges „talpasok" megfizetésére pedig elrendelte, hogy szedjék le a város templomtetőinek arany- és ezüstbevonatát. Az így nyert nemesfémet a királyi pénzverdében beolvasztották, és érméket készítettek belőle. A városban nap mint nap újabb és újabb pletykák terjengtek Szaladin tengerparti előrehaladásáról, amikor pedig visszatért Aszkalonból a keresztény küldöttség, nyilvánvalóvá vált, hogy itt az idő, Jeruzsálemen a sor.

Az Aszkalonból érkező Szaladin szeptember 20-án tábort vert Jeruzsálem mellett. Hadereje nagy részét magával hozta, és harcra készült, de talán még mindig abban reménykedett, hogy a jeruzsálemi helyőrség jobb belátásra tér, és nem kényszeríti a város megtámadására. Elég volt azonban egyetlen pillantást vetnie a várfal katonáktól hemzsegő lőréses oromzatára, amelyen dacosan lengedeztek a kitűzött zászlók, hogy felhagyjon az álmodozással. Szaladin látott már hasonlót Akkonban is, de itt, Jeruzsálemben a várvédők valóban készen álltak arra, hogy életüket áldozzák a hitükért. Míg csapatai szétszóródtak a város nyugati falai mentén, Szaladin a gyenge pontokat kereste. Az első napot

hadmérnökei és vezető tanácsadói társaságában az ostrom megtervezésével töltötte, de – kiváló hadvezéri képességei és hatalmas tapasztalata dacára – ugyanazt a hibát követte el, mint száz évvel korábban a franciák. Ő is abból indult ki, hogy a jeruzsálemi fellegvár oda került erősítésként, ahol a fal a leggyengébb. Ezért a nyugati várfal ellen rendelt el támadást. Katonái öt napon át küzdöttek a meredek emelkedővel, a nehéz tereppel. Emiatt a törökök, hiába voltak minden szempontból fölényben, nem jutottak egyről a kettőre. A Dávid- és a Tankréd-toronyból ugyanis, ahova a muszlimok támadásai összpontosultak, a gyakorlatlan, kiképzetlen várvédők könnyen zúdíthattak tüzet a legjobb harcosokra is. Balian a két magas toronyban kőhajító ágyúkat helyeztetett el, amelyek tűz alá vették a lőtávolba hozott ostromfegyvereket. Szaladin hadmérnökei így nem tudták a szokásos módon megközelíteni a várfalakat, hiszen gépeiket azonnali megsemmisülés, ostromalagútjaikat pedig beomlás fenyegette volna. Szaladin legjobb ostromgépeiben komoly kárt tettek a keresztények kőhajító ágyúi, amelyeknek a magas tornyoknak köszönhetően megnőtt a hatótávolsága.

Balian, alighanem az egész helyőrségből egyedül, megértette, hogy addigi sikereik Szaladin számára mindössze némi késedelmet és jelképes vérveszteséget jelentenek. A várvédők többsége azonban komolyan hinni kezdett abban, hogy kivívható a győzelem. A sokat magasztalt muszlim hadsereg ötnapi harc után nem keltett bennük félelmetes benyomást. Szaladin azonban inkább bosszús volt, mintsem nyugtalan. Nyilvánosan bejelentette, hogy ő nem az összes keresztény ellen vívja háborúját, hanem kizárólag a latin franciák ellen, akik hódítóként uralkodni akarnak a királyságban. A keleti keresztényeket ugyanolyan szívesen látja a birodalomban, mint addig, és Jeruzsálemben

garantálja számukra a szabad vallásgyakorlást. Ezek után a keletiekre, akiknek nemigen volt félnivalójuk Szaladintól, nem lehetett számítani a hitért folytatott harcban. Baliannak nem volt más választása, mint megvásárolni a szolgálataikat. A keleti keresztények tehát, akik közül korábban sokan a francia hadsereg gyalogosezredeiben harcoltak, fizetség fejében védték tovább a várost.

Az első öt nap eseményei elégedettséggel tölthették el Baliant. Egy alkalommal meglepetésszerű lovasrohamot indítottak a város falai közül, és megfutamítottak egy meglepett muszlim hadoszlopot. Egyébként jobbára a nagy hatótávolságú fegyverekkel vívták az ütközetet, és a muszlimok nem tudtak a falak közelébe jutni, mert a magas tornyokból és a lőréses oromzatról pusztító kőzápor zúdult rájuk. Mintha még a természet erői is Szaladin ellen fordultak volna, hiszen Balian ki tudta használni a vakító napsütést, és minden reggel támadást intézett a nyugat felől érkező ostromlók ellen. Délutánra természetesen megcserélődtek a szerepek, és a keresztények védőállást vettek fel. Szaladin nem akarta átengedni a kezdeményezést a keresztényeknek, és megparancsolta hadmérnökeinek, hogy használják ki a nyugati szelet. A muszlimok homokkal és porral töltötték meg ostromgépeiket, és szabályos homokviharral vakították el a város védőit.

Meg kell jegyeznünk, hogy igen hosszú időbe telt, mire Szaladin felismerte, hogy rossz irányból támadja a várost. Egy tapasztalt „ostromspecialista", mint amilyen Angliai Richárd is volt, bizonyára néhány óra leforgása alatt korrigálta volna a hibáját. Lehet, hogy Szaladin úgy érezte, nem sürgeti az idő. Tudta, idővel úgyis megtörik a várvédők ellenállása, keresztény felmentő sereg érkezésétől pedig nem kell tartani. Ha valóban ezt gondolta Szaladin, akkor súlyosan tévedett. Hiszen minden egyes, Jeruzsálemnél

elvesztegetett nap Montferrati Konrád malmára hajtotta a vizet, aki bevehetetlen erőddé alakította Türosz városát. Ráadásul Szaladin katonáinak türelme sem volt végtelen. Emírjeinek és harcosainak minden egyes kudarc – bármilyen apró bosszúságnak tűnt is Szaladin szemében – komoly csalódást okozott, hiszen már igen régóta voltak távol a családjuktól. Amikor decemberben az ítéletidő miatt fel kellett hagynia Türosz ostromával, a szultán bizonyára sajnálta a Jeruzsálemnél eltékozolt értékes hetet.

Szeptember 25-én arra az elhatározásra jutott, hogy tábort bont, és egész seregével észak felé vonul. Jeruzsálem keresztény védői néhány boldog óráig azt hitték, Szaladin felhagy az ostrommal. Baliannal azonban aligha járatta a bolondját a szultán. Ő nyilván tisztában volt vele, hogy a muszlimok korántsem szenvedtek akkora vérveszteséget, ami indokolná az elvonulást. Tudta, hogy Szaladin csak a hibáját korrigálja, olyan betörési pontot keres, ahol a keresztények nem tudják távol tartani seregét a vártól. Egyedül Balian értette meg, hogy ha a muszlimok észak felől támadnak, hamarosan közelharcra kényszeríthetik a várvédőket, és létszámfölényük miatt csak idő kérdése a város eleste.

Szaladin serege a lepratelep közelében lévő Lázár-várfolyosó és a Magdolna-várfolyosó között verte fel új táborhelyét. A szultán, a várost 1099-ben meghódító keresztesek példáját követve, végre rájött, hogy az áttörés a legnagyobb valószínűséggel a Magdolna-várfolyosó és az őrtorony között sikerülhet, pontosan ott, ahol annak idején Bouilloni Gottfried is behatolt Jeruzsálembe. A keresztények világraszóló diadaluk emlékére hatalmas keresztet állítottak itt – a sors iróniája, hogy ez a kereszt most messziről jelezte a muszlimoknak, hol érdemes próbálkozniuk. Szaladin fokozta az ostrom erejét. Hamarosan nem kevesebb mint negyven ostromgép hajigált köveket és görögtüzeket a

város falaira. Ezzel – most először – szinte megoldhatatlan feladat elé állították a várvédőket. A nyugati oldalon pedig aleppói és horászáni utászok százai kezdték meg a támadókat az első héten akadályozó sáncárok feltöltését. Az előttük haladó, magukat pajzzsal védő katonák fedezékében elérték a város falait, és munkához láttak. Köveket rángattak ki a falból, csákányokkal, emelőrudakkal meglazították a habarcsot, majd járatokat kezdtek ásni a fal alatt, és fagerendákkal támasztották alá az alapot. Végül sikerült harminc méter hosszú alagutat ásniuk az őrtorony alatt, és amikor elkészültek vele, meggyújtották a falat tartó támfákat. A középkorban ez volt az erődítmények „aláaknázásának" bevett módszere, amely ezúttal is bevált. A falszakasz recsegve-ropogva összeomlott, és mélybe zuhant a Bouilloni Gottfried diadalát hirdető hatalmas kereszt is. Az iszlám győzelmét ennél ékesszólóbban semmi sem fejezhette volna ki. Arra az esetre pedig, ha a helyőrség kétségbeesett kitörésre szánná el magát, Szaladin mintegy tízezer lovas katonát állított csatasorba. Lehet, hogy ágyúval lőtt verébre, de a célját elérte: Jeruzsálem kapui megnyíltak a muszlimok előtt. Szaladinnak egy szavába került volna, hogy a várost megtámadják és kifosszák. Ez esetben elkerülhetetlen lett volna a tömegmészárlás.

A helyőrség számára végképp lejárt a hősies ellenállás ideje. A jeruzsálemi „polgárőrségnek", amely a várfal fedezékében vitézül küzdött, most nyílt sisakos harcban kellett volna szembeszállnia a hivatásos muszlim harcosokkal. Inukba is szállt a bátorságuk, senki nem akadt, aki védeni próbálta volna a falon ütött lyukat. Pedig a városatyák mesés jutalommal kecsegtették azt, aki erre hajlandó. A papok úgy érezték, elérkezett az ő idejük. A muszlimok nyílzáporával dacolva végigjárták az oromzatot, próbálták fenntartani a vert sereg harci szellemét, és a szentek, angya-

lok seregét is segítségül hívták. A fanatikusok pedig arra igyekeztek rávenni Baliant, hogy ne várják tétlenül a várfalak között, amíg lemészárolják őket, inkább vezesse őket rohamra a törökök ellen. Némi lázas kutakodás után előkerült a szír keresztények birtokában lévő Szent Kereszt. A szír keresztények kénytelenek voltak engedni, hogy az ereklyét a zsoltárokat éneklő, imákat kántáló szerzetesek körbehordozzák. Azzal az ígérettel próbálták harcra bírni az embereket, hogy aki itt elesik, az feloldozást nyer minden bűne alól, és biztosan üdvözül.

Balian a Jeruzsálemben uralkodó káosz és hisztérikus vallási őrület légkörében igyekezett tiszta fejjel gondolkodni. Tudta, hogy a helyőrség katonáira biztos mártírhalál vár, a nem harcolók sorsáért viszont továbbra is felelősséggel tartozott. Hiszen egy esetleges támadás esetén a békés lakosságot is legyilkolhatják, megerőszakolhatják, rabszolgasorba vethetik. Csak abban reménykedhettek, hogy Balian sikeresen tárgyal Szaladinnal, és talán túl is jár nemes ellenfele eszén. Balian Heraclius pátriárka segítségével el is hallgattatta a kardcsörtető fanatikusokat, és meggyőzte Jeruzsálem lakóit arról, hogy jobb, ha tárgyalni próbál a törökökkel.

Közben a harc egy pillanatig sem szünetelt, így Balian és Heraclius nem tudott kellőképpen felkészülni a tárgyalásra. Miközben Balian heves tusakodás árán közeledett a Kedron-patak völgye felé, ahol Szaladin tábort vert, a muszlimok behatoltak az északi falon ütött lyukon, de a várvédők egyelőre visszaverték őket. Szaladin úgy gondolta, karnyújtásnyira van a szent város bevételétől. Amikor szolgái jelentették neki, hogy Ibelini Balian a várfalon kívül van, és őt akarja látni, kétszer is elutasította a találkozót, mondván, hogy erővel elfoglalta a várost, tehát nincs miről beszélniük. A szultán, rá nem jellemző módon, magánkívül volt a düh-

től, amiért a helyőrség ilyen kemény ellenállást fejtett ki. Arra számított, hogy Jeruzsálem ostroma jóformán csak formalitás lesz, de csalatkoznia kellett. Az ostrom a legkeményebb, legvéresebb csatának bizonyult, amelyben valaha része volt, és seregét akkora veszteségek érték, hogy kárpótlásul keresztény vért akart látni. A harmadik megkeresésre végül szóba állt Baliannal, de miközben tárgyaltak, a muszlim táborban üdvrivalgás tört ki, mert zászlóik megjelentek a vár oromzatán. Szaladin erre a keresztény parancsnokhoz fordult, és megkérdezte tőle, miért akarja feladni a várat, amikor az már muszlim kézre került. Hozzátette, hogy mivel katonái ostrommal vették be Jeruzsálemet, nem lehet megtagadni tőlük a hagyományos jutalmat: az erőszaktételt és a fosztogatást. Mielőtt Balian válaszolhatott volna, Szaladin arcáról lefagyott a mosoly, mert a keresztény várvédők újra visszaverték a muszlimokat a betörési pontról, és ledobálták a vár fokára kitűzött zászlóikat is. A szultán ismét Szaladinhoz fordult, és elismerte, hogy Allah útjai kifürkészhetetlenek. Lehet, hogy a városnak nem az a sorsa, hogy kard által vesszen el. Arra kérte a keresztény parancsnokot, jöjjön vissza hozzá másnap, hogy megbeszélhessék a város feladásának feltételeit. Balian tehát nyert egy nap haladékot, és megkönnyebbülhetett: a lelki teher most már Szaladin vállát nyomta.

Szaladin szavatartó ember hírében állt, és azt a fogadalmát is megtartotta, hogy Châtilloni Rajnaldot saját kezűleg öli meg. Amikor aszkaloni táborában a keresztény küldöttek dölyfösen elutasították a feltételeit, nem tudott uralkodni magán, és dühében megesküdött, hogy fegyverrel veszi be a várost. Lehetséges azonban, hogy ezúttal is kiutat keresett a súlyos dilemmából. Hiszen az esküvés a muszlimok életének fontos része volt, minden igazhitű ember hitbéli kérdésnek tekintette a fogadalmak betartását. A szultán azonban

azon tűnődött, vajon mennyire szolgálná az iszlám érdekeit egy véres mészárlás, amely mind barátai, mind ellenségei szemében bemocskolná a nevét? Emírjeihez fordult tanácsért, és kiderült, hogy ők is ellenzik a vérontást. Hiszen a hadviselés drága mulatság, és ők az élő foglyokért kapott váltságdíjból reméltek hasznot húzni, nem a holtak véréből. Ráadásul Szaladin kincstára üres volt, hiszen Akkon kincseit katonái megjutalmazására herdálta el. Tudta, hogy ezek a harcosok, ha harcban veszik be Jeruzsálemet, elvárják, hogy ki is foszthassák. Ha viszont békés úton kerül a kezükre a város, a váltságdíjak fölött a szultán hivatalnokai rendelkeznek, így nemcsak a közkatonák, hanem az államkincstár is hasznot húz a diadalból. Szaladin józanabb tanácsadóitól ilyen véleményeket hallott, és ez megerősítette a saját érzéseiben. Úgy okoskodott, hogy a katonaként és muszlimként adott szavának értéke nem mérhető ugyan pénzben, de a kiontott vérrel sem. A háború – különösen a szent háború – nem csupán a királyok és szultánok szórakoztatását szolgálja. Az al-Kudsz visszahódításáért vívott „igazságos" háború már addig is rengeteg szenvedést zúdított a civil lakosságra, ezért Szaladin úgy érezte, hogy most, amikor minden jel szerint közel áll a befejezéshez, az előkelőségekre az a kötelesség hárul, hogy gyorsan és emberségesen zárják le a konfliktust.

Jeruzsálem lakói viszont tisztában voltak vele, hogy sorsuk immár nem csupán a saját kezükben van. Tudták, hogy az ők és gyermekeik élete az ellenség, a muszlim szultán döntésén múlik. És Szaladin igazságos ember hírében állt ugyan, de mégiscsak háborút viselt a hitük és annak követői ellen. A Jeruzsálemet egy évszázadon át uralmuk alatt tartó keresztények pedig nem sok megértést tanúsítottak muszlim rabszolgáikkal szemben, vagy az iszlám szent helyei, így a Sziklaszentély vagy az al-Aksza-mecset iránt.

Most, hogy fordult a kocka, vajon várhatnak-e szánalmat azoktól, akikkel oly csúnyán bántak, és akiknek mecsetjeit megszentségtelenítették?

A szent város utcáit egész éjszaka ima és jajveszékelés töltötte be, az ostromlók táborából pedig a muszlim nők szintén jajgatást idéző éneke és a müezzinek kiáltásai hallatszottak. A Szentsír-templomba sorban vitték lányaikat az asszonyok, hogy meztelenül megfürdessék őket és levágják a hajukat. Az utóbbi azt a célt szolgálta, hogy kevésbé legyenek vonzók a muszlim katonák szemében, ha ostromra kerülne sor. Más lányok fiúruhába öltöztek, hátha úgy megúszhatják az erőszaktételt. A városon vallási hisztéria hulláma söpört végig. A bűnbánat jeleként több ezer nő követte mezítláb, kopaszra nyírva a Krisztus testét és a Szent Keresztet körbehordozó szerzeteseket, papokat. Amikor pedig északon és keleten megpillantották a muszlim tábortüzek sok-sok pislákoló csillagát, még hangosabb jajveszékelésbe kezdtek. A fanatikusoknak látomásaik is voltak, és lépten-nyomon Isten és angyalai segítségét kérő hangok hallatszottak.

Csak sejthetjük, milyen lelkiállapotban lehetett Ibelini Balian. Hiszen eredetileg csupán egyetlen éjszakára érkezett Jeruzsálembe, hogy elvigye feleségét és gyerekeit. Isten azonban új feladatot ruházott rá, amely akkora felelősséggel járt, amekkorát korábban elképzelni sem tudott. A lehető legjobban szervezte meg a város védelmét, most mégis csupán éles eszére számíthatott Szaladin túlerejével szemben. És még azzal is számolnia kellett, hogy az utókor a Jeruzsálem keresztény lakóinak lemészárlásáért felelős hadurat látja majd benne.

Másnap reggel a várfal oromzatát ellepő katonák és polgárok egymást taposva, tülekedve próbáltak legalább egy pillantást vetni Balianra, aki a Szaladinnal esedékes tárgya-

lásra lovagolt ki. A parancsnok nehezebben vergődött át a város zsúfolt utcáin, mint a muszlim frontvonalon, amely harcra kész volt, de csöndes. Szaladin táborába érve bevezették a szultán sátrába. Az ostromló sereg vezére komoran, de illendően köszöntötte. Balian egyből látta, hogy Szaladint súlyos gondok gyötrik. A szultán kezdetnek szemére hányta a küldöttek viselkedését, akikkel Aszkalonban tárgyalt. Felhánytorgatta, hogy példátlanul nagylelkű feltételeket kínált nekik, de ők gőgösen elutasították az ajánlatát. Nos, hol vannak most ezek a küldöttek? Szaladin hozzátette, hogy kedvező ajánlata miatt a saját embereitől csak szidalmat kapott, ezért megesküdött, hogy ostrommal beveszi Jeruzsálemet. Most éppen erre készül, és ugyan miért hallgatná meg Balian magyarázkodását? A keresztény várparancsnok látta, hogy Szaladin igencsak felhergelte magát, így nagyon keményen, határozottan kell reagálnia, ha meg akarja menteni a helyzetet. Azzal érvelt, hogy neki és a helyőrség katonáinak már nem maradt egyebük, csak a puszta életük, amit harcosként kötelesek feláldozni. Támadólag lépett fel, és figyelmeztette Szaladint, hogy ha nem kínál tisztességes feltételeket a vár feladására, a várvédőknek nem marad semmi reménye. Ezért az utolsó csepp vérükig harcolnak majd, és óriási pusztítást végeznek a városban. Balian nagy hatású beszédét sok krónikás megénekelte, de a pontos szavait senki sem jegyezte fel. Mondandójának lényegét azonban Ibn al-Aszír muszlim krónikás alighanem pontosan foglalja össze. Szerinte Balian a következő szózatot intézte Szaladinhoz és emírjeihez:

„Ó szultán, tudd, hogy mi, e város katonái, Isten tudja, hány olyan emberrel vagyunk körülvéve, akiknek harci buzgalma ellanyhul, mert arra számítanak, hogy ugyanolyan kegyesen bánsz majd

velük is, mint a többi város lakóival. Ebben bíznak, mert irtóznak a haláltól, és élni vágynak. Mi, katonák azonban, ha úgy látjuk, hogy elkerülhetetlen a halál, Istenemre, lemészároljuk fiainkat, asszonyainkat, felégetjük kincseinket, javainkat, és nemhogy aranyat, de egyetlen fabatkát sem hagyunk nektek zsákmányul, egyetlen rabszolgának való férfit vagy asszonyt sem találtok majd a városban. Amikor pedig ezzel végeztünk, leromboljuk a Sziklaszentélyt és az al-Aksza-mecsetet, meg a többi szent helyet, legyilkoljuk a muszlim rabszolgákat – van belőlük ötezer –, és leölünk minden egyes állatot, hátaslovat. Ezután pedig egy emberként kirontunk a városból, és harcolni fogunk az életünkért. Egyetlen katonám sem fog úgy elesni, hogy ne ölt volna meg valakit. Hősként halunk meg, vagy úriemberek módjára diadalmaskodunk."

Szaladint a keresztény fanatizmusról szerzett addigi tapasztalatai meggyőzték, hogy Balian szavait hiba lenne üres fenyegetőzésnek tekinteni. Tisztában volt azzal is, hogy ha csapatai betörnek is a városba, több óra kell ahhoz, hogy teljesen uralja Jeruzsálemet. Ez idő alatt pedig a keresztények bőven beválthatják fenyegetéseiket, különös tekintettel a muszlim szent helyek meggyalázására és a muszlim foglyok lemészárlására. Balian a száz évvel azelőttihez hasonló öldöklés képét vetítette Szaladin elé.

Szaladin épp elég jól ismerte a keresztesek mentalitását ahhoz, hogy komolyan vegye Balian szavait. Az iszlám seregeinek vezéreként pedig többel tartozott a vallása híveinek, mint hogy lerombolja azt, amit nem tud elfoglalni. Tudta, hogy az emíreknek nem kevés áldozatot kellett hozniuk azért, hogy vele tartsanak, és aligha tekintenék győzelemnek

azt, ha egy romokban heverő szent várost hódítanának vissza, ahol szent helyeiket a földdel tette egyenlővé az ellenség. Sikerült elérnie, hogy a keresztény helyőrség megadja magát, de ha nem ajánl fel nekik semmit, a vértanúk haláluk előtt még annyi kárt okoznak, amennyit csak tudnak. A királyság más városaival nem így járt el, és azok a helyőrségek el is fogadták nagylelkű ajánlatát. Nem folyt muszlim vér, és az elfoglalt területek sem hevertek romokban. Szaladin kezében igen hatékony fegyver volt a nagyvonalúság, és ezzel a fegyverrel elődjei és kortársai közül csak nagyon kevesen tudtak bánni. Az erős uralkodók többsége a megfélemlítés eszközével gyakorolta hatalmát, Szaladin azonban megértette, hogy a kegyesség és az emberséges bánásmód időnként kapukat nyithat, és komoly véráldozattól kíméli meg hadseregét. Ha tehát irgalmas Jeruzsálem lakóihoz, azzal azt üzeni a világnak, hogy nemcsak a várat, hanem az emberek szívét is meghódította, és hogy senkinek sincs oka félni, akár keresztény, akár muszlim, ha egy ilyen ember uralma alá kerül. Meg aztán a halott emberért senki sem fizet váltságdíjat. Ha tehát a keresztények pénzzel megválthatják szabadságukat, azzal mindenki jól jár, és al-Kudsz is ugyanúgy az övé lesz.

Szaladin kedvelte és tisztelte Baliant, és alighanem annak is örült, hogy nem szárad majd a lelkén vérfürdő. Elfogadta a város kapitulációját, és hosszas tárgyalásokba bocsátkozott a keresztény parancsnokkal, hogy megállapítsák a váltságdíjak összegét. Végül abban maradtak, hogy a férfiakért fejenként tíz, a nőkért öt, a gyerekekért pedig egy dinárt kell fizetni. Megegyeztek abban is, hogy Jeruzsálem legalább hétezer szegény lakójának életét összesen harmincezer dinárért válthatja meg a város. Szaladin mindenkinek negyven napot adott, hogy előteremtse a váltságdíj összegét, kikötve, hogy akinek ez nem sikerül, arra rabszolgasors vár.

A keresztények szabadon magukkal vihették ingóságaikat, de a legtöbben eladták azokat a muszlim hódítóknak, hogy megválthassák rokonaik, barátaik szabadságát.

Jeruzsálem muszlimok általi, 1187. évi bevétele éles kontrasztban állt azzal, amikor a keresztesek 1099-ben elfoglalták a várost. A győztesek ezúttal nem fosztották ki az épületeket, nem erőszakolták meg a nőket. Szaladin őröket állított az utcákra, nem is annyira a keresztények, mint inkább a saját katonái kordában tartására. Azt gondolhatná az ember, hogy ebben a válságos helyzetben a latin egyház segítette híveit, és szikla volt, amelyre építhetnek. Sajnálatos módon azonban Heraclius pátriárkát és papjait közöny és szűkmarkúság jellemezte. Heraclius egy vasat sem ajánlott fel az egyházi vagyonból a szegényebbek kiváltására, csak a saját tíz dinárját fizette ki. Még Szaladin is megdöbbent a viselkedésén, és „istentelen embernek" nevezte.

Sok szegény kereszténynek nem sikerült negyven nap alatt előteremtenie a váltságdíját. A korábbi hódítók, bármilyen vallásúak voltak is, nem vesztegették volna az időt, és elhurcolták volna őket rabszolgának, Szaladin azonban rugalmasan kezelte a saját maga által hozott szabályt, és igyekezett segíteni a szegényeken, különösen a Hattínnál elesettek özvegyein és árváin. Együtt érző magatartása szöges ellentétben állt a gazdag jeruzsálemiekével, akiket a jelek szerint kevésbé inspirált Megváltójuk tanítása, mint pátriárkájuk önzése. Heraclius ugyanis szekérkaravánon kivitette az egyházi javakat a városból. Az arany és ezüst dísztárgyakat, értékes szőtteseket, szőnyegeket a rabszolgasággal fenyegetett szegények szeme láttára rakodták fel a szekerekre. Szaladin emírjeit is felbőszítette, hogy a keresztény egyházi méltóság valóságos diadalmenetben hagyja el a várost. Arra biztatták Szaladint, kobozza el a kapzsi Heraclius által kimenekített vagyont, hiszen a pátriárka a

királyság végnapjaiban alábbvalónak bizonyult azoknál, akik az őket Istennel összefűző kapocsnak tekintették őt. A szultán azonban nem volt hajlandó megszegni Baliannak tett esküjét, amely szerint, aki megfizeti a váltságdíjat, az elmehet. Végül, bár a gazdag keresztényeknél volt annyi pénz, amennyiből mindenki szabadságát meg lehetett volna váltani, mintegy tizenötezer szegény jeruzsálemit menetoszlopokban a damaszkuszi rabszolgapiacra hajtottak.

Balian következő feladata az volt, hogy menedéket keressen azoknak, akik kifizették a váltságdíjukat. Három menetoszlop hagyta el a várost, az egyiket maga Balian vezette, a másik kettőt pedig a templomosok, illetve az ispotályos lovagrend. Mindhárom oszlopot muszlim katonák kísérték, hogy megvédjék őket a sivatagi beduin törzsektől, amelyektől most, hogy csillaguk leáldozott, nem számíthattak könyörületre. A sors iróniája, hogy a menekültekre végül nem az ellenséges muszlimok jelentették a legnagyobb veszélyt, hanem a saját keresztény hittestvéreik rabolták ki őket.

Szaladinnak Jeruzsálem elfoglalása után rá kellett döbbennie, hogy ellenségei nemhogy megfogyatkoztak volna, hanem megszaporodtak, mint a hidra fejei. A szent város ugyanis csupán jelképes központ volt, a keresztény vallás „szíve" Türoszba helyeződött át. Szaladinnak tehát ahhoz, hogy lezárja a szent háborút, el kellett foglalnia ezt az utolsó keresztény szigetet is, szét kellett kergetnie a veszélyes méretűre duzzadt helyőrséget. A legveszélyesebb ellenséget utoljára hagyta, és ez azzal a kockázattal járt, hogy harcosait eltompítják, elbizakodottá teszik a könnyű győzelmek. Miközben Szaladin a váltságdíjak ügyét intézte Jeruzsálemben, előrelátóbb parancsnokai figyelmeztették, hogy haladéktalanul támadja meg Türoszt, mivel az, ahogy mondták, „az utolsó nyílvessző a hitetlenek tegezében". De máris

elkéstek: Szaladin végzete már július 14-én megérkezett Türoszba Montferrati Konrád személyében, aki Hosszúkardú Montferrati Vilmos hatalmas termetű, félelmetes fivére volt. Eredetileg Hosszúkardú Vilmos, Szibilla királyné első férje lett volna Jeruzsálem királya, de miután 1176-ban maláriában meghalt, megnyílt az út a trónkövetelő, Lusignani Guido nevű kisnemes előtt. Konrádnak feltett szándéka volt, hogy megszerzi azt, amit a bátyja elmulasztott, és Guido Hattínnál elszenvedett veresége után erre, úgy tűnt, pompás alkalom kínálkozott. A királyságot azonban nem tőle, hanem Szaladintól kellett visszaszereznie.

A krónikások eléggé szabadon kezelik Montferrati Konrád Türoszba való megérkezésének időpontját. Lehetséges, hogy a város védelme nagyrészt a hattíni csata egyik túlélőjének, Szidóni Rajnaldnak köszönhető, aki ugyanúgy megszervezte Türosz védőit, ahogy Ibelini Balian Jeruzsálemét. Rajnald azonban későbbi, Szaladinnal közös ügyei miatt gyanús alakká vált a nyugati krónikások szemében, akinek nem juthat túl sok dicséret. Konrád Türosz védelmében vállalt szerepét vizsgálva figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a francia és a német uralkodó rokona volt, és ennek köszönhetően haszonélvezője lehetett az uralkodóknak mindig rendelkezésére álló propagandaeszközöknek.

Konrád Montferrati Vilmos őrgrófnak, egy Genova és Milánó között elterülő kis itáliai hercegség urának harmadik fia volt. Apja később átköltözött a Szentföldre, és az ifjú Konrád olyan eredményesen szolgálta Angélosz Izsák bizánci császárt, hogy kiérdemelte a „Caesar" titulust, és a császár lányának kezét is. Túlságosan heves és független természetű volt azonban ahhoz, hogy kielégítse a bizánci udvar fényűzése. Kalandvágyból áthajózott a Szentföldre, és Akkonban akart kikötni, mert még nem tudott a hattíni katasztrófáról. Akkon azonban július 14-én már a muszli-

mok kezén volt, és Konrád gályája a kikötőben egy muszlim őrhajóval találkozott. Egyszerű kereskedőnek mondta magát, és megtudta, hogy a Jeruzsálemi Királyságba betört a hódító sereg. Sietve elvitorlázott, mielőtt még marasztalni kezdték volna, és az onnan északra lévő Türoszban kötött ki. Itt Szidóni Rajnald már-már feladta a várost, sőt Szaladin lobogói is ott lengtek már a vár fokán, amikor Konrád partot ért. Türosz lakói úgy fogadták, mintha a megváltást hozta volna el a számukra, pedig csupán néhány láda kinccsel és egy kis csapatra való katonával érkezett. Konrád személyesen mászott fel a vár fokára, és ledobta Szaladin zászlóit a mélyben tátongó sáncárokba. Ez volt a királyság visszahódítása felé tett első lépés. A Türoszt védő bárók és lovagok egyhangúlag Konrádot választották vezérüknek arra az időre, amíg a nyugati királyok meg tudnak szervezni egy újabb keresztes hadjáratot. Szaladin talán fel sem fogta, hogy karnyújtásnyira volt a szent háború végleges megnyerésétől, mielőtt a leleményes és karizmatikus itáliai lovag kiénekelte volna a sajtot a szájából.

A szultán már a város elfoglalására készült, és szóhoz sem jutott a jövevény arcátlansága láttán. Amikor megtudta, kicsoda a zászlóit a mélybe vető lovag, olyan fortélyhoz folyamodott, amit talán Oroszlánszívű Richárd is alkalmazott volna, csak kíméletlenebbül. Konrád apja, az idős Montferrati Vilmos ugyanis Hattínnál fogságba esett. Szaladin előhozatta az öregembert, és figyelmeztette Konrádot, hogy amíg fel nem adja a várat, édesapja a tűzvonalban marad. A szultán azonban maga sem gondolhatta komolyan, hogy egy keresztény lovag enged az efféle zsarolásnak, különösen egy olyan szigorú, kemény ember, mint Konrád. Türosz új várparancsnoka megvetően azt felelte, hogy az apja már épp eleget élt, és akár saját kezűleg is végezne vele, ha azzal megvédhetné a várost. Szaladin átérezte Kon-

rád gúnyos, lekicsinylő szavainak súlyát. Vilmost hamarosan biztonságos helyre vitték, és szabadon engedték.

Amíg Szaladin az ország belső területeire vonult seregével, és Jeruzsálem ostromával foglalatoskodott, Konrád nem vesztegette az időt: a tengerpartról a várhoz vezető töltésúton – amely Nagy Sándor ezerötszáz évvel azelőtt ott járt makedóniai seregének keze munkáját dicsérte – keresztben mély árkot ásatott. Türosz ilyenformán a szárazföldtől teljesen elvágott sziget lett. Egy krónikás a tengeren fekvő, széttterpesztett ujjú kézfejhez hasonlította, amelyet csak a vékony csukló köt össze a karral. Konrád arra alapozta védelmi tervét, hogy így Szaladin bármilyen népes sereggel érkezik, nehezen tudja majd koncentrálni erőit, és a kisszámú elszánt várvédővel is meggyűlik a baja. Ha pedig az itáliai tengerparti városok, így Genova és Pisa a segítségére sietnek, Türosz akár egy elhúzódó ostromot is kiállhat.

Szaladin csak november 8-án tért vissza Türoszhoz. Jócskán elkésett, mert bármit gondolt is ő maga, parancsnokai közül sokan úgy érezték, a város bevételének esélye elszállt. Hiszen, bár a királyságot elég könnyen meghódították, a közkatonák számára komoly igénybevételt jelentett a hadjárat, és a számos kisebb hadműveletben bevetett ostromgépek is javításra vagy cserére szorultak. Ráadásul közeledett a tél, tehát a lehető legrosszabb időpontban veselkedtek neki az egyéves hadjárat legnagyobb próbatételének. És nem csupán a közkatonák zúgolódtak. Kukburí, aki Hattínnál Szaladin balszárnyát vezette, mekkai zarándoklatra készült, mások pedig, így Takí ad-Dín, úgy érezték, túl sok időt töltöttek már családjuktól, birtokuktól távol. Amikor Szaladin maga is megérkezett Türosz alá, igencsak lesújtotta az ostromfelszerelés állapota. A kőhajító ágyúk jó része vagy nem volt elég nagy, vagy megrongálódott, és nem sok jóval kecsegtetett csapatai harci szelleme sem. A szultán

belevetette magát a hadművelet újraélesztésébe, és végül tizenhét, teljesen működőképes ostromgépet tudott csatasorba állítani. Ezek az ágyúk hamarosan éjjel-nappal ontották a köveket, de Türosz alighanem az egész királyság legerősebb erődítménye volt. A csaknem hat méter vastag falú várat az akkoninál is nehezebben lehetett bevenni, a törökök rendelkezésére álló kőhajító ágyúk erejét jócskán meghaladta a feladat. Az ilyen középkori várak falát csak robbanóanyaggal lehetett volna lerombolni.

Miután Aleppóból az-Záhir parancsnoksága alatt friss erőkből álló segédcsapat érkezett, valamelyest javult a katonák hangulata. Szaladin odáig merészkedett, hogy rohamot indított a töltésúton, de katonáit szárazföldön és vízen is támadás érte. A pajzsokkal felszerelt francia hadihajók, a *barbote*-ok fedezékéből íjászok és íjpuskások lőtték a törököket. A hajók fel-le jártak a móló két oldalán, és mindig a törökök lőtávolán kívül maradtak. Szaladin látta, hogy ekkora vízi túlerő mellett Konrád könnyedén ellenőrzése alatt tartja a töltésutat, ezért ő is hadihajókat rendelt oda Dzsabailból és Bejrútból, hogy kergessék be a francia hajókat a kikötőbe. Szaladin tíz hajója egy darabig uralta is a tengert Türosz környékén, és Konrád kénytelen volt korlátozott számú lovagját kockázatos kézitusába küldeni a töltésúton. Az ostrom e szakaszában egy zöld páncélos spanyol lovag játszott kulcsszerepet, aki az áttörési kísérletek visszaverésére kivezényelt lovagi különítményt vezette. A páncélja fölött zöld köpenyt viselő, kezében zöld pajzsot tartó lovag, akinek sisakját szarvasagancs díszítette, barátra és ellenségre egyaránt nagy hatást gyakorolt rettenthetetlen bátorságával. Maga Szaladin is kénytelen volt elismerni, hogy a zöld lovag oroszlánrészt vállalt a vár védelméből.

December hava sem a helyőrség, sem az ostromló hadak számára nem hozott megkönnyebbülést. Szaladin segítsé-

gére megérkezett Egyiptomból al-Ádil, a fivére és Akkonból al-Afdal, a fia, de az időjárás ekkor már ugyanolyan kemény ellenfél volt, mint Konrád és várvédő serege. Az ostromlók sátrait elárasztotta a szüntelen esőzés, a talaj sártengerré változott. Hó is szállingózott, a közeli hegyekben meg is maradt. És ami a legrosszabb, a muszlim táborban elharapóztak a betegségek, és ez sok katona harci szellemét teljesen aláásta.

Szaladin most, amikor a leginkább szüksége lett volna a többi muszlim vezető támogatására, kénytelen volt rádöbbenni, hogy sokan a hitük érdekei elé helyezik a saját kicsinyes szempontjaikat. Hattínnál aratott nagy diadala, amelyet az egész muszlim világnak örömujjongással kellett volna fogadnia, Bagdadban mérsékelt lelkesedést váltott ki. Nem bíztak Szaladinban, győzelmét csupán öntömjénezése újabb jelének tekintették. An-Nászír bagdadi kalifa a szultán győzelmi jelentésére furcsa, kötekedő, ócsárló hangvételű levéllel válaszolt. Az Abbászidák ugyanis nem igazán örültek a keresztes királyság bukásának, hiszen mindig hasznát vehették a renitens muszlim vezetőkkel szemben. Most viszont a kalifa egy csapásra elvesztette ezt a politikai ellenlábasai sakkban tartására szolgáló eszközt. An-Nászír attól tarthatott, hogy Szaladin őt háttérbe szorító iszlám vezetővé növi ki magát, és úgy dönt, birodalmához csatolja egész Irakot. Hiszen ugyan ki állíthatná meg most, hogy a keresztények elbuktak? És ki akadályozhatja meg, hogy az uborkafára felkapaszkodott kurd – mert ez volt a véleményük Szaladinról – megdöntse az Abbászidák hatalmát? A kalifa, miután kézhez vette Szaladinnak a hattíni győzelemről és Jeruzsálem visszafoglalásáról szóló jelentéseit, úgy érezte, ki kell puhatolnia a szultán szándékait. Ezért Imád ad-Dín fivérét, Tádzs ad-Dínt küldte el a válasszal.

Szaladint megdöbbentette és elszomorította a Bagdadból kapott levél, amely dicséret helyett tele volt kicsinyes

bíráló megjegyzésekkel. Igen sok szó esett például arról, hogy Szaladin jogtalanul bitorolja az an-Nászír címet, mert azt csak a kalifa használhatja. Egyvalamiben viszont közel járt az igazsághoz a titulus jogos birtokosa: a Damaszkusz és Bagdad között zajló vita lényegére tapintott, amikor azzal vádolta Szaladint, hogy a kalifa iránti hűségük átgondolására biztatja az Irak területén élő türkmén és kurd törzseket. Emlékeztette a szultánt arra, hogy bármekkora sikert ért el a keresztényekkel szemben, azzal nem teheti jóvá a muszlim világ megosztását, az igazhitűek egymás ellen uszítását.

Türosz ostroma folytatódott. Szaladin vízi fölényének köszönhetően szorulni kezdett a hurok a város körül, és a muszlimok bízhattak benne, hogy megadásra tudják kényszeríteni a védősereget. December 30-án azonban a fáradhatatlan Konrád gyakorlatilag szétzúzta a szultán reményeit. Még virradat előtt felsorakoztatta teljes hajóhadát (ez mintegy tizenhét gályából és tíz kisebb hajóból állt), hogy törjenek ki a kikötőből, és lepjék meg a muszlim járőrhajókat. A muszlim tengernagy, Abd asz-Szálam al-Magribi, számított egy hasonló akcióra, és fokozott éberséget rendelt el, de Konrád kiválóan időzítette a rohamot, és az ostromló csapatokon addigra vízen és szárazon egyaránt úrrá lett a letargia. A haditengerészeti helyzet perceken belül gyökeresen megváltozott. A muszlim harcosok közül sokan a vízbe vetették magukat, és kiúsztak a partra. Eluralkodott a káosz, a keresztények több muszlim hajót foglyul ejtettek, a flotta más hajói pedig a partra menekültek. Sorsdöntő ütközet volt: Szaladin elvesztette az uralmat a tenger fölött. Hattín óta most először talált legyőzőre.

A szultán sztoikus nyugalommal fogadta a csapást. Elrendelte, hogy a parton megfeneklett hajókat törjék össze, nehogy az ellenség zsákmányul megszerezhesse őket, és ismét arra összpontosította figyelmét, amiben a leginkább

otthon volt: a szárazföldi támadásra. Emírjei azonban a jelek szerint azt szűrték le az esetből, hogy soha nem fogják bevenni Türoszt, vagy legalábbis belátható időn belül nem. Emlékeztették hűbérurukat, Szaladint arra, hogy az év végéig elhúzódó hadjárat minden ésszerű határon túlmenő terheket ró rájuk. Szaladin kénytelen volt szembesülni azzal, hogy a szeme láttára kezd szétesni a hadserege. A hitükre próbált hivatkozni, és a kapzsiságukra apellálva pénzt is ígért nekik, de mindkét esetben figyelembe kellett vennie, milyen példátlanul sokat követel tőlük. A szultán végül úgy döntött, mindent egyetlen rohamra tesz fel, és megüzente parancsnokainak, hogy ha ez a támadás nem jár sikerrel, felhagy az ostrommal, és feloszlatja a hadsereget.

Türosz ostromára Szaladin nagy évének, az 1187-es esztendőnek legutolsó napján került sor. A törökök mindennemű taktikai finomságot, újítást mellőzve egyszerűen özönleni kezdtek a vár felé a töltésúton, ahogy azt már számtalanszor megtették. Konrád várvédői azonban megbirkóztak a feladattal, és visszaverték őket. Szaladin másnap valóban feloszlatta a hadsereget, és elvonult Türosz alól.

A szultán életének nagy része hadjáratok jegyében telt, és Szaladinnak mind a győzelmet, mind a vereséget volt alkalma megízlelni. Montgisard-nál IV. Balduin megfutamította, de ő tanult abból a kudarcból, és soha többé nem követte el ugyanazt a hibát. Türosznál azonban csak árnyéka volt a nagy hattíni diadal kovácsának. Fizikailag és szellemileg is fáradtnak tűnt, nem állta a versenyt Montferrati Konráddal. Igazság szerint azonban már korábban is kiderült róla, hogy hiányzik belőle a hosszan tartó ostromokhoz szükséges állhatatosság. Saját barátai és pályatársai is felismerték ezt a gyengéjét, és tény, hogy gyakran felhagyott az ostrommal, nem folytatta a harcot a végsőkig. Igaz, hogy 1187 decemberében fáradt, fegyelmezetlen kato-

nák álltak a parancsnoksága alatt, akik inkább a zsákmány reményében harcoltak, mintsem a hitükért, de neki, mint az igazak parancsnokának, lelket kellett volna öntenie beléjük. Ő azonban a tél beköszöntével erre nem volt képes, csupán megvásárolta további szolgálataikat. És hogyan is remélhette volna, hogy meg tudja tartani Jeruzsálemet, ha otthagyta Türoszt, amely kitárt kapuként szolgálhatott a nyugatról érkező keresztesek számára? Tudhatta, hogy ha nem sikerül teljesen ellenőrzése alá vonnia a partvonalat, folyamatosan újabb ellenségek özönlenek majd a Szentföldre, és hosszú, elhúzódó háborúra kényszerül.

Ugyanakkor a Szaladint leginkább riasztó fejlemény, mint kiderült, valójában nem rejtett komoly veszélyt. Történt, hogy Barbarossa (Rőtszakállú) Frigyes, a hetvennégy éves német császár, a fiatalabb francia és angol királyt megszégyenítve, elsőként esküdött fel a keresztre, amikor eljutott hozzá Jeruzsálem elestének híre. Szaladin kapott egy levelet, amelyet állítólag maga az idős uralkodó írt, és amelynek kardcsörtető stílusa azt jelezte, hogy Frigyes életerejét megsokszorozta a küszöbönálló szent háború. A császár kihívta Szaladint, hogy ütközzön meg vele a zoani, alighanem mitikus harcmezőn, és ódákat zengett a német nép harci erényeiről. Szaladin is „handzsárcsörtető", dölyfös hangnemben válaszolt, de miközben levelét írta – ha ugyan nem bízta valamelyik, jobb képzelőerővel megáldott titkárára –, alighanem erősen fohászkodott magában, hogy sikerüljön maga mellé állítania a muszlim uralkodókat. Nagy hatást gyakorolt rá Barbarossa Frigyes ultimátuma, és egészségtelenül nagy érdeklődést tanúsított a közelgő „német áradat" iránt, amelyről azonban, mire Akkonhoz ért, kiderült, hogy csupán kisebb hullámverés. Nem sokszor fordult elő a történelemben, hogy egy csak képzeletben létező hadsereg akkora győzelmet arasson, mint Barbarossa Frigyesé 1189-ben.

NYOLCADIK FEJEZET

Akkon ostroma, 1188–1190

Montferrati Konrád Türoszba való megérkezésével a Szentföldön megjelent egy harmadik politikai erő. Szaladin 1187-es diadalait részben a keresztények megosztottságának köszönhette, fel kellett tehát ismernie, hogy a franciák egyfolytában földterületeken civódnak. Látni lehetett, hogy Montferrati Konrád és Lusignani Guido hamarosan úgy fognak viselkedni, mint a koncon marakodó kutyák. Ezért Szaladin, amikor szabadon engedte a foglyul ejtett Guidót, arra számított, hogy a keresztény táborban felüti fejét a széthúzás. A saját kárán kellett azonban megtanulnia, hogy Guido ugyanolyan veszélyes ellenfél, mint Konrád, különösen azért, mert az angol király vazallusaként számíthatott a csapataival érkező Richárd támogatására. Guido ugyanakkor úgy döntött, hogy a királyság visszahódításához szüksége van egy bázisra, és ez a bázis Akkon, a legnagyobb és leggazdagabb város kell hogy legyen.

Lusignani Guido úgy nyerte el szabadságát, hogy megesküdött: nem fog fegyvert Szaladin ellen. Könnyedén talált azonban olyan papot, aki felmentette a hitetlennek tett fogadalma alól. Szaladin állítólag dühbe gurult, amikor ez a fülébe jutott, pedig aligha okozhatott neki meglepetést a dolog. Ha pedig mégis csodálkozott rajta, az azt jelzi, hogy

félreismerte a francia mentalitást. Guido kezdetben nem foglalkozott Szaladinnal, elsődleges célja az volt, hogy – feltehetően Konrád segítségével – új kormányt állítson fel Türoszban. Konrádnak azonban nem állt szándékában elismerni Guidót uralkodójának, és becsukta előtte Türosz kapuit. Fontos, hogy a régi szentföldi családok tagjai, így Ibelini Balian és Szidóni Rajnald, akik 1186-ban szembeszálltak Guidóval, és III. Tripoliszi Rajmund trónigényét támogatták, most Konrád mellé álltak. Konrád következetesen azt állította, hogy ő csak megőrzésre vette át Türoszt, és a korona sorsát majd a nyugati királyok döntik el egymás között, ha megérkeznek. Guido, aki még bebocsátást sem nyert a sajátjának tekintett városba, hamvába holt ostromba fogott, de mivel neki sem volt könnyebb dolga Türosszal, mint Szaladinnak, hamar felhagyott vele, és Akkon ellen vonult. Így legalább egy muszlim kézen lévő célpont ellen egyesültek a keresztény erők.

1188 nyarán kezdett szállingózni az erősítés, és Guido meggyőzte magát, hogy ekkora hadsereggel rnár megtámadhatja Akkont. Támogatta a pisai és a szicíliai flotta is, amelyek itáliai önkénteseket hoztak. Guido vállalkozása finoman szólva is vakmerő volt: csábította a lehetőség, és nem törődött azzal, mekkora árat fizethet a hadműveletért. Olyan helyőrség ellen vonult fel, amely eleve kétszeres létszámfölényben volt az ő seregével szemben, és erősítést is hívhatott Szaladin szárazföldi alakulataiból. Guido azonban Konrád hajthatatlansága miatt nem látott más kiutat. Ugyanolyan esztelen vakmerőségről tett tanúbizonyságot, mint Hattínnál, de ezúttal rámosolygott a szerencse.

Szaladin hitetlenkedve fogadta a hírt, hogy Guido Akkon ellen vonul. A szultán még mindig a makacsul kitartó várak (például Beaufort, Szidóni Rajnald otthona) „begyűjtésével" foglalatoskodott, és nemigen tudta komolyan venni a fenye-

getést. Arra a hírre azonban, hogy francia nemesek csoportja érkezett a Szentföldre, soraiban a nevezetes lovaggal, Avesnes-i Jakabbal és más jeles harcosokkal, már megszólalt Szaladinban a vészcsengő. De mielőtt elindulhatott volna, hogy útját állja Guido seregének, Türingiai Lajos vezetésével behajózott Barbarossa Frigyes hadseregének előőrse, valamint az itáliai keresztesek is, a ravennai érsek és a veronai püspök vezetésével. Amikor Szaladin szeptember 15-én megtámadta Guido táborát, megtapasztalhatta, hogy az igen erős. Rohamát a keresztesek visszaverték.

Időközben a német keresztes sereg is megindult kelet felé. Útjuk története egyaránt tartalmaz tragikus és tragikomikus elemeket. Szaladin képzeletében hatalmas, győzhetetlen haderő élt, amely majd új frontot nyit ellenük északon, pedig erről szó sem volt. A szultánra nagyobb hatással voltak a Barbarossa seregéről keringő pletykák, mint a valós veszélyek, például Oroszlánszívű Richárd érkezése. Úgy látszik, ha Barbarossa Frigyesre gondolt, az jobban megrémítette, mint a valóság. Talán az nyomasztotta, hogy az egész keresztény világ rázúdul a félelmetes öregember vezérletével, miközben ő gyakorlatilag magára maradt, mert a muszlim uralkodók nem támogatják a szent háború megvívásában. Szaladin gondolatait 1189 nyarán végig a német veszély kötötte le, és az ebből fakadó pesszimista, védekező hozzáállása miatt a kereszteseknek bőven maradt idejük soraik rendezésére Akkonban. Táboruk a nyár végén már jószerével bevehetetlen volt.

Amikor Németországba eljutott a hattíni katasztrofális vereségnek és Jeruzsálem elestének a híre, az ottani lovagok jóval gyorsabban reagáltak, mint az angolok és a franciák, akik, mint rendesen, most is egymással háborúskodtak. Az első német szentföldi zarándokok 1187 decemberében, a strassburgi birodalmi gyűlésen esküdtek fel a keresztre, de

három hónappal később, 1188 márciusában, Mainzban követte őket maga a császár is. Barbarossa Frigyes parancsnokai hamarosan belátták, hogy a türoszi püspök felhívására olyan sokan álltak csatasorba, hogy nincs akkora hajóflotta, amely el tudná szállítani őket. Ezért a hagyományos szárazföldi útvonalon, Magyarországon keresztül kell haladniuk. Diplomatákat küldtek előre, hogy tárgyaljanak a bizánci császárral és a szeldzsuk törökök szultánjával a sereg biztonságos áthaladásáról. Nemigen lehetett azonban arra számítani, hogy sikerrel járnak, mégpedig más-más okokból. Angélosz Izsák bizánci császár ellenségesen viseltetett a latin kereszténységgel, és máris szövetségre lépett Szaladinnal. A Konstantinápolyba érkező német követeket rövid úton tömlöcbe vetették. Kilidzs Arszlán szeldzsuk szultán ugyanakkor muszlim létére nem mutatott érdeklődést Szaladin szent háborúja iránt, és átengedte volna területén a keresztes hadakat. Csakhogy rajta már kiütköztek az öregkori elbutulás jelei, és a hatalom fia, Máliksáh kezébe került, aki Szaladin veje volt, és aki eltökélte, hogy meggátolja a németek áthaladását. Barbarossa Frigyes tehát azok után, hogy kényszerűségből a szárazföldi útvonal mellett döntött, biztosra vehette, hogy katonái kemény harcok árán juthatnak csak el a Szentföldre. Persze, erős túlzással 260 000 fősnek mondott ármádiájával aligha kellett tartania bármilyen földi ellenségtől. Tudnunk kell, hogy az efféle tódítás akkoriban mindennapos volt. Az, hogy a német hadakat maga a császár vezeti, alighanem megduplázta a létszámot, az pedig, hogy a muszlim világban nem sokat tudtak a németekről, szintén kétszeresére duzzaszthatta a sereget. És ki tudja, lehet, hogy az idős császár rőt szakálla is hozzátett valamit... Az igazság már soha nem fog kiderülni, de valószínű, hogy 1189. május 11-én ötvenezernél is több harcos kelt útra Regensburgból, és ez a 12. században valóban óriási haderőnek számított.

A császárral tartott fia, Sváb Frigyes, a tarentaise-i érsek, Liège, Würzburg, Passau, Regensburg, Bázel, Meissen, Osnabrück és Toul püspöke, valamint három őrgróf és huszonkilenc gróf Németország legkülönbözőbb tájairól. Titáni vállalkozás volt, az angol és francia haderő ehhez képest jelentéktelennek hatott. Akik a tengeri utazást részesítették előnyben, azokat Türingiai Lajos tartománygróf vezette, utána pedig hajókon indult útnak Ausztriai Lipót serege is. A Magyarországon át vezető szárazföldi út során ezúttal nemigen került sor olyan szörnyű jelenetekre, mint száz évvel korábban, az első keresztes hadjárat idején. Miután azonban a németek átlépték a bizánci határt, a császár kénytelen volt folyamatos harcba bocsátkozni a görögökkel. Barbarossa Frigyes, aki semmiképpen nem akarta hagyni, hogy a törökök szövetségesei feltartóztassák, elfoglalta Filippopolisz (a mai Plovdiv) városát, és megfenyegette a bizánci uralkodót, hogy ha továbbra is ellenállásba ütközik, megtámadja Bizáncot, és egyszer s mindenkorra véget vet a Bizánci Birodalomnak. Angélosz Izsák, aki szóban erősebb volt, mint a harcmezőn, beadta a derekát, és a németek háborítatlanul randevúzhattak Konstantinápolyban a rájuk váró itáliai flottával. Rőtszakállú Frigyes császár így szinte hiánytalanul vezethette át seregét Ázsiába – onnantól kezdve viszont szinte semmi sem sikerült neki.

A szeldzsuk törökök területére érve rá kellett döbbennie, hogy a szultánnal kötött egyezsége mit sem ér. A szeldzsukok folyamatosan zaklatták a német kereszteseket, akik közül az Anatólián átvezető hosszú úton sokan mártírokká váltak. Éhség, szomjúság gyötörte őket, és a törökök rajtaütésszerű támadásainak is sokan áldozatul estek. Ikónion közelében azonban Barbarossa megütközött Máliksáh seregével, és nagy győzelmet aratott a szultán fia fölött. Ez

volt a német keresztes hadjárat fénypontja. A sereg megnövekedett önbizalommal masírozott át a Taurusz-hegységen, majd tovább az örmény tengerparton lévő Szeleukeia felé. Amikor azonban már-már úgy tűnt, vége a megpróbáltatásoknak, olyan csapás érte a német sereget, amelyet soha nem hevert ki. Barbarossa Frigyes ugyanis türelmetlenül át akart úszni páncélingben a Kalükadnosz (ma Gök-szu) folyón, pedig volt a közelben híd. Nem sikerült, és mint kiderült, derékig érő vízbe fulladt bele. A rőtszakállú császár neve olyannyira összefonódott a német keresztes hadjárattal, hogy az mintha vele együtt meghalt volna. Fia, Sváb Frigyes, megtette ugyan, ami tőle telt, de nem volt meg a kellő tekintélye ahhoz, hogy ugyanolyan vasfegyelmet tartson, mint az apja, így a seregben széthúzás ütötte fel a fejét. A német nemesek közül sokan letettek róla, hogy valaha is elérik a Szentföldet, és visszahajóztak Európába. Mások Sváb Frigyessel tartottak Antiókhiába, ott azonban pestisjárvány tizedelte meg soraikat. Antiókhia csak egyetlen embernek hozott megnyugvást: a vízbe fúlt császárnak. Barbarossa Frigyes holttestét az ottani székesegyházban helyezték örök nyugalomra, miután a csontjait kiszedték, hogy továbbvigyék Jeruzsálembe. De még ezt a tervüket sem sikerült valóra váltaniuk. Barbarossa Frigyes csontjai csak Türoszig jutottak, és az ottani katedrálisban temették el őket. Türingiai Lajos és Ausztriai Lipót tengeren érkezett csapatai keményen küzdöttek Akkon ostrománál, a Sváb Frigyes vezetésével 1189. október 7-én befutó szárazföldi sereg szánalmas maradéka azonban bízvást kacajra fakaszthatta Szaladint. A szultán emírjei viszont aligha nevettek, hiszen Szaladin e miatt a néhány ezer fős, szedett-vedett haderő miatt hagyta veszni a lehetőséget, hogy legyőzze Lusignani Guido Akkont ostromló seregét, és játszotta el Jeruzsálem visszafoglalásának esélyét. Az igazi veszélyt az

angol és a francia király jelentette, akiknek érkezését a törökök nap mint nap várták.

Történt egy jelentős diplomáciai fordulat is, és ez sem Szaladinnak kedvezett. Guido király és Montferrati Konrád ugyanis, akikről azt hitte, előbb-utóbb átharapják egymás torkát, Türingiai Lajos befolyására hirtelen összefogtak. A Türosznál partot ért tartománygróf rávette Konrádot, hogy tartson vele Akkonhoz. Konrád ezt azzal a feltétellel vállalta, hogy sem királyának, sem parancsnokának nem kell elismernie Guidót. Konrád goromba volt ugyan, mint a pokróc, de hadvezéri képességeinek Guido nagy hasznát vehette.

Közben az Akkonnál összegyűlt királyi hadsereg már rég nem az a szedett-vedett társaság volt, amelyet Guido néhány hónappal korábban vezetett. Erősítésnek megérkeztek Konrád türoszi várvédői, Türingiai Lajos német katonái, a Ridforti Gérard vezette erős templomos kontingens, valamint több ezer francia és itáliai keresztes. Nem volt sokkal gyengébb hadsereg, mint amelyet Guido Hattínnál irányított, ezért a király úgy döntött, megkockáztat egy támadást Szaladin tábora ellen. A szultán serege ugyanis olyan közel állomásozott, hogy Guido joggal tartott tőle, hogy hátba támadhatja, miközben Akkont ostromolja. A csata a keresztes hadjáratok történetének egyik legnagyobb, legöldöklőbb összecsapása volt, és egyenlő erők küzdelmét hozta. Szaladin aznap átélhette az érzelmek teljes skáláját, hiszen seregét kezdetben meglegyintette a katasztrofális vereség szele, végül azonban totális diadalt aratott. A csata Szaladin legrosszabb hadvezéri teljesítményei közé tartozik, karizmatikus vezetőként azonban nagyot alkotott. A végső győzelem nagyrészt az ő személyes példamutatásának köszönhető, amellyel fellelkesítette már-már megfutamodó katonáit.

Szaladin számított arra, hogy a keresztesek megtámadják, de amikor erre október 4-én sor került, mégis a meglepetés erejével hatott a számára, olyan gyorsan történt. A keresztesek Lusignani Gottfriedre bízták táboruk felügyeletét, és a szokásos formációban kivonultak. A templomosok haladtak az élen, a király pedig középen vonult az evangélium szaténpárnára helyezett szimbólumát őrizve. A muszlimok által Hattínnál elrabolt Szent Keresztet pótló ereklye fölé négy lovag emelt baldachint. Ridforti Gérard azonnal frontális támadásba lendült a muszlimok jobbszárnya ellen, amelyet szokás szerint Szaladin unokaöccse, Takí ad-Dín vezetett. Takí ad-Dín hozzá volt szokva az efféle rohamokhoz, és tudta, hogy kihívja maga ellen a sorsot, ha csatarendben állva várja a támadókat. Ezért menekülést színlelt, hogy akkor forduljon szembe az üldöző templomosokkal, amikor azok kezdeti lendülete már alábbhagyott. Szaladin furcsamód ezúttal is súlyos hibát követett el, pedig a jobbszárnyán a szokásos forgatókönyv szerint alakult a küzdelem. Ő azonban komolyan vette unokaöccse színlelt megfutamodását, erősítést küldött, és ezzel megbontotta az arcvonala közepét. Az egyensúly így felborult, és a keresztény középhad rárontott a muszlim sereg középső részére, amelyet akkor Isza al-Hahári, Jeruzsálem kormányzója irányított. Szaladin pedig ahelyett, hogy a helyéről osztogatta volna higgadt parancsait, törzskara feladatát átvéve fel-alá rohangált a harcmezőn, és buzdította a katonákat, hogy Allah nevében tartsanak ki és harcoljanak. Ez azonban sajnálatos módon kevésnek bizonyult, hiszen abban a korban a hadvezért nemcsak hallania, hanem látnia is kellett a katonának. A középkori harctereken, ahogy Hattínnál is, a király sátra vagy lobogója jelezte, hogy a sereggel minden rendben van. Ha a sátor összedőlt vagy elfoglalták, az a távoli szárnyakon küzdő katonák számára azt jelentette, hogy

vezérük elesett, a tábort elfoglalták, a csata elveszett. Ezért fennállt a veszély, hogy elinalnak a harcmezőről. Szaladin is ezt kockáztatta, amikor átvállalta szárnysegédei szerepét. Az volt a szerencséje, hogy Takí ad-Dín, aki kiváló jó katona volt, jobban kézben tartotta a jobbszárnyat, mint ő a hadsereg egészét.

Guido és Konrád harcosai rárontottak a dijarbakiri csapatokra, és megfutamították őket. Szaladin arcvonala középen összeomlott, a legtöbb török katona alighanem meg sem állt Damaszkuszig vagy Tibériásig. Az utóbbi város muszlim lakói ki is menekültek a Tibériás-tó környékére, abban a hitben, hogy a keresztények nagy győzelmet arattak, ami bizonyos fokig igaz is volt. Nyilván ugyanezt gondolták a keresztény középhad lovagjai is, mert miután szétkergették az ellenséges alakulatokat, teljesen fellazult körükben a fegyelem, és elkezdték fosztogatni Szaladin táborát. Legyilkolták a markotányosokat és a szolgákat, majd hozzáfogtak a szabad rabláshoz. Egy muszlim krónikás később azt írta, hogy ebben a pillanatban Szaladin egész hadseregének sorsa egy hajszálon múlt. Ha a keresztesek ledöntik Szaladin sátrát, a muszlim harcosok szétszaladtak volna, gondolván, hogy a szultánt megölték vagy foglyul ejtették. A lovagok azonban ezt elmulasztották, és hamarosan az a veszély fenyegette őket, hogy Takí ad-Dín visszatérő jobbszárnya és a harci cselekményekbe addig be nem kapcsolódott muszlim balszárny elvágja az útjukat.

A csatának ezen a pontján néhány véletlenszerű esemény megfordította a küzdelem sorsát. Az történt, hogy egy német katona lova ledobta gazdáját a hátáról, és nyargalni kezdett a keresztény arcvonal felé. Néhány gyalogos utána eredt. A keresztesek közül sokan azt hitték, menekülnek, és kétségbeesetten kiáltozni kezdtek. Erre a középhad egy része – köztük jeles lovagok, akiknek több eszük is lehetett

volna – szintén futásnak eredt. Más krónikások szerint az akkoni muszlim helyőrség intézett kirohanást a keresztény tábor ellen, és a keresztesek azért siettek oda, hogy megvédjék földi javaikat. Sokszor nehéz kideríteni, hogy egy-egy csatában mitől futamodnak meg a katonák, de az tény, hogy ha a harc menete egyszer fordulatot vesz, azt már nem lehet visszacsinálni. András, Brienne grófja megpróbálta utánozni Szaladint, és megfékezni az áradatot, de a menekülő keresztesek egyszerűen lekaszabolták. Szaladin viszont rendkívüli akaraterőről tett tanúbizonyságot, és megállította a futásnak eredt középhadat. Összegyűjtött egy kicsi, de „tömör" alakulatot, amelynek ő maga állt az élére. Amikor meglátta a táboruk felé lovagló keresztény lovagokat, rájuk küldte a saját lovasszázadait, és megtámadta az utóvédjüket. A csata átalakult a keresztény tábor irányába tartó ádáz hajszává, amelynek során több száz, vagy talán több ezer keresztes lelte halálát Szaladin és Takí ad-Dín lovasainak csapásai alatt. Az utóbbi mindvégig jól irányította csapatait, és most ő adta meg a hanyatt-homlok menekülő kereszteseknek a kegyelemdöfést. A szétzavart keresztes lovasság csakis Lusignani Gottfried rendkívüli vitézségének köszönhette, hogy menedékre lelt a megerősített táborban.

A hadtörténettel foglalkozók tisztában vannak „a csata ködében" kifejezés jelentőségével. Erre az ütközetre különösen jellemzők voltak a megmagyarázhatatlan történések, amelyek már-már megkérdőjelezik a hadvezéri képességek fontosságát. Szaladinnak a csata elején elkövetett hibája, úgy tűnt, vereséghez vezet, az azonban, ahogy utána fellelkesítette csapatait és helyreállította a megrendült harci szellemet, figyelemre méltó teljesítmény volt. Egyes katonái fejébe azonban még egy ilyen rendkívüli vezetői képességekkel megáldott férfiú sem láthatott bele. Tömegben tudta ösztönözni őket, egyénileg azonban csak igen ritkán. Katonái a hitük

védelmében és Szaladin iránti hűségüket kifejezésre juttatva harcoltak ugyan, de emellett mindenkinek megvoltak a maga sajátos szempontjai. Ez a többségnél önző személyes célokat jelentett. Ezzel magyarázható, hogy amikor a török lovasok között a győzelem pillanataiban elterjedt a hír, hogy nem a visszavonuló keresztények, hanem a saját hittestvéreik fosztották ki a táborukat, sokan visszafordították a lovukat, és a keresztények üldözésével felhagyva, egymást taposva rohantak, hogy megvédjék személyes tulajdonukat. Szaladinnak alighanem a szíve szakadt meg, hogy emberfölötti erőfeszítései az emberi kapzsiság miatt kárba vesznek.

A csata menete olyan hirtelen fordult meg, hogy a muszlim táborban maradt szolgák és más, mindenféle rendű-rangú népek tévesen azt hitték, hogy a muszlimok vereséget szenvedtek. Nem hagyták hát, hogy a győzedelmes keresztesek fosszák ki a sátrakat, hanem megtették ezt ők maguk. Felpakoltak a málhás lovakra minden mozdíthatót, és elindultak kelet felé. Amikor aztán ismét fordult a kocka, a visszatérő török harcosok ellovagoló földi javaik láttán halálra váltak. Imád ad-Dín szavait idézve: „Megmenekültek a halál torkából, de máris újabb szerencsétlenség érte őket. A gazdagok egy csapásra nincstelenek lettek, és a legbátrabbak is megtorpantak." Szinte hihetetlen, de Szaladint ebben a sorsfordító pillanatban, amikor a harctéren óriási szükség lett volna a főparancsnokra, panaszkodó harcosok vették körül. Kénytelen volt azzal foglalkozni, hogy hadserege egyik fele ne rabolja ki a másik felét, különben a kárvallottak egyszerűen otthagytak volna csapot-papot, és ők maguk eredtek volna kincseik nyomába. Szaladin gyorsan üldöző csapatokat szervezett, hogy szerezzék vissza a tolvajoktól, amit lehet.

Az akkoni csata gigászi küzdelem volt, amelynek első felében Szaladin hadvezéri pályája legsúlyosabb vereségét

szenvedte el, súlyosabbat, mint Montgisard-nál vagy Arszuf-nál. A végén azonban a kereszteseknél fellazult a fegyelem, és komoly veszteségek érték őket. II. Erard, Brienne grófja, a menekülőket megfékezni próbáló András fivére, egészen Szaladin sátráig jutott, de a zsákmánynak már nem tudta hasznát venni, mert az ütközet végső szakaszában megölték. Ridforti Gérard, a templomosok nagymestere, akit a Kresszon-forrásnál és Hattínnál is pártfogásába vett a szerencse, most kiesett a sors kegyeiből. Fogságba esett, és miután felismerték, rövid úton kivégezték, mert megszegte esküjét, hogy nem fog fegyvert. A német keresztesek a zűrzavarban pánikba estek, és ugyanolyan könnyen adták meg magukat muszlim ellenfeleiknek, mint az elkövetkező hónapokban Barbarossa Frigyes szárazföld belseje felé tartó fősereg. A krónikák szerint a csata során Lusignani Guido megmentette Montferrati Konrád életét, de nem tudhatjuk biztosan, mi ebből az igazság.

Szaladin végeredményben egyik legnagyobb diadalának tekinthette ezt a csatát. A krónikások arról számoltak be, hogy a szultán parancsára hétezer keresztény holttestet dobtak a Belusz folyóba, hogy beszennyezzék a keresztesek vízforrását. A hétezres szám jóval magasabbnak tűnik a valóságnál. A muszlim áldozatok számáról nem maradt fenn feljegyzés, de bizonyára igen sokan estek el, hiszen kemény csata volt, amelynek jó részében a törökök álltak vesztésre.

A legnagyobb hadvezérek mindig is tudták, hogy a csatát nem akkor nyeri meg az ember, amikor megvívja, hanem az utána következő napokban. Ebből a szempontból az akkoni győzelem „pocsékba ment”, hiszen Szaladin hadserege a keresztény katonák legyilkolásán kívül nemigen profitált az ütközetből, és nem is tett semmit annak érdekében, hogy kiaknázza a sikert. A keresztény erősítés heteken belül özönleni kezdett Európa legkülönbözőbb tájairól, és a harcban

elesettek helyébe új katonák léptek. A franciák a Lusignani Gottfried által hősiesen megvédett tábort is megerősítették, miközben Szaladin visszavonta seregét, és pihenőt adott katonáinak. Talán ez volt az a pillanat, amikor Szaladinról kiderült: túl jó ember ahhoz, hogy nagy vezér legyen. Hiányzott belőle az a „gyilkos ösztön", amelyről Oroszlánszívű Richárd tanúságot tett, amikor néhány hónap múlva megérkezett a Szentföldre. Fontos mozzanat az is, hogy Szaladint néhány emírje igyekezett rábeszélni, hogy a hadsereg valaki más, például al-Ádil vezérletével menjen vissza, és ostromolja meg a keresztény tábort, mielőtt az túlságosan megerősödne. Szaladin azonban fizikailag és szellemileg is túlságosan kimerült volt egy ilyen döntés meghozatalához. Félt attól, hogy valaki másra bízza a sereget. Szavait idézve: „Ha nem vagyok ott, nem mennek semmire, és még az is lehet, hogy több lesz az egészből a kár, mint a haszon." A muszlimok így kénytelenek voltak megemészteni, hogy eltékozolták a nehezen kivívott győzelmet, amelyért legkiválóbb harcosaik közül oly sokan adták életüket. A franciák egy hét leforgása alatt megerősítették állásaikat: kezdetleges táborukból erődített várat csináltak, föld alatti kitörési nyílásokkal, várfolyosókkal, sáncárokkal, fallal. Ha tehát Szaladin meg akarta gátolni Akkon ostromát, először az ostromlókat kellett volna megostromolnia. Ez akkoriban szinte példa nélküli eset volt.

Szaladin egy-két napig a haditörvényszék felállításával foglalatoskodott: el akarta ítéltetni a saját katonái közül kikerült tolvajokat és visszajuttatni gazdáiknak az eltulajdonított javakat. Ez a fáradságos és unalmas feladat bizonyára próbára tette a szultán türelmét, mégis „határozottan, nagylelkűen, mosolyogva és feddhetetlen tisztességgel" bonyolította le ezt a piszkos ügyet. Megértette, hogy katonái a hitükért harcolnak ugyan, de sokan szegények, és létfenn-

tartásukhoz szükségük van zsákmányra. Olyan igazságosan vezette a haditörvényszéket, hogy egyetlen panaszt, fellebbezést sem örökítettek meg a krónikások.

A nagy akkoni csata után jegyezték viszont fel a Szaladin emberségét példázó, szívet melengető történetek egy részét. A küzdelem kései szakaszában sok keresztest ejtettek foglyul. Ezek jó része a messzi Nyugat-Európából zarándokolt a Szentföldre, hogy harcoljon a vallásáért. Szaladin korábban nem találkozott ilyen emberekkel, különösen közkatonákkal nem, és igen ösztönzőnek találta a történeteiket. Az egyszerű emberek fanatizmusa őt is megerősítette a hitében, hogy a szent háborút érdemes megvívni, még akkor is, ha egyes muszlim uralkodóknál süket fülekre talál a felhívása.

Elfogtak például egy agg zarándokot, akinek már egyetlen foga sem volt, és a csúztól jóformán mozdulni sem tudott. Szaladin tolmács útján megkérdezte tőle, miért jött el ebben a korban ilyen messzire az otthonától. Az öregember így felelt: „Az otthonom több hónapi járásra van innen. Csak azért jöttem el, hogy elzarándokoljak a Feltámadás templomához." Szaladint mélyen meghatotta az öregember hite, ezért úgy döntött, szabadon engedi. Még egy lovat is adott neki, hogy visszajusson a keresztény táborba. Ugyanezen a napon történt, hogy két gyermekkorú fia arra kérte Szaladint, hadd öljenek meg néhány foglyot. A szultán azonban határozottan megtagadta az engedélyt, mondván: „Nem szokhatnak hozzá ilyen fiatalon, hogy vért ontanak és nevetnek rajta, hiszen még nem tudnak különbséget tenni muszlimok és hitetlenek között."

Ha azokra az emberekre gondolunk, akikkel Szaladin a csatákban szembekerült – Châtilloni Rajnaldtól Montferrati Konrádig –, csak ámulhatunk, hogyan tudott a szultán ilyen nagylelkű maradni. A jóságáról szóló egyik leghíresebb történetben az ókori Izrael nagy, igazságos királyára, Bölcs

Salamonra emlékeztet. Egy felderítő járőr zokogó, ruháját szaggató, mellét verő asszonyt hozott a színe elé. Keresztény nő volt, aki a keresztesek tábora előtt kószált. Szaladin megkérdezte tőle, miért olyan zaklatott, mire az asszony azt felelte, hogy muszlim tolvajok ellopták a sátrából csecsemő kislányát. Elmondta, hogy a keresztény uralkodók azt tanácsolták, forduljon a muszlimok királyához, aki kegyes, és segíteni fog neki. Megengedték, hogy elhagyja a keresztények arcvonalát. Bahá ad-Dín szerint Szaladin könnyekre fakadt a történet hallatán, és futárokat küldött szét a táborában, hogy keressék meg a gyermeket. Megígérte, hogy visszavásárolja, bárkinek a tulajdonába került is. Egy órán belül hozták is a kisbabát, mire az édesanyja hempergőzni kezdett a porban, és olyan heves zokogásban tört ki, hogy senki sem állta meg könnyek nélkül, aki látta. Nem értették a szavait, de egyértelmű volt, hogy a szultánnak hálálkodik. Ő is kapott egy lovat, hogy azon menjen vissza a keresztény táborba. Szaladin nagyvonalúsága már az 1187-ben kezdődött szent háború előtt is közismert volt, és jó híre a sok megpróbáltatás, a Richárd királlyal folytatott küzdelem után is csorbítatlan maradt. Mindez érdekes összehasonlításra ad alkalmat a másik oroszlánszívűvel...

A keresztény tábor közelében partra özönlő keresztesek és zarándokok látványa tovább fokozta Szaladin kiábrándultságát, amiért muszlim uralkodótársai és az emírek nem támogatják az ő szent háborúját. Tudta, hogy egyedül nem szállhat szembe a keresztény Európa fegyveres erőivel, ezért levelet küldött Bahá ad-Dínnel Szindzsár, Moszul és Irbil uralkodóinak, valamint a bagdadi kalifának. Arra kérte őket, hogy állítsanak csapatokat az iszlám védelmére, hiszen bármelyik nap várható a mindent elsöprő német invázió. Leveleiben keserűen hasonlította össze a muszlimok lanyhaságát az életüket sem sajnáló keresztények fanatizmusával. Ebben

az időszakban Szaladint őszintén ámulatba ejtette a keresztesek hozzáállása. A foglyok elmesélték neki, mennyi szenvedést, nélkülözést vállaltak a hitükért. Sokan mindenüket áruba bocsátották, hogy felszerelkezhessenek a szentföldi útra. A szultán kritikátlanul hitelt adott a keresztény papok által terjesztett, propagandacélú történeteknek is, amelyek szerint özvegyasszonyok adták el kis házukat, és álltak ki az utcára koldulni, hogy fiuk részt vehessen a hadjáraton. Arról is szólt a fáma, hogy egy haldokló asszony azt kérte, ne temessék el, hanem az Akkon falai előtt húzódó várárok feltöltéséhez használják fel a holttestét, hogy ő is hozzájárulhasson az ostrom sikeréhez. Szaladin viszont csak egy helyről remélhetett erősítést: Egyiptomból, ahonnan 1189 novemberében megérkezett al-Ádil tízezer katonával, a híres Lúlú tengernagy ötven gályából álló flottájának kíséretében. A hajóhad áttörte a part közelében cirkáló itáliai hajók védvonalát, és elérte Akkon kikötőjét. Az efféle huszárvágások értékét azonban csökkentette, hogy az Irakból vagy még távolabbról érkezett muszlim katonák jó részét a télre hazaengedték.

Az Akkonért folytatott küzdelem kicsúszott az eredeti főszereplők ellenőrzése alól. Guido hiába tartotta magát jeruzsálemi királynak, az újonnan érkezettek szemében – akik közül sokan fölötte helyezkedtek el az európai feudális hierarchiában – jelentéktelen poitoui kisnemes maradt. 1190 júliusára Henrik, Champagne grófja lett az ostromló hadak parancsnoka. Henrik, akinek az angol és a francia király is a nagybátyja volt, hatalmas francia kontingens élén érkezett. Az ostrom mögött egyre több katona és pénz állt, így az akkoni muszlim helyőrségre nehezedő nyomás erősödött. Miután Guido Szaladin elleni támadása elbukott, a keresztesek már körültekintőbben jártak el. A vár ostromára összpontosítottak, és nemigen kalandoztak el erődített

táborukból. Türosz volt a bázisuk, ahonnan a part mentén ingajáratban közlekedő, az itáliai flotta által fedezett hajóik hatalmas mennyiségű száraz farönköt hordtak a táborba. Hadmérnökeik ebből a faanyagból három, csaknem harminc méter magas, ötszintes ostromtornyot építettek, amelyek padlózatain több száz katona fért el. A felállított tornyok felső szintjéről be lehetett látni Akkon falai mögé, így az íjászok innen nyílzáport zúdíthattak a lőréses oromzatra és távol tarthatták a muszlimokat kőhajító ágyúiktól. Közben az alsóbb szinteken lévő katonák a várfalat lazították vagy a várárkot temették be. Szaladin a hatalmas ostromtornyok láttán tudta, hogy az akkoni helyőrség napjai meg vannak számlálva. A tornyokat még a várvédelem hagyományos fegyvere, a „görögtűz" sem tudta lerombolni.

Az ostromlott várost védő katonákon és parancsnokaikon úrrá lett a kétségbeesés. Az ostromtornyok ledönthetetlennek látszottak, és segítségükkel a keresztesek egyre komolyabb pusztítást vittek véghez. Végül egy Damaszkuszból érkezett szír hadmérnök előállt egy ötlettel, amelyen már egy ideje dolgozott. Karakus emír végső kétségbeesésében átadta neki a várvédő fegyverek fölötti parancsnokságot. Az ostromgépek a szír hadmérnök utasítására benzinnel teli kannákat lövöldöztek a keresztények ostromtornyaira, de ez sem járt nagyobb eredménnyel, mint az addigi próbálkozások. A krónikások szerint a franciák csúfondáros táncot lejtettek a tornyok tetején. Ha ez igaz, akkor a táncuk haláltáncnak bizonyult, ugyanis a következő lövedékek már egészen más, alighanem könnyen robbanó anyagot tartalmaztak, és az első ostromtornyot a rajta álló katonákkal együtt máris elnyelte a lángtenger. A borzalmas látvány hatására a másik két torony legénysége hanyatt-homlok lemenekült a földre, és a várvédők hamarosan megsemmisítették ezeket a tornyokat is. A harci helyzet percek alatt

gyökeresen megváltozott, hiszen a hatalmas építményekbe ölt több hónapos munka és tömérdek nyersanyag pillanatok alatt kárba veszett, és ez igencsak rossz hatással volt az ostromlók harci szellemére. Akkon megmenekült – legalábbis ideig-óráig. Szaladin örömében felajánlotta a damaszkuszi feltalálónak, hogy kérjen jutalmul, amit csak akar. A férfi azt felelte, nem kell neki semmi más, csak Isten szeretete. Szavai hatására sokan elszégyellték magukat, köztük a szultán is, amiért a hit és az odaadás hiányával vádolta a muszlimokat, pedig íme, itt állt előtte egy ember, aki egy szekérderékra való aranyat is kérhetett volna, de beérte a hitével.

Az Akkont védő Szaladin egyre a német keresztes hadat várta, azt tartotta a muszlimokat fenyegető legnagyobb veszélynek. Még nagyobb veszélyt jelentett azonban saját hadereje felbomlása. Emírjei ugyanis egymás után elégelték meg a keresztény táborra irányuló „ellenostrommal" járó rendkívüli erőfeszítéseket. Az újonnan érkezetteket, így Imád ad-Dínt, Szaladin királyi pompával fogadta: piros szőnyeget teríttetett eléjük, és fejedelmi lakomán vendégelte meg őket, amennyire ez tábori körülmények között lehetséges volt. A távozni készülők viszont Szaladin és Takí ad-Dín alig burkolt fenyegetéseit hallgathatták. Amikor például a dzsazírai Szandzsársáh dezertált csapataival, Szaladin üzenetet küldött neki, amelyben emlékeztette arra, hogy egykor védelmet kért és kapott tőle. A levél e szavakkal zárult: „Keress valaki mást, aki megvédelmez." Szandzsársáh ügyet sem vetett a fenyegetésre, és elindult hazafelé, de összetalálkozott Takí ad-Dínnel, aki tömören ennyivel toldotta meg nagybátyja figyelmeztetését: „Menj vissza, ne várd meg, hogy kényszerítselek rá!" Szandzsársáh szót fogadott, így Szaladin táborának egysége – legalábbis néhány hétre – helyreállt. Legközelebb Imád ad-Dín lázadt fel, aki úgy

találta, hogy az ostromzár lélekölően unalmas, és fölöslegesen „koptatja" haderejét. A muszlim emírek többsége nem értette az efféle hadviseléssel járó idegőrlő állóháborút. Jobban kedvelték a vérpezsdítő, dicsőséges lovas ütközeteket, amely bizonyos fokig hasonlított a valamennyiük által kedvelt lovaspólóhoz. A várostrom, amelyben a nyugatiak tűntek jobbnak, nem volt ínyükre. Szaladin emlékeztette Imád ad-Dínt, milyen sokat veszíthet azzal, ha eljátssza az ő jóindulatát, mire a szindzsári kontingens, legalábbis egy időre, újra beállt a sorba. A legnagyobb csapást az jelentette, amikor Takí ad-Dín is eljutott a tűréshatáráig, akire pedig Szaladin a legrázósabb helyzetekben mindig számíthatott.

Ez a konfliktus inkább Takí ad-Dín becsvágyával, mintsem a háborúskodás testi-lelki terheivel magyarázható. Takí ad-Dín ugyanis 1186-ban önálló hadjáratot akart vezetni a Magrib térség ellen. Felvetette a gondolatot Szaladinnak, aki nagy nehezen lebeszélte az Almohádok birodalmának megtámadásáról. Tudta ugyanis, hogy ha az unokaöccse elviszi az egyiptomi hadsereget az észak-afrikai partvidékre, akkor az igencsak hiányozni fog Jeruzsálemnél, a keresztények elleni harcban. A szent háborúhoz szüksége volt az egyiptomi katonákra és Takí ad-Dín hadvezéri képességeire is. Ezért azzal kecsegtette az unokaöccsét, hogy majd akkor függetlenítheti magát tőle, ha bevették Jeruzsálemet. Takí ad-Dín türelme azonban nem volt végtelen. Mint kiderült, Jeruzsálem visszahódítása közel sem jelentette a háború végét, és ő nem akart bizonytalan időre hűséget fogadni Szaladinnak. Az is szúrta a szemét, hogy Kukburí, a szultán veje, aki Hattínnál a balszárny parancsnoka volt, már elhagyta a tábort, és a Moszultól keletre fekvő gazdag város, Irbil parancsnoka lett. Szaladin, hogy lecsillapítsa forrófejű unokaöccsét, megjutalmazta azokkal a hűbérbirtokokkal, amelyekről Kukburí lemondott. Ezenkívül arra is engedélyt

adott neki, hogy hétszáz elit gárdistából álló mamlúk ezredével elhagyja a tábort, hogy átszervezze új birtokait (Háma környékén már addig is voltak területei), és pénzt gyűjtsön a szent háborúra. A szultán azonban rosszul mérte fel a helyzetet, hiszen Takí ad-Dín valóságos „időzített bomba" volt. Szaladin addig kordában tudta tartani, most viszont, hogy kiengedte védőszárnyai alól, a „robbanásveszély" fokozódott. Takí ad-Dín hűséggel szolgálta nagybátyját, de már abba a korba lépett, amikor a saját családjára is gondolnia kellett. Ki akart hasítani magának és fiainak egy királyságot Dzsazíra és Örményország területén. Szaladin ugyanakkor már idős ember volt. Felmerült a kérdés, hogy ha meghal, vajon a fiai is ugyanolyan nagylelkűek lesznek, mint ő? Szaladin figyelmeztette ugyan Takí ad-Dínt, hogy útja során ne hadakozzon muszlim hittestvéreivel, de unokaöccse, a felügyelete alól kikerülve, a saját feje után ment. Végigsöpört seregével Dzsazíra tartományon, és egyik várost a másik után foglalta el, hol a maga, hol Szaladin nevében. Megszállta Örményországot is, ahol – talán az afölötti lelkifurdalása enyhítésére, hogy „kiszállt" a szent háborúból – üldözni kezdte a keresztényeket. Olyan pusztítást vitt véghez, hogy a helyi uralkodók nem voltak többé hajlandók csapatokat küldeni a szent háborúba, mert otthon volt szükségük a katonáikra, hogy megvédjék magukat Takí ad-Díntől. Szaladin éktelen haragra gerjedt, és később unokaöccsét okolta Akkon elestéért. Takí ad-Dín portyáinak áldozatai panaszt emeltek a bagdadi kalifánál, aki azonnal magyarázatot követelt Szaladintól. Al-Fádil, Szaladin legravaszabb tanácsadója, meggyőzte urát, hogy nincs más lehetősége, mint nyilvánosan megtagadni unokaöccsét. A szultán azonban végül megúszta ezt a megaláztatást, mert Takí ad-Dín megbetegedett, és 1191. október 10-én meghalt. A hír, annak ellenére, hogy az unokaöccse oly sok bajt okozott,

mélyen felkavarta Szaladint. Annyit siratta Takí ad-Dínt, hogy Bahá ad-Dín végül megfeddte, és emlékeztette arra, hogy a családtagok túlzott mértékű gyászolása az Allah akarata elleni lázadásként is értelmezhető.

Közben Akkon ostroma folytatódott. Sváb Frigyes vezetésével megérkezett a nagy német sereg nyomorúságos maradéka, de ez csak mérsékelt örömre adott okot a keresztény táborban. Egy hatalmas faltörő kost ugyan épségben elhoztak az újonnan érkezők, és ezt már a következő támadásnál be is vetették, de a várt keresztes vitézek olyan kevesen voltak, hogy Szaladin örömujjongásban tört ki. Korai volt azonban az öröme, hiszen, bár a német veszély képzelgésnek bizonyult, 1190 októberében, röviddel a németek jövetele után, megérkezett az igazi veszedelem első hírnöke. Richárd hadseregének előőrsét, amelyet Balduin canterburyi érsek vezetett, a törökök szinte észre sem vették.

Balduin érsek fizikailag és átvitt értelemben is mocskosnak, a bűn fertőjének találta a keresztény tábort. A keresztények és a muszlimok közti barátkozás olyan méreteket öltött, hogy az már a keresztes hadjárat értelmét tette kétségessé. Az újonnan érkezetteket megdöbbentette a tábor lakóinak züllött életvitele is. A muszlim krónikások szerint korábban egy hajó háromszáz „csinos francia nőt" hozott, akik „bűnre csábítva" kellették magukat. Az efféle romlottság nemcsak a muszlim krónikásokat háborította fel – akik arról számolnak be, hogy a kéjnők szolgálatait saját katonáik is igénybe vették –, hanem az érseket is. A „hölgyek" állításuk szerint azzal szolgálták Istent, hogy „szent felajánlásként megosztották a férfinéppel azt, ami a combjuk között van".

A keresztény táborban annyira leromlottak az életkörülmények, hogy egy betegség – alighanem a tífusz – járványszerűen elharapózott. A ragályos kór több emberéletet

követelt, mint a harc. A legelőkelőbb áldozat Szibilla királynő volt, akire Lusignani Guido a trónigényét alapozta. A Guido és Montferrati Konrád közötti vita ezután újult erővel lángolt fel. Konrád úgy látta, most megkaparinthatja a koronát, csak feleségül kell vennie Szibilla húgát, Izabellát, aki Toroni Onfroi hitvese volt. Onfroi-nak tehát félre kellett állnia. Már maga az ötlet is felháborítóan arcátlan volt, különösen annak fényében, hogy Konrád addigi feleségei közül ketten még éltek, és a lovag egyiküktől sem vált el. Igen jól jellemzi Konrádot, hogy így is sikerült nyélbe ütnie a dolgot. November 24-én megtartották a kézfogót, annak ellenére, hogy a canterburyi érsek, mint Richárd király képviselője, mindent megtett, hogy meggátolja a házasságot. Balduin kerek perec megtagadta Onfroi és Izabella házasságának érvénytelenítését, azzal a teljesen jogos indokkal, hogy Konrád már így is bigámiában él, ráadásul vérfertőző is lenne a frigy, mivel Izabella nővére Konrád fivérének a felesége volt. Konrádnak nem szegte kedvét az elutasító válasz: a szintén a helyszínen tartózkodó pisai érsekhez fordult, aki – városa szentföldi kereskedelmi előjogainak kibővítése fejében – szinte bármit hajlandó lett volna érvényteleníteni. Izabellát ezek után elrabolták a sátrából, és az anyja „meggyőzte" arról, hogy már nem is akar Toroni Onfroi felesége lenni. A többi Konrád dolga volt. A boldog ifjú pár néhány nap múlva már a mézesheteit töltötte Türoszban. Guido azonban nem adta ilyen könnyen a trónt, így Konrád az egész telet Türoszban töltötte, megtagadva a keresztesektől mindennemű segítséget. Akkonban időközben éhínség tört ki. A tojás darabját hat dinárért árulták, a búzáért pedig egészen hihetetlen összeget kellett fizetni: száz aranypénzt zsákonként. Még a lovagoknak is alig volt mit enniük, sokan kénytelen-kelletlen leölték csatalovaikat.

A várva várt német keresztes sereg nyomorúságos maradványának láttán sokak harci kedve jelentősen megcsappant. Csak az angol és a francia király érkezésének ígérete tartotta bennük úgy-ahogy a lelket. A Földközi-tengeren hajózó csapatok közeledtéről minden egyes Akkonba érkező hajó legénysége beszámolt. Szaladin is kíváncsi volt a nyugati királyokra, és Bahá ad-Dín – nyilván kémjelentések alapján, vagy a muszlim katonákkal barátkozó franciák hetvenkedésére alapozva – elmondta neki, hogy a francia király „az egyik leghatalmasabb uralkodójuk", az angol király viszont, bár rangban alatta áll, gazdagabb és bátrabb nála. Szaladin azt is megtudta, hogy Richárdot „nagyfokú vitézség és harci szellem jellemzi, és égő szenvedéllyel szereti a háborút". Mindezek tudatában az angol–francia haderő küszöbönálló érkezése „félelemmel töltötte el a muszlimok szívét". Hogy maga Szaladin is félt-e, azt nem tudhatjuk biztosan. A hírek, amelyek szerint Richárd elfoglalta Ciprust, és foglyul ejtette Szaladin szövetségesét, Komnénosz Izsákot, azt igazolták, hogy az angol király valóban „égő szenvedéllyel szereti a háborút". Csak az idő dönthette el, hogy ez a szenvedély erősebb-e Szaladin békeszereteténél.

A keresztesek útra kelnek, 1190–1191

Az egyesített angol–francia erők a tervezettnél pontosan három hónappal később, 1190. július 1-jén találkoztak a vézelay-i nagy bencés apátságban. A két hadvezér, a Tours-ból érkező Richárd király és a Párizsból jövő Fülöp Ágost a monumentális épületben éjszakázott. Negyvenöt évvel korábban Richárd édesanyja, Franciaország királynéja itt, a vézelay-i apátságban hallgatta a második keresztes hadjáratot meghirdető Clairvaux-i Bernát felemelő szavait. Most pedig a fia indult újabb keresztes hadjáratra ugyanebből az épületből. A lelkesült, harcra kész Richárd bizonyára érzékelte a helyzet iróniáját.

Az angol–francia keresztes hadsereg elindult dél felé, és 1190. július 10-én elérte Lyont. Itt akartak átkelni a Rhône folyón, hogy aztán annak bal partján folytassák útjukat a tenger felé. A tervek szerint a parton az angolok Marseille felé vették volna az irányt, ahol várta őket az angol flotta, a franciák pedig Genovába mentek volna, hogy a két kontingens a szicíliai Messinánál találkozzon újra. Először a két király és kíséretük haladt át a hídon, és tábort vertek két kis túlparti dombon, hogy ott várják be seregüket. Amikor úgy nézett ki, hogy mindenki készen áll az átkelésre, jelt adtak a katonáknak, akik megkezdték az átvonulást a fahídon. Néhányan már átjutottak, amikor megtörtént a baj: a híd

összeomlott, és a harcosok a megduzzadt Rhône-ba potyogtak. Csak ketten fúltak vízbe, de több ezer katonának kellett teljes menetfelszerelésben átvergődnie a megáradt folyón, és ez újabb háromnapos késedelmet okozott. Richárd király kiváló műszaki érzékről tanúságot téve összekapcsolt csónakokból hidat építtetett, és végül mindenki átjutott a túlpartra.

Richárd és Fülöp Ágost azért állapodtak meg a messinai randevúban, mert Szicília királya, II. Vilmos felajánlotta a kikötőt a kereszteseknek, hogy ott feltölthetik élelmiszerkészleteiket és kijavíthatják a megrongálódott hajókat. Mivel azonban Vilmos király néhány hónappal azelőtt elhunyt, Richárd mást is forgatott a fejében. Húga, Johanna ugyanis a néhai uralkodó felesége volt, és ő úgy gondolta, az új királyt, Leccei Tankrédot talán sikerül rávennie, hogy fizessen ki valamennyit a Vilmos végrendelete szerint Johannának járó pénzből. Hogy Fülöp Ágost tudott-e erről, az kérdéses. Abba viszont készséggel beleegyezett, hogy Messináig különváljanak, mert nem volt valami jó tengerész, és szívesebben hajózott le seregével partközelben Genovából Szicíliába, mint hogy Marseille felől közelítse meg Messinát.

A 12. században teljesen kiszámíthatatlan volt az utazás, a kitűzött határidőket nemigen lehetett tartani. Ezért az olyan hosszú utakra, mint a kereszteseké, nem volt bölcs dolog szigorú útitervet készíteni. Richárd például egy tekintélyes méretű flottára alapozta a sereg szállítását. A hajóknak Marseille-ben kellett volna várniuk őket, de amikor július végén Richárd odaért haderejével, a flotta nem volt sehol. Vártak egy hetet, de még mindig nem érkezett meg egyetlen hajó sem. Richárd elvesztette a türelmét, és kibérelt húsz gályát, valamint két nagy szállítóhajót, hogy legalább a királyi testőrség útnak indulhasson. Partközelben elhajóztak Genováig, remélve, hogy a flotta utoléri őket. De a flottát

továbbra is hiába várták. Richárd kiment a partra, ahol találkozott a betegeskedő Fülöp Ágosttal. A két uralkodó között hamar kirobbant a veszekedés. A francia király arra kérte Richárdot, adjon neki kölcsön öt gályát, mire az angol uralkodó azt felelte, csak hármat tud nélkülözni. Ezt a sértett Fülöp Ágost nem fogadta el. Ez a nézeteltérés még csak az első jele volt kettejük viszályának, amely miatt kis híján dugába dőlt az egész keresztes hadjárat.

Richárd kényelmes tempóban haladt tovább Itália partjai mentén. Róma közelében kikötött, de elutasította III. Kelemen pápa invitálását, és továbbhajózott. Szeptember 21-én érkezett meg a kalábriai Miletóba. Itt inkognitóban, egyetlen lovag kíséretében barangolt egy keveset a környéken. A Gioja nevű kisvároson átlovagolva egy parasztházból sólyom rikoltását hallotta. Pillanatnyi szeszélyből úgy döntött, muszáj megszereznie a madarat. Leszállt a lováról, berontott a házba, és elvette a háziaktól a sólymot. A tulajdonos, akinek sejtelme sem volt róla, ki a betolakodó, segítségért kiáltott, és Richárd királyt meg az őt kísérő lovagot hamarosan körbevették a kövekkel, bunkósbotokkal felfegyverkezett falubeliek. Egy férfi késsel rontott rá a királyra, de Richárd kardlappal visszaverte a támadást – olyannyira, hogy a kardja eltört a támadó hátán. A kard nélküli uralkodónak és társának némi kődobáló párbaj után sikerült elmenekülnie – hogy a sólymot is el tudták-e vinni, azt nem jegyezték fel a krónikások. Egy közeli rendházban kötöttek ki, ott töltötték az éjszakát is. Másnap Richárd áthajózott a Messinai-szoroson, és bejelentés nélkül megérkezett Szicíliába. A sólyommal kapcsolatos incidens többet árul el a királyról, mint megannyi nagy haditette. Bármilyen nagy hadvezér és vitéz lovag volt, időnként úgy viselkedett, mint egy nagyra nőtt, verekedős kisfiú. Annyira önző és makacs volt, hogy olykor piszlicsáré apróságok miatt kockára tette

az életét és a szent háborút. Szaladin később megjegyezte, hogy az Oroszlánszívűt ez a kicsinyessége gátolta meg abban, hogy ne csak nagy harcos, hanem nagy ember is lehessen.

Miután megmenekült a halál torkából, Messinába már nagy királyhoz méltóan érkezett. Gályáit rengeteg árbocszalag és zászló ékesítette, a tenger vize szinte forrt az evezők csapásaitól, a levegőt megreszkettették a harsonák és az ujjongó tömeg kiáltásai. Fülöp Ágost már ott várta Richárdot Messinában. Egyetlen hajóval, észrevétlenül futott be a kikötőbe, és bizonyára megvetően nézte Richárd teátrális belépőjét, bár a naiv krónikások szerint álmélkodott az angol király hadereje láttán. Egy krónikás szerint „Richárd, aki magasabb és daliásabb volt, mint a kíséretéből bárki, szálfaegyenesen állt a hajó orrában, mint aki látni és látszani is akar". A király partra szökkent, és rögtön felpattant az egyik legszebb lóra, amit elé hoztak. Fülöp Ágostot faképnél hagyva belovagolt Messinába, hogy elfoglalja az ő és kísérete számára előkészített szállást. A francia király viszont, mivel előbb volt ott, jobb helyet kapott: a királyi palotában hajthatta álomra a fejét, míg Richárdnak, bármekkora pompával és csinnadrattával érkezett, be kellett érnie az egyik szicíliai miniszter házával, a szőlőskertek között, a városfalon kívül.

A keresztesek messinai tartózkodása a helyi politikai csatározások jegyében telt. Vilmos királyt nagynénjének, Konstanciának kellett volna követnie a trónon, de ő éppen Németországban tartózkodott a császár fiával esedékes esküvője miatt. Távollétében egy Tankréd nevű unokatestvér ragadta magához a hatalmat a szigeten. Tankréd állítólag úgy nézett ki, mint egy majom: alacsony volt és „gyalázatosan ronda". Ugyanakkor energikus és jó képességű férfi volt, és e tulajdonságai révén talán meg is tarthatta volna a jogtalanul bitorolt koronát – csakhogy a néhai király özvegye nem más volt,

mint Richárd király kedvenc húga, Johanna. A testvéri szeretet és a Plantagenetekre jellemző mohóság szembefordította Richárdot Tankréddel. Az angol király bizonyítani tudta, hogy Vilmos hozományként hatalmas földbirtokot adott Johannának, és semmiképpen nem akarta hagyni, hogy a húgát ebből kiforgassák. Édesanyján kívül talán Johanna volt az egyetlen nő, akit Richárd őszintén szeretett, és itáliai útja során riasztó történeteket hallott arról, hogyan bánik vele Tankréd. Vilmos király élete utolsó éveiben nem örvendett valami jó egészségnek, ezért nem akart személyesen részt venni a keresztes hadjáratban, viszont felajánlotta a segítségét Richárd édesapjának. A krónikások szerint Szicíliai Vilmos a következőket ígérte: „Tizenkét láb hosszú és másfél láb széles aranyasztalt, mellé három, szintén arany háromlábú széket, egy akkora selyemsátort, amelyben kétszáz lovag étkezhet, száz elsőrangú gályát minden szükséges felszereléssel és a legénységnek szükséges élelemmel ellátva, hatvanezer mérő búzát, ugyanennyi árpát és bort, huszonnégy arany- vagy ezüstkupát, és huszonnégy arany- vagy ezüsttálat." Richárd most személyesen óhajtotta behajtani Tankréden ezt a tömérdek kincset, és azt is követelte, hogy a trónbitorló küldje el hozzá a húgát a hozományával meg „egy aranyszékkel". Tankréd bizonyára vegyes érzelmekkel fogadta Richárd érkezését, de azért Johannát elküldte hozzá a hálószobabútoraival együtt – amelyek között aranyszék nem volt. Richárd, mivel *casus belli*ként akarta használni a húgát, előbb biztonságba helyezte, és csak utána látott hozzá az ügye elintézéséhez, mert tudta, hogy a dolognak alighanem hadakozás lesz a vége.

Azokat az angolokat, akik uralkodójuk előtt érkeztek Messinába, ellenségesen fogadták. Nem engedték be őket a városba, így kénytelenek voltak a parton letáborozni, ahol a helyi csőcselék folyton zaklatta őket. Ha magányosan kószáló

angolra akadtak, megverték, sőt néhányat meg is öltek, és a holttestüket megcsonkították. A griffonok, azaz görög ajkú szicíliai őslakók gyűlöltek mindenkit, aki az Alpok északi oldaláról jött, mert a normann hódítóik rokonainak tartották őket. A gyűlölet terjedéséért Tankréd is okolható, mert a szicíliai nacionalizmus húrjait pengetve igyekezett megerősíteni saját pozícióit. A „griffonokat" és a „lombardokat" (a sziget olasz ajkú lakóit) egyaránt uszította a betolakodók ellen, és most Richárd keresztesei is annak minősültek. Az angolokat különösen sokat ingerelték: azzal gúnyolták őket, hogy farkuk van, és nem adtak el nekik élelmet a piacon. Még arra utaló jeleket is lehetett látni, hogy a szicíliaiak megerősítik szigetüket, mintha a keresztesek ostromától tartanának. A városukban tartózkodó két királyt már kiismerték: Richárdot „oroszlánnak", Fülöp Ágostot pedig „báránynak" nevezték.

Nem tudhatjuk biztosan, mikortól kezdve tudta Richárd, hogy harcolnia kell majd Leccei Tankréd ellen. Annyi bizonyos, hogy a szicíliaiak meg sem próbáltak alázatosan beszélni az angol királlyal, vagy megbékíteni őt. Kezdettől fogva látszott, hogy nem bánják, ha a vendégeket inzultusok, támadások érik, ezért elkerülhetetlen volt valamiféle retorzió. Amikor Richárd végül lecsapott, azt igen határozottan tette. Elfoglalt egy tengerparti erődöt La Bagnara közelében, leölette a helyőrség katonáit, és Johannát az ottani apátságban helyezte el, erős védőőrizet mellett. Ezután a messinai Megváltó-kolostort foglalta el. Kilakoltatta a szerzeteseket, és laktanyának használta az épületet. Néhány nappal később a kenyér ára fölötti vita miatt tört ki kisebb csatározás a keresztesek és a helybeliek között, és csak nehezen sikerült megakadályozni, hogy a harc továbbterjedjen. Richárd ezután tárgyalt Tankréd minisztereivel, remélve, hogy sikerül békés megoldást találni. Miközben azonban Richárd a helyi notabilitásokkal, valamint Fülöp Ágosttal és

Hugó burgundiai herceggel megvitatta a kialakult helyzetet, futárok érkeztek. Azt jelentették, hogy a városban harcok dúlnak, és ölik az angolokat. Richárd hamarosan megbizonyosodott róla, hogy a hír igaz, ugyanis összetalálkozott Lusignani Hugó nevű hűbéresével, akiben megbízott. Hugó arról számolt be, hogy a csoportot, amellyel bement a városba, megtámadták a helybeliek. A király látta, hogy a szigetlakók felfegyverkeztek, és lesből csaptak le a keresztesekre. Nem volt más választása, mint elküldeni a páncélzatáért, és támadást indítani a város ellen, szárazföldön és vízen egyaránt. Miután felfegyverkezett, csatlakozott Hugó húszfős társaságához, és rárontottak a harcias messinaiakra. Ami következett, az inkább mészárlás volt, mintsem csata, és a szicíliaiak rövid időn belül úgy futottak a keresztesek elől, „mint a bárányok a farkas elől". Hamarosan bekapcsolódott a küzdelembe a Messinához közeli tengerparton állomásozó angol hadsereg is, az angol gályák azonban Fülöp Ágost erélyes közbelépésére kimaradtak a harcból. A griffonok és a lombardok nagy erőkkel megszállták egy város melletti dombot, de Richárd egy titkos ösvényen felvitt oda egy kis lovagcsapatot, és megfutamították az ellenséget. Miután Tankréd fő haderejét ilyenformán szétszórta, Richárd hadserege támogatásával néhány perc alatt elfoglalta a várost. Messina lakossága visszavonulót fújt.

Richárd megengedte győzedelmes seregének, hogy kifossza a várost, ahogyan az ostrom után szokás volt. Néhány óra elteltével azonban véget vetett a szabad rablásnak, mert megszánta a helybelieket. Szinte hihetetlen, de Fülöp Ágost és francia keresztesei mindvégig a szálláshelyükön maradtak, nem segítettek az angoloknak. Ők jól kijöttek szicíliai házigazdáikkal. Amikor azonban meghallották, hogy Richárd kitűzte lobogóit Messina falaira, a francia király rádöbbent, hogy ha nem reagál erélyesen, Richárd

úgy fog majd viselkedni, mintha nem is ő, Fülöp Ágost lenne a hűbérura, hanem fordítva. A franciák ezért azt követelték, hogy az angol zászlókat cseréljék ki az ő lobogóikra, de Richárd ezt egyszerűen elengedte a füle mellett. Végül azonban a két oldal nemesemberei és főpapjai kompromisszumot kötöttek, hiszen rossz ómen lett volna, ha a két király képtelen együttműködni a Szentföldre vezető úton. Egyszerű megoldás született: a két uralkodó zászlói egymás mellett lengedeztek, az erődítményt pedig a két nemzetközileg elismert lovagrend, a templomosok és az ispotályosok gondjaira bízták. Fülöp Ágost azonban nem hagyta ennyiben a dolgot: ragaszkodott hozzá, hogy a messinai zsákmányt a Richárddal Vézelay-nél kötött megállapodás szellemében egyenlően osszák el. A francia király annyira felhergelte magát, hogy a keresztes hadjáratnak kis híján ott helyben vége szakadt. Richárd már el is rendelte hajói berakodását, hogy egyedül folytassa az utat. Fülöp Ágost ekkor bizonyára rádöbbent, hogy túl messzire ment. Lecsillapodtak a kedélyek, és a szövetség helyreállt.

Richárd most előállt a húga hozományára vonatkozó követelésével, amelyet továbbítottak Cataniába, mert Leccei Tankréd éppen ott tartózkodott. A küldöttség a legelőkelőbb keresztes lovagok közül verbuválódott, tagjai között volt a burgundiai herceg is. A későbbi krónikások – a harmadik keresztes hadjáratot végigkísérő viszálykodás ismeretében – arról számolnak be, hogy a Tankrédhez küldött francia követek Fülöp Ágost titkos üzenetét vitték, arra bátorítva a szicíliai királyt, hogy szegüljön szembe Richárddal. Hogy ez igaz-e, az mindmáig nem tisztázott. Az viszont tény, hogy a francia küldöttek ajándékokkal megrakodva tértek vissza Cataniából, az angolok pedig csak a kedvezőtlen választ hozták. Tankréd azt állította, hogy Johanna már épp eleget kapott, és hogy a saját országa szokásai szerint fogja

intézni az ügyet. Richárd ezt úgy értelmezte, hogy Tankréd ismét dacol az akaratával. Ezt látszott igazolni az is, hogy a szicíliai uralkodó két minisztere minden ingóságával együtt eltűnt Messinából. Richárd, az ostromlás nagymestere, nem vesztegette az időt, amíg a küldöttség Cataniában időzött: hatalmas ostromtornyot építtetett, amely egyenesen a városra nézett, és azt sugallta, hogy nincs értelme a további ellenállásnak. A faerődítmény a Mategriffon, azaz a „görögök zablája" nevet kapta, és egyértelműen jelezte, hogy Richárd mindenáron meg akarja szerezni, amiért jött. A szicíliaiakat azonban nem tette boldoggá, hogy a megszálló uralkodik fölöttük, és újfent a kezdetben is alkalmazott zavaró harcmodorhoz folyamodtak. Tankréd válaszának dacos, hetyke hangvételéből a szigetlakók bátorságot merítettek: ismét rajtaütöttek a tábortól elkószáló kisebb csoportokon, és élelmet sem adtak el az angoloknak. A franciák ezúttal sem segítettek. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy Fülöp Ágost kapcsolatban áll Tankréddal, és arra biztatja, hogy ne engedjen az erőszakosan fellépő Richárdnak.

A szicíliai udvar belső politikai viszonyait az angol és a francia király nem látta át azonnal. Tankréd azonban nem volt olyan ostoba, hogy megütközzön egy olyan híres harcossal, mint az Oroszlánszívű. Azt, hogy egyszerre két hatalmas uralkodó is érkezett az országába, égből pottyant lehetőségnek tekintette. Úgy okoskodott, hogy ha szövetséget tud kötni valamelyikkel, annak igen jó hasznát veheti, ha Konstancia visszatér, és igényt tart a trónra. Először a franciákkal próbálkozott, de hamarosan rájött, hogy Fülöp Ágost egy lépéssel előtte jár. Kiderült, hogy a francia király már tudja, hogy Szicília idővel a német császár fennhatósága alá kerülhet, ezért jó viszonyt akar ápolni a császárral. Tankréd ezért belátta, hogy talán jobb, ha megpróbál egyezségre jutni Richárddal a húga hozománya ügyében, és kifi-

zeti a Vilmos által ígért hozzájárulást is. Felajánlott tehát Richárdnak negyvenezer uncia aranyat, felét a hozomány, felét pedig a hadjárat támogatása fejében. Az angol király elfogadta az ajánlatot, amely – bár kevesebb volt, mint ami járt volna neki – meghaladta a várakozásait. Arra pedig bőven elég volt, hogy további késedelem nélkül folytassa útját, sőt az egész hadműveletet finanszírozhatta belőle.

Richárd megállapodást kötött Tankréddal, amelyben vállalta, hogy amíg Szicíliában állomásozik, fenntartja a békét. Márpedig a kedvezőtlen időjárási viszonyok miatt a vártnál tovább kellett ott időznie. Sőt mi több – ez Tankréd számára komoly eredmény volt –, arra is ígéretet tett, hogy ha Szicíliát támadás éri, amíg a hadereje ott van, harcba száll a támadóval. A megállapodás része volt továbbá, hogy Richárd unokaöccsét, Bretagne-i Artúrt eljegyezték Tankréd egyik lányával. Richárdnak megelégedésére szolgált a dolgok ilyetén alakulása, és nekilátott, hogy rendezze viszonyát a francia királlyal. A vézelay-i megállapodásban ugyan nem esett szó a Tankrédtól kapott pénzről, de az angol király a feszültségek oldására felajánlott Fülöp Ágostnak egy kis „kenőpénzt". Richárd ezenkívül elkezdte visszaszolgáltatni a katonái által Messinából elhurcolt zsákmányt is. Felszólította az angol király táborában utazó roueni érseket, hogy átkozza ki azokat, akik nem adják vissza az ellopott javakat jogos tulajdonosuknak. A krónikások csodálkozva állapították meg, hogy az agresszív, kötekedő Richárd, ha a szája íze szerint alakultak a dolgok, békeszerző is tudott lenni.

Az angol király szicíliai tartózkodásának időszakából maradtak fenn a jellemére vonatkozó legértékesebb adalékok. A Plantagenet-dinasztia sarja neveltetéséből és természetéből adódóan is igazi harcos király volt, márpedig ez a fogalom már-már önmagának mond ellent. A harcos és a király szerepének összeférhetetlenségét jól példázza a Szent-

földre vezető út alábbi kis epizódja, amelyből kiderül, hogy Richárdnak gondjai akadtak a hadvezérhez, illetve a francia lovagi erények első számú megtestesítőjéhez illő magatartással. Fontos mozzanat, hogy Fülöp Ágost kedvében járt Richárdnak a számára tökéletesen közömbös ügyben, hogy ne romoljanak meg a keleti francia és Anjou kapcsolatok.

A keresztesektől hagyományosan azt várták, hogy legalább a szent háború idejére tegyék félre a régi nézeteltéréseket. Richárd azonban képtelen volt túllépni a Fülöp Ágost egyik legbátrabb lovagja, Barres-i Vilmos iránt táplált haragján. Vilmost ugyanis még 1188 júliusában bebörtönözte egy csetepaté után, de a lovag, adott szavára fittyet hányva, megszökött. A régi sérelmek 1190–1191 telén újra felszínre kerültek. Amikor egyszer Richárd angol és francia lovagok egy csoportjával kilovagolt, összetalálkoztak egy szekerén nádat vagy talán sást szállító paraszttal. Richárdnak gyermeki örömet okozott, hogy lovagi tornát rögtönözhet, amelynek során a lovagok nádszálakkal vívnak meg egymással. Egy ilyen helyzetben a józan ész azt diktálta volna, hogy a lovagok járjanak a király kedvében, és hagyják győzni, hiszen nem forgott kockán sem az életük, sem a becsületük. Barres-i Vilmos azonban „nem vette a lapot", és kettejük párviadala hamarosan komolyra fordult. Összeugrasztották lovaikat, és a nyeregből kihajolva birkóztak. Az eset szemtanúi számára hamar világossá vált, hogy ennek már fele sem tréfa. Aztán Richárd nyerge lecsúszott, és az uralkodó a földre pottyant. Dühösen követelte, hogy nyergeljék újra a lovát, és folytatódjon a küzdelem. Leicester earlje megpróbálta szétválasztani a dulakodókat, de Richárd ráordított: „Hagyd, hogy magam bánjak el vele!" Lóra pattant, rárontott a francia lovagra, és kivetette a nyeregből. Vilmos azonban a lova nyakába csimpaszkodott, és nem esett a földre. A feldühödött uralkodó így szidalmazta: „Hordd el

magad innen, és vigyázz, hogy ne kerülj még egyszer a szemem elé, mert mostantól neked és a tieidnek örök ellensége vagyok!"

A vidám játékból tehát ádáz acsarkodás lett. Az ingerült Richárd azt követelte Fülöp Ágosttól, hogy tiltsa ki Barres-i Vilmost Szicíliából, és küldje haza Franciaországba. Az angol király még akkor is hajthatatlannak bizonyult, amikor a legjelesebb francia nemesek könyörögtek neki térden állva, hogy bocsásson meg Vilmosnak.

1191 kora tavaszán újabb civódás tört ki Richárd és Fülöp Ágost között. Mindenkinek elege volt már abból, hogy Szicíliában vesztegelnek: sok lovag és kisnemes arra panaszkodott, hogy a pénzük már nem sokáig lesz elég, különösen így, hogy Richárd parancsára a Messinában szerzett zsákmányt is vissza kellett szolgáltatniuk. Az angol király megértően viszonyult a problémáikhoz, és közlegénytől tábornokig bőkezűen megajándékozta hadserege valamennyi tagját – természetesen a Tankrédtól bevasalt aranyból. Emberei jóindulatát ezzel megvásárolta – de nem Fülöp Ágostét, aki aggasztónak találta Richárd késlekedését. Gyakran emlékeztette arra, hogy a Szentföldön van dolga, nem Szicíliában. Richárd valóban nem tudott minden idegszálával a keresztes hadjáratra koncentrálni, mert a tél folyamán nyugtalanító jelentéseket kapott a zűrzavaros angliai helyzetről. Fivérének, Jánosnak ugyanis egyfolytában vitái voltak a kancellárokkal, akikre ő az ország kormányzását bízta. Az Oroszlánszívű többször is eljátszott a gondolattal, hogy hazasiet, és rendet tesz, de végül inkább útitársára, Coutances-i Valter roueni érsekre bízta a feladatot. Fülöp Ágost azonban nem ismerte az elhúzódó szicíliai tartózkodás valódi okát: Richárd a menyasszonyát várta. Erős Sancho navarrai király Berengária nevű lányát Richárd édesanyjának kellett Szicíliába hoznia az esküvőre. Amikor az

angol király hírül vette, hogy már Nápolyban vannak, gályákat küldött értük.

Richárdot angol királyként házastársi kötelezettségei elhanyagolásáért több bírálat érte, mint államigazgatási mulasztásaiért. Hiszen Angliában mindig is alapkövetelmény volt, hogy az uralkodó megnősüljön, és trónörököst nemzzen. Richárd, ha későn is (harminchárom évesen), megnősült, de utána még csak nem is élt együtt a feleségével, így az utódnemzés eleve ki volt zárva. Emiatt sok történész bizonyítva látta Richárd állítólagos homoszexualitását. Ez azonban elhamarkodott következtetés, hiszen a király szexuális irányultságáról vajmi kevés feljegyzés maradt fenn, pedig a középkorban ez a téma rendszerint különös figyelmet kapott. Az viszont nagyon is elképzelhető, hogy Richárd szexuális késztetése nem volt túl erős, és Berengária nem ébresztett benne vágyat. Az uralkodók többsége, így Richárd apja is, talált „kerülő utat", ha a házastársával nem tudott gondoskodni a trónörökösről, vagy nem fűlött hozzá a foga. Richárd esetében viszont nem szól a fáma akár női, akár férfi kegyencekről, szeretőkről. Berengáriával kötött házassága a politikai érdekházasság klasszikus példájának tűnik, amelyben az érzelmek semmiféle szerepet nem játszanak. Márpedig a 12. században úgy tartották, hogy egy nő csak akkor fogan meg, ha erős érzelmi szálak fűzik a párjához. Berengáriának ezen elmélet alapján meddőnek kellett maradnia – és az is maradt. Richárd azonban nem válhatott el tőle, mert létfontosságú volt számára az apósával kötött szövetség. Ennek köszönhetően tudta ugyanis megtartani aquitániai birtokait a keresztes hadjárat és a fogsága éveiben.

A történészek általában Richárd édesanyjának tulajdonítják az eljegyzés nyélbe ütését (az elterjedt változat szerint 1190-ben tárgyalt erről Sancho királlyal Navarrában), pedig valószínűbb, hogy a király titokban már az előző évben tető

alá hozta a dolgot. A titkolózás oka természetesen az volt, hogy Fülöp Ágost úgy tudta, Richárd az ő húgát, Alizt készül elvenni, akit még 1169-ben jegyzett el. Amikor a két uralkodó júliusban elindult Vézelay-ből, a házasság kérdése még mindig napirenden volt. Richárd azonban egyfolytában azon törte a fejét, hogyan bonthatná fel az eljegyzést úgy, hogy Fülöp Ágostot se haragítsa magára túlzottan, és a keresztes hadjárat folytatódhasson. Amikor megérkezett a hír, hogy Aquitániai Eleonóra már úton van Richárd leendő arájával, fény derült a turpisságra, és Fülöp Ágost éktelen haragra gerjedt. Kijelentette, hogy Richárd vagy elveszi Alizt, vagy visszaadja Gisors-t és Vexint. Az angol király egyikre sem volt hajlandó. Közölte Fülöp Ágosttal, hogy Aliz Henrik király szeretője lett, és gyermeket is szült neki. Biztosította a francia királyt arról is, hogy a vádat rengeteg tanú tudja igazolni.

Fülöp Ágost innentől kezdve kármentő munkát végzett, hiszen meg kellett mentenie Aliz és az egész családja jó hírét. Richárdra nem gyakorolhatott többé nyomást, nehogy az eset kitudódjon. Tízezer márkás jelképes „bánatpénz" fejében felmentette az angol királyt házassági ígérete alól, és élete végéig ráruházta a két vitatott tartományt, Gisors-t és Vexint. Kikötötte azonban, hogy ha Richárd gyermektelenül hal meg, a területek visszakerülnek Franciaországhoz. Az e megállapodásokat tartalmazó szerződést 1191 márciusában írták alá Messinában. Fülöp Ágost nem tudta leplezni megalázottságát és az Anjou-ház, illetve személy szerint Richárd iránti ellenséges érzelmeit. Miután meghallotta, hogy Berengária március 30-án megérkezik Szicíliába, mindössze néhány órával a gályák befutása előtt elhajózott a szigetről. Távozás előtt azonban még megkérte Richárdot, hogy bocsásson meg nagyszerű lovagjának, Barres-i Vilmosnak, aki nélkülözhetetlen lesz a keresztes háborúban.

Az angol uralkodó némi habozás után beleegyezett. Békét kötött Vilmossal, hiszen a keresztre esküdtek fel mindketten, így nem volt helye köztük kicsinyes torzsalkodásnak.

Richárd Cataniában elfogadta Tankréd barátságát és vendégszeretetét. Meg is ajándékozta új szövetségesét egy karddal, amelyről azt állította, hogy nem más, mint Artúr király legendás kardja, az Excalibur, amely nemrég került elő Glastonburyben egy királysírból. Tankréd meghökkent (egyesek szerint gyanút is fogott) az értékes ereklye láttán, és válaszul – Richárd nagy örömére – ő is nagyvonalú ajándékkal rukkolt elő: négy hatalmas hajót és tizenöt gályát bocsátott a keresztes hadak rendelkezésére. Emellett azonban egy kellemetlen meglepetéssel is szolgált Richárdnak: megmutatott neki egy levelet, amelyet maga a burgundi herceg hozott Fülöp Ágosttól. A francia király azt tanácsolta neki, ne bízzon Richárdban, és megígérte, hogy ha Tankréd úgy dönt, megtámadja az angolokat, számíthat a segítségére. Tankréd kezdetben a franciákat látta ígéretesebb szövetségesnek, most azonban, hogy „átnyergelt" Richárdra, jól jött neki, hogy nem csupán becsületességét, hanem erejét is megmutathatja az angol királynak. A Fülöp Ágostot gyanúba keverő levél igen hatásos diplomáciai fegyver volt. Akár valóban a francia király írta, akár nem, mindenképpen vert egy újabb szöget a keleti francia és Anjou együttműködés koporsójába.

Richárd ezután leendő feleségére fordította figyelmét, akit húgával, Johannával együtt az elfoglalt La Bagnara-i várban helyezett el. Berengária a történelem egyik rejtélyes alakja. Már a neve is romantikus szerelmet, egzotikumot sejtet, talán még erotikát is. A krónikások „szép és józan gondolkodású", illetve „inkább értelmes, mintsem vonzó" nőként írják le. Amennyiben igaz, hogy Richárdban nem tengett túl a nemi vágy, nem túl valószínű, hogy egy így jellemzett hölgy segíteni tudott volna ezen a problémáján.

Tény, hogy a király igen kevés időt töltött hitvesével, és ezért súlyos bírálatok érték. A krónikákból kiderül, hogy 1195-ben egy remete is a szemére vetette bűneit, és ezután többet volt Berengáriával, de gyermekük nem született. Mivel a menyasszony és kísérete nagyböjt idején érkezett meg Szicíliába, a kézfogót nem lehetett azonnal megtartani. Richárd ezért úgy döntött, elhalasztja akkorra, amikor a sereg Akkonba ér. Végül azonban, miután hírt kaptak arról, hogy Akkonban meghalt Balduin érsek, már Ciprus szigetén megköttetett a frigy. Aquitániai Eleonóra pedig már Szicíliából hazautazott Angliába, miután mindössze négy napot töltött a fiával. Feladatát teljesítette, bár talán csalódást okozott neki, hogy nem vehet részt az esküvőn.

Közben megérkezett Messinába a teljes angol flotta. Szicília lakói elé lenyűgöző látvány tárult: a kikötőben büszkén ringatózó mintegy kétszáz különböző vízi jármű közül nem kevesebb mint ötven volt a kétsorevezős gálya. Ez volt az akkori idők első számú hadihajója, a hosszú viking hajók és az ókori római gályák jellegzetességeit ötvözte. A nagy szállítóhajókra hamarosan elkezdték berakodni a keresztes hadjárat megannyi kellékét. Richárd végre készen állt az indulásra.

A Földközi-tenger keleti részén, Szicíliától Ciprusig megtett út káprázatos díszmenet kellett volna hogy legyen, hiszen Richárd igen nagy műgonddal állította össze a flotta hadrendjét. A természet erői azonban, amint azt a hajósok több ezer éve tudják, kiszámíthatatlanok. Húsvét hetében például nagycsütörtökön egyáltalán nem volt szél, nagypénteken viszont kiadós vihar tombolt. Az elemekkel vívott küzdelemben Richárd is „elemében volt", lelket öntött azokba is, akiken kezdett úrrá lenni a csüggedés. Április 17-én a gályája, amely szokás szerint az élen haladt, Kréta közelében horgonyt vetett, hogy bevárja a hajóhad zömét, amelyet a

szél letérített a tervezett útvonalról. Az uralkodó jó hangulatát igencsak beárnyékolta, amikor kiderült, hogy az alapos szervezés ellenére hiányzik huszonöt hajó, köztük az, amelyiken Berengária és Johanna utazik, és egy másik, amely a kincsek nagy részét szállítja. Mivel az elveszett hajókkal nem tudott kapcsolatba lépni, nem volt más választása, mint továbbvitorlázni Rodosz felé, remélve, hogy idővel felzárkóznak, vagy legalább hírt hall róluk az őket megelőző idegen hajóktól. Rodosz szigetén Richárd megbetegedett, és három napig lábadozott. Ezalatt elküldte kémeit, hogy gyűjtsenek minél több információt Ciprus uráról, Izsák „császárról", akit a Szentföld felé tartva meg akart látogatni.

Komnénosz Izsák ugyanolyan trónbitorló volt, mint Szicíliában Leccei Tankréd, azzal a különbséggel, hogy ő még Richárd korábbi házigazdájánál is kevesebb jogot formálhatott az uralkodásra. Nikétasz Khoniatész bizánci történetíró beszámol a ciprusi despota borzalmas természetéről és viselt dolgairól. Leírását annak ismeretében kell olvasnunk, hogy Komnénosz Izsák roppant népszerűtlen volt mind a ciprusiak, mind általában véve a bizánciak körében. Nikétasz Khoniatész szerint Izsák elmondhatatlanul kegyetlen és perverz alak volt, aki minden alkalmat megragadott, hogy lányokat rontson meg. Ha felizgatták, remegett az állkapcsa, és furcsa, bugyborékoló hangok kíséretében fröcsögött a szájából a nyál. Richárdnak Izsák rosszindulatú apjához már volt szerencséje, így valószínűleg nem érezte egészen ismeretlennek leendő vendéglátóját. Komnénosz Izsákot 1185-ben bizánci kormányzónak küldték Ciprusra, ő azonban lerázta magáról Konstantinápoly fennhatóságát, és a sziget uralkodója lett. Természetes szövetségesek híján Szaladinnal kötött barátságot. Ebből adódóan hat évre befagyasztotta a ciprusiak és a jeruzsálemi latin keresztények közötti hagyományos kereskedelmi kapcsolatokat, pedig a

latinok mindig is Ciprusról szerezték be az élelmiszert. Izsák ortodox keresztény volt, és nem szívelhette a levantei latin keresztényeket. Annyi kárt okozott nekik, amennyit csak tudott. Még nem tudta, mire készül Richárd: az angol uralkodó véget akart vetni ennek, és támaszpontjává kívánta tenni Ciprus szigetét.

A flottáját szétszóró vihar tulajdonképpen jó ürügyet szolgáltatott az angol királynak arra, hogy beavatkozzon Ciprus belügyeibe. A hiányzó hajók egyike-másika ugyanis, köztük az, amelyiken az édesanyja és a menyasszonya utazott, Cipruson kötött ki. Míg Richárd Rodoszon kereste őket, a hajójuk éppen Amathosz (a mai Limassol) kikötőjébe próbált bejutni. De még itt sem voltak biztonságban, mert az újabb vihar három kisebb hajót a sziklákhoz csapott, a hajótörést szenvedett legénység pedig a közeli parti fövenyen rekedt. Mintha csak Komnénosz Izsák Shakespeare varázslója, Prospero jelmezébe bújt volna, és bűbáj segítségével vonzotta volna a szigetre a magas rangú vendégeket. A sziget partjai közelében horgonyzott az angol király leendő feleségét, húgát, valamint kincstárnokát, Turnhami Istvánt szállító hajó. A továbbiakban azonban Izsák a legkevésbé sem hasonlítható Prosperóhoz, hiszen nemhogy varázserőről, de túl sok józan észről sem tett tanúbizonyságot. A Ciprus partjára vetett hajótörött tengerészeket a szigetlakók látszólag kedvesen fogadták, de rögtön utána lefegyverezték, és egy vár tömlöcébe vetették őket. Minden holmijukat elkobozták, és úgy bántak velük, mint a gonosztevőkkel. Egy bizonyos Dubois Vilmos, akinek sikerült elrejtenie az íját, sok támadóját lenyilazta, Harcourt-i Roger pedig fogott egy lovat, és fel-alá nyargalt a várbörtön udvarán. Sorban vetette ki ellenfeleit a nyeregből, mintha csak lovagi tornán lenne. A két rettenthetetlen harcos hamarosan elbánt az őrökkel, és megszökött a börtönből. A nyomukba eredő cipriótákat

végül az angol hajókról partra szállt lovagok futamították meg. Komnénosz Izsák elég rosszul indított, nem részesítette túl vendégszerető fogadtatásban a hajótörötteket...

Ciprus uralkodója azonban ennél merészebb tervet forgatott a fejében: túszul akarta ejteni a két királyi hölgyet, hogy garantálja Richárd „jó magaviseletét". Az Amathoszba érkező Izsák ajándékokat küldött Berengáriának és Johannának, és udvariasan arra kérte őket, szálljanak partra. A hölgyek természetesen gyanút fogtak, de úgy okoskodtak, hogy ha megtagadják a kérését, Izsák haragra gerjedhet, és erővel is bevitetheti őket a szigetre. Nem mellékes, hogy közben már látták is a parton gyülekező csapatokat. Úgy tervezték, ha Richárd másnap nem érkezik meg, kimennek a partra. Szerencsére a király flottája másnap hajnalban felbukkant Rodosz felől. Richárd dühbe gurult, amikor meghallotta, mi történt, de sikerült lehiggadnia, és végiggondolnia, mit tegyen.

A sziget ura, akinek Richárd váratlan érkezése keresztülhúzta a számításait, morózus hangulatban fogadta a Richárd körmönfontan megfogalmazott figyelmeztetését hozó két lovagot. A krónikások által feljegyzett válaszában a „pruht" szó nehezen értelmezhető, de alighanem olyasmit jelentett, mint a francia „merde!" vagy az angol „nuts!" (a fenét!). Ezek az egyszótagú válaszok szintén elhangzottak jelentős történelmi pillanatokban. A franciák Waterloonál, az amerikaiak pedig 1944-ben, az Ardennekben fogadták így az ellenség felszólítását, hogy adják meg magukat. Komnénosz Izsák azt kérdezte a követektől: „*Pruht*, urak, ki ez az ember, kit királyotoknak neveztek?" Richárd értett a szóból, és amikor küldöttei megérkeztek a válasszal, csak ennyit mondott: „Fegyverbe!"

Richárd roppant nehéz feladattal állt szemben. Ismeretlen tengerparton kellett ellenállást leküzdve partra szállnia.

Az ellenséges gyalogság barikád mögül nézett vele farkasszemet. A barikádhoz összehordtak minden mozdíthatót, az ajtóktól a régi csónakokig, hordókig. Izsák ezenkívül némi lovas haderőt is felállított a parton, amellyel az angol lovagoknak gyalogosan kellett megküzdeniük. Richárd haladéktalanul a partraszálláshoz használt kis lélekvesztőkbe parancsolta katonáit, és támadást vezényelt a ciprióták ellen. Izsák odavezényelt öt gályát is, és legjobb harcosaival útnak indította őket, hogy a támadók már a partig se jussanak el. Az angol íjpuskások azonban rövid úton elintézték a különítmény zömét, csak keveseknek sikerült partra úszniuk a nyílzáporban. Richárd, aki mindig is szeretett legelöl haladni, ezúttal sem hagyta, hogy csónakkal vigyék ki a partra: teljes páncélzatban gázolt a vízben, ahogy később Jaffánál is. Néhány tucat lovag követte a példáját, és partot érve megfutamították a szigetlakókat, akiknek egy része Amathoszba menekült, a többiek pedig a mezőkön szaladtak szét. Lehet, hogy a krónikások túldramatizálják ezt a részletet, ugyanis arról számolnak be, hogy Richárd kerített egy lovat, amely legjobb esetben is csak valamiféle málhás állat lehetett, és kihívta a „császárt", hogy törjenek lándzsát. Izsáknak azonban nem állt szándékában hősködni, és ellovagolt a történelem egyik leghíresebb csataménje, Fauvel nyergében. A ló ugyanúgy része Oroszlánszívű Richárd legendájának, ahogy Nagy Sándor Bucephalus és Hérakleiosz keletrómai császár Dorkon nevű paripája is helyet követelt magának a középkori hősök „bestiáriumában".

Az angolok stabilizálták a hídfőállást, és Amathosz városa személyesen Richárd királynak adta meg magát. Az uralkodó így partra hozhatta Berengáriát és Johannát, hogy kényelembe helyezze őket a viszontagságos hajóút után. Richárd elrendelte, hogy lovait is vigyék ki a partra, és futtassák őket.

Másnap reggel pedig, mindössze ötven lovag kíséretében, elindult, hogy megkeresse a „császárt". Hamarosan találkozott egy ciprusi lovasszázaddal, amelyet szétkergetett. A menekülők azonban kiáltozásukkal jelt adtak Izsáknak, aki a közelben ebédelt, és vele volt a teljes hadserege. Nem számított rá, hogy az angolok utána erednek, mert nem hitte, hogy lovakat is hoztak. A trónbitorló felmászott egy domb tetejére, onnan nézte a csapatai és az angolok között kibontakozó érdekes ütközetet. A ciprusiak óriási létszámfölényben voltak, de – legalábbis az eseményeket távolabbról szemlélő Izsáknak úgy tűnt – mintha féltek volna körülzárni az ötven lovagot. Csupán annyira futotta tőlük, hogy kilőjenek néhány nyílvesszőt és sértő szavakat kiáltozzanak feléjük. Az angolok egy idő után elunták ezt a bohózatba illő, lovaghoz méltatlan „hadviselést", és a nekirontottak a görög hadnak, amelyet pár perc alatt meg is futamították. Izsák ismét Fauvelnek köszönhette, hogy ép bőrrel el tudott menekülni. Zászlóvivője azonban elesett, és a lobogót Richárd személyesen vette ki a kezéből. Közben a helyszínre érkezett az angol gyalogság is. A katonák fölöttébb örültek, hogy végigfosztogathatják a „császár" keleti stílusú, gazdagon díszített, fényűző táborhelyét. Richárd kiáltványt tett közzé, amelyben megnyugtatta a sziget népét, hogy nem ellenük akar harcolni, csak a trónbitorlóval van nézeteltérése.

Rodoszról Ciprus felé tartva Richárd beszélt egy Akkonból Európába igyekvő hajó utasaival. Megtudta tőlük, hogy Fülöp Ágost megérkezett Türoszba, és szövetséget kötött Montferrati Konráddal. A Rodoszról és Krétáról a Szentföldre menő hajók hírt vittek Richárd előrehaladásáról, és a hír hatására kirobbant a keresztesek táborát a hadjárat során végig megosztó vita. Május 11-én három gálya érkezett Amathosz kikötőjébe, fedélzetükön igen fontos vendégekkel. Eljött maga Lusignani Guido, Gottfried, a fivére és más családtag-

jai is. Velük tartottak a hadjárat ügyének vezető támogatói, így III. Boemund antiókhiai fejedelem és IV. Rajmund, Tripolisz grófja, a nemrég elhunyt III. Rajmund fia is. Mivel a francia király Guido vetélytársával, Konráddal lépett szövetségre, Guido mindenáron meg akarta szerezni az angol uralkodó támogatását, hogy visszaszerezhesse a Jeruzsálemi Királyságot. Richárd egyébként is a hűbérura volt, így Guido csak azt tette, amit minden okos vazallus tett volna a helyében. Richárd nagyon örült a jöttének, különösen azért, mert a másnap, 1191. május 12-én esedékes esküvőre is időben érkezett. A menyegzőt nagy pompával tartották meg, hogy elkápráztassák a Szentföldről jött vendégeket.

A szertartásra, amelyet Richárd házi káplánja, Miklós vezetett az amathoszi Szent György-kápolnában, a korabeli hagyománynak megfelelően nem sokkal virradat után került sor. Fényűző esemény volt, mindenki rettenetesen igyekezett, hogy ruházata lepipálja a többiekét. Ha ünnepről volt szó, Richárd szerette megadni a módját. E tekintetben igazi aquitániai volt.

Az esküvő után Berengáriának át kellett esnie egy újabb, még fárasztóbb ceremónián: Anglia királynéjává koronázták. Erre Limassol kis ortodox székesegyházában került sor, Evreux normann püspöke közreműködésével. (A koronázási szertartás hagyományosan a canterburyi érsek tiszte volt, de, mint már említettük, Balduin nem sokkal azelőtt életét vesztette Akkonnál, ahova az Anjouk előőrsével érkezett.)

A koronázás végeztével Richárd udvarnagya zengzetes hangon kérte az Anjou-ház összesereglett keresztes lovagjait, hogy fogadják el az új királynét. Ezer torokból harsant a válasz: „Vivat Regina!" A politikai szempontok alapján köttetett házasság után jöhettek Richárd és Guido hosszúra nyúló politikai tárgyalásai, amelyeken bizonyára Ciprus jövőbeni státusa volt az első számú téma. Richárd, szövetségesei, a

templomosok tanácsára, úgy határozott, megdönti Komnénosz Izsák hatalmát, és a latin keresztények fennhatósága alá helyezi Ciprust. Izsák a sziget belsejében lévő fővárosban, Nicosiában húzta meg magát, és oda hívta meg Richárdot tanácskozásra. A találkozó annak rendje-módja szerint létre is jött, egy fügefákkal körbevett kertben. A krónikások elég részletesen leírják az Oroszlánszívű öltözetét. Egyértelmű, hogy az angol uralkodó nem pusztán „divatozott", hanem a megjelenéséből is politikai tőkét akart kovácsolni. A ruha páratlan gazdagságát volt hivatott szimbolizálni, és azt, hogy érdemes a pártfogoltjának lenni. Fontos volt az is, hogy minden tekintetben felülmúlja a francia királyt: a lovagi erények, a hadviselés, a zene terén és nagyvonalúságban is. Richárd arannyal átszőtt, nehéz, rózsaszín brokátselyem palástot viselt, a köpönyegét pedig „tömör ezüstből készült, sorokba rendezett félholdacskák ékesítették, amelyek között elszórtan napkoronghoz hasonló gömböcskék fényeskedtek". A szemkápráztató ruhakölteményt skarlátvörös sapka és díszes selyemöv egészítette ki. Richárd kardjának aranyból volt a markolata, ezüstgravírozású és -szegélyű hüvellyel. Az aranysarkantyús király csodaszép spanyol csődörön érkezett, a szintén arany nyereg arany és ezüst heraldikai jelképekkel volt kirakva. A napsütésben Izsák „császár" szeme bizonyára káprázott a gyönyörű paripán feszítő Oroszlánszívű láttán. Le is borult Richárd lovának lába elé, és hűséget esküdött az angol uralkodónak. Megígérte, hogy vele tart a keresztes hadjáratra, és felszerel ötszáz lovagot.

Izsákban azonban nemigen lehetett megbízni. A hűségeskü után nyomban Fauvel nyergébe pattant, és a Ciprus legsebesebb paripájának tartott állat hátán elnyargalt az északon lévő Famagusta felé. Amikor Richárdnak fülébe jutott a trónbitorló sietős távozása, úgy döntött, nem veszi üldözőbe, mert már tudta, hogy Fauvelt egy ló sem érheti

utól. Inkább körbevitorlázta a szigetet a gályáján, miközben Guido és lovagjai lóháton keltek útra a tengerparton, hogy Izsák ne fordulhasson vissza. Richárdnak kezdett elfogyni a türelme. Komnénosz Izsák túl sok idejét rabolta már el, és ez akkor jelentett igazán problémát, amikor Fülöp Ágost követei megérkeztek Constantiába. A Szalamisz-öbölbe hatalmas gálya futott be jeruzsálemi zászlóval. A fedélzetén ott volt Merle-i Drogo és Fülöp beauvais-i püspök is. Az akkoni keresztes táborból érkeztek. Rosszkor zavarták Richárdot, aki éppen Izsák elfogásának tervét véglegesítette tanácsadóival. Ráadásul elég fensőbbségesen, gőgösen viselkedtek, különösen Fülöp, aki a francia király unokatestvére volt, és nemigen szívelhette az Oroszlánszívűt. Mindez elég volt egy kiadós szóváltáshoz. A küldöttek azzal kezdték, hogy lehordták Richárdot, amiért keresztény testvéreit gyilkolja Cipruson, miközben az igaz hit ellenségei változatlanul markukban tartják a Szentföldet. Kijelentették, hogy a franciák nem ostromolják egyedül Akkont, amíg az Anjouk Cipruson pazarolják az időt. Válaszul ízelítőt kaphattak Richárd apjától örökölt Anjou-temperamentumából, és a heves szócsata végén a francia követek kölcsönös szitokáradat közepette távoztak. A francia király joggal dorgálta meg Richárdot, akinek azonban nem maradt más választása, mint befejezni Ciprus meghódítását. Nem merte otthagyni a szigetet, amíg Izsák szabadlábon van, hiszen a trónbitorló Szaladin szövetségese volt, és most már az ő szívből gyűlölt ellensége is. Azt azonban maga Richárd is érezte, hogy a franciák panasza jogos, és ettől még dühösebb lett. Indulatosan kijelentette, hogy Oroszország összes kincséért sem hagyná ott Ciprust – ez igen érdekes megjegyzés, hiszen akkoriban Nyugaton vajmi keveset tudtak a távoli, már-már mesebeli birodalomról és a kincseiről. Megmondta a francia követeknek,

hogy térjenek vissza urukhoz, és magyarázzák el neki, hogy ő, Richárd, itt vívja a keresztes háborút. Elmondta, hogy az úgynevezett császár Szaladin szövetségese, akit meg kell dönteni, hogy a szentföldi keresztényeket el lehessen látni ciprusi élelemmel, ahogy korábban. Arról nem maradt fenn feljegyzés, elhitte-e Fülöp Ágost Richárdnak, hogy Ciprus „a keresztes hadjárat éléskamrája", és nem gondolta-e azt, hogy az angol király csak gyermekded kalandvágyát éli ki. Egy szó, mint száz, Richárd nem hagyta magát befolyásolni a francia küldöttek szidalmaitól. Még aznap este elindult Nicosiába, személyesen vezetve csapata utóvédjét. Arra számított, hogy Izsák lesből megtámadja őket. Az angol király minden jellembeli fogyatékossága mellett igazi mestere volt a hadviselésnek. Úgy átlátta Izsák tervét, mintha könyvből olvasta volna. A ciprusi trónbitorló, Richárd kifejezésével élve, nyomorult „zsoldos" módjára próbálta zavarni az utóvédet, majd jött a lesből indított akció az előőrs ellen. Izsák, amikor meglátta a spanyol harci ménjén ülő Richárdot, elkövette azt az arcátlanságot, hogy kilőtt rá két mérgezett nyílvesszőt, de egyik sem talált. Ha a király az előőrssel haladt volna, minden bizonnyal személyesen vágja le a trónbitorlót. Így is üldözte egy keveset a tisztesség kedvéért, de hamar rájött, hogy a lova nem kelhet versenyre Fauvellel. Ezért újra futni hagyta Izsákot, aki ezúttal Kantara várába menekült.

Az angol uralkodó ritka türelemről tett tanúbizonyságot, a ciprusiak pedig elunták Izsák komédiázását, amellyel kihívta a sziget ellen egy nagy hatalmú király haragját. Nicosia népe felajánlotta a várost Richárdnak, nem várták meg, hogy ostrommal vegye be. Az angol uralkodó válaszul kijelentette, hogy a férfiaknak le kéne borotválniuk a szakállukat, hogy „nyugatiasabban" nézzenek ki. Ezután Richárd, ahogy élete során oly sokszor, ágynak esett, és Lusignani Guidóra bízta a

hadsereg irányítását. Guido olyan könyörtelenül lépett fel, ahogy jeruzsálemi királyként soha: megostromolta Kürenia várát, és túszul ejtette Komnénosz Izsák lányát. A jelek szerint nem akarták bántani a lányt, de az apja így is azonnal feladta a harcot. Richárd maga is meglepődött, amikor azt hallotta, hogy Izsák „mindent" odaad neki, csak ne bántsák a lányát, és ne verjék vasra. A ciprusi trónbitorló Richárd lába elé borult, az angol király maga is zavarba jött, hogy így megalázkodik előtte. Felemelte, és hellyel kínálta a királyi ebédlőasztalnál. Előhozták Izsák lányát is, és mivel a szélvészgyors Fauvel már Richárdé volt, a király úgy döntött, a megbízhatatlan „császárt" sem kell vasra verni. A krónikások hamiskásan megjegyzik, hogy Richárd, miután erre nyilvánosan ígéretet tett, különleges ezüstbilincset készíttetett, hogy Izsák megőrizhesse „császári" méltóságát.

Ciprus meghódítása mindössze tizenöt napot vett igénybe. Amikor Szaladinhoz eljutott a hír, a szultánt megdöbbentette az angolok gyors győzelme. Nyugtalanította az angol uralkodó közelgő érkezése, hiszen a franciák minden jel szerint abban a hitben várták Richárdot, hogy ő győzelemre viheti a hadjáratot. Bármit gondol is az ember Richárd ciprusi hódításáról – márpedig a kortársak és a későbbi történészek között is sokan tekintették öncélú virtuskodásnak –, azt el kell ismerni, hogy egy közel-keleti hadjáratban Ciprus ellenőrzése stratégiailag létfontosságú volt, hiszen a keresztények tengeri fölénye így stabilizálódott. Figyelembe kell venni azt is, hogy Richárd a harmadik keresztes hadjáratot jórészt az Izsák váraiban, városaiban zsákmányolt pénzből és kincsekből finanszírozta – no meg a Szicíliában kapott összegből. Azzal viszont tisztában volt, hogy az idő immár nem neki dolgozik. Sürgősen el kell indulnia Akkon felé, hogy megvívja a nagy háborút, amely miatt otthagyta nyugat-európai birtokait.

Akkon eleste, 1191

Akkonnál az ismeretlentől való félelem lett a muszlimok veszte. Szaladin már jó ideje rettegett Barbarossa Firgyes érkezésétől, de még el sem csitult a császár tragikomikus halálának híre fölötti örömujjongás, amikor a Richárd angol király által megtestesített, sokkal valósabb veszéllyel kellett szembesülniük a muszlimoknak. A franciák már hónapok óta a híres harcost várták, azzal hencegtek, hogy az Oroszlánszívű érkezéséig csak tessék-lássék ostromolják Akkont, utána azonban úgy istenigazából hozzálátnak. Szaladinnak jó oka volt rá, hogy higgyen nekik, hiszen értette a francia harcosok lélektanát, és jól tudta, milyen sokat számít nekik a parancsnokok egyéni vitézsége. Látta, hogy egy olyan vezető, mint például Châtilloni Rajnald, a legjobbat hozza ki embereiből, és azt is, hogy ugyanazok a katonák kétszer akkora lelkesedéssel harcolnak Montferrati Konrád vezérletével, mint ha Lusignani Guido irányítaná őket. Márpedig az angol királyt a közkatonák valósággal bálványozták, tehát Szaladin sejthette, hogy úgy harcolnának érte, ahogy senki másért. Minden krónikás feljegyzi, hogy Richárd érkezése „félelmet ültetett a muszlimok szívébe".

Richárd már jóval azelőtt megalapozta hírnevét, hogy betette volna a lábát a Szentföldre. Szaladint meglepte és

sokkolta, milyen gyorsan meghódította egész Ciprust. Amikor pedig a flottája megérkezett Palesztina partjainak közelébe, a szultánnak újból alkalma nyílt megtapasztalni az Oroszlánszívű könyörtelenségét. Egy hatalmas muszlim teherhajó ugyanis ellátmányt és erősítést vitt volna Akkonba, de balszerencséjére útját állta az angol flotta. A hajó francia zászló alatt közlekedett, és további álcázásként disznók mászkáltak a fedélzetén, hogy véletlenül se jusson eszébe senkinek, hogy muszlim hajó. Hétszáz katona is utazott rajta az ostromlott helyőrség megerősítésére. A trükköt azonban leleplezték, és Richárd parancsot adott gályáinak, hogy fogják el a hajót, amely a fedélzetén lévő nagyszámú katona révén eleinte könnyen visszaverte a támadókat. Az Oroszlánszívű ekkor akasztófával fenyegette meg harcosait, mire néhányan beúsztak az ellenséges hajó alá, és lekötözték a kormánylapátját, hogy csak körben tudjon forogni. A király parancsára a gályák arra készültek, hogy faltörő kosként nekimenjenek a muszlim hajónak. A kapitány, miután látta, hogy nincs remény, megparancsolta embereinek, hogy süllyesszék el a hajót, nehogy az értékes rakomány a keresztények kezére jusson. A katonákkal együtt nyolcszáz fős legénységből mindössze harmincöt embert fogtak el élve, köztük néhány jól képzett aleppói hadmérnököt, meg néhány emírt, akikért komolyabb váltságdíjra lehetett számítani. A többiek vagy vízbe fulladtak, vagy lemészárolták őket.

Richárd gályái másnap szürkületkor futottak be Akkonba. Az angol király szemügyre vehette a soktornyú várost, amelyet, a krónikások szavai szerint, „a világ népe" ült körül a bevételére várva. Akkon vára mögött Richárd látta „a hegyormokat, a völgyeket, és a síkságot, amelyet elleptek Szaladin, Szafadin és a keresztény házigazdáinkat nagy nyomás alatt tartó csapataik sátrai".

A keresztesek táborában mindenfelé trombitaszó harsant és örömtüzek gyúltak. Így ünnepelték Richárd érkezését. Szaladin kémei ámulva figyelték, ahogy a hajókról kirakják a király kincseit meg a soktonnányi hadifelszerelést, és partra száll a több ezer újonnan érkezett katona. A keresztes seregből addig a pillanatig, bármilyen nagy létszámú és jól felfegyverzett haderő volt, hiányzott valami: a parancsnoki egység. A másik oldalon viszont Szaladin rákényszerítette akaratát a sok emírre meg az iszlám soknemzetiségű hadseregére. Hozzá képest Lusignani Guido fajankó volt, Montferrati Konrád kalandor, Fülöp Ágost pedig dilettáns. Most azonban, hogy Angliai Richárd megérkezett, a kereszteseknek is volt egy Szaladinhoz fogható, vaskezű vezérük. Senki sem vonta kétségbe, hogy Richárd jogosult a hadjárat vezetésére, hiszen hadvezéri képességei messze földön híresek voltak. A jelenléte magabiztosságot kölcsönzött katonáinak, akik hittek benne, hogy az ő vezetésével nem érheti őket vereség és a keresztes hadjárat bukása elképzelhetetlen. És nem csupán a saját lovagjai és közlegényei teljesítették lelkesen minden egyes parancsát, hanem a francia korona hűbéresei is inkább követték őt, mint saját uralkodójukat, Fülöp Ágostot. A Richárdhoz csatlakozó egyik legjelesebb személyiség Henrik, Champagne grófja volt, aki a két uralkodó érkezése előtt átvette Akkon ostromának irányítását Lusignani Guidótól. Henrik egyébként mindkét királynak unokaöccse volt. Nem lenne azonban valós feltételezés, hogy mindenki Richárd személyes érdemei hatására állt az ő táborába. Richárd maga sem volt annyira naiv idealista, hogy azt higgye, a „szabadúszó" lovagok kizárólag az ő személyes nagysága miatt hozzá szegődnek majd. Az volt a döntő momentum, hogy míg Fülöp Ágost havi három aranyat ajánlott fizetségül, Richárd feneketlennek tűnő pénzes zsákjából négy is előkerült, és jóval több katonát is tudott a kezük alá adni.

Richárd, amint megérkezett Akkonba, megpróbált tető alá hozni egy találkozót Szaladinnal. A szultán válaszul mind az angol, mind a francia királynak hóval kevert gyümölcspürét küldött, azaz egyfajta sörbetet, amely a sivatagos területeken kedvelt frissítő volt. A személyes találkozót azonban elhárította, mondván, hogy „a királyoknak nincs beszélnivalójuk egymással, amíg megállapodás nem születik a béke feltételeiről". A fivérét, Szafadint (így nevezték a franciák al-Ádilt) azonban elküldte az angol királyhoz, de Richárd megbetegedett, és nem tudta fogadni azt az embert, akivel később igen közeli kapcsolatba került. Az ajándékot azonban viszonozta: egy néger rabszolgát küldött Szaladinnak. A hadjárat eme kezdeti szakaszában Richárd viselkedése nem mondható bölcsnek, hiszen azt a látszatot kelthette az Akkont immár tizennyolc hónapja ostromló keresztesek szemében, hogy nem megbízható. A keresztes sereg harcosai számára ugyanis elfogadhatatlan volt, hogy a keresztények a szent háború idején diplomáciai kapcsolatot tartsanak fenn a hitetlenekkel.

Az angol flotta kezére került nagy szállítóhajó elvesztése tovább fokozta a muszlimok keserűségét. A helyőrség katonái számára egyértelmű volt, hogy Akkon napjai meg vannak számlálva. Csak abban bíztak, hogy miután – szerintük – buzgó imáikkal elhárították az északról fenyegető német veszedelmet, Allah talán másodszor is közbeavatkozik. Az angol király sátrát szinte még fel sem verték a keresztes táborban, amikor Richárdot máris ledöntötte lábáról az igen gyakori hastífusz, avagy „arnaldia", amely miatt már Fülöp Ágost is nyomta egy ideig az ágyat. De a muszlim remények tiszavirág-életűnek bizonyultak: a harmincnégy éves Richárddal nem volt könnyű dolga a halálnak. A betegsége azonban – amely alatt állítólag kihullott az összes haja és leesett a körme – késedelmet okozott Akkon ostromá-

ban. Ehhez, persze, az is hozzájárult, hogy néhány angol szállítóhajót Türosznál feltartóztattak.

Fülöp Ágost egyedül próbálta folytatni az ostromot, de rá kellett döbbennie, hogy hadvezéri képességei ehhez elégtelenek. Eleve kevés volt a katonája, hiszen gyalogosai közül sokat Richárd szolgálatába csábított a jobb fizetség. Ennek ellenére megpróbálkozott Akkon teljes körű ostromával, és megkezdte a várárok feltöltését, hogy közelebb vihesse ostromágyúit. A betegeskedő Oroszlánszívű, amikor meghallotta, mi készül, nem engedte, hogy az ő katonái is részt vegyenek a támadásban, mert nem bízott Fülöp Ágost hadvezéri képességeiben. Ez katonai szempontból valószínűleg helyes, a közös hiten alapuló keresztes hadjárat szempontjából viszont igencsak megkérdőjelezhető döntés volt. A franciák rohama katasztrofálisan végződött, az ellentámadásba lendülő muszlimok kis híján betörtek a keresztény táborba. Ráadásul a muszlimok kitörése során a lángok martalékává váltak Fülöp Ágost drága, hordozható pajzsos, páncélozott tetős tüzérségi fegyverei. A francia király, mint rendesen, most is Richárdot hibáztatta, amiért magasabb bérrel átcsábította magához a katonáit. Arra hivatkozott, hogy ezért nem tudta megfelelően őriztetni ostromágyúit.

Richárd néhány nap múlva már felépült annyira, hogy felügyelhesse a hadműveleteket. Egy íjpuskával megtámasztva felült ágyában, így lövette folyamatosan és igen pontosan a várvédőket. Az ostrom új lendületet kapott. A hatalmas ostromágyúk, amelyek közül néhányat maga Richárd tervezett, kővel bombázták a vár falait, és kőzáport zúdítottak a város nyílt tereire is. A kövek egy részét az angol király ciprusi kőbányákból hozatta, az egyik állítólag olyan nagy volt, hogy célba érve tizenkét embert ütött agyon.

Richárd idővel újra talpra állhatott. Elemében volt, készen állt élete addigi legnagyobb próbatételére. Akkon falait

olyan hadmérnökök építették, akiket jól ismert, hiszen apja és ő maga is velük építtette európai erődítményeit – igaz, azok korántsem voltak olyan irdatlan nagyok és erősek, mint Akkon vára. Nem tudhatjuk, gondolt-e Richárd az Akkonnál rá váró feladatra, amikor Messinánál megépíttette a Mategriffont, de az bizonyos, hogy a hatalmas építményt nem kevés munka árán szétszerelték, és a darabjait átszállították a Szentföldre. Most, miután betemették a várárkot, oda lehetett guritani az ostromtornyokat Akkon falainak közelébe, ahonnan a katonák már beláttak a városba. A keresztény íjászok így ellenőrzésük alatt tarthatták a vár oromzatát. Szüntelen nyílzáporuk miatt a várvédő katonák és a város lakói számára mindenféle mozgás életveszéllyel járt.

A keresztesek leginkább az elhúzódó háborúban bízhattak. Hiszen a muszlim helyőrség már nem kaphatott erősítést, a keresztények viszont a franciák, majd az Anjou-csapatok érkezése után „rotációs rendszerben" ostromolhatták a várat, mindig friss embereket küldve csatasorba. Richárd gyalogosrohamokkal támogatta a várat körülzáró hadmérnökök tevékenységét, akik egyes helyeken lövették, máshol aláásatták a falat. A várfal közelében felállított ostromtornyokra páncélozott tetőt építtetett, hogy az íjászok, íjpuskások védve legyenek. A tetők már akkor elkészültek, amikor Richárd még a hastífuszból lábadozott. A fő célpont az Átok-torony és az azzal szomszédos falak voltak, ezeket szinte folyamatosan tűz alatt tartották a kőhajító ágyúk. A harcokat végigkísérte a fekete humor is, az egyik francia ágyút például „Malvoisin", azaz „gonosz szomszéd" névre keresztelték, a várvédők pedig a „Malcousine", azaz „gonosz unokatestvér" nevet adták egyik lövegüknek. A rossz unokatestvér időnként győzedelmeskedett a rossz szomszéd fölött, de a franciáknak minden alkalommal sikerült kijavítaniuk a

kőhajító gépet. Az egyik leghatékonyabb ostromágyúnak a hitbuzgó keresztesek adományaiból készíttetett, újonc zarándokok által kezelt, „Isten parittyája" névre hallgató szerkezet bizonyult. Ezzel sikerült embermagasságúnál alig nagyobbra „lefaragni" Akkon legerősebb falszakaszainak egy részét. Ezekhez a résekhez a muszlimok kénytelenek voltak odavezényelni katonáik nagy részét, nehogy a keresztesek betörjenek a városba. A döntő áttörés azonban, amely július 5-én éjszaka következett be, Richárd hadmérnökeinek érdeme. Ekkor ugyanis az Átok-torony megadta magát a rázúduló kőzápornak, és összeomlott. Richárd ekkor belevetette magát a küzdelembe, és ő maga is bekapcsolódott a bontási munkálatokba, hogy a torony minél előbb eltűnjön az útból. A kövek kihúzogatása annyira veszélyes feladat volt, hogy a király kettő, három, végül négy bizánci aranyat ajánlott fel minden egyes eltávolított darabért. De ez is kevés volt, hiszen a katonák pontosan tudták, mekkora veszélyben forog az életük. A muszlim íjászokat ugyanis fejjel lefelé kilógatták a várfalon, hogy jobban célba tudják venni őket. Mindkét oldal minden erejét latba vetve küzdött, és csak az Oroszlánszívű rendkívüli bátorsága, példamutatása billentette a keresztények felé a mérleg nyelvét. A sikeres rombolás azonban igencsak megnehezítette a gyalogosrohamokat, hiszen annyi kőtörmelék keletkezett, hogy abból bőven lehetett barikádot építeni az igen költséges támadások elhárítására. Richárd július 6-án és 11-én is támadást vezényelt a romokban heverő Átok-torony ellen, de mindkétszer visszaverték.

Az angol király szorítása egyre erősödött, Szaladin azonban mindent megtett, hogy lefejtse Richárd ujjait Akkon nyakáról. Valahányszor a keresztesek támadáshoz készülődtek, a városfalon belülről jelzőtüzekkel, dobpergéssel jelezték Szaladin közelben táborozó seregének, hogy üssenek

rajta a keresztény táboron. Ez szinte naponta meg is történt, de a tábor olyan erős volt, mint még soha. Szaladin az Átok-torony összeomlása után nagyszabású támadást indított, hogy tehermentesítse Akkon védőit, de bebizonyosodott, hogy az ostromot nem tudja meggátolni. Legalábbis Akkon falai mögött ezt a következtetést vonták le a muszlim parancsnokok, és beletörődtek, hogy a vár feladása elkerülhetetlen.

Szaladinban viszont hol a remény, hol a kétségbeesés kerekedett felül. Mohón vetette bele magát minden egyes összecsapásba, és annyira megerőltette magát, hogy azt az egészsége is megsínylette. Július 3-án például nem evett semmit, csak az orvosságot itta meg, amit a doktorok rátukmáltak. Könnyáztatta arccal, eksztázisban rúgtatott ide-oda a lován katonái között. De hiába áltatta magát: Akkon attól kezdve, hogy Lusignani Guido megerősíthette táborát, el volt veszve. A Nyugat-Európából érkező haderőnek ettől kezdve volt Palesztinában egy biztos partraszállóhelye. A helyszínre érkező angol és a francia király tulajdonképpen csak a kegyelemdöfést adta meg a halálos sebet kapott muszlim seregnek.

Július 11-e után a helyőrség egyszerűen képtelen volt folytatni a harcot. Három emír csónakon megszökött, és eljutott Szaladin táborába. A szultán börtönbe vetette őket a gyávaságukért. Az akkoni helyőrség gondjai egyre szaporodtak, hiszen egy-egy támadás visszaverése után nem pihenhettek, ahogy a keresztesek tették. A kőhajító ágyúk, ostromtornyok folyamatosan tűz alatt tartották őket. Richárd követeket küldött Szaladin táborába, hogy tárgyaljanak a békefeltételekről. Valójában azonban kémkedni mentek, és miközben „havas gyümölcsöt" vásároltak a muszlim piacon, felmérték a katonák hangulatát. Látták, hogy nem teng túl bennük a harci szellem. Richárdnak azt jelentették, hogy ha

Szaladin nem tudja elűzni a kereszteseket, Akkon sorsa meg van pecsételve. Szaladin ugyanezt csak a másnapi harcok után ismerte fel. Ekkor egy futár, aki úszva jutott ki a városból, ultimátumot vitt neki a várvédők parancsnokaitól, az ő régi bajtársaitól. Al-Mastub kurd volt, ahogy Szaladin is, Karakussal, a kairói hadmérnökkel pedig együtt lovagoltak ki Egyiptomból, amikor a szultán megkezdte a szent háborút. Szaladin ismerte erős jellemüket, bátorságukat, ezért lemondó, kétségbeesett szavaikat olvasva tudta, hogy a várost immár semmi sem mentheti meg. Al-Mastub és Karakus azt írta, másnap fel kell adniuk Akkont, hogy megváltsák a puszta életüket – hacsak valami csoda folytán, vagy a szultán erős karja által át nem törik addig a francia ostromgyűrűt. Szaladin katonáinak azonban már nem volt bizodalmuk a vezérükben, és nem teljesítették a parancsait. Csak egy al-Mastub rokonaiból álló kurd lovascsapat vállalta a harcot, kiegészülve néhány magányos hőssel, például Izz ad-Dín Jurdik mamlúkkal. Az áttörés azonban nem sikerült, és Szaladin ezt annyira a szívére vette, hogy egy darabig szinte nem is volt magánál. Nem volt már ugyanaz a hadvezér, mint Hattín után.

Július 12-én Akkon muszlim parancsnokai elfogadták a város feladásának keresztények diktálta feltételeit. A franciák addig fogságban tartották a helyőrség katonáit. A békejavaslatnak három kulcsfontosságú pontja volt: vissza kell kapniuk a hattíni csatában elvesztett Szent Keresztet, Szaladinnak szabadon kell bocsátania ezerhatszáz, Damaszkuszban fogva tartott keresztényt, és kétszázezer bizánci aranyat kell fizetnie a két királynak, valamint negyvenezret Montferrati Konrádnak, aki a keresztesek részéről a tárgyalásokat vezette. A keresztesek táborában hírnökök kiáltották ki a megállapodást, és figyelmeztettek mindenkit, hogy a muszlimokat attól fogva nem szabad bántalmazni.

Az akkoni helyőrség katonái kivonultak a városból, hogy elvezessék őket fogva tartásuk helyére, a keresztény parancsnokok pedig sietve kitűzték zászlóikat a vár falaira, tornyaira. A győzedelmes ostromlók valóságos karneváłt rendeztek Akkon utcáin: dicsérték az Urat, táncoltak, tolongtak féktelen örömükben, hogy két év után végre bejuthattak ide. Következett a zsákmány elosztása. A két uralkodó megosztozott a leggazdagabb, legfontosabb foglyokon, és a legjobb szálláshelyeken is. Richárd a királyi palotában ütött tanyát, Fülöp Ágost viszont kénytelen volt beérni a templomosok rendházával, jelezve, hogy a két király között némiképp megváltoztak az erőviszonyok, mióta elindultak Európából. Hiszen Messinában még fordítva volt, és Fülöp Ágost ezt pontosan érzékelte is.

Az újonnan érkezett keresztesek – az Európából küldött utolsó erősítés – balszerencséjére e pillanatban Akkonnál tömörült a teljes keresztény haderő. A nagy diadal ellenére – pontosabban éppen amiatt – komoly gondot okozott a háromezer muszlim fogoly. Természetesen voltak köztük, akik, képletesen szólva, „megérték a saját súlyukat aranyban", a többség azonban csupán eggyel több éhes szájat jelentett, ráadásul veszélyesek is voltak. Őrzésük igen sok katonát lekötött, akikre pedig szükség lett volna a Szaladin elleni harcban. Ha a keresztesek rohammal vették volna be a várat, akkor a foglyok jó része elesett volna a harcban, vagy utána mészárolták volna le. Így viszont a keresztény vezéreknek két választásuk volt: vagy váltságdíjat kérnek a háromezer kiképzett harcosért, és amikor azt megkapják, átengedik őket Szaladin táborába, vagy a saját költségükre bebörtönzik őket. II. Baszileiosz bizánci császár 1014-ben, miután a bolgár hadsereg megadta magát neki, talált egy harmadik megoldást: minden száz katonából kilencvenkilencet megvakíttatott, a századiknak pedig csak az egyik

szemét szúratta ki, hogy vissza tudja vezetni a többieket Bulgáriába. A kegyetlen húzás megtette hatását: a bolgár állam évekre megbénult, mert a fejlődés viszonylag alacsony fokán álló társadalom nehezen tudott gondoskodni ennyi vak emberről. A bizánci császár, mint Isten földi helytartója, maga mellett tudhatta az egyház támogatását, amely erkölcsi kérdésekben az egyetlen mérvadó álláspont volt, így bármit megtehetett. Richárd és Fülöp Ágost azonban nem lehetett ennyire biztos a dolgában. Akkon ostroma ugyanis csak része volt a háborúnak, és nem tudhatták, nem cserélődnek-e fel később a szerepek, nem kerülnek-e keresztény foglyok Szaladin keze közé, ahogy négy évvel azelőtt Hattínnál.

Szaladin kategorikusan ellenezte Akkon feladását. Azt akarta, hogy a végsőkig küzdjenek, ezért megtagadta az emírektől az engedélyt, hogy elfogadják a keresztények feltételeit. Az események azonban gyorsan peregtek: miközben a szultán akcióba akart lépni, hogy segítsen a várvédőknek, egyszer csak azt látta, hogy Akkon falain keresztény lobogókat lenget a szél. A vár ostroma véget ért. A szultánnak nem maradt más dolga, mint kifizetni a váltságdíjat a foglyokért, ahogy Ibelini Balian tette 1187-ben, miután a muszlimok bevették Jeruzsálemet. Eleinte rendben ment minden, a futárok biztonságban közlekedtek Akkon és Szaladin tábora között, Szaladin pedig megengedte Richárd követeinek, hogy megnézzék a Damaszkuszból szabadon bocsátandó foglyokat. Ezzel, legalábbis a keresztények szemében, ő is jóváhagyta az emírjei által elfogadott békefeltételeket. A tárgyalások időszakában béke honolt a szemben álló felek között, a céljukat elért keresztények között azonban megkezdődött a civódás. A közkatonák, akik oroszlánrészt vállaltak a harcokból, becsapva érezték magukat, hogy nem fosztogathatják végig ezt a gazdag várost. Őket nem

érdekelte az emírek váltságdíja: a részüket követelték a zsákmányból. Azzal fenyegetőztek, hogy ha ezt nem kapják meg, dezertálnak. A krónikákból nem derül ki, mely alakulatok helyezkedtek erre a szent célhoz méltatlan, bár abszolút ésszerű álláspontra, de valószínű, hogy inkább az itáliai zsoldosok lehettek, mintsem a feudális hűbérurak csapatai. Hiszen az angol és francia keresztesek nem a jutalom, hanem az üdvözülés reményében követték királyukat. A keresztes háború azonban „önfinanszírozó" jellegű hadművelet volt, és az első hadjárat óta eltelt évszázad alatt a katonák rájöttek, milyen sokba kerülnek nekik és parancsnokaiknak az otthonuktól több ezer kilométerre zajló katonai akciók. Richárd ezért végül beadta a derekát, és megosztotta a befolyt váltságdíj egy részét a közkatonákkal – de csak azokkal, akik vele együtt esküt tettek, hogy további három évig vagy a végső győzelemig hűek maradnak a keresztes hadjárat ügyéhez. Richárd nyilvánosan tett fogadalmat, és sok egyszerű harcos vele tartott. Érdekes, hogy Fülöp Ágost viszont nem: neki már azon járt az esze, hogyan mehetne haza minél kisebb presztízsveszteséggel. Úgy okoskodott, hogy Akkon bevétele mentesíti Franciaországban tett esküje alól.

Miközben a francia király a lelkiismeretével viaskodott, az angol uralkodó azzal volt elfoglalva, amihez – a hadakozást leszámítva – a legjobban értett: ellenségeket szerzett magának, méghozzá teljesen fölöslegesen. A város kapitulációja után egy héttel kihozta Berengáriát és Johannát szűkös „úszó palotájukból", és végigsétált velük Akkon utcáin. A harcok és a muszlim uralom nyomaitól immár megtisztított városban a királyi palotába vezetett az útjuk. Richárd a keresztes háború végéig itt akarta elhelyezni a hölgyeket. Az uralkodó minden bizonnyal élvezte a dicsőséges pillanatot, de hirtelen megpillantott valamit, ami szúrta a szemét.

Az egyik toronyban ugyanis számára ismeretlen zászló lengedezett. Richárd nem ismerte fel a címert, ezért megkérdezte, kinek a lobogója ez. Azt a választ kapta, hogy Ausztriai Lipót főhercegé, és azért tűzték ki, mert ő is ostromolta a várat katonáival. Richárd igazán meghagyhatta volna a német főhercegnek ezt a kis örömöt, hiszen Lipót ausztriai birtokait odahagyva csatlakozott Barbarossa Frigyes seregéhez. A nagyvonalú gesztus méltó lett volna Oroszlánszívű Richárdhoz, a világhódító királyhoz. Az Anjouk azonban ilyen pillanatokban nem ismerték a nagyvonalúságot, heves természetük nem hagyott helyet a józan észnek. Már Richárd apja is kihívta maga ellen isten haragját Becket Tamás canterburyi érsekkel szembeni bánásmódja miatt, most pedig az Oroszlánszívű pillanatnyi meggondolatlansága neki a szabadságába, angol alattvalóinak pedig a gazdagságába került. Miután Richárd meghallotta, hogy a zászló egy senkiházi nemesemberé, aki ráadásul német, megparancsolta katonáinak, hogy tépjék le a lobogót, és tapossák a porba. Ezután megkereste Lipótot, és sértegetni kezdte a pimaszságáért. Ausztriai Lipót kénytelen volt lenyelni a szitkokat a keresztes hadjárat mindenki által elismert vezérétől (hiszen Fülöp Ágostot jobban érdekelte a kincsesládája megtömése, mint a harcászat), de nem bocsátotta meg az inzultust, és nem is felejtette el. Richárd nem valami jó érzékkel bánt a büszke osztrákkal. Az őt ért méltatlanságtól fortyogó Lipót azonnal otthagyta a keresztes hadjáratot. Hazatért, és bosszút forralt.

Fülöp Ágost is úgy érezte, épp elég oka van rá, hogy búcsút intsen a Szentföldnek. Richárd közelsége ugyanis nap mint nap emlékeztette rá, mennyire nem szíveli az angol uralkodót, de pénzügyi megfontolásokból is vissza kellett térnie Franciaországba. Hiszen elhunyt Flandriai Fülöp, akinek Franciaországgal határos nagy földbirtokaiból kihasít-

hatta a maga részét. Ezenkívül úgy gondolta, Richárd távollétében a normandiai és aquitániai határvitákat is a saját szája íze szerint rendezheti. Fülöp Ágost tehát elismerte, hogy Richárd hadvezérként magasan fölötte áll, és eltávozást kért tőle. Négy nemesembert küldött hozzá követségbe azzal az üzenettel, hogy gyönge egészségi állapota miatt sürgősen vissza kell térnie Franciaországba. Richárd megvetően reagált az olcsó kifogásra: „Ha befejezetlenül itt hagyja a munkát, amiért idejött, szégyent és örök megvetést hoz a maga és Franciaország fejére. Ezért én nem tanácsolom, hogy elmenjen. De ha halálán van, tegye azt, amit ő és népe jónak lát." Az Oroszlánszívűt persze aligha érdekelte, miként dönt Fülöp Ágost, gondolván, hogy a csapatai úgyis ott maradnak a Szentföldön. A francia király azonban, bár örömmel hagyta a hadakozást azokra, akik örömüket lelték benne, a politikai alkudozásba annál nagyobb hévvel vetette bele magát. Kikötötte, hogy ha otthagyja a katonáit, akkor azokat Richárdnak kell fizetnie, és a vézelay-i megállapodás szellemében Ciprus felére is igényt tartott. Richárd viszont erről hallani sem akart. A két király között vibrált a levegő a feszültségtől. Ha nincs jelen szépszámú püspök és más vezető egyházi személy, és nem figyelmeztetik őket a szentföldi hadjárat magasztos céljára, alighanem egymásnak mennek.

A keresztény egységet még egy disputa veszélyeztette. Ez akörül forgott, hogy ki foglalja el az újjáéledő Jeruzsálemi Királyság trónját. Lusignani Guido volt birtokon belül, de a saját emberei közül is sokan érezték úgy, hogy Hattínnál elvesztette a trónt, és mivel már Szibilla is meghalt, ideje alkalmasabb jelölt után nézni. Ez az ember Montferrati Konrád lett volna, aki kitartóan védte Türoszt, és ennek köszönhetően érkezhetett meg időben az erősítés Európából. Kettejük harca tükörképe volt a két király közt zajló vitának.

Ennek megfelelően Guido Richárdhoz, Konrád pedig Fülöp Ágosthoz fordult segítségért. Egyértelmű volt, hogy amíg nem születik döntés a korona ügyében, nem lehet folytatni a királyság többi részének visszahódítását. A keresztes vezetők találkozóján, amelyre Richárd akkoni palotájában került sor, kompromisszum született. Abban állapodtak meg, hogy Guido élete végéig király maradhat, de halála után Konrád, a felesége, Izabella, vagy az ő örököseik követik. Ez azonban nem oldott meg semmit, hiszen tudvalevő volt, hogy Konrád úgysem fogad el hűbérurának egy olyan „uborkafára felkapaszkodott" alakot, mint Guido, különösen így, hogy az ő családját illetné a trón. Csak azért nem lett az övék, mert Konrád fivére, Hosszúkardú Vilmos, 1177-ben váratlanul meghalt. Lusignani Guido csak elbitorolta Konrád trónját, sőt mi több, a hattíni csatában mutatott alulmúlhatatlan hadvezéri teljesítményével el is játszotta azt. Konrád számára világossá vált, hogy mivel patrónusa, Fülöp Ágost a hazaútra készül, Richárd csillagzata pedig egyre emelkedik, legjobb, ha visszavonul Türoszba, és ott várja be, hogyan végződik az immár egyértelműen Anjou keresztes hadjárat.

Richárd tulajdonképpen nem igazán akarta maradásra bírni Fülöp Ágostot. Pedig aligha alaptalan a „cinikus" felvetés, hogy jobban örült volna, ha a francia király ott van a közelében, és szemmel tarthatja. Ragaszkodott is hozzá, hogy Fülöp Ágost indulás előtt tegyen esküt: nem hódít meg Anjou-területeket, amíg ő távol van, és a visszatérése után is tartózkodik az ilyesmitől még negyven napig. Ugyanakkor riválisa távozása után Richárd vitathatatlanul a hadjárat vezére lett, és ennek nemcsak ő, hanem a keresztes sereg is örült. Hugó burgundiai herceg, aki a francia csapatok parancsnokaként a Szentföldön maradt, kezességet vállalt uralkodója esküjéért. Ő azonban attól kezdve nem a keresztes hadsereg társparancsnoka volt, csupán Richárd

helyettese. Az Akkon elfoglalásakor szerzett zsákmány Fülöp Ágostot illető részét Montferrati Konrád kapta meg. A francia király augusztus elején elhajózott Konráddal Türoszba, majd kölcsönkért genovai hajókon útnak indult Európa felé. Szégyenletes, uralkodóhoz méltatlan tett volt ez Fülöp Ágost részéről, annál is inkább, mert egyáltalán nem az egészségi állapota indokolta.

Távozása után Richárd parancsaival senki sem szállt többé vitába. A jelen lévő németek és olaszok ugyan ki nem állhatták az Oroszlánszívűt, de a keresztesek túlnyomó többsége tisztában volt azzal, hogy az a legjobb esélyük a győzelemre, ha egy olyan parancsnokot követnek, aki már bizonyította képességeit. Egy alkalommal mégis csak a templomos lovagok közbeavatkozása akadályozta meg, hogy néhány pártütő fegyvert fogjon Richárdra. A király pontosan tudta, hogy a katonákat folyamatosan foglalkoztatnia kell, ha nem akarja, hogy túlságosan fontossá váljanak számukra a jelentéktelen apróságok. A pisaiak és a genovaiak, akik otthon folyamatosan hadakoztak egymással, Richárd erős keze alatt közösen küzdöttek a hitükért. A francia és az Anjou-katonák szintén az egymás elleni összecsapásokhoz voltak szokva, nem ahhoz, hogy vállvetve harcoljanak a hitetlenek ellen. Egy nemzetközi hadsereg irányításával járó problémákat soha nem szabad alábecsülni. Richárd részéről igen komoly teljesítmény volt, hogy a legjobbat hozta ki olyan emberekből, akiket otthon, Európában arra neveltek, hogy gyűlöljék őt.

Az Akkon bevétele utáni hetekben Richárdnak bőven volt ideje arra, hogy felmérje a hadi helyzetet, és átgondolja a hadjárat hátralevő részében követendő stratégiát. A látottak meg a helybeli lovagok, nemesek, illetve a lovagrendek tagjainak elmondása alapján nyilvánvalóvá vált a számára, hogy a Jeruzsálem elleni közvetlen támadás, ha sikerrel jár is,

csupán átmenetileg vezethet eredményre. Hiszen ha a keresztesek hazatérnek, Szaladin vagy utóda könnyedén visszahódíthatja a szent várost. A hattíni katasztrófa sok jól kiképzett katona életét követelte, így a helyi latin keresztények már nem rendelkeztek a várak, erődök feltöltéséhez szükséges emberanyaggal. A megcsappant létszámú hadsereg azt sem tudta volna megakadályozni, hogy a muszlimok folyton portyázzanak a királyságban és pokollá tegyék az emberek mindennapi életét.

Szaladinnak mindössze harminc napja volt, hogy teljesítse egy olyan megállapodás feltételeit, amelyet nem írt alá, és jóvá sem hagyott. A helyőrség katonáiért követelt váltságdíj összege túl magas volt ahhoz, hogy ilyen rövid időn belül előteremtse. Az egyezményt azonban aláírták, és az abban foglaltakat augusztus 20-ig végre kellett hajtani. A keresztény táborban Richárd olyan problémával állt szemben, amelyre a vár feladásakor még nem számíthatott. Akkor ugyanis még jelen volt Fülöp Ágost is, és magához vette az emírek és más fontos foglyok felét. Időközben azonban távozott a Szentföldről, és foglyait átadta Montferrati Konrádnak, aki magával vitte őket Türoszba. Richárd kérte, hogy jöjjön vissza, hogy a kiváltott foglyokat az egyezmény értelmében átadhassák Szaladinnak, Konrád azonban ezt egyszerűen megtagadta. Csak akkor állt kötélnek, amikor Richárd Burgundiai Hugót küldte el Türoszba. A feldühödött Oroszlánszívű először maga akart odamenni csapatai élén, hogy erővel vegye el Konrádtól a foglyokat, de végül – a keresztes hadjárat szempontjából igen szerencsés módon – hagyta, hogy a franciák majd megoldják a problémát egymás között. Richárd tehát készen állt az egyezmény betartására, és ugyanezt várta Szaladintól is. A szultán azonban, mivel még nem sikerült előteremtenie a váltságdíj összegét, megpróbálta elodázni a dolgot. A tragikus következmények

ismeretében fontos, hogy a megállapodásról nem maradt fenn minden kétséget kizáró, egyértelmű beszámoló. Később Richárd és Szaladin kölcsönösen rosszhiszeműséggel vádolták egymást, de lehet, hogy pusztán az okozott félreértést, hogy tolmács útján érintkeztek.

Oroszlánszívű Richárd legsúlyosabb problémája az volt, mihez kezdjen az akkoni muszlim helyőrség foglyul ejtett katonáival. Tudta, hogy ha főserege továbbvonul Akkonból dél felé, rengeteg katonát kell hátrahagynia az őrzésükre. Ezért, ha haladékot ad Szaladinnak, azzal az egész hadjárat késedelmet szenved. Arra is gyanakodhatott tehát, hogy a szultán halogató taktikája katonai célokat szolgál. Megfordulhatott a fejében, hogy Szaladin talán erősítést vár Egyiptomból. Richárd úgy érezte, valójában az akkoni helyőrség ejtette foglyul őt, hiszen már régen Jeruzsálem felé kellett volna vezetnie seregét. Az angol király augusztus 20-án, amikor tudomása szerint Szaladinnak ki kellett volna fizetnie a váltságdíj első részletét, kivonultatta Akkonból a teljes keresztény haderőt, és várta a híreket a muszlim táborból, de hiába. Délben a dombtetőkön álló muszlim őrszemek azt látták, hogy az Oroszlánszívű csatasorban haladó lovagjai kíséretében kilovagol a városból. Jelentették, hogy az angol király serege teljes egészében elfoglalja az Akkon előtti síkságot. Amit az őrszemek ezután láttak, attól meghűlt az ereikben a vér, és azonnal futárt küldtek Szaladinhoz, hogy segítsen. Az történt, hogy az akkoni helyőrség mintegy háromezer katonáját egymáshoz szíjazva, hátrakötözött kézzel kiterelték a városból. Amikor a felsorakozott keresztény harcosok elé értek, hátborzongató mészárlás vette kezdetét. A keresztesek rávetették magukat a foglyokra, és egyeseket ledöftek, másoknak a fejét csapták le. Mindez olyan gyorsan történt, hogy Szaladin őrségbe küldött katonái nem tehettek egyebet, mint hogy vadul rárontanak a keresztesekre,

tovább duzzasztva a muszlimok veszteséglistáját. Szaladinnak már csak a bosszúállás maradt, és csapatai rá is támadtak a keresztényekre. Csak az vetett véget az ütközetnek, hogy leszállt az este. Az Akkon előtti síkon holtan hevert háromezer muszlim fogoly: az egész helyőrség, leszámítva néhány emírt, akik nem vártak Szaladinra, hanem maguk fizették ki a váltságdíjukat. A legyilkoltak egyes krónikások szerint embertelen vérontás áldozatai lettek, mások szerint hidegfejű számítás pecsételte meg a sorsukat. Hogy kit terhel a felelősség szörnyű halálukért, arra nem könnyű válaszolni. Oroszlánszívű Richárd igazolva érezte a döntését, hiszen szerinte Szaladin megszegte a megállapodásukat, így a foglyok sorsa az ő kezében volt. Katonai szempontból pedig a háromezer muszlim fogoly lekötötte a keresztes sereg egy részét, és kockázati tényezőt jelentett. Ha tehát Szaladin nem váltotta ki őket, akkor ő a hibás, nem a fogva tartóik.

Szaladint legalább annyi bírálat érte ez ügyben, mint Richárdot. A modern kori történészek kétségbe vonták, hogy szándékában állt-e egyáltalán kiváltani katonáit, akiket nem tudott volna fizetni, élelmezni és elszállásolni. A létszám abban az időszakban nem jelentett problémát a muszlim hadseregnek. A francia lovagok elleni harcban többet számított a minőség, mint a mennyiség, és a parancsnokok nem tarthattak fenn nagyobb hadsereget, mint amekkorát a környék el tudott tartani. Ráadásul a keresztények rendezte vérfürdő propagandacélokat is szolgálhatott: felbőszíthette a muszlimokat, és bosszúvágyat ébreszthetett bennük. Richárd jó hírén pedig még saját katonái szemében is csorba eshetett. Ha azonban Szaladin ilyen megfontolásból áldozta fel az akkoni várvédőket, csalatkoznia kellett. Lehet, hogy Richárd megítélése a saját hittestvérei szemében romlott valamelyest, az viszont tény, hogy Szaladin emírjeire és

katonáira komoly hatást gyakorolt a kegyetlensége. A propagandafegyver visszafelé sült el: attól kezdve egyetlen muszlim helyőrségre sem lehetett számítani, hogy ellenállást fejt ki Richárddal szemben. Szaladin katonáinak harci szellemét az Oroszlánszívű puszta létezése is aláásta, és ezen a szultán személyes jelenléte sem változtatott.

A vérfürdő után Szaladint úgy elragadták az indulatai, ahogy hadvezéri pályája során még soha. Még azt is megengedte, hogy katonái kegyetlenkedjenek a keresztény foglyokkal, hiszen tudta, hogy családtagjaikat, barátaikat vesztették el, és most bosszúra szomjaznak. A szultánra nem volt jellemző az ilyesmi, de már korábban is előfordult két alkalommal, hogy meghajolt a közhangulat előtt. Az egyik eset az volt, amikor a Vörös-tengeren elfogták Châtilloni Rajnald kalózait, a másik pedig az, amikor a hattíni csata után engedélyezte a templomos és ispotályos lovagok legyilkolását. Szaladin ugyanakkor most is hamar megálljt parancsolt indulatainak. Megmentette a keresztény foglyokat katonái érthető haragjától, mondván, hogy „a vér soha nem nyugszik". Hangsúlyozta, hogy a szent háború igazságos háború, amelyben fölöslegesen nem ontanak vért.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A tengerparti út, 1191–1192

Akkon eleste vízválasztót jelentett a harmadik keresztes hadjárat történetében. Fülöp Ágost számára szimbolikus diadal volt, amellyel a kelletlen francia király igazolva látta hazautazását. Angliai Richárd számára pedig a legfőbb európai ellenségével kötött kellemetlen szövetség végét jelezte. Mostantól egyedül irányíthatta a keresztes hadsereget, és a követendő stratégiát is egy személyben határozhatta meg. Harcosként az Oroszlánszívű messze felülmúlta Szaladint, az emberekkel való bánásmód terén azonban a szultán javára mutatkozott jelentős különbség, az angol király talán nem is gyanította, mekkora. Richárd több nagy hatalmú szövetségesével is ellenséges viszonyba került, így Fülöp Ágosttal, Montferrati Konráddal és Ausztriai Lipóttal, akik igen sokat árthattak neki. Barátokat jóformán csak az ellenséges táborból szerzett – gondoljunk például Szafadinra –, tőlük pedig hosszú távon nem sok jóra számíthatott.

Akkon bevétele azt jelentette, hogy a keresztesek megvetették a lábukat a Szentföldön, kialakítottak egy bázist, ahonnan nekiláthattak a királyság visszavívásának. Richárd nem kapkodott, komótos építkezésbe fogott. Személyesen felügyelte az erődített város újjáépítését, a keresztény helyőrség felállítását. Helyőrségparancsnoknak két megbízható

helyettesét, Verdoni Bertramot és Longchamp-i Istvánt nevezte ki. Berengária és Johanna beköltözött a palotába, a foglyul ejtett „ciprusi kisasszonnyal", azaz Komnénosz Izsáknak, a trónbitorló „császárnak" a lányával együtt.

Akkon ugyan újból keresztény város lett, de a nyugatiak szemében továbbra is egzotikus hely maradt. Az ostrom borzalmai után sokan nem tudtak ellenállni a keleti fényűzés csábításának. A feslett erkölcsű nők itt egészen mások voltak, mint a nyugati városok utcáin megkapható piszkos örömlányok. Richárd csak nagy nehézségek árán tudta összeszedni embereit a kocsmákból és bordélyházakból, hogy elindulhassanak Aszkalonba. Augusztus 23-án azonban a hadsereg készen állt a déli irányú menetelésre, amelyről tudni lehetett, hogy az egész hadjárat döntő mozzanata lesz. Tudni lehetett, hogy ha Richárdnak sikerül ellenőrzése alá vonnia az egész partvonalat, akkor tengeri fölénye révén elindulhat Jaffából a szárazföld belseje felé, hogy elfoglalja Jeruzsálemet. Ellentétben Lusignani Guido seregével, amelynek Tibériás felé vezető útja végzetesnek bizonyult, Richárdnak a flotta folyamatosan hozhat majd erősítést és ellátmányt. Az angol király tudta, hogy amíg nem az övé a tengerparton fekvő Jaffa, Kaiszareia, sőt Aszkalon városa, addig nem érdemes a szent város ellen vonulnia, mert annak könnyen egy második, még pusztítóbb Hattín lehet a vége.

A Szentföld megszállása már csaknem egy évszázada tartott, és a keresztesek ez idő alatt megtanulták, hogyan vegyék fel a harcot a törökökkel. A modern kor történészei sajnálatos módon elhanyagolják ezt a tényt. Pedig a szentföldi lovagok korántsem voltak önfejűek, nyakasak, még akkor sem, ha a hattíni csata és egyesek (például Ridforti Gérard) esztelen vakmerősége ezt látszik igazolni. A lovagrendek tagjai képezték Richárd hadseregének gerincét,

tőlük az uralkodó bizton számíthatott a helyi viszonyokra, a muszlimok taktikájára vonatkozó értesülésekre.

Az Oroszlánszívű mindig készen állt arra, hogy kockára tegye az életét, méghozzá olyan vakmerőséggel, amilyet másoktól nem is várt el. Az Akkonnál elszenvedett késedelem miatti csalódottságában néhány elszánt lovaggal kirohanásokat intézett a portyázó törökök ellen. Az egyik ilyen akció kis híján az életébe, vagy legalábbis a szabadságába került. Az eset jól mutatja a keresztes hadsereg soknemzetiségű jellegét. Richárd lóháton vette üldözőbe a visszavonuló törököket egy magyar gróf és annak szintén magyar lovagjai társaságában. A krónikák szerint Richárd tovább üldözte a törököket, mint az célszerű lett volna, és emiatt a magyar gróf és a király tábornagya, Poitoui Hugó, fogságba esett. A harcban gyakorlatilag legyőzhetetlen Richárdnak most sem esett baja. Többször is megkísérelte kiszabadítani Poitoui Hugót, de az ellenség gyorsabb volt, és elragadta a tábornagyot.

Akkont és Jaffát körülbelül százharminc kilométer választja el egymástól. Ezt a távolságot akkoriban rögös, hepehupás úton kellett megtenni, és nyolc folyón is át kellett kelni. Ráadásul tombolt a forró közel-keleti nyár, és egyfolytában zaklatta őket az övéknél kétszer-háromszor nagyobb létszámú muszlim sereg. A nagy menetelés az Arszufnál aratott győzelemtől függetlenül is a történelem egyik legnagyobb ilyen jellegű haditette, önmagában is elég ahhoz, hogy Oroszlánszívű Richárdot a nagy hadvezérek sorába emelje. Egyúttal meghazudtolja mindazokat, akik úgy tartják, hogy a hadvezetés művészete a római kor és a reneszánsz között „szunyókált". A történetírás sok olyan „nagy" tábornok tetteit megénekli, akiknek hírnevét a győzelmeik puszta ténye alapozta meg, függetlenül az ellenséges parancsnok képességeitől és csapatai erejétől. Oroszlán-

szívű Richárd Akkonnál, Arszufnál és Jaffánál rendkívül tehetséges, ihletett hadvezért kényszerített térdre Szaladin személyében, akinek hadserege évek óta nem talált legyőzőre, és diadalok egész sorát aratta a franciák ellen. Az angol király katonai teljesítménye ennek fényében kiemelkedő, és nem szabad lebecsülnünk a nehézségeket, amelyekkel megküzdött. Mind a saját seregében, mind a vele harcoló templomosok és ispotályosok között sok önfejű, nehezen fegyelmezhető lovag volt. Sok különböző nemzet fiaira kellett rákényszerítenie akaratát, és egyes országok képviselői, például a franciák, kifejezetten gyűlölték. Richárd a sakkjátékos precizitásával mozgatta haderejét. Ha más nagyságrendben is, de Marlborough hercegének híres Duna menti meneteléséhez hasonlított, amelyre 1704-ben, a blenheimi csata előtt került sor.

Richárd a szentföldi hadviselés egy évszázados történetéből egyértelmű tanulságokat szűrt le. A jaffai menetelés során bizonyos fokig visszatért a hagyományos francia harcászati módszerekhez, amelyeket négy évvel azelőtt Lusignani Hugó Hattínnál sutba dobott – vagy csak megfeledkezett róluk. A keresztes hadsereg erőssége ugyanis nem csupán a francia lovagokban rejlett, ahogy a törökök gyakran hitték, hanem a lovasság, illetve a gyalogság „védőpáncéljaként" szolgáló íjpuskások összjátékában. A keresztények íjpuskái sokkal hatékonyabbak voltak, mint a török lovas íjászok fegyverei. Ha egy keresztes parancsnoknak sikerült megfékeznie lovagjai kezdeti nekibuzdulását, és készenlétben tartani őket, hogy a megfelelő pillanatban mérjenek rajtaütésszerű csapást az ellenségre, nem maradt el a győzelem. Ha viszont a lovagok idejekorán lendültek támadásba, és hagyták magukat belehajszolni a visszavonuló törökök üldözésébe, akkor könnyű prédájává válhattak a mozgékonyabb ellenséges haderőnek. És ami mindennél fontosabb, a franciák nem feledkezhettek

meg arról, hogy idegenek a Szentföldön, problémát okoz nekik az éghajlat, valamint a sivatagos, illetve hegyvidéki terep. Ha eltávolodnak a tengerparttól, ahol tengeri fölényük biztosítja az utánpótlást, a körülményekhez jobban alkalmazkodó ellenféllel találják szembe magukat. Richárd ezeknek az alapvető tényeknek a tudatában készítette elő az Akkonból induló menetet.

A középkorban egy hadsereg mozgatása roppant nehéz logisztikai feladat volt, általában málhás lovak, öszvérek, ökrös szekerek ezrei kísérték a menetet. A jelen körülmények között azonban – hiszen ne feledjük, a keresztes sereg még csak a tengerpart egyetlen pontján vetette meg a lábát! – maguknak a harcosoknak kellett átvenniük a teherhordó állatok szerepét. Richárd ezért két részre osztotta a gyalogságot, és folyamatosan váltogatta őket. Aki éppen nem harcolt, az „pihenhetett", azaz a tenger felőli oldalon, a flotta és a lovasság fedezékében masírozhatott. A védelemért azzal fizettek, hogy ők cipelték a csomagokat.

Tőlük balra a tizenkét századra osztott lovasság haladt, amely lefedte a több kilométeres gyalogos-menetoszlop teljes hosszát. A lovasok nemzetiség szerint csoportosultak, de Richárd itt-ott beékelt közéjük egy-egy „sztárlovagot". Ők vezették, lelkesítették a lovasokat, és segítettek összehangolni a tevékenységüket a gyalogság tőlük balra haladó harcoló részével. Az előőrs és az utóvéd pozíciójában Richárd utasítására a templomosok és az ispotályosok váltogatták egymást. A két lovagrend rendelkezett a létfontosságú helyismerettel, és könnyűlovascsapatokkal is, akik a törökök stílusában harcoltak, és felderítő tevékenységet végeztek. Az élen haladó lovagrend után jött az angol és normann lovagi kontingens, amelyet maga Richárd vezetett, majd a francia lovagok, akiknek Hugó burgundiai herceg volt a parancsnoka. Végül a Hattínt túlélt szír lovasság következett.

Egy részük Lusignani Guidót követte, a többiek pedig, akik nem ismerték el Guidót vezérüknek, és Montferrati Konrádhoz húztak, külön lovagoltak.

A lovagok bal oldalán, egyfajta élő pajzsként védve őket, a gyalogság másik fele haladt. Köztük menetelt az íjpuskások többsége is. Olyan sűrű sorokban masíroztak, hogy ha közéjük dobnak egy almát, az aligha esett volna le a földre úgy, hogy előtte ne találjon el valakit.

Richárd Akkontól Jaffáig tartó nagy meneteléséről szerencsére pontos és részletes leírások maradtak fenn. A harmadik keresztes hadjárat egyik krónikása Howdeni Richárd, aki az Oroszlánszívű seregében harcolt. Van részletes és kiegyensúlyozott muszlim krónika is: Bahá ad-Dín, Szaladin bizalmasa írta, aki abban az időben a szultán államtanácsának tagja volt.

Richárd rádöbbent, hogy az augusztus végi rekkenő hőségben ajánlatos óvatosan mozgatnia haderejét. Ennek szellemében csak délelőtt meneteltek, és minden másnap pihenőt tartottak. Így csaknem tizenkilenc teljes napot vett igénybe az Akkon és Jaffa közötti 130 kilométer megtétele. Az Oroszlánszívű azzal is tisztában volt, hogy gyakorlatilag a teljes keresztes haderő a keze alatt van, és egy újabb Hattín azt jelentené, hogy a keresztények talpa alól végképp kicsúszna a talaj a Szentföldön. Ráadásul a törökök folyamatosan zaklatták a hadseregét. Szaladin ugyanolyan nagy hadvezér és stratéga volt, mint az angol uralkodó, de Richárd személyes harci erényeit soha nem is próbálta felülmúlni. Az Oroszlánszívű vitathatatlanul kora legkiválóbb harcosa volt.

A keresztes sereg előtt két út állt. A rövidebb a szárazföldön át vezetett, a hosszabb a tengerparton. Richárd mégis az utóbbit választotta, mert így a flotta révén összeköttetésben tudtak maradni Ciprussal és Nyugat-Európával

is. A régi római útból addigra már jóformán csak keskeny csapás maradt. Szaladin az onnan mintegy három kilométernyire húzódó magaslatról figyelni tudta a keresztesek minden lépését, és kedvére háborgathatta őket. Ő azonban, ahogy Hattínnál, most is hagyta, hogy a menetoszlop aránylag zavartalanul nyomuljon előre. Akkor akart rátámadni a keresztényekre, amikor elfáradnak és lankad az éberségük.

Az első napon maga Richárd állt az előőrs élére. A templomosokkal lovagolt, mintegy kesztyűt dobva az őket figyelő törököknek. Közvetlenül mögötte az angol és normann lovagok vették körül a királyi lobogót, amely csata esetén a keresztesek gyülekezőhelyét jelezte. Richárd egy igen magas póznára, lehet, hogy egyenesen hajóárbocra köttette a zászlót. Ezzel a milánóiak példáját követte, akik az 1176. évi legnanói csatában hasonlóképpen cselekedtek. A póznát vasbevonat védte, hogy ne lehessen elvágni vagy elégetni, és egy négylovas szekérhez erősítették. Őrzését Richárd válogatott lovagokból álló csapatra bízta. A mozgékony lobogó arra is alkalmas volt, hogy a küzdelem hevében néma parancsokat osztogassanak vele a harcolóknak.

A nagy menetelés első napja jól mutatta, milyen problémákkal szembesülhetnek a keresztesek. A régi római út a rajta átvonuló hatalmas sereg alatt hamarosan megtöredezett, és az elöl haladók porát nyelő utóvéd a megrongálódott úton kezdett lemaradozni. A törökök, akik éberen figyelték, hol gyengül meg az ellenség, lecsaptak a megzavarodott utóvédre. Próbálták elválasztani a menetoszlop elejétől, és a tengerbe szorítani. Richárdot azonban ez sem érte készületlenül. Válogatott lovagokból álló különítmény élén az oszloptól balra, attól kissé távolabb haladt, hogy ha bármelyik csapatrész veszélybe kerül, a segítségére tudjon sietni. Amikor John Fitzluke előrenyargalt, hogy értesítse az uralkodót az utóvédet ért támadásról, az Oroszlánszívű

azonnal odavágtatott, és – az egyik krónikás szavaival élve – „tüzes istennyilaként” vetette magát a törökökre. A krónikás így folytatta: „És futottak előle, mint a filiszteusok a makkabeusok elől.” Számos hasonló példát lehetne felhozni arra, hogy Richárd személyes példamutatása a keresztesek javára fordította a harcot. Az eseményeket a dombtetőről figyelő Szaladint bizonyára lenyűgözte a király vitézsége, de ennek a ravasz hadvezérnek nyilván az sem kerülte el a figyelmét, mennyire fontos a keresztények számára ez a rettenthetetlen harcos. Eszébe juthatott, milyen sokat vehet ki Richárdból minden egyes alkalom, amikor személyesen kell beavatkoznia a küzdelembe.

Időnként úgy nézett ki, mintha a természet is harcba szállt volna a keresztesek ellen. Elviselhetetlenné vált a hőség, sokan eléjultak, mások pedig nem bírták tovább a vállukat nyomó nehéz málhát: elbuktak, és a perzselő homokban kilehelték a lelküket. Richárd ott temettette el a holtakat, ahol a halál érte őket, a betegeket pedig a part közelében haladó hajókra vitette, hogy a muszlimok ne lássák, milyen sok embert vesztett. Esténként, amikor tábort vertek, egy nappal láthatatlan, de a muszlimoknál nem kevésbé nagy létszámú és kitartó ellenséggel gyűlt meg a bajuk. Aixi Albert egy évszázaddal korábban, amikor a keresztesek először találkoztak velük, kígyóknak nevezte őket, pedig valójában tarantellapókok voltak. A hatalmas rovarok bemásztak a katonák ruhája alá. A fájdalmas csípéseik nyomán keletkezett „duzzanatokat” lehetett kezelni kenőcsökkel vagy más szerekkel, de ezt nem mindenki engedhette meg magának. A szegényebbek ezért vezetőik, vagy jobb esetben maga a király érintésétől várták a gyógyulást. A megelőzést azonban minden gyógymódnál hatásosabbnak ítélték: éktelen zenebonát csapva próbálták elijeszteni a pókokat. A krónikás szerint „pajzsokat, sisako-

kat, nyeregszerszámokat, rudakat, korsókat, kannákat, tálakat, fazekakat, tányérokat ütögettek össze, és minden mást, amivel zajt lehetett csapni".

A franciák az első napon az utóvéd elleni akció elhárítása után zavartalanul haladtak tovább, és az Akkontól alig tizenöt kilométerre lévő Haifánál letáboroztak. Itt két napig pihentek. Egyelőre nem annyira a törökökkel kellett megküzdeniük, mint az éghajlattal, a tereppel és a nehéz málhával. A forró közel-keleti nyárban képtelenség volt a nyugat-európai hadjáratokban megszokott felszerelés szállítása. Meg is született a döntés, hogy a terheket a feltétlenül szükséges minimumra kell csökkenteni, és a Haifa környéki partszakasz a fölösleges holmik lerakóhelye lett. Augusztus 27-én folytatódott a menetelés. A sereg a Kármel-fokot megkerülve az ország belső területei felé folytatta útját. Kafarnaumtól aztán visszakanyarodtak a tenger felé, és Atlitnál újabb kétnapos pihenőt tartottak. Ennyi idő kellett ahhoz, hogy a flotta meghozza a várva várt ellátmányt.

Szaladint bizonyára elkápráztatta a keresztesek fegyelmezettsége, és nyilván az is eszébe jutott, mennyivel bátrabb, elszántabb ellenfélre akadt Richárd személyében, mint Hattínnál Lusignani Guidóban. Az utóvéd kezdeti leszakadásától eltekintve az Oroszlánszívű addig esélyt sem adott neki, hogy megbontsa az alakzatát. A török lovas íjászok szórványos rajtaütési kísérleteit a keresztény íjpuskások könnyen visszaverték, a lovagoknak elő sem kellett jönniük a gyalogság élő pajzsa mögül. A szultán azonban nem nézte tétlenül az előrenyomulást: a keresztes haderő útvonala mentén folyton változtatta tábora helyét, és kereste az összecsapás lehetőségét. Kármel közelében azonban túl meredek volt a domboldal ahhoz, hogy bevesse a lovasságot. Tudta, hogy az ő legjobb szövetségese a türelem. Ahogy Richárd tisztában volt azzal, hogy nem kockáztathat

meg egy újabb Hattínt, úgy Szaladin is tudta, hogy a muszlim hadsereg egészét irányítja. Ha nyílt terepen támadási felületet ad a keresztény „vasembereknek", könnyen elveszhet Jeruzsálem és a szent háború.

A keresztesek Kaiszareiához közeledve átkeltek „a krokodilok folyóján", amelyet azért neveztek el így, mert két lovagot, akik megpróbáltak átúszni, felfaltak a hatalmas hüllők. A flotta Kaiszareia kikötőjébe is hozott ellátmányt, valamint erősítést is: a „lusta népséget", akiket Akkonban végre sikerült összeterelni, és eszükbe juttatni, mi a kötelességük. A menetelő gyalogosok közül sokak vérét az arcukat összekarcoló sűrű bozót ontotta először, a lábuk pedig egyfolytában a mindenütt ott nyüzsgő egyiptomi ugróegerekbe ütközött. A kis rágcsálók eleinte megijesztették az európaiakat, akik még soha nem láttak ilyen állatot, idővel azonban mulatságosnak találták őket. Takarodó előtt rendre valamelyik pap kiáltása verte fel az éjszaka csöndjét: „Sanctum Sepulchrum adjuva!", azaz „Szent Sír, segíts meg minket!" E szavakat mindenki elismételte, majd a pap is még kétszer. Ezután a tábor elcsöndesedett. Ki-ki magára maradt gondolataival, félelmeivel, de abban biztos lehetett, hogy Isten akaratát hajtja végre.

Szaladin egyre nyugtalanabb lett. Kivárásra alapozta taktikáját, és ez alapvetően helyes döntés volt, de a keresztesek nagyszerű hadseregének fegyelme nem lazult fel. Miután Richárd hada szeptember 1-jén elhagyta Kaiszareiát, a szultán tudta, hogy most már muszáj lesz fokoznia a nyomást. Könnyűlovassága a hegyekből a keresztesekre zúdult, és a menetoszlop teljes hosszában ádáz küzdelem alakult ki. A törökök azonban most is ugyanazzal a problémával szembesültek, mint mindig, amikor mozgásban lévő keresztes menetoszlopot próbálták megzavarni. Ha a keresztény gyalogság íjpuskásainak lőtávolán kívül maradtak, a saját

íjászaik nem tudtak kárt tenni a lovagokban. Nyilaik ugyanis könnyebbek voltak, és kisebb átütőerőt képviseltek, mint az íjpuskások négyszögletes fejű vas nyílvesszői. Ha pedig közelebb merészkedtek az ellenséghez, ők maguk is súlyos veszteségekre számíthattak, és ha a lovagok is megindultak volna ellenük a nyílt terepen, a teljes megsemmisülés fenyegette volna őket. Mindkét fél részéről helyes döntés volt, hogy egyelőre nem bocsátkoztak totális ütközetbe. Szaladin harcosai igen nehezen boldogultak a baljukon menetelő gyalogság által védett keresztény lovagokkal. Bahá ad-Dín így ír erről:

> *Az ellenség csatarendben vonult: gyalogságuk köztünk és a lovasságuk között haladt, tömör, szilárd védőfalat alkotva. A gyalogos katonák nemezből készült palástot viseltek, alatta pedig olyan erős páncélinget, hogy a nyilaink nem tettek kárt bennük. Az ő íjpuskáik viszont embert, lovat egyaránt leterítettek. Láttam köztük olyanokat, akiknek tíz nyílvessző is állt ki a hátából, mégis a rendes ütemben kutyagoltak tovább, és nem dőltek ki a sorból.*

A következő hét folyamán Szaladinon egyre jobban erőt vett a kétségbeesés, mert továbbra sem sikerült megtörnie Richárd seregének vasfegyelmét. A muszlim fősereg mindvégig alig több mint három kilométerre volt a keresztes menetoszloptól, és kisebb csetepaték egész sorára került sor. Szaladin egyre több katonát küldött a gyalogosok fala ellen, de eredménytelenül. Valamennyi krónikás, köztük Bahá ad-Dín is beszámol Szaladin egyik kedvenc mamlúkjának, Ajász el-Távilnak a haláláról. A hatalmas termetű harcos lándzsájának nyele vastagabb volt, mint két keresztény lándzsa együttvéve. Ajász el-Távil előszeretettel

hívott ki párviadalra keresztény bajnokokat, míg végül emberére akadt. A keresztények levágták a fejét, és nem voltak hajlandók kiadni a holttestét a muszlimoknak. A nagy harcos barátai bánatukban levágták a lovaik farkát. A keresztesek Kaiszareia után úgy öt kilométerre újabb folyóhoz értek, amelyet „halott folyónak" neveztek el. Biztonsággal átkeltek rajta, annak ellenére, hogy a törökök náddal és sással próbálták álcázni. Miután a keresztények szervezett, körültekintő előrehaladását ezúttal sem tudták megakadályozni, a törökök visszavonultak a „halott folyó" fentebbi folyásához, és a két sereg két napig békésen táborozott. Richárdot egy portya során megsebesítette az oldalán egy lándzsa, de nem súlyosan, csak hússebet kapott. A krónikás szerint ez csak arra volt jó, hogy „még jobban felhergelje magát az ellenség ellen".

Ezután határozottan a muszlimok szája íze szerint alakultak a dolgok. A Kaiszareia utáni tengerparti út a több ezer lovas számára szinte járhatatlan volt. Richárd stratégiai döntésre kényszerült: a „halott folyó" bal partján haladtak tovább, amíg el nem érték a szárazföldi utat. Az erdős terepen a törökök jól tudták álcázni hadmozdulataikat, lesből csaphattak le a keresztesekre. Szaladin azonban még így sem merte vállalni a teljes összecsapást. Úgy látta, a keresztények még nem szenvedtek elég súlyos veszteségeket ahhoz, hogy biztosra mehessen. Ezért csupán a zavaró akciók gyakoriságát fokozta, úgyhogy a franciák menet közben szinte folyamatosan csatároztak a lankadatlan ellenséggel.

Richárd király is ugyanilyen fáradhatatlanul járőrözött a menetoszlop mellett. Válogatott katonáival naponta többször is visszaverte a keresztényekre támadó muszlim lovasokat, és egyre több török fejet kötözhetett a nyergére. A törökök azonban minden egyes fejért, ami az Oroszlánszívű

lovának oldalát verdeste, egy csataló legyilkolásával válaszoltak, márpedig a lovak nélkülözhetetlenek voltak a lovagok számára. Így azonban egyre többen kényszerültek arra, hogy lándzsájukat markolva a gyalogosok között lépkedjenek, remélve, hogy majdcsak kerül valahonnan egy új hátasló. A lóhús ára a keresztény táborban igen magas volt, a közkatonák nem is tudták megfizetni. Richárd, aki mindig szívén viselte az egyszerű „bakák" gondját-baját, most is közbeavatkozott: egy élő lovat ajánlott fel minden lovagnak, aki az alóla kilőtt állatot odaadja a „pórnépnek".

Szeptember 5-én reggel a keresztesek elhagyták a Sós-folyónál felütött táborukat, és az arszufi erdő felé indultak, ahol Szaladin egész hadseregével várta őket. A szultán úgy látta, csak itt, az erdős terepen tudja megakadályozni, hogy Richárd eljusson Jaffába. A keresztények furcsamód éppen ekkor, a legnagyobb veszély pillanataiban ringatták magukat abban a hitben, hogy a nagy muszlim hadvezér békésen próbálja lezárni a háborút, és tárgyalni akar velük. Szaladin az arszufi erdőben, egy dombon lévő táborában meglepetten fogadta a hozzá menesztett keresztény futárt, aki találkozót kért a békefeltételek megtárgyalása céljából. A nyugat-európai keresztesek már nagyon szerettek volna hazamenni, nagyon jól tudták, milyen nehéz lesz a tengerparttól Jeruzsálemig tartó szárazföldi útszakasz. Szaladin viszont éppen erősítést várt, így örömmel hozzájárult Richárd és Szafadin aznapi találkozójához, amelyen Toroni Onfroi töltötte be a tolmács szerepét. Nyilvánvaló volt, hogy mindkét fél csak időt akar nyerni, hiszen amikor Szafadin megkérdezte Richárdot, milyen békefeltételeket javasol, az angol király így felelt: „Egyetlen feltételem van: visszaadjátok nekünk az egész királyságot, és visszamentek a saját országotokba." Aligha meglepő, hogy ezzel véget is értek a tárgyalások, és a két hadsereg folytatta a manőverezést.

Richárdnak addigra már fülébe jutott a szóbeszéd, hogy a muszlimok rájuk akarják gyújtani az erdőt. Ezért délkelet felé haladt tovább a sereggel, hogy mihamarabb visszajussanak a tengerpartra. A kereszteseket néhány órán át üldözte az erdőtűz rémképe, de végül háborítatlanul eljutottak a Rochateille nevű patakhoz, ahonnan már látták a tengert. De azt is rögvest megtudták, miért nem gyújtotta rájuk az erdőt Szaladin. Ott állt ugyanis velük szemben a mintegy harmincezer főt számláló, alighanem kétszeres létszámfölényben lévő muszlim sereg.

Richárd tudta, hogy Arszufot csak totális ütközet árán érheti el. Mielőtt szeptember 7-én tábort bontott, különös figyelmet fordított arra, hogy milyen alakzatban vágjanak neki emberei az aznapi menetnek. A hadsereg elrendezése imponáló hadvezéri képességekről árulkodott, és jól mutatta, hogy az Oroszlánszívű nemcsak a saját haderejének erősségeivel volt tisztában, hanem a törökökével is. Számolnia kellett továbbá a keresztes seregen belüli törésvonalakkal: a saját Anjou-csapatai és a franciák, illetve Lusignani Guido és Montferrati Konrád szír követői között feszülő ellentétekkel. És végül, de nem utolsósorban azt sem hagyhatta figyelmen kívül, hogy a lovagrendek hajlamosak voltak fegyelmezetlenül, öntörvényűen viselkedni.

A keresztes hadsereg öt hatalmas zászlóaljra oszlott. Az előőrsöt a templomosok jelentették, mögöttük Richárd Anjou- és bretagne-i csapatai haladtak, majd a Guido vezette poitouiak. A középhadban, a zászló körül az Oroszlánszívű angol és normann lovagjai csoportosultak, utánuk jött a francia lovagok zöme. Az utóvédet az ispotályos és a szír lovagok alkották. A lovagi hadosztályokhoz hasonlóan tagolódott a gyalogság, azzal a különbséggel, hogy őket több íjpuskással erősítették meg, elsősorban az utóvédet, amely különösen heves támadásokra számíthatott. Richárd kivételesen lemon-

dott a csatában való személyes részvételről, és „beköltözött" középre, ahonnan trombitajelekkel hangolhatta össze az egyes csapatrészek mozgását. Az uralkodó „kalandozó" szerepkörét Burgundiai Hugó herceg vette át. Válogatott lovagokból álló különítményébe olyan hősök tartoztak, mint Avesnes-i Jakab és Barres-i Vilmos. Ők lovagoltak fel-alá a hadoszlop mellett, biztosítva, hogy ne bomoljon fel fegyelmezetlenség miatt. Richárd unokaöccse, Henrik, Champagne grófja pedig a gyalogság és a lovasság hadmozdulatainak összehangolásáért felelt. A nehéz éghajlati és terepviszonyok között, a nagy létszámfölényben lévő ellenséggel szemben Richárd szervezői képességei legjavát nyújtotta.

Szaladin néhány napja már bizonyára tudta, hogy sokkal félelmetesebb ellenféllel akadt össze, mint Hattínnál. A muszlim krónikások innentől kezdve egyre nagyobb tisztelettel írnak az angol királyról. Barbár mészárosnak tartották ugyan az akkoni foglyok legyilkolása miatt, de felfedezték benne a következetességet, az őszinteséget is.

Richárd serege nem sokkal napfelkelte előtt indult útnak. Az előőrs kilenc órára eljutott Arszuf külterületére, és a katonák a város széli kertekben hozzáláttak a sátorveréshez. A keresztény hadsereg többi része azonban nem jutott el ilyen könnyen Arszufba, Szaladin ugyanis most egész seregével támadólag lépett fel. Hamarosan több ezer török íjász zúdított össztüzet a hadoszlopra. A legnagyobb nyomás, mint rendesen, most is az utóvédre nehezedett, Szaladin erre a csapatrészre akarta a legnagyobb csapást mérni. Úgy tervezte, elvágja az ispotályos lovagokat a keresztes sereg többi részétől, és mielőtt Richárd a segítségükre siethetne, megsemmisíti őket. A hátul menetelő gyalogosok kénytelenek voltak hátrálni egy keveset, hogy tűz alá vehessék támadóikat. Közben egyre távolabb kerültek az előttük haladó csapatrészektől. Egyre több ispotályos lovag alól lőtték ki a

lovát, sokan szabályosan fejest ugrottak a homokba. Mivel a lovagok azt a parancsot kapták, hogy nem hagyhatják el ellencsapás céljából a menetoszlop közepét, a törökök felbátorodtak. Közelebb merészkedtek, és kézitusára kényszerítették a kereszteseket. Most már nem a nyílvessző, hanem a kard és a bronzbuzogány volt a fő fegyver.

Az ispotályosok még soha nem küzdöttek olyan fegyelmezetten, mint ekkor. Sokan úgy vesztették el a lovukat, hogy még csak kárt sem tudtak tenni hitük ellenségeiben. Igencsak el voltak keseredve a király parancsa miatt, többször is előreküldtek egy-egy lovast, hogy beszámoljon Richárdnak sanyarú sorsukról. De mindig ugyanazt a választ kapták: le kell küzdeniük a kísértést, hogy rárontsanak az ellenségre. Az Oroszlánszívű még a nagymesterüknek, Boreli Vilmosnak is csak ennyit válaszolt: „Légy türelemmel, jó uram. Az ember nem lehet ott mindenhol." Richárd pontosan tudta, mit csinál, de nem akarta nagydobra verni terveit. Már intézkedett, hogy ha jelt ad, két trombita az előőrsben, kettő középen, kettő pedig az utóvédben egyszerre harsanjon fel, és vezényeljen rohamot. Az utóvéd két tagja azonban (az ispotályosok marsallja és egy Balduin Carew nevű normann lovag) megelőzte: a gyalogosok sorain átfurakodva, Szent György nevét kiáltva nekirontottak a törököknek. Egy emberként követte őket a teljes utóvéd, a gyalogság fejvesztve menekült előlük a szélrózsa minden irányába.

Feje tetejére állt minden. Ha Szaladin ki tudta volna használni a helyzetet, ahogy Hattínnál jó néhányszor megtette, eldőlt volna a csata, a tengerbe szoríthatta volna a keresztényeket. De ezúttal is Richárd reagált jobban. Az angol uralkodó rendkívüli önuralomról tanúságot téve megfúvatta a trombitákat, és a csapatrészek szép sorjában, rendezetten követték a francia lovagokat. Kiözönlöttek a gyalogság falának résein, és pusztító erejű rohamot indítottak a török

középhad és balszárny ellen. A muszlimok jobbszárnya már vert seregként futott az ispotályos lovagok elől, maga Oroszlánszívű Richárd pedig „az íjpuska vasvesszejénél is sebesebben" vetette magát Szaladin haderejének nyomába, hogy tőkét kovácsoljon a helyzeti előnyből. Ritka eset, hogy egy csata ilyen hirtelen megforduljon. A parancsnok két ember fegyelmezetlenségét használta ki arra, hogy szabadjára engedje katonái felgyülemlett dühét. A keresztes hadsereg napokon át a válaszcsapás lehetősége nélkül volt kénytelen elviselni a támadásokat, most viszont megfizethettek mindenért.

A passzív védekezésből totális támadásba való átmenet olyan gyorsan zajlott le, és olyan összehangoltnak hatott, hogy a harctéren lévő Bahá ad-Dín biztosra vette, hogy előre kitervelt hadmozdulatot látott. Így írt az elsöprő rohamról:

> *A mi oldalunkon teljes volt az összeomlás. Jómagam középen voltam, és miután a hadtest fejetlenül megfutamodott, arra gondoltam, a hozzám közelebb eső balszárnyon keresek menedéket. De mire odaértem, ott is megkezdődött a visszavonulás, ugyanolyan gyorsan, mint a középhadnál. Ezután átlovagoltam a jobbszárnyra, de azt még jobban szétkergették, mint a bal oldalt. Végül arrafelé fordultam, ahol a szultán testőrségének kellett volna lennie, ez volt a többiek számára a gyülekezőhely. A zászlók még lobogtak, pergett a dob is, de már csak tizenhét lovas volt a közelben.*

A török hadsereg jobbszárnya a keresztesek utóvédjéhez volt közel, így erre a csapatrészre zúdult az ispotályosok meg a francia lovasszázadok támadása. A roham olyan gyorsan jött, hogy a muszlim gyalogosokat, lovakat, lovasokat egyszerűen

egymáshoz préselték, és eltaposták. A török sereg így igen súlyos veszteségeket szenvedett, több ezren lelték halálukat a kaotikus forgatagban. A franciák rohama ellen a muszlim lovasok mozgékonysága sem jelentett ellenszert. A középhad és a balszárny viszonylag olcsóbban megúszta, bár menekülés közben közülük is sokan elestek. Maga Richárd király is odaért az összecsapások helyszínére egy lovasszázad élén, a keresztes lovasság zöme azonban (saját lovagjainak jó kétharmada és a teljes előőrs) „lemaradt" az üldözött ellenségről, és egyetlen kardcsapás erejéig sem kellett beavatkoznia a küzdelembe. Richárd utóvédje így körülbelül tízszeres túlerővel szemben győzedelmeskedett.

Az angol király, miután percek alatt ilyen totális diadalt aratott, nem feledkezett meg arról, hogy a nyugat-európai lovagok forrófejűsége miatt korábban gyakran elveszett a megnyertnek hitt ütközet. Létfontosságú volt tehát, hogy helyreállítsa seregében a rendet, és visszafogja a hanyatt-homlok menekülő ellenséget üldöző csapatait. A megfutamodott muszlimok máris kezdtek visszafordulni, és a szétszóródott lovagok egy részét elvágták a keresztény haderőtől. A csatának ebben a szakaszában esett el Avesnes-i Jakab, a híres francia lovag, miután hősies küzdelmet vívott a hatalmas túlerővel. Ráadásul a török parancsnoknak is sikerült rendet teremtenie, elsősorban Takí ad-Dínnek, aki hétszáz mamlúkot gyűjtött híres sárga lobogója alá. Richárd király számára nyilvánvalóvá vált, hogy az ütközet még korántsem ért véget. Újjászervezte lovasszázadait, és ősellenségével, Barres-i Vilmossal együtt másodszor, majd harmadszor is rohamra indult a muszlimok ellen. Bezavarták az ellenséget az arszufi erdőbe, majd amikor Richárd látta, hogy a törökök harci kedve lelohadt, nem üldözte őket tovább. Visszavezette lovagjait a táborhelyre, amelyet a gyalogosok alakítottak ki Arszufnál – majd hozzáláttak a harcmezőn heverő holttestek kifosztásához.

Ez a borzalmas szokás egyidős a szervezett hadviseléssel. A hosszú hadjáratok során elszegényedett katonák így egészítették ki nyomorúságos zsoldjukat. A muszlim harcosok, különösen a gazdag mamlúkok, arany pénzérmék formájában maguknál tartották ingó vagyonuk nagy részét. Ennélfogva az arszufi csata utójátékát nem a foglyokért kapott váltságdíj, hanem a csatatéren holtan talált harminckét emír „megkopasztása" tette emlékezetessé a keresztesek számára. A muszlimok veszteségeire vonatkozó becslések ellenőrizhetetlenek, de könnyen lehet, hogy nem túlzás a hétezer halott, amely pedig a 12. század viszonyai között óriási szám. Az is bizonyos, hogy a kereszteseknek bőven volt idejük összeszámolni a holttesteket, hiszen a muszlim sereg nem volt olyan állapotban, hogy újra kezdje a harcot.

Szaladin összeszedte hadát, az Arszuf folyótól délre lévő területre vonult, és ismét háborgatni kezdte a kereszteseket. Az adott körülmények között ez volt a legtöbb, amit tehetett. Hiszen Richárd rohama egyértelműen megmutatta, hogy a nyugati lovagok nyílt sisakos csatában jobbak, és Szaladin most már arra is rádöbbent, hogy nála nagyobb tudású hadvezérrel áll szemben. A szultán attól tartott, hogy Richárd esetleg ezt a pillanatot választja ki arra, hogy megváltoztassa az útvonalat, és rohamra induljon Jeruzsálem ellen. Hiszen a muszlimok harci szelleme mélyponton volt, lehet, hogy az Oroszlánszívű néhány száz lovaggal bevehette volna a szent várost. Richárd azonban a nehezen kiharcolt győzelem után nem volt hajlandó hazardírozni. Tartotta magát korábbi döntéséhez, amely szerint Jeruzsálem visszahódításához szüksége van Jaffára mint bázisra. Szaladinnak így volt ideje összeszedni magát, és emiatt az arszufi diadal döntő jelentőségéről sokszor megfeledkeznek. Pedig tény, hogy Richárd nemcsak fizikailag, hanem lélektanilag is rendkívül fontos győzelmet aratott. Attól kezdve ugyanis a

muszlimoknak nem volt önbizalmuk az újabb összecsapásokhoz, és gyakran elég volt a megfutamodásukhoz, ha elterjedt a szóbeszéd, hogy jön Richárd egy lovasszázaddal. Bahá ad-Dín így ír erről: „Csak Isten tudja, milyen mély bánat mardossa az ő [Szaladin] szívét. Minden katonánk sebet kapott, ha nem a testén, akkor a lelkében."

A táborhelyre visszatérve Richárd tudomást szerzett Avesnes-i Jakab haláláról. A hír megkeserítette a győzelem ízét. A keresztények ugyan nem sok embert vesztettek, de a francia harcos már sok éve Európa legjelesebb lovagjai közé tartozott, és a közkatonák ugyanolyan jól ismerték, mint bármelyik előkelő nemesurat. Az ispotályosokkal együtt indított korai roham során egy francia lovagokból álló lovasszázad élén haladt. A lova megbotlott, levetette a hátáról, és Jakabot elvágta övéitől egy muszlim lovascsapat. Csupán néhány rokona volt mellette, török szemtanúk szerint mégis tizenöt katonájukat vágta le, mire végezni tudtak vele. Érzékeny veszteség volt ez a keresztesek számára. Dreux grófját és katonáit súlyos vádak érték, amiért nem siettek Jakab és társai segítségére. Jakab temetésén Richárd és Lusignani Guido is részt vett, és néma csöndben állt az egész hadsereg.

Szaladinnak időközben helyre kellett állítania tönkrevert serege harci szellemét, különös tekintettel az emírekre, akiknek lojalitásától erősen függött. Nem volt könnyű dolga, hiszen az emírek eszelősen rettegtek Oroszlánszívű Richárdtól. Egy aleppói emír ezt mondta Szaladinnak:

> *Soha nem láttunk hozzá foghatót. Minden rohamnál ő az első, ahogy az a lovagság színe-virágához illik. Ő bénítja meg embereinket. Senki sem képes ellenállni neki, senki sem tud kiszabadítani egy foglyot a keze közül.*

Az efféle beszéd hallatán Szaladin belátta, hogy egyetlen reménye, ha sikerül meggyőznie Richárdot arról, hogy csak a tengerparton ő az úr, és ha elindul Jeruzsálem felé, az összeomlást kockáztatja. A szultán kezdett odafigyelni kíséretе azon tagjaira is, akik azt tanácsolták, játsszon rá a keresztesek táborának megosztottságára, különösen a Lusignani Guido és Montferrati Konrád hívei közti ellentétre. Azt is javasolták, hogy próbálja meg időhúzással „túlélni" Richárdot, akit a kémjelentések szerint már erősen aggasztott európai birtokai sorsa.

Az Oroszlánszívű szeptember 9-én továbbindult Arszufból dél felé. Szaladin megkönnyebbülten vette tudomásul, hogy az angol király következő célpontja nem Jeruzsálem, hanem Jaffa. A muszlim hadvezér így lélegzethez jutott, és hozhatott erősítést. Tudta ugyanis, hogy a keresztényeknek időbe telik, mire újra megerősítik Arszufot és Jaffát. A két erődítményt ugyanis a pánikba esett törökök lebontották, amikor hírét vették Barbarossa Frigyes keresztes hadjáratának. Szaladin tehát továbbra is a Jeruzsálem felé vezető, Ramlán áthaladó út blokádjára használta haderejét. Csak kisebb csapatokat küldött a Jaffa felé masírozó keresztes sereg zavarására.

Szaladin birodalmának szíve Egyiptom volt, amelyet a szultán biztos háttérnek tekintett. Innen merített utánpótlást és más erőforrásokat a Szíriában vívott szent háborúhoz. Alighanem csak akkor kezdte mardosni a kétely, amikor a keresztesek Arszuf után nem fordultak Jeruzsálem felé, ahogy azt várta, hanem délnek vették az irányt. Eszébe jutott, hogy Jaffa talán csak az első célpontjuk, és nem a Jeruzsálem elleni támadás bázisául fog szolgálni, hanem Egyiptom kapuja, Aszkalon felé haladnak majd tovább. Tudta, hogy ez esetben kénytelen lenne választani Jeruzsálem és a szent háború, illetve a saját egyiptomi hatalmi

bázisa között. Hiszen ő Egyiptom meghódítása révén került hatalomra, logikus, hogy az a sebezhető pontja. Bizonyára Richárd király is komolyan fontolóra vette, hogy a flottával összeköttetésben maradva bevonul Egyiptomba, miután megerősítette a partvonal odáig vezető szakaszát. Zseniális terv lett volna, amelyet csak a valószínűsíthető emberhiány és a keresztes vezetés megosztottsága hiúsított meg. Végül a francia lovagok álláspontja érvényesült, akik emlékeztették Richárdot arra, hogy Jeruzsálem visszafoglalása céljából jöttek a Szentföldre, nem azért, hogy az Anjou Birodalmat Afrikára is kiterjesszék.

Szaladin, miután meggyőzte magát arról, hogy Richárd tulajdonképpeni célpontja Aszkalon, gyorsan akcióba lépett, hogy megelőzze ellenfelét. Tudta, hogy nem telepíthet helyőrséget a városba, mert katonáit csak az azonnali megadás feltételei érdekelnék. Nem kockáztatnák, hogy az akkoni helyőrség kegyetlen sorsára jussanak. Így pedig Aszkalon gyakorlatilag teljes épségben kerülne a keresztények kezére. Ezt nem hagyhatta, hiszen jól tudta, hogy Aszkalon után a következő kikötő már maga Alexandria. A szultán ezért fivérére, Szafadinra bízta a Jeruzsálemet védő főssereget, ő maga pedig néhány válogatott lovasszázaddal elnyargalt Aszkalon felé. Szívszaggatóan fájdalmas döntés volt, hiszen a város, amelyet „Szíria menyasszonyának" neveztek, kulcsfontosságú eleme volt Szaladin védelmi rendszerének. A szultán elmondta hű társának, Bahá ad-Dínnek, hogy inkább veszítené el az összes fiát, mint hogy egyetlen követ is kihúzzon a város falaiból. A szultán a keresztényekkel vívott háború során alighanem ekkor volt a legjobban elkeseredve. A szent háborúban azonban nem volt helye érzelmeknek. Szaladin megparancsolta katonáinak, hogy kergessék ki Aszkalon lakóit otthonaikból, majd bontsák le a városfalat, és égessék porig az egész települést. Röpke

tíz nap alatt törmelékhalmazzá változtatták a várost, és Szaladin maga is kivette részét a kétkezi munkából.

Míg ő rombolt, Richárd szeptember 10-én megérkezett Jaffához, amelyet gondosan megerősített. Mint rendesen, most is személyesen felügyelte a munkát, és időnként bekapcsolódott a nehéz kövek emelgetésébe is, hogy formában tartsa magát. Eközben lustább társai a várost körülvevő gyümölcsösökben és szőlőkben hódoltak az élvezeteknek. Amíg az ellátmányt hozó flottát várták, nyugodtan pihenhettek. Ahogy Akkon bevétele után, úgy most is teljesen felengedett a feszültség, a háborúskodást nyaralás követte. Furcsa ellentétben állt ez a hangulat a két hadvezér komor elszántságával, hiszen Szaladin és Richárd egyaránt keményen dolgozott a hőségben. A keresztesek, hogy időt nyerjenek, kijátszották a szokásos kártyájukat: diplomáciai tárgyalásokat folytattak a kultúrember Szafadinnal. Azt maguk sem gondolhatták komolyan, hogy ez a nagy műveltségű férfi „megeszi" átlátszó fondorlataikat, de Szafadin nyilván úgy érezte, hogy a fivérének is jól jön a fegyverszünet.

A keresztesek csak akkor döbbentek rá, hogy nem is ők húzták az időt a tárgyalásokkal, hanem Szafadin, amikor Jaffába szállingózni kezdtek az aszkaloni menekültek. A földönfutóvá lett emberek azt a döbbenetes hírt hozták, hogy Szaladin lerombolta városukat. Richárd ezt nem akarta elhinni, ezért elküldte egy gályán Lusignani Gottfriedet, hogy nézze meg, igaz-e a szóbeszéd. Amikor kiderült, hogy igen, az Oroszlánszívű haladéktalanul parancsot adott az erőltetett menetre, hogy odaérjenek Aszkalonba, mielőtt a város végképp a földdel lesz egyenlővé. Az angol király így mennydörgött: „A törökök felégetik Aszkalont, mert nem mernek harcba szállni velünk. Gyerünk, építsük újjá! Ide kellene sietnie az egész világnak!" Ekkor azonban Hugó bur-

gundiai herceg és más francia nemesurak közbeavatkoztak, és a terv füstbe ment.

Ez a sorsdöntő pillanat jól érzékelteti a szent háború két nagy hadvezére közötti éles ellentétet. Szaladin a szellem embere volt, Richárd pedig a tetteké. Az alapvető különbség Richárd rövid távú, opportunista gondolkodásmódja és Szaladin nagy ívű stratégiai tervei között érhető tetten. Richárd mohón rávetette magát a lehetőségre, hogy Szaladin átmeneti gyöngeségét kihasználva csapást mérjen Egyiptomra. A keresztesek számításai között azonban nem szerepelt egy Egyiptom méretű ország elfoglalása, és nem is volt annyi katonájuk, hogy hosszú távon kordában tudják tartani a velük szemben ellenséges lakosságot. Még ha Richárd megnyerte is volna az első csatákat, és elfoglalta volna Alexandriát, aligha tarthatott volna uralma alatt egy muszlim országot, hiszen még a saját franciaországi birtokait is alig tudta egyben tartani. Csakis pillanatnyi elmezavar szülhette a gondolatot, amely ahhoz hasonlítható őrültség volt, mintha Szaladin, mondjuk, Wight szigetét akarta volna meghódítani. A szultán egy alkalommal bejelentette ugyan, hogy európai ellenségei földjére szándékozik áthelyezni a szent háború színterét, de ez csak üres nagyotmondás volt, nem valós lehetőség. Rövid távon azonban korántsem volt elképzelhetetlen, hogy az Oroszlánszívű elérje a Nílust.

Richárdot azonban figyelmeztették arra, hogy ha gyakorlatilag ő maga pénzelte is az egész nagyszabású vállalkozást, mégsem hódítóként, hanem zarándokként utazott a Szentföldre. Az Oroszlánszívű nem értette Szaladin Arszuf után követett védekező stratégiáját. Úgy nyilatkozott nagy ellenfeléről, hogy „nincs semmiféle terve, és nem reménykedhet támogatásban". Richárd közelebb járt az igazsághoz, mint gondolta volna. Hiszen Szaladinnak most, amikor az fenye-

gette, hogy összeomlik minden, amit felépített, valóban nagy szüksége lett volna az egységes iszlám világ erejére.

Aszkalon lerombolásának befejeztével a szultán Ramlába vonult át katonáival. Ennek a városnak a falait is lebontotta, majd visszatért Jeruzsálembe, és a szent város megerősítésére összpontosította figyelmét. Döntött: Jeruzsálemet akár egész hadserege és a saját élete árán is megpróbálja tartani. Miközben Richárd király leveleket írogatott Európába minisztereinek, és azt ígérte, hogy heteken belül elfoglalja a szent várost, Szaladin beásta magát, és arra készült, hogy állóháborúban őrli fel a keresztesek erejét. Ha ismerte volna Richárd valódi lelkiállapotát, alighanem nagy kő esett volna le a szívéről. Az angol király ugyanis fizikailag és pénzügyileg is teljesítőképessége határához közeledett, és a hurráoptimista hangvételű levelek mellett írt olyanokat is, amelyekben valósággal könyörgött, hogy küldjenek katonát, pénzt, ellátmányt.

A rövid jaffai idill fellazította a vasfegyelmet, amelyet Richárd kényszerített a keresztes seregre. Közben Akkonba is eljutott a hír, hogy az Oroszlánszívű bevette Jaffát, és megtisztította a dél felé vezető tengerparti utat. A keresztes zarándokokkal érkezett „turisták" is felbátorodtak, és százával merészkedtek ki a viszonylagos biztonságot nyújtó Akkonból. Volt, aki hajón érkezett Jaffába, mások nekivágtak a szárazföldi útnak. A városban így jelentősen megszaporodott az „éhenkórászok" száma, ráadásul a keresztes harcosok egy része úgy érezte, ő már megtette, ami tőle elvárható. Mivel Jeruzsálem azonnali megtámadása nem jöhetett szóba, ezek a katonák elhajóztak Akkonba, onnan pedig hazatértek Európába. A hadsereg vezérkara csak akkor döbbent rá, mennyire megcsappant a létszám, amikor összehívták a Jaffa melletti szőlőskertekben és gyümölcsösökben pihenő csapatokat. A tábori rendőrség vezetését

Richárd Lusignani Guidóra bízta, neki kellett visszamennie Akkonba, hogy felhajtsa a kóbor katonákat. Ebben a nehéz időszakban Richárd a szokásos taktikáját alkalmazta: ő maga folytatta a háborút. Nap mint nap kilovagolt, „begyűjtött" néhány török fejet, majd tárgyalást ajánlott Szafadinnak. Szaladin fivére a jelek szerint élvezte az angol királlyal folytatott diplomáciai csatározást, bár annak körülbelül annyi jelentősége volt a hadviselő felek számára, mintha sakkozással múlatták volna az időt. Az „árnyékbokszolás" közepette azonban hirtelen igen fontos változás állt be a harci helyzetben. Szaladin ugyanis üzenetet kapott az egyetlen keresztes lovagtól, akitől jobban félt, mint Richárdtól. Ez a lovag Montferrati Konrád volt, aki szövetséget ajánlott a szultánnak. Megígérte, hogy segít visszafoglalni Akkont, ha megkapja Szidónt és Bejrútot. Konrád a kereszténység ügye szempontjából árulást követett el, de nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy úgy érezte, nem tartozik hűséggel Richárdnak. Hiszen az angol király a riválisát, Lusignani Guidót támogatta a jeruzsálemi trónért vívott harcban.

Az Oroszlánszívű nagyon komolyan vette Konrád Szaladinnak való felajánlkozását. Azonnal áthajózott Jaffából Akkonba, hogy segítsen Guidónak a katonák összefogdosásában. Konráddal is tervezett egy találkozót, de erre nem került sor. Az uralkodó két héten belül visszatért Jaffába, feleségével és húgával együtt. Szépszámú katonát is hoztak, akik idejekorán próbáltak meg „lelépni".

Szeptember 29-én a király solymászni ment néhány társával. Páncél nélkül, könnyű fegyverzetben indultak útnak. A kis kiruccanás végén hajszál híján a muszlimok börtönében kötött ki. A krónikák arról számolnak be, hogy a vadászat után Richárd lepihent, lehet, hogy el is szundított, amikor rájuk rontott egy török lovasszázad. Richárdot akarták

elfogni, de nem ismerték fel, mivel az ő szemükben a franciák mind egyformának tűntek. Az Oroszlánszívű szélvészgyors paripája, Fauvel nyergébe pattant, és vadul kaszabolni kezdte a törököket. Társai már nem muzsikáltak ilyen fényesen, és többen ott is hagyták a fogukat, köztük Maruni Rajnald, a híres lovag, az unokaöccse, Valter, valamint két testvér, Stabulói Alan és Lukács. A nagy felfordulásban a törökök már Richárd közvetlen közelébe jutottak, amikor az egyik francia lovag, Préaux-i Vilmos, arabul elkiáltotta magát, hogy „Melek Rik!" Erre a törökök hagyták az Oroszlánszívűt, és Vilmost ejtették foglyul helyette.

A táborba visszatérő Richárdot nagy üdvrivalgással fogadta a sereg, Préaux-i Vilmos elvesztését azonban fölöttébb sajnálták. Ugyanakkor a francia nemesek egy része, köztük a Hugó burgundiai herceg által vezetett csoport, felbőszült azon, hogy Richárd csak játszik a saját és mások életével. Szemére hányták, hogy hiányzik belőle a kötelességtudat, és csak a kedvteléseinek hódol: solymászik meg török fejeket aggat a nyergére. A király elismerte, hogy felelőtlenül viselkedett, de hozzátette: „Az ember nem tudja csak úgy kihajítani az ablakon a természetét, még vasvillával sem." Az igazság az volt, hogy addig hihetetlen módon rámosolygott a szerencse. Túlélte a sebesüléseket, a krónikus betegeskedést, és a csaták során felé szálló rengeteg lövedék sem tett kárt benne. Pedig ha csak egy is eltalálja közülük, az egy csapásra véget vetett volna az életének – és a keresztes hadjáratnak is. Richárd azonban nem az az ember volt, aki személyes természetű dolgokban bárkire is hallgatott. A bírálatok ellenére továbbra is veszélyesen élt, és ezzel kivívta az egyszerű katonák rajongását, a komolyabb harcosok tiszteletét azonban nem.

A Szafadinnal folytatott diplomáciai csatározás, amely könnyed, időhúzó jellegű alkudozásnak indult, most komo-

lyabb színezetet öltött, mert Richárd keresni kezdte a háború békés lezárásának lehetőségét. Ismét a fivérén, Szafadinon keresztül értekezett Szaladinnal, és Akkonból való visszatérése után a tárgyalások bonyolult, titokzatos, sőt kétértelmű színezetet öltöttek. Richárd kezdetnek küldött Szafadinnak egy csodaszép lovat. Ez elég nagyvonalú ajándék volt ahhoz, hogy jelezze szándékai komolyságát. Ezután kifejtette álláspontját a két fél közti vitás kérdésekről. Elmondta, hogy Jeruzsálem a keresztények számára nem alku tárgya, mert „hitük legszentebb helye", és a legfőbb oka annak, hogy felfegyverkezve a Szentföldre jöttek. Visszakövetelte a muzulmánok által Hattínnál zsákmányul ejtett Szent Keresztet is, mondván, hogy az a keresztényeknek szent ereklye, a muszlimoknak pedig csupán egy fadarab. Végül pedig kijelentette, hogy a keresztesek ragaszkodnak a Jordán folyótól nyugatra eső területhez. Szaladin mindhárom feltételt elutasította, és ezen az Oroszlánszívű aligha csodálkozhatott, hiszen tudhatta, hogy Jeruzsálem a muszlimok számára sem alku tárgya. Az angol uralkodó azonban ezt a három feltételt csak a diplomáciai sakkjátszma nyitólépésének szánta. Valójában egy „áldozaton" törte a fejét, amellyel zavart kívánt kelteni az ellenség vezérkarában. Az „áldozat" nem más lett volna, mint szeretett húga, Johanna, Szicília egykori királynéja. Richárd felvetette Szaladinnak, hogy Szafadin vegye feleségül Johannát, és uralkodjanak együtt a Jeruzsálemi Királyságban. Johanna királyi székhelye a szent város lenne, ő, Richárd pedig neki adná Akkont, Jaffát és Aszkalont. Az ajánlat sem Szaladinnak, sem a fivérének nem nyerte el a tetszését, de mire futáraik visszaértek a keresztény táborba, újabb fejleményekről szerezhettek tudomást. Mint kiderült, Richárd nem szólt Johannának a tervéről, és a húga „a méltatlanságtól és a haragtól tombolva" félreérthetetlenül közölte vele, hogy nem megy férjhez egy

muszlimhoz. Richárd erre erélytelenül azt felelte, hogy majd megpróbálja megnyerni Szafadint a keresztény hit számára, és az ötlet ezzel hamvába holt. Most, hogy a harci helyzet javult, az Oroszlánszívű készen állt arra, hogy kivonuljon Jaffából, és meginduljon Jeruzsálem ellen. „Étvágygerjesztőnek" többször is személyesen vezetett fegyveres felderítő portyát. Ezek során kiszabadított néhány keresztest a halál torkából, és begyűjtött néhány török fejet. Ezenkívül felügyelte a Jaffából Jeruzsálembe vezető úton magasodó Casal Maen erőd újjáépítését is.

A legjelentősebb keresztény krónikák szerint Richárd Casal Maenben kapott egy üzenetet, hogy onnan talán három kilométernyire jelentős túlerőben lévő török haderő támadta meg a templomos lovagok egy csoportját. A király először Chauvignyi Andrást küldte a megsegítésükre, majd maga is nyeregbe szállt, és utánuk eredt. A csetepaté közelébe érve azonban azt látták, hogy a templomosok óriási túlerő ellen küzdenek, és megpecsételődni látszik a sorsuk. A király társaságában lévő két earl, Saint-Poli Hugó és Leicesteri Róbert félrehívta Richárdot, és figyelmeztette, hogy a megmentésükre tett kísérlet biztos halált jelentene. Így próbáltak a lelkére beszélni: „Ha téged baj ér, vége a keresztény világnak!" Mire Richárd: „Ezeket az embereket én küldtem ide. Ne nevezzenek többé királynak, ha nélkülem halnak meg!" Azzal megsarkantyúzta a lovát, és – természetesen – szétzavarta a törököket. Végzett többek között az egyik legnagyobb török harcossal, a keresztény krónikások által (tévesen) Ar-al-hajsz néven emlegetett óriással is. Ugyanerről az esetről Bahá ad-Dín is beszámol. Apró török sikernek tünteti fel, és nem említi, hogy Oroszlánszívű Richárd is ott lett volna.

Richárd annak rendje-módja szerint panaszt tett Szafadinnál a tárgyalások idején történt atrocitás miatt. A törökök

ezt aligha vették komolyan, hiszen tudvalevő volt, hogy az angol király csak a megfelelő pillanatot várja, hogy lecsaphasson Jeruzsálemre. A muszlimok sokkal fontosabbnak tartották a Montferrati Konráddal folytatott tárgyalásaikat, amelyek Szidóni Rajnald közvetítésével zajlottak. Szafadin továbbra is rendszeresen vendégül látta a sátrában Richárdot, az egyik alkalommal egy gyönyörű lány énekelt és táncolt az angol uralkodó szórakoztatására. Az Oroszlánszívű azzal viszonozta a szíveslátást, hogy „lovaggá ütötte" Szafadin fiát. Szaladin közben változatlanul abban reménykedett, hogy ha szövetségre lép Montferrati Konráddal, az olyan mértékű töréshez vezet a keresztes seregben, hogy Konrád halála esetén kénytelenek lesznek visszatérni a saját földjükre. Amikor az angol király rádöbbent, hogy nem csak ő tárgyal a törökökkel, engedett a követeléseiből. Ezzel elérte, hogy amikor Szaladin az emírek tanácsa elé vitte az ő hivatalos javaslatát és Konrád nem hivatalos felajánlkozását, a tanács az előbbit vitatta meg. Ugyanakkor Richárd nem kis port kavart a keresztény táborban azzal, hogy hajlandó lett volna férjhez adni egy keresztény nőt egy muszlim férfihoz. Súlyos bírálatok érték, még támogatói (akik közé bízvást sorolhatjuk a krónikásokat) is értetlenül álltak a diplomáciai érzék teljes hiányáról árulkodó ötlet előtt. Azzal próbálták mentegetni, hogy az egyszerű észjárású keresztény harcost lóvá tették a fondorlatos keletiek.

Miután a béketárgyalások kudarcba fulladtak, Richárdra, ha be akarta venni Jeruzsálemet, téli hadjárat várt. A keresztesek hamarosan megértették, miért is küldik haza a muszlimok a katonákat novemberre és decemberre. Három hónapig megállás nélkül zuhogott az eső, és Richárd harcosainak feje fölé nemigen került fedél a Szaladin által lerombolt városokban, köztük Ramlában és Lüddában. A szultán megcsappant létszámú serege zömét együtt tartotta Jeru-

zsálemben, de a hegyekbe is küldött gerillacsapatokat, hogy zaklassák a kereszteseket.

Így múlt el 1191 karácsonya. A keresztesek mocskos táborhelyeken kuporogtak összebújva, száraz ruhájuk nem volt, élelmük is alig. Nap mint nap szedték áldozataikat a betegségek, az alultápláltság, no meg a török nyílvesszők. Richárd 1192. január 3-án újra parancsot adott seregének a Jeruzsálem felé történő előrenyomulásra, de inkább csak azért, hogy elfoglalja őket valamivel, és elejét vegye a teljes demoralizálódásnak. Elmentek Bajt Núbáig, és a beszámolók szerint a sereget kísérő zarándokokat fellelkesítette a gondolat, hogy mindössze néhány órányira vannak Krisztus szent sírjától. Az esőt felváltó havas esőben, majd havazásban, a süvöltő szélben a hit melegítette őket. A szegényebb keresztesek közül sok áldozatot szedett az ítéletidő, és a krónikások szerint „rozsdásodott a páncél, lerohadt róluk a ruha, megromlott a kétszersült, megavasodott a szalonna". A borzalmas körülmények hatására a szentföldi lovagrendek tagjai, a templomosok és az ispotályosok, megelégelték a dolgot, és visszafordultak. Döntésüket többek között azzal magyarázták Richárdnak, hogy a tengerparttól elvágva, a hegyekben éhezés vár rájuk. Ráadásul, ha sikerül is elfoglalni a várost, a következő évben úgyis visszaszerzi Szaladin, vagy egy másik muszlim hadvezér, hiszen a keresztesek túlnyomó többsége úgy tervezi, hazatér, miután imádkozott a Szent Sírnál. Erős érvek voltak ezek, de Richárd és Burgundiai Hugó tudta, hogy ha visszafordulnak, értelmét veszti az egész keresztes hadjárat, és ezért ők lesznek a hibásak. Különösen az Oroszlánszívű rágódott sokat a döntésen, nem adta be egykönnyen a derekát. Követelte, hogy adjanak neki egy Jeruzsálem-térképet, majd miután egy ideig tanulmányozta, belátta, hogy csapatai legyengült állapota miatt nehéz lenne bevennie a várost. Az erődítményt nem lehetett ugyan Akkonhoz hasonlí-

tani, de a keresztes sereg sem volt olyan félelmetes haderő, mint hat hónappal azelőtt. A templomosok azt javasolták, hogy vonuljanak vissza, és erősítsék meg Aszkalont, hogy ott lehessen a szent város elleni újabb támadás bázisa – vagy akár egy egyiptomi invázióé. Richárd meghajolt az érvek súlya alatt, és a sereg visszafordult Ramla felé. Szaladin, aki már Barbarossa Frigyes keresztes hadjáratának kudarcát is isteni beavatkozásnak tulajdonította, úgy érezte, Richárd mostani visszavonulása is a muszlimok buzgó imáinak köszönhető. A szultán reményvesztettsége, önbizalomhiánya kihatott a muszlimok harci szellemére. Emírjei közül nem sokan hittek abban, hogy Jeruzsálemet tartani tudják a rettegett Oroszlánszívű Richárd ellen. Ragaszkodtak hozzá, hogy amennyiben ostromra kerül a sor, azt Szaladinnak vagy valamelyik fiának is végig kell csinálnia velük együtt. A hírt, hogy mégsem lesz ostrom, úgy fogadták, mint valami csodát.

A harci szellem azonban most a keresztesek körében is rohamosan romlott. A közkatonák ugyanis azt hitték, gyerekjáték lesz Jeruzsálem bevétele. Úgy érezték, őrültség, sőt árulás az utolsó pillanatban meghátrálni. A hadvezetés művészetének finomságairól mit sem tudó, reményvesztett bakák szokatlanul hevesen szidták Richárdot. A bűntudattól gyötört uralkodó ideje jó részét a beteg, magatehetetlen harcosok mentésének szentelte: intézkedett, hogy szekereken szállítsák vissza őket a tengerpartra. Úgy érezte, ez a legkevesebb, amit megtehet. Közben a burgundiai herceg francia kontingense „a lábával szavazott": egy részük Akkonba ment, hogy a város bordélyházaiban, kocsmáiban gyűjtsön erőt, a többiek pedig Montferrati Konrádhoz csatlakoztak Türoszban, és részt vettek a Richárd elleni összeesküvésben.

Az Oroszlánszívűt felbőszítette, hogy szövetségesei, akiket oly sokáig fizetett, faképnél hagyták. A hadsereg maradványa rettenetes körülmények között haladt tovább.

Az Aszkalon felé vezető utak a rajtuk haladó sok ezer ember és ló súlya alatt már annyira megrongálódtak, hogy szabályos mocsárrá változtak, amelyben katonák és öszvérek egyaránt szép számmal lelték halálukat. A várost romokban találta a keresztes sereg, úgy, ahogy Szaladin otthagyta, a tenger pedig olyan viharos volt, hogy a hajók nem mertek bejönni a kikötőbe. A keresztények egy teljes héten át ásták vackaikat a romok között, a föld alatt, mint a patkányok. Voltak, akik a kőbe vájtak maguknak kis barlangot. A málha, amit magukkal vittek Bajt Núbába, a visszaúton jórészt eltűnt a mocsárban, az élelmet szállító flotta pedig, amikor végre megpróbált behajózni a kikötőbe, viharba került, és sok hajó darabokra tört. Richárd a rá jellemző elszántsággal elrendelte, hogy szedjék össze a szerencsétlenül járt hajók partra vetett faanyagát. Ebből új, egyszerűbb gályákat építettek, amelyeket jobb idő esetén ideálisan lehetett használni a part közelében.

A király futárokat menesztett a francia katonákhoz, hogy térjenek vissza a szolgálatába. Egy részük azt mondta, jön, de csak azzal a feltétellel, hogy húsvétkor visszamehet Akkonba, onnan pedig haza, Franciaországba. Richárdnak nem volt más választása, mint beleegyezni. Miután ily módon megerősítette seregét, hozzáfogott Aszkalon újjáépítéséhez és erődítéséhez. A krónikások, érzékeltetve a város Szaladin pusztítása előtti méreteit, elmondják, hogy Aszkalonnak eredetileg ötvenhárom tornya volt. Hosszú időn át épült, abban az időszakban, amikor a keresztesek az iszlám világ gyöngesége, széthúzása miatt békében, biztonságban élhettek. Most viszont néhány ezer kimerült katonának kellett megkísérelnie a város újjáépítését, majd szembenéznie a háromszoros túlerőben lévő ellenséggel, amelynek soraiban ott voltak a legnagyobb muszlim harcosok is. Arra már nem futotta a keresztesek pénzéből, hogy helybeli kőműveseket

és építőmunkásokat fogadjanak fel, ezért Richárd király lett a főépítész, a lovagjai pedig letették fegyvereiket, és kézbe vették a lenézett mesteremberek szerszámait.

Oroszlánszívű Richárd gondjait a belső megosztottság is szaporította. Megpróbálta rendezni viszonyát Montferrati Konráddal: hívta, hogy jöjjön vissza a keresztes sereghez, és teljesítse kötelezettségeit Lusignani Guidóval szemben – aki, ha csak papíron is, de változatlanul jeruzsálemi király, azaz Konrád hűbérura volt. Erre a felszólításra Richárd aligha remélhetett választ, különösen annak fényében, hogy Konrád gyenge, puhány alaknak tartotta Guidót. Amíg tehát a király Guidót támogatta, a kiegyezés szóba sem jöhetett. Mindennek tetejébe Richárdnak azzal a problémával is szembesülnie kellett, hogy mindig is sok bajt keverő francia szövetségesei végleg ott akarják hagyni. A vita a pénz körül forgott. Fülöp Ágost ugyanis, amikor 1191 augusztusában távozott Palesztinából, Burgundiai Hugó parancsnoksága alá helyezte hadseregét, de a katonák zsoldjára egy garast sem hagyott hátra. A herceg kénytelen volt ötezer márkás kölcsönt felvenni Richárdtól, de 1192 februárjára ez az összeg is elfogyott, és zendülés fenyegetett. Hugó újabb kölcsönért fordult az angol uralkodóhoz, aki azonban elutasította a kérését. Ebben szerepet játszott az is, hogy Richárdnak időközben tudomására jutott, hogy Fülöp Ágost megszegte a franciaországi Anjou-birtokokkal kapcsolatos ígéretét. Hugó herceg heves szóváltás után kivonta csapatait Richárd parancsnoksága alól, és visszament velük Akkonba. Itt szövetkezett Konrád híveivel, és a márkival együtt a város helyőrségét alkotó különböző itáliai alakulatok között szította a viszályt. A pisaiak Guido és hűbérura, Richárd oldalára álltak, genovai ellenlábasaik pedig Konrádot és a franciákat támogatták. Akkon nyugalmát rövidesen a pisai és genovai katonák, tengerészek belharca dúlta fel.

Hihetetlen módon még a város újabb ostromára is sor került: Konrád Türoszból érkező hajói a tengerről, a franciák és a genovaiak pedig a szárazföldről támadtak. A pisaiak kőhajító ágyúkkal védekeztek Konrád ellen. Ez volt az egész keresztes hadjárat mélypontja. A törökök láthatták, hogy bármennyire nem egységes az iszlám világ, a keresztényeknél sem kisebb a zűrzavar.

A pisaiak három napig állták Konrád támadását. Ez idő alatt futárok indultak útnak dél felé, hogy segítségül hívják Richárdot. Az angol király ezúttal is fáradhatatlannak bizonyult a legfőbb hadúr szerepében. Kaiszareiában érte a hír, mivel már elindult észak felé, hogy találkozzon Konráddal. Miután felmérte a helyzetet, lóra pattant, és elvágtatott az éjszakában. Nem sokkal azután érkezett meg Akkonba, hogy Hugó és Konrád a jöttének hírére visszamenekült Türoszba. Akkon tehát biztonságban volt – legalábbis a keresztényektől nem kellett többé tartania. Richárd gondoskodni akart róla, hogy ez így is maradjon, ezért mind Konráddal, mind Hugóval találkozott. Konráddal nem sokra jutott, a burgundiai herceg viszont az adósság fejében átadta neki legértékesebb török foglyait. Az angol király most Szaladinnal próbálta felújítani a tárgyalásokat. Toroni Onfroi közvetítésével felajánlotta a muszlimoknak a jeruzsálemi Sziklaszentélyt, azzal a feltétellel, hogy a város többi részét visszaadják a keresztényeknek. Szaladin emírjei közül néhányan úgy vélték, Richárd ajánlata már-már elfogadható, a szultán azonban, mihelyt jobb lett az idő, újra a katonai megoldás lehetőségét kezdte keresni.

Az Oroszlánszívű április 1-jén aggasztó helyzetbe került. Montferrati Konrád és Burgundiai Hugó nem volt hajlandó együtt harcolni vele Szaladin ellen, a francia katonák pedig, akik addig hűek maradtak a keresztes hadjárathoz, követelték, hogy tartsa be a szavát, és engedje haza őket Európába.

A király tehát jócskán megcsappant létszámú haderővel kellett nekivágjon az 1192. évi hadjáratoknak. A krónikások szerint hétszáz, a hadserege színe-javát jelentő francia lovag indult el ekkor Akkon felé, hogy onnan hazahajózzon. A hangulat javítására Richárd húsvéti lakomát rendezett a táborban, alaposan megetette-megitatta a hozzá hűségeseket. Most, hogy ismét szárazabb lett az idő és járható a talaj, a keresztények portyára indultak, és el is fogtak két muszlim karavánt. Számos foglyot és rengeteg lovat, szamarat, tevét, birkát zsákmányoltak. Richárd még a fejvadászatot is újrakezdte, egészen Daronig vezette portyázó csapatait. Felderítő utakat tettek, keresték a város gyenge pontjait. Úgy tűnt, a téli gondok elmúltak, és a király újra önmaga lett. Ekkor azonban futár érkezett Angliából, és a hír, amit hozott, sokkolta az egész keresztes tábort.

A hírnök Richárd király kancellárjaitól hozott levelet, akik könyörögtek az uralkodónak, hogy azonnal térjen haza Angliába, mert fivére, János meg akarja kaparintani a koronát. Világos volt az üzenet: ha Richárd a Szentföldön marad, mind angliai, mint franciaországi birtokait elveszítheti. A fivére és Fülöp Ágost tettei szöges ellentétben álltak mind az egyház tanításaival, mind a lovagi hagyományokkal. Egy keresztes vitéz tulajdona ugyanis szent és sérthetetlen volt, de mindig akadt olyan pap, aki feloldozta az efféle, busásan jövedelmező bűnök elkövetőit.

Richárd a hadjárat korábbi szakaszában is tudott egyetmást az angliai fejleményekről, de amíg Fülöp Ágost vissza nem utazott Franciaországba, úgy érezte, a kancellárok és az édesanyja kordában tudják tartani Jánost. Most viszont igen komolyra fordultak a dolgok. Richárd fő kancellárja, Longchamp-i Vilmos 1191 nyaráig ura volt a helyzetnek, ha akadtak is kisebb nézeteltérései János herceggel. Richárd még Messinában hallott ezekről a vitákról, és hazaküldte

Coutances-i Valter roueni érseket. Levelet is küldött vele, amelyben felhatalmazta, hogy szükség esetén vegye át az irányítást Longchamp-i Vilmostól. Az Eleonóra királynéval együtt utazó püspök azonban igen lassan jutott el Angliába. Időközben Longchamp megállapodott János herceggel, hogy támogatni fogja a trónigényét, ha Richárd életét veszti a keresztes hadjárat során. A főkancellár azonban 1191 szeptemberében szarvashibát követett el, és így János kiakolbólíthatta a hatalomból. Richárd féltestvére, Gottfried yorki érsek ugyanis még a király elutazása előtt megesküdött, hogy három évig nem teszi be a lábát Angliába, de megszegte fogadalmát. Dovernél ért partot, és Longchamp-i Vilmos azon nyomban elrendelte a letartóztatását. Gottfried egy közeli kolostorban húzta meg magát, de négynapi ostrom után egyenesen az oltártól rángatták el, és tömlöcbe vetették. Az eset mindenkit a Becket-gyilkosságra emlékeztetett, és János hercegnek oly mértékben sikerült felheccelnie a papságot, hogy Longchamp kénytelen volt női ruhában elmenekülni. A kancellárt végül a doveri tengerparton fülelte le egy „félmeztelen halász". Egy hetet töltött a doveri börtönben, majd dicstelenül Flandriába menekült.

János hercegre, miután a kancellártól megszabadult, sokkal félelmetesebb ellenfelek vártak: a Szicíliából visszatért Coutances-i Valter és Eleonóra királyné. Hazajött a Szentföldről Fülöp Ágost is, és bosszút forralt a Richárdtól elszenvedett megaláztatásokért. Odaígérte Jánosnak a franciaországi Anjou-birtokokat, ha hajlandó feleségül venni sokat szidott húgát, Alizt. Mielőtt a herceg elfogadhatta volna az ajánlatot, Eleonóra királyné és a roueni érsek figyelmeztette: ha bármiféle egyezséget köt Fülöp Ágosttal, elveszti összes angliai birtokát. János erre átmenetileg meghunyászkodott, a csalódott Fülöp Ágost pedig le akarta

rohanni a Richárd fennhatósága alá tartozó normandiai hercegséget. Csakhogy egyetlen vazallusa sem volt hajlandó részt venni egy Szentföldön harcoló keresztes területének megtámadásában.

Richárd, miután mindezekről értesült, gyorsan cselekedett. Összehívta leghűségesebb támogatóit, és közölte velük, hogy sürgősen el kell mennie. Választhatnak, hogy maradnak a Szentföldön, vagy vele együtt visszatérnek Európába. Akik a maradás mellett döntöttek, szabtak egy feltételt: ha Richárd elmegy, bízza őket a hadvezetésben jártas parancsnokra. Más szóval nem akartak újabb Hattínt, és Guidónál jobb király irányításával akartak harcolni. Richárd megkérdezte tőlük, jobban megfelelne-e nekik Montferrati Konrád. Egy emberként azt felelték, hogy Konrádot szívesen követik, Guidót viszont semmiképpen. Az Oroszlánszívű belátta, hogy bármennyire támogatni tartozik hűbéresét, Guidót, Konrád a jobb választás. Ezért elküldte unokaöccsét, Champagne-i Henriket Türoszba, hogy ismertesse Konráddal a döntést, és kérje fel a trón elfogadására. Az uralkodó remélte, hogy ezzel megszűnik a keresztény tábor megosztottsága, és Konráddal együtt a burgundiai herceg is visszatér a hadsereg kötelékébe. Ugyanakkor eszébe jutott, hogy Guido számára is megédesítheti a keserű pirulát, ha felajánlja neki a nemrég meghódított Ciprust. Eredetileg a templomosoknak akarta eladni a szigetet, de a lovagrend csak a vételár egy részét fizette ki, a hátralék összegyűjtése érdekében pedig keményen adóztatni kezdte a lakosságot. A ciprusiak fellázadtak, és a lovagok örömmel továbbadták a szigetet Guidónak negyvenezer bizánci aranyért. A Lusignan család ezután csaknem három évszázadon át uralta Ciprust. A dinasztiaalapító Guidónak, aki mindössze tizenkét éve volt a Szentföldön, egy évtizeden

belül ez volt a második királysága, ami nem kis teljesítmény egy szerény képességű poitoui lovagtól.

Nem sokkal ezután történt a keresztes hadjáratok korának egyik legtöbb vitát kiváltó eseménye, amelyért igaztalanul Richárdot kiáltották ki bűnösnek: a „Hegyek Öregjének" követői meggyilkolták Montferrati Konrádot. Amikor Champagne-i Henrik megérkezett Türoszba a hírrel, amelyre Konrád már öt éve várt, a lovag térdre borult, és ünnepélyes esküt tett. Azt mondta, csak akkor koronázzák királlyá, ha méltónak bizonyul rá. A cinikusok később e szavait idézve felvetették, hogy végzetéhez a gőgje is hozzájárult. Henrik, miután teljesítette küldetését, visszatért Akkonba, hogy előkészítse a koronázást.

Konrád halálához hihetetlenül banális, hétköznapi történések sora vezetett. Beigazolódott, hogy a nagy emberek ugyanúgy pórul járhatnak, mint legalacsonyabb rendű vazallusaik. Konrád 1192. április 28-án este a feleségével akart vacsorázni, de az asszony olyan sokáig időzött a fürdőben, hogy éhes férje egy idő után nem bírta tovább. Elindult barátjához, Beauvais püspökéhez, de mire odaért, már leszedték az asztalt. Konrád vállat vont, és arra gondolt, hogy a kis séta legalább még jobb étvágyat csinál. Elindult hazafelé, remélve, hogy a felesége végre-valahára elkészül. Egy sarkon befordulva kis híján összeütközött két csuklyás szerzetessel, akik azt állították, levelet hoztak neki. Amikor Konrád a levélért nyúlt, két tőr is a testébe fúródott, és holtan esett össze. A gyilkosok Rasíd ad-Dín Szinán, közismertebb nevén „a Hegyek Öregje" hírhedt muszlim szektájának tagjai voltak. Az 1170-es években Szaladin ellen is ez az aszaszin szekta kísérelt meg merényletet.

Néhány röpke héttel azelőtt úgy tűnhetett, hogy Konrád halálának Richárd a legnagyobb haszonélvezője, ezért sokan azzal gyanúsították, hogy ő rendelte meg a gyilkosságot.

A körülmények azonban időközben megváltoztak: az angliai és franciaországi helyzet miatt Richárd kénytelen volt egyezségre jutni Konráddal, és a fölöslegessé vált király, Lusignani Guido helyzetét is békés úton rendezte. Az Oroszlánszívűnek ugyan erős ellenérzései voltak Konráddal szemben az árulása miatt, lovagjai, bárói azonban makacsul ragaszkodtak ahhoz, hogy ne Guidó, hanem Konrád legyen a vezérük Richárd távollétében. Az angol királyba pedig jóval több stratégiai érzék szorult annál, semhogy megölesse azt az embert, aki a távozása után egyesíteni tudja a kereszteseket. Tehát Konrád halálával Szaladin nyerhetett, nem Richárd. Hiszen a muszlimok az Oroszlánszívű után Konrádtól rettegtek a legjobban, és a lovag most, hogy megállapodott Richárddal, immár diplomáciai fegyver sem lehetett Szaladin kezében. Konrád meggyilkolása mögött mégsem állhatott a szultán, mégpedig két nyilvánvaló okból. Egyrészt Richárd és Konrád között olyan gyorsan született meg az egyezség, hogy ideje sem volt a gyilkosság megszervezésére, másrészt pedig Szaladin esküdt ellensége volt a Hegyek Öregjének és bérgyilkosainak, ezért akkor is más utat keresett volna, ha elveit feladva az orgyilkosság mellett dönt. Montferrati Konrád halálának oka sokkal hétköznapibb: végrehajtott egy kalóztámadást, amelynek során Rasíd ad-Dín Szinán néhány embere, miután kirabolták őket, vízbe fulladt. Azt a mesét, hogy Richárd áll Konrád meggyilkolása mögött, maguk az aszaszinok terjesztették el, hogy védjék a két gyilkost. A hazug változatot Szaladin is hallotta, és a jelek szerint el is hitte. A szóbeszéd Európába is eljutott, és hosszú távon szörnyű károkat okozott Oroszlánszívű Richárdnak.

Konrád meggyilkolása teljes zűrzavart idézett elő. Richárd azon vette észre magát, hogy a két királyjelöltből egy sem maradt, és nincs megfelelő főparancsnok sem, akinek átad-

hatná a helyét. Hugó burgundiai herceg nem tudta kizárni, hogy a gyilkosság esetleg Richárd számlájára írható. Arra gyanakodott, hogy az angol király így akart egységet teremteni a keresztesek soraiban. Hugó úgy látta, a saját biztonságát az szavatolja a legjobban, ha a franciák elfoglalják Türoszt. Amikor azonban megpróbálkozott ezzel, Konrád felesége, Izabella elfoglalta a fellegvárat, és közölte a herceggel, hogy nem engedi be őket. Nem adja át a kulcsokat senki másnak, csak Oroszlánszívű Richárdnak, vagy Jeruzsálem következő királyának, bárki legyen is az.

Richárd gyors cselekvésre szánta el magát. A királyság „kulcsa" végső soron Izabella volt, ezért úgy döntött, az lesz a legjobb, ha az özvegy férjhez megy az új trónigénylőhöz – aki nem volt más, mint unokaöccse, Champagne-i Henrik. A várandós Izabellát alig egy héttel Konrád halála után hozzáadták Champagne grófjához, aki így Jeruzsálem új királya lett. Alig került a fejére a korona, máris útra kelt lovagjaival, hogy csatlakozzon Richárdhoz. Az angol király azt tervezte, még mélyebben behatol Egyiptom területére, és megtámadja a tengerparton lévő Daron városát.

Richárd nem bírta a tétlenséget. Május 14-én szállítóhajókra pakolta ostromfelszerelését, ő maga pedig a tengerparton indult el Daron felé. Csak a lovagjaiból álló kis csapatot vitte magával, hadereje zömét Aszkalonban és környékén hagyta, hogy várják be Champagne-i Henrik csapatait. Richárd katonái Daronba érve döbbenten látták, milyen hatalmas erődítményt kellene bevenniük szerény haderejükkel. Hasonlóképpen meghökkentek a török helyőrség katonái is, és azonnal kirontottak a várból, hogy megütközzenek a keresztesekkel. Richárd azonban elhárította a kihívást, és a tengerpart közelében maradva várta az ostromgépek érkezését. A törökök ezután azt láthatták, hogy a király és az előkelő nemesurak levetik díszes öltözetüket, és maguk

gurítják a helyére a nehéz kőhajító ágyúkat a homokban. Richárd személyesen töltötte meg és sütötte el az egyik ostromgépet. A vártoronyra célzott, hadmérnökei pedig közben aláásták a vár falát. A különítménnyel tartottak az aleppói ostromspecialisták is, akiket az angol király még Akkonnál bérelt fel, és akiknek segítsége itt is igen jól jött. Ezek az emberek, bár voltak köztük muszlimok is, nem a vallásukért, hanem a pénzért harcoltak, márpedig Richárd megbízhatóan és jól fizetett. Daron négy nap alatt elesett. A helyőrség fel akarta adni a várat, de Richárd felszólította őket, hogy küzdjenek férfi módjára. A várvédők közül a roham során hatvanan meghaltak, további háromszáz pedig feleségével, gyerekeivel együtt rabszolga lett. Richárd nagy örömére vagy negyven keresztény foglyot is kiszabadított, akik diadalmasan vonultak vissza vele Aszkalonba. Útközben találkoztak a szépszámú lovag élén érkező Champagne-i Henrikkel. Az Oroszlánszívűnek az is örömére szolgált, hogy átadhatta unokaöccsének az utolsó muszlim tengerparti erődöt.

A nyughatatlan Richárd nem tért vissza azonnal Aszkalonba. Kitérőt tett a Források völgyén keresztül, ahol Szaladin egyik emírje megerősítette a Fügefák kastélyát, és ezerfős sereggel védte azt. Richárd, aki mindig is alig várta, hogy összecsaphasson a törökökkel, egész seregét odahívta Aszkalonból, de a várhoz érve döbbenten látta, hogy a helyőrség elmenekült. A krónikások arról számolnak be, hogy a kereszteseket ezután valóságos bibliai csapás érte. Parányi legyek felhőnyi raja támadt rájuk, és három napon át ott csípték őket, ahol érték. A végén úgy néztek ki, mint a leprások.

Richárdot a Szentföld gondjai mellett az angliai problémák is nyomasztották. Egy napon arra lett figyelmes, hogy káplánja, Poitiers-i Vilmos, fel-alá járkál a sátra előtt, és keservesen zokog. Az uralkodó megkérdezte, mi baja, és a krónikák elég hosszan idézik a pap válaszát. Vilmos

elmondta, hogy Richárdot az Isten választotta ki a Szentföld felszabadítására, ezért élt túl olyan betegségeket, sebesüléseket, amibe mások belehaltak. Ő pedig most azért sír, mert az Oroszlánszívűnek, minden királyok és harcosok legnagyobbikának, megfordult a fejében, hogy cserbenhagyja a keresztény sereget. Richárdnak torkán akadt a szó, és egy teljes napig nem tudott válaszolni. Csak másnap hirdettette ki az egész hadseregnek, hogy a következő húsvétig nem hagyja el a Szentföldet, és mindenki készülődjön, mert azonnal indulnak Jeruzsálem ellen.

Richárd döntése felvillanyozta a kereszteseket. Champagne-i Henrik visszatért Akkonba, hogy harcba szólítsa a franciákat, és felhajtsa a néhai Montferrati Konrád támogatóit is. Abban állapodtak meg Richárddal, hogy június közepén Bajt Núbánál találkoznak. Szaladin közben tisztában volt azzal, hogy megszületett a döntés: a keresztények megostromolják a szent várost. Ezért kettéosztotta haderejét: a katonák fele Jeruzsálemben maradt, a másik fele pedig a városon kívül zaklatta a kereszteseket, igyekezett erőforrásaikat pusztító csatározásokra kényszeríteni őket. A három hét alatt, amit Richárd Bajt Núbánál töltött, sok kisebb összecsapásra került sor, hol a portyázó muszlimoknak, hol pedig az angol király agresszív felderítő útjainak köszönhetően. Keresztények, muszlimok egyaránt izgatottan várták Champagne-i Henrik seregének érkezését. A keresztesek egy része, elsősorban a francia nemesek, sürgették Richárdot, hogy ne várjon az unokaöccsére, hanem azonnal lásson hozzá a város ostromához. Az Oroszlánszívű azonban a rá jellemző kitűnő stratégiai érzékkel nem hagyta, hogy belehajszolják egy ilyen elhamarkodott döntésbe. Hiszen így Szaladin elvághatta volna mind a flottától, mind az Akkonból érkező csapatrészektől. A krónikások, akik nyilván ugyanúgy unatkoztak, mint a katonák, valós események

híján legendákat gyártottak. Az egyik különösen drámai színezetű: Richárd egyik felderítő útja során fellovagolt arra a dombra, ahonnan a keresztesek száz évvel azelőtt először pillantották meg Jeruzsálemet, és amelyet Montjoie-nak neveztek el. A nagy pillanat hatása alá került uralkodó maga elé emelte pajzsát, és Joinville szerint ezt mondta: „Uram, add, hogy ne lássam a Szent Várost, ha úgy hozza a sors, hogy nem sikerül elragadnom ellenségeinktől!"

Miközben Richárd Champagne-i Henriket várta, hírét vette, hogy több ezer egyiptomi katona által kísért óriási karaván tart Bilbejszből Jeruzsálem felé. Június 21-én három kém érkezett a táborba, és arra kérték a királyt, azonnal tartson velük, ha rajta akar ütni a karavánon. Richárd segítséget kért a burgundiai hercegtől, aki azzal a feltétellel állt kötélnek, hogy a zsákmány egyharmada a franciáké. Ötszáz keresztény lovag és hűbéres indult el Blanchegardeból dél felé. Természetesen Szaladinnak is megvoltak a maga kémei, akik jelentették, hogy a keresztesek meg akarják támadni a karavánt. A szultán Aszlam emír vezetésével elküldött ötszáz katonát, hogy figyelmeztessék a karavánt, és erősítsék meg az őrséget. A muszlimok bizonyultak gyorsabbnak, ők értek oda hamarabb a Kerek-ciszterna néven ismert helyhez. Aszlam azt követelte az egyiptomi parancsnoktól, Felek ad-Díntől, hogy engedje át neki a karaván vezetését, és menjenek az éj leple alatt Hebronba. Az egyiptomi ezt kerek perec elutasította, mondván, hogy a karaván a sötétben szétszakadozna, és virradat után könnyű préda lenne. Végül Felek ad-Dín akarata érvényesült, és letáboroztak a Kerek-ciszternánál. Itt vették észre őket Richárd felderítői, akik értesítették az uralkodót. Richárd csapatot gyűjtött maga mellé, és elindultak. A király úgy tervezte, hajnalban ütnek rajta a karavánon. A muszlimok hamarosan tudomást szereztek Richárd kereszteseinek közeledtéről. Egy részük

védekező alakzatban felsorakozott a dombokon, legjobb lovasaik közül azonban sokan elmenekültek, sorsára hagyva a gyalogságot. Aszlam emír, aki forrt a dühtől, amiért nem fogadták meg a tanácsát, szintén felvitte lovasait a dombokra, remélve, hogy onnan rajta tud majd ütni a karavánt fosztogató kereszteseken. Ez meg is történt, de kevés sikerrel. A törökök harci szelleme ugyanis elég gyenge volt, a legtöbben csak a lovuk gyorsaságában bíztak, és elinaltak a keresztény katonák elől.

Richárd valamennyi, törökök fölött aratott győzelme közül ez volt a legelsöprőbb, a muszlimok szemszögéből nézve pedig ez volt a legdicstelenebb kudarc. Sokan ugyanis a három-négyszeres létszámfölény ellenére sem vállalták a harcot, inkább megfutamodtak. A győzedelmes keresztesek szinte el sem akarták hinni, hogy ekkora szerencséjük volt. Sokkal értékesebb zsákmányhoz jutottak, mintha bevettek volna egy nagyobb várost. Elhajtottak négyezer tevét, és az állatok jó része meg volt pakolva „arannyal, ezüsttel, selyemmel, bíborvörös kelmékkel, búzával, liszttel, cukorral, fűszerekkel, sátrakkal, állatbőrökkel és mindenféle fegyverekkel". Ráadásként pedig a tevéken kívül több ezer ló és öszvér is tartozott a karavánhoz, Richárd talán mégis annak örült a legjobban, hogy Szaladinhoz nem érkezett meg a kétezer fős egyiptomi erősítés. A szultán váratlanul súlyos vereséget szenvedett, és ez a keresztényektől csak minimális véráldozatot követelt. Az egyik krónikás szerint: „Hír még nem ejtett olyan súlyos sebet a szultán szívén, mint az, amelyet aznap este hoztak neki." A keresztesek azt szűrték le az esetből, hogy az ellenséggel szembeni fölényükhöz nem férhet kétség, a törökök pedig azt, hogy számukra nem maradt más, csak a menekülés.

Szaladin lelkileg mélypontra jutott. Meg volt győződve arról, hogy Richárd most már biztosan haladéktalanul Jeru-

zsálem ellen vonul, ezért csatarendbe állította csapatait a bástyafalon, és kiküldött néhány különítményt, hogy mérgezzék meg a közeli vizeket. A muszlim táborban erős volt a széthúzás, fellángoltak a kurdok, törökök, egyiptomiak közti ellentétek. Szaladin hiába hivatkozott a muszlim egységre. Az emírek végül kikövetelték egy tanácskozást, hogy megvitassák, mi a teendő. Egyértelmű volt, hogy rettegnek a könyörtelen angol királytól. Attól féltek, hogy Richárd az egész helyőrséget lemészároltatja, ha sikerül bevennie Jeruzsálemet. Ezért úgy érezték, ostobaság egyetlen helyre koncentrálni „az iszlám egyetlen harcoló erejét és támaszát", hiszen így vereség esetén nem tudják kiaknázni harci erényeiket, mozgékonyságukat. Szaladin felajánlotta, hogy ha szükséges, ő maga is Jeruzsálemben marad, de a barátai ezt hevesen ellenezték. Ugyanakkor az emírek többsége senki más parancsait nem volt hajlandó teljesíteni, csak az övét. Bahá ad-Dín azt tanácsolta urának, hogy hagyja egy nála magasabb erőre a döntést. Szaladin imája a jelek szerint meghallgatásra talált: a keresztény tábort figyelő muszlim felderítők nagy tanácskozásról számoltak be, amely után az egész keresztes haderő megkezdte a visszavonulást.

Az történt, hogy június 29-én megérkezett Bajt Núbába Champagne-i Henrik és hadserege. A keresztes haderő Akkon két évvel azelőtti ostroma óta nem volt ennyire egységes, ettől azonban lényegében semmi sem változott. A karaván elrablása egyszeri siker volt, és nem mozdította előre a keresztény hit megőrzéséért folytatott hadjáratot. Nevetséges volt, ahogy a Winchesterből, Chartres-ból, Pisából érkezett harcosok díszesen faragott keleti sakktáblákon meg selymeken marakodtak, és ehhez fülsértően nyekergetett keleti hangszerek, meg károgó papagájok és más egzotikus madarak szolgáltattak zenei aláfestést.

Richárd újra „közvélemény-kutatást" tartott a megnövekedett létszámú seregben. A helybeli lovagok ismét le akarták beszélni a Jeruzsálem elleni támadásról. Felhívták a figyelmét arra, hogy Szaladin megmérgeztette a vízlelőhelyeket. Ráadásul egy részük öt évvel azelőtt átélte a Tibériásba tartó menetelés borzalmait, és nem akarták, hogy az addigi győzelmek egyetlen elhamarkodott döntés miatt kárba vesszenek. Hangsúlyozták azt is, hogy az ellenség változatlanul komoly létszámfölényben van, és hogy a keresztesek között továbbra is éles ellentétek feszülnek. A Burgundiai Hugó vezette franciák, miután részesültek a zsákmányolt karaván kincseiből, évek óta először voltak anyagilag függetlenek. Nem tűnt valószínűnek, hogy a megváltozott helyzetben engedelmeskednek akár Richárd, akár Champagne-i Henrik, az új jeruzsálemi király parancsainak. Henriket ugyanis Richárd bábjának tekintették. A francia csapat, hogy demonstrálja függetlenségét, a többiektől elkülönülve táborozott. Gyakoriak voltak a torzsalkodások, és a helyzetet tovább rontotta, amikor Hugó Richárdot gúnyoló dalt íratott, és a francia katonák lépten-nyomon azt énekelték. Az angol király válaszként maga komponált egy franciákat csúfoló dalt.

Oroszlánszívű Richárd mindent megtett, hogy ne őt terhelje a felelősség a Jeruzsálemmel kapcsolatos döntésért. Kijelölt háromszáz nemest és lovagot, hogy szavazással döntsenek a tizenkét döntőbíró személyéről, akik majd meghozzák a végleges döntést, hogy vonuljanak-e a szent város ellen, vagy sem. Kijelentette, hogy a tizenkét tagú testület döntése ellen nem lesz apelláta.

Annak fényében, hogy mindkét fél erősen igénybe vette kémek szolgálatait, meglepő, hogy sem Szaladin, sem Richárd nem fogta fel igazán, milyen károkat szenvedett a két sereg az addigi küzdelmek során. A jelenkori történészek

pillanatnyilag arra az álláspontra helyezkednek, hogy Richárd könnyű és gyors győzelmet arathatott volna Jeruzsálemben. A muszlimok harci szelleme ugyanis mélypontra jutott, egyszerűen képtelenek voltak feltartóztatni Richárd kereszteseit, ezt igazolja a későbbi jaffai csata is. Az Oroszlánszívű személyes jelenléte azonban annyira kulcsfontosságú volt, hogy a távollétében a muszlimok erőre kaptak, a keresztények pedig elerőtlenedtek volna. Hasonlóképpen a muszlim emírek is Szaladin jelenlétéből merítettek erőt. Ha a szultán nem lett volna ott Jeruzsálemben, erősen kétséges, hogy érdemi ellenállást fejtettek volna ki. Megosztottak voltak ugyan, de a Szaladin vezetői képességeibe vetett hit egyesítette őket. Richárd ugyanakkor maga volt a keresztény seregben tapasztalható törésvonalak legfőbb oka, különösen a közte és a franciák között fennálló feszültség esetében. Tulajdonképpen meglepő, hogy Fülöp Ágost haderejének maradéka egyáltalán szolgálta az ellenséges Anjoukat. Oroszlánszívű Richárd csak Jeruzsálem meghódításával biztosíthatta volna a további támogatásukat, egyiptomi kalandozásra a franciák nem szándékoztak vele tartani. Tehát minél tovább halogatta Jeruzsálem elfoglalását, annál kevésbé ismerték el főparancsnoknak. Amikor pedig a tizenkét döntőbíró kezébe helyezte a döntést, a franciák voltak az elsők, akik elindultak visszafelé, a tengerpartra. Számukra a keresztes hadjárat véget ért, Angliai Richárd elárulta őket.

Az Oroszlánszívű most is hasonló taktikához folyamodott, mint mindig, ha rosszul alakultak a dolgok: tárgyalni próbált Szaladinnal. Hogy ezúttal mennyire voltak komolyak a két fél párbeszédre irányuló szándékai, azt nem tudhatjuk. Annyi bizonyos, hogy Szaladin óvintézkedéseket tett arra az esetre, ha az Oroszlánszívű meggondolná magát, és mégis Jeruzsálem ellen fordulna. Valószínűnek tűnik azonban, hogy Richárdnál a franciák dezertálása volt

az utolsó csepp a pohárban. Az angol király alighanem már jó ideje tudta: a hadjárat kudarcra van ítélve, ha Jeruzsálem az egyetlen célpontja. Egyiptom életképes alternatíva volt, feltéve, hogy a pisaiak és a genovaiak segítségével uralni tudja a tengert. Jeruzsálem azonban stratégiai szempontból bevehetetlen célpont volt, tekintettel a törökök nagy létszámfölényére, és arra, hogy a helyi keresztények, akik erősítést jelenthettek volna, még mindig igen kevesen voltak. Csak a keresztény telepesek intenzív beáramlása biztosíthatta volna, hogy a szent várost hosszú távon is tartani lehessen Szaladin utódaival szemben. Richárd ezért kész volt megosztozni a királyság területén a szultánnal, csak a tengerparthoz és Egyiptom kapujához, Aszkalonhoz ragaszkodott. Nyilván jól választott, ezt jelzi az is, hogy Szaladin szinte bármit odaadott volna neki, kivéve Aszkalont.

Richárd visszavonult Jaffába, lebontatta a daroni erődítményt, Aszkalonba pedig háromszáz templomos és ispotályos lovagból álló helyőrséget telepített. Július 22-én a hadsereg zöme a flotta kíséretében visszavonult Akkonba. Keresztény és muszlim körökben egyaránt az a nézet alakult ki, hogy Richárd az ideiglenes fővárosból haza akar hajózni. Ez esetben azonban mindkét oldalon félreismerték az uralkodót. Az Oroszlánszívű ugyanis egy talpalatnyi földet sem szándékozott a muszlimoknak hagyni a tengerpartból, márpedig Bejrút még a Szaladinhoz hű erők kezén volt. Igaz, a város sokkal kevésbé volt jelentős, mint a délebbre fekvő kikötők, arra mégis alkalmas lett volna, hogy egy könnyű győzelemmel „koronázzák meg" a keresztes hadjáratot. Ezért Richárd, amint megérkezett Akkonba, azonnal elküldött hét gályát, hogy készítsenek tervet Bejrút bevételére. Másnap ő maga is utánuk akart menni, és meg is tette volna, ha nem kap fontos hírt délről.

Szaladin ugyanis nagy ellenfele távozása után felbátorodott, és miután kémeitől megtudta, hogy Richárd Akkonban van, július 27-én megtámadta Jaffát. A helyőrség négy napig ellenállt, de a törökök július 31-én betörtek a városba, a megmaradt keresztény véderő pedig a fellegvárba húzódott vissza. Abban állapodtak meg Szaladinnal, hogy ha másnap délután három óráig nem érkezik felmentő sereg, megadják magukat. A szultán elégedett volt a megállapodással, mert azt hitte, ilyen rövid idő alatt még Richárd sem érhet oda. De ezúttal is tévedett: az Oroszlánszívű ugyanis sosem vesztegette az időt azzal, hogy a kudarc lehetőségén rágódjon. A helyőrség még akkor üzenetet küldött neki, amikor kémeik először jelezték a muszlimok közeledtét, így a király már össze is szedte a felmentő sereget. Sok templomos, ispotályos és szír lovag kelt útra Jaffa felé, a francia haderő azonban kerek perec megtagadta, hogy egy tapodtat is mozduljon. Richárdnak tehát szembe kellett néznie a ténnyel, hogy sokszoros túlerővel áll majd szemben. Maga köré gyűjtötte angol és Anjou-lovagjai egy részét, meg néhány itáliai tengerészt, és gályán elindult Jaffa felé. A szárazföldön haladó lovagoknak Kaiszareiánál útját állták. Richárd ettől kezdve, bár nem tudott róla, gyakorlatilag egyedül készült arra, hogy szembeszálljon Szaladin Jaffát ostromló hadseregével.

A hét hajót többször is ellenszél tartóztatta fel, így az angol király mindössze két gályával érkezett meg a városhoz. Szaladin nagyon ideges volt. Nem sokkal azelőtt tudta meg, hogy az Oroszlánszívű már úton van Jaffa felé, így a megadás feltételeiről folytatandó hosszas tárgyalásokra már nincs idő. Ezért azt a parancsot adta a heves harcokban kimerült, morózus hangulatú katonáinak, hogy vegyék be a fellegvárat fegyverrel. Amikor nyugovóra tért a sátrában,

minden oka megvolt rá, hogy azt higgye, Richárd ezúttal elkésik. Hajnalban azonban trombitaszóra ébredt, amely az angol király vörös hajójának érkezését jelezte. A szultán pánikszerűen utasította Bahá ad-Dínt, hogy vigyen további csapatokat a városba, és szólítsa fel a helyőrséget, hogy azonnal adják meg magukat. A krónikás tette, amit mondtak neki, és a keresztesek meg is ígérték, hogy kapitulálnak, csak előbb összeszedik a holmijukat. A fellegvárból azonban már látták Richárd közeledő hajóit, ezért igen komótosan szedelőzködtek. Az Oroszlánszívű és katonái a muszlim katonáktól hemzsegő partot kémlelték, és annak jeleit kutatták, hogy a keresztények még tartják az erődöt. A komor kőfal azonban jól őrizte titkait, és a király már-már belátta, hogy elkésett, amikor egy pap a tengerbe vetette magát a vár ormáról, és odaúszott a hajójához. A hős pap e szavakat intézte az uralkodóhoz: „Nemes királyom, az emberek, akik rád várnak, elvesznek, ha Isten és felséged nem mutat részvétet irántuk!" Richárd döbbenten hallotta, hogy a keresztesek még mindig Jaffában vannak. Megkérdezte a papot, hol bujkálnak. „A torony előtt várják a halált" – hangzott a felelet. Richárdot nem kellett tovább biztatni. Kardjával a feje fölött hadonászva kimászott a gályából, és a legalább derékig érő vízben botladozva a part felé gázolt. Követték nehéz páncélzatú lovagjai és mezítlábas tengerészei is. A partról a törökök nyílzáport zúdítottak rájuk.

Közben a helyőrség negyvenkilenc megmaradt katonája a város szárazföld felőli oldalán sorban kifizette a váltságdíját, majd a törökök sorfala között távozott. A sor végén állók azonban hirtelen megpillantották a gályákról a vízbe szálló erősítést. Gyorsan felvették páncéljukat, fegyvereiket, és kizavarták Bahá ad-Dínt meg embereit a főkapun. Szaladin közben sátrában fogadta a jeruzsálemi pátriárkát, aki a puszta véletlen folytán tartózkodott Jaffában. Bahá ad-Dín

hátulról odalopózott a szultán sátrához, és köhécselve, torkát köszörülve felhívta magára Szaladin figyelmét. Szaladin szinte szóhoz sem jutott. Az pedig már egészen bohózatba illő jelenet volt, amikor a pátriárka már emelte a pennát, hogy aláírja a vár feladásáról szóló okmányt, amikor a menekülő törökök kis híján feldöntötték a sátrat. Szaladin kurtán ráparancsolt testőreire, hogy vigyék magukkal a pátriárkát, ő pedig kiadta a parancsot hadseregének, hogy vonuljanak vissza Jazurba.

Richárd és társai időközben elhagyták a tengerpart homokját, és uszadék fából meg régi hordókból barikádot emeltek a városfal mentén. A király a rögtönzött erődítmény mögé gyűjtötte katonáit, miközben a gályákról újabb és újabb keresztesek gázoltak partra. A király vörös hajójának támogatására újabb gályák érkeztek. Szaladin csapatai újfent megmutatták, hogy jelentős túlerejük dacára nincs bátorságuk felvenni a harcot. Richárd, miután egy oldalbejáraton, a templomosok rendházán át betört Jaffába, fosztogató törököket talált. Néhányat megölt, majd kitűzte a vár ormára a zászlóit. Ezután egy istállóban talált egy gazdátlan lovat, és a menekülő törökök után iramodott. De tudta, hogy az egész városban összesen három ló maradt, ezért végül csöndben visszalovagolt a Szaladin és serege hűlt helyén kialakított táborba.

Richárdhoz hamarosan török emírek csoportja érkezett. Az uralkodó elemében volt: gúnyosan arról kezdett panaszkodni, hogy Szaladin, az iszlám legnagyobb hadvezére, megfutamodott előle, pedig ő nem is harcolni jött. Lám, páncélt sem visel, az a saru van a lábán, amelyben hajóra szállt. Richárd valóban békülékenyebb hangulatban volt, mint valaha, hiszen a serege egyre fogyatkozott, és a lovagjai közül is egyre kevesebbnek jutott ló. Aszkalont azonban nem akarta feláldozni, de hamar világossá vált, hogy

Szaladin nem engedi át neki a várost, így a háborúnak folytatódnia kell. A találékony Richárd kétségbeesésében még lovagi szolgálatait is felajánlotta a szultánnak, ha hűbérbirtokként neki adományozza Aszkalont, de Szaladin nem akarta ilyen alkukkal szaporítani gondjait.

Richárd szokása szerint nem féltette túlzottan sem a saját, sem a vazallusai életét. Miközben maga is segédkezett Jaffa megerődítésénél, a sátrát a falakon kívül verette fel, és azt csupán maroknyi harcos őrizte. Szaladin, miután kémeitől megtudta, hogy Richárd gyakorlatilag védtelen, a sötétség leple alatt egész hadseregével körülvette a kis táborhelyet, hogy virradatkor rárontshassanak, és foglyul ejthessék az Oroszlánszívűt. A terv valószínűleg bevált volna, csakhogy egy álmatlanságban szenvedő keresztes meghallotta a muszlimok beszédét, és figyelmeztette a hálóruhás királyt. Richárd éppen csak egy páncélinget kapott magára, és mezítláb pattant nyeregbe. Maroknyi, hasonlóképpen öltözött lovagjával megpróbálta felkészíteni a sereget az ütközetre. Közben a törökök ismét betörtek Jaffába, így Richárd a falakon belülről már nem számíthatott segítségre. Hirtelenjében újabb fabarikádot raktak össze, ahogy néhány nappal azelőtt a tengerparton. Ezután a mintegy hatvan gyalogos lovagból és hat lovasból álló törpe haderő, amelynek zászlaját egy Henrik nevű „bátor és vitéz" német vitte, megrohamozta Jaffát, és kiűzte a városból a törököket. Az Oroszlánszívű lehívta a maradék helyőrséget a fellegvárból, megparancsolta nekik, hogy védjék a várat, majd némi erősítéssel visszavonult a barikádhoz, és készülni kezdett élete legádázabb csatájára.

Szaladinnak most végre lehetősége nyílt a katonai megoldásra, hiszen nagy ellensége, aki a nyugatiak minden reményét jelentette, lehetetlen helyzetbe hozta magát.

A keresztes hadsereg ereje ugyanis a páncélos lovagok ellenállhatatlan rohamában rejlett, most azonban alig tucatnyi lovag állt szemben az ő több ezer mamlúkjával. De a szultán ismét rosszul mérte fel, miben rejlik a keresztények stratégiájának erőssége. Amikor ugyanis védekezésre voltak kényszerítve, a páncélos lovagok és az íjpuskások együttműködésére alapoztak. Jaffánál Richárd kétezer katonája közül minden ötödiknek íjpuska volt a kezében. Emellett az Oroszlánszívű mesterien szervezte meg haderejét. Gyalogosait két vonalban sorakoztatta fel: az első sor térdelt, és ferdén a homokba szúrt lándzsáik a támadók lovainak szügyére szegeződtek, a hátsó sorban pedig az íjpuskások álltak a térdelő harcosok közötti hézagokban. Mögöttük volt egy harmadik sor is, ezeknek a katonáknak az íjpuskák újratöltése volt a feladata. Most már csak arra volt szükség, hogy a gyalogság fegyelmezetten harcoljon, és ez Richárd vezetésével sikerült is. Az uralkodó figyelmeztette őket, hogy ha valaki megfutamodik, annak személyesen csapja le a fejét. Ő maga a maroknyi lovaggal együtt, akiknek jutott ló, kivonta magát a kezdeti csatározásokból, hogy az ellenséges lovasok kisebb csoportjai ellen indítsanak rohamokat.

A középkori harcmodor mutat közös vonásokat az 1854-ben, a krími háborúban lezajlott balaklavai ütközettel. Ott Sir Colin Campbell „vékony piros vonala" tartóztatta fel az orosz lovasságot. Jaffánál Oroszlánszívű Richárd hasonlóan vékony védvonala többezernyi török lovasnak parancsolt megálljt, és a király nem csupán a puszta életét őrizte meg, hanem a várost is. A törökök több órán át folytatták a harcot, rengeteg embert és lovat vesztettek. Amikor a muszlimok rohama alábbhagyott, Richárd és néhány lovasa ellentámadásba lendült, és megfutamította őket. Szaladin magánkívül volt a dühtől, keresztre feszítéssel fenyegette

azokat, akik gyáván elfutottak. Amikor azonban újabb rohamot vezényelt, mindössze egyetlen lovasa volt hajlandó elindulni. A szultán – a zendülést megelőzendő – inkább visszavonult, hogy ne kelljen tehetetlenül szemlélnie Richárd maroknyi seregének ficánkolását. A muszlim krónikások beszámolnak arról is, hogy az Oroszlánszívű ekkor lándzsát ragadott, és a muszlim sereg előtt fel-alá lovagolva ellenfelet keresett, aki kiáll vele párviadalra. Egyetlen vállalkozó sem akadt. Nagy lélektani győzelem volt ez, alig akad párja a hadtörténetben. A muszlimok számára ez után az összeomlás után nyilvánvaló volt, hogy békét kell kötniük. Szaladin többé nem számíthatott rá, hogy a katonái akár érte, akár a hitükért fegyvert fognak.

A jaffai csatáról annyi legenda kering, hogy nehéz elválasztani egymástól a tényeket és a fikciót. Egyvalami azonban bizonyos: mindkét oldal krónikásai egyetértenek abban, hogy Oroszlánszívű Richárd személyes teljesítményének értéke felbecsülhetetlen. Az egyik leírás szerint a táborba visszatérő király „egész testéből úgy álltak ki a nyílvesszők, mint a sün tüskéi, és ugyanígy a lovából is". Egy másik krónikásnál pedig ezt olvashatjuk:

> *„A király valóságos óriás volt a csatában, hol itt, hol ott bukkant fel, mindig ott, ahol a törökök a leghevesebben támadtak. Azon a napon villámlott a kardja, és sok török megtapasztalta, milyen éles. Volt, akinek kettéhasította a sisakját, és csak a fogánál állt meg, másoknak fejét, karját vagy lábát vágta le egyetlen csapással. Úgy kaszabolta az embereket, mint az aratók sarlójukkal a búzát. Aki egyszer a bőrén érezte, milyen a kardcsapása, az nem kért belőle többet. Olyan volt, mint Achilles, Nagy Sándor vagy Roland."*

A csata csúcspontján Richárd megmentette egyik leghűségesebb társát, Róbertet, Leicester earljét. A törökök Róbert oroszlános címere miatt azt hitték, magával a királlyal állnak szemben. De hamar rá kellett döbbenniük, hogy tévedtek, mert ott termett a halálosztó Richárd, és kiszabadította bátor katonáját. Ehhez a csatához fűződik a Richárdról szóló egyik leghíresebb legenda is. A muszlim táborból nézve lehetetlennek tűnt, hogy egyetlen keresztes is túlélje a csatát. Különösen igaz volt ez Richárdra, aki mindig a küzdelem sűrűjében hadakozott. A király egyszer állítólag leesett a lováról, és törökök egész hada rontott rá, hogy élve vagy halva a szultán elé vigyék. Szafadin ekkor a legenda szerint küldött az Oroszlánszívűnek egy új lovat, hogy egyenlő feltételek mellett küzdhessen tovább. A történetnek nehéz hitelt adni, könnyen lehet, hogy csak mese. De mindenképpen jelzi, hogy a lovagi eszmény fölötte állt a nemzeti, vallási konfliktusoknak.

A hihetetlen jaffai diadal Richárd legnagyobb győzelme volt az egész hadjárat során. Az uralkodó ezt követő idegi kimerültségét és fizikai összeomlását akkoriban a törökök számlájára írták, akik disznótetemek és emberi maradványok keverékével szennyezték a levegőt. Lehetséges azonban, hogy a király betegsége egyszerűen a stresszel magyarázható. Richárd szemmel láthatóan a halálán volt, mégis dacos, hetyke üzeneteket küldött Szaladinnak. Békét kért, de háborúval fenyegetőzött. A szultán nem reagált, megvárta, míg megérkezik Egyiptomból az újabb erősítés. Richárd következő üzenete már békésebb hangvételű volt: arra kérte Szaladint, küldjön neki havas gyümölcsöt a láza csillapítására. Közben továbbra is sok gondot okoztak neki a keresztény táboron belüli ellentétek. Felszólította a templomosokat és az ispotályosokat, vegyék át az aszkaloni és a jaffai helyőrséget, hogy ő visszavonulhasson Akkonba lába-

dozni. A lovagok azonban erre csak akkor voltak hajlandók, ha ő velük marad. Ez, úgy tűnt, végképp megtörte az Oroszlánszívű elszántságát. Kétségbeesésében magához rendelte Szaladin követét, Abú Bakrt, és felajánlotta a szultánnak, hogy megtarthatják Aszkalont, ha megfizetik neki a város újbóli megerősítésének költségeit. Egy ilyen javaslat csakis a nagybeteg Richárdtól jöhetett...

Míg a szultán a döntését fontolgatta, a keresztes hadjárat legjelentősebb vezetői közül néhányan, köztük Hubert Valter salisburyi püspök, tárgyalásokat kezdtek Badr ad-Dín Dildirim emírrel, akivel a király jó kapcsolatot alakított ki. A püspök elmondta az emírnek, hogy mivel a két fél között immár Aszkalon az egyetlen vitás kérdés, Richárd feltétel nélkül lemond a városról. Szaladin először óvatosan fogadta a hírt, hiszen annyi minden fordult már meg a múltban a király hangulatán és fizikai állapotán. Dildirim azonban azt mondta, magától az Oroszlánszívűtől hallotta az ajánlatot. Szaladin erre már megnyugodott, és összehívta emírjeit, hogy megvitassák a fegyverszünetet. A szultán azonban a tárgyalások idején is kereste a jaffai keresztény véderő gyenge pontjait, még mindig reménykedett egy csodával felérő győzelemben. Kémei szívének kedves híreket hoztak: Jaffában összesen háromszáz lovas katona van, és többségük alá csak öszvér jut. Amikor azonban Szaladin a terveiről beszélt Bahá ad-Dínnel, a krónikás hangsúlyozta, hogy a muszlim katonák legyengültek, fáradtak, és hazavágynak. Hozzátette, hogy akár zendülés is kitörhet, megtagadhatják a parancsot. Márpedig egy újabb vereség után Richárd akár vérszemet is kaphat, és a végső győzelem reményében folytathatja a harcot.

Hároméves fegyverszünetet kötöttek. A keresztényeknek ki kellett üríteniük Aszkalont, de kárpótlásul megkapták a már kezükön lévő Türosz, Akkon, Haifa, Arszuf és Kaiszareia mellé

Ramlát és Lüddát. Richárd olyan beteg volt, hogy el sem tudta olvasni az okmányt, de Champagne-i Henrik és más keresztes vezetők megerősítették, hogy azt tartalmazza, amit kell, és megesküdtek, hogy érvényesítik a király nevében. Richárd nem tudta megállni, hogy még egyszer, utoljára el ne „bődülje" magát. Figyelmeztette Szaladint, hogy csak azért köt fegyverszünetet, mert rendet kell tennie a saját földjén. Azt ígérte, hogy utána új sereggel tér vissza, és kicsavarja a szultán kezéből „Jeruzsálem földjét". Szaladin érezte, hogy ez az „oroszlánüvöltés" csak egy legyengült kismacska miákolása, és azt az elegáns választ adta, hogy ha el kell vesztenie Jeruzsálemet, szívesebben adja oda Richárdnak, mint bármely más uralkodónak, akit valaha ismert.

Ezzel a harmadik keresztes hadjárat véget ért. Aszkalont keresztényekből és muszlimokból álló vegyes alakulat bontotta le, a két hadsereg katonái szabadon vegyültek egymással. A keresztesek azt követelték, hadd zarándokoljanak el Jeruzsálembe. Maga Richárd viszont, bár emberei erősen biztatták, nem volt hajlandó felkeresni a szent helyeket. Azt mondta, nem fogadja el egy pogány uralkodó ajándékaként azt, amit Isten megtagadott tőle. Most a lelki vezetők játszották a főszerepet: a zarándokokat a salisburyi püspök vezette el a szent helyekre. Szaladin abból a megfontolásból engedélyezte a zarándoklatot, hogy utána ezek a katonák talán kisebb valószínűséggel térnek vissza egy újabb hadjáratra. A muszlim területeken, ahol a zarándokok áthaladtak, sok török könyörgött a vezetőknek, hogy hadd álljon bosszút rajtuk személyes sérelmeiért. Szaladin azonban megparancsolta Szafadinnak, hogy gondoskodjon a keresztények biztonságáról. Nagy örömére szolgált, amikor az Akkonba visszatérő zarándokok megéljenezték.

Oroszlánszívű Richárd elég kicsinyes módon, bár érthetően, arra kérte Szaladint, ne engedje oda a szent helyekhez

a francia kereszteseket, akik annyi fejfájást okoztak neki. A szultán azonban nem volt hajlandó állást foglalni a keresztények belső vitájában. Így fogalmazott: „Ezek az emberek messziről jöttek ide, hogy felkeressék a szent helyeket, és a mi törvényünk tiltja, hogy ebben meggátoljuk őket." Végül tehát minden nemzet keresztényei eljutottak a szent városba.

Szaladin igen udvariasan viselkedett a salisburyi püspökkel. Elkísérte a szent helyekre, és még szállást is ajánlott neki a városban, de a püspök inkább a szabad ég alatt hált, ahogy a többi zarándok. Szaladin a sátrában fogadta Hubert Waltert, és hosszú beszélgetéseket folytattak, elsősorban Richárdról. A püspök hízelgő szavai és a jó vacsora hatására Szaladin felajánlotta vendégének, hogy azt kérhet tőle, amit csak akar. Hubert Valter jól átgondolta a dolgot, majd azt kérte, hogy küldhessen két latin papot és két diakónust a Szent Sírhoz, valamint Betlehembe és Názáretbe is. Szaladin beleegyezett, és a püspökkel madarat lehetett fogatni, mert nem tetszettek neki a jeruzsálemi szír szertartások.

Oroszlánszívű Richárd közben Akkonba ment, és kezdte visszanyerni egészségét. Míg előkészítették a flottát, az uralkodónak eszébe jutott a lovagjai nevéhez fűződő egyik legbátrabb tett: az, amikor Préaux-i Vilmos feláldozta érte a szabadságát. Richárd már addig is puhatolózott Vilmos kiszabadítása ügyében, de a muszlimok hatalmas árat kértek a lovagért. Csak akkor voltak hajlandók elengedni, amikor Richárd felajánlotta érte cserébe a tíz legelőkelőbb török foglyát. A király számára ez becsületbeli ügy volt, Vilmos pedig örült, hogy a többiekkel együtt távozhat a Szentföldről. Szeptember 29-én Berengária és Johanna elhajózott Akkonból Ciprus felé, tíz nap múlva pedig követte őket a király is. Richárd az egyik krónikás szerint magasztos gondolatokkal búcsúzott: „Ó, Szentföld, Istenre bízlak. Kérem

Őt, hogy végtelen kegyelméből adjon nekem hosszú életet, hogy segítséget hozhassak Neked. Mert leghőbb reményem és feltett szándékom, hogy valamikor a jövőben segítek rajtad."

Az Oroszlánszívűnek nem adatott meg, hogy visszatérjen Palesztinába, vagy segítséget küldjön az ottani keresztényeknek. A híre azonban még sokáig élt a muszlimok között, így legalább lélekben a Szentföldön maradt. A muszlim asszonyok még hosszú éveken át azzal csendesítették el sírós gyermekeiket, hogy „Csitt! Jön az angol király!" A nyugtalan lótól pedig azt kérdezte a gazdája: „Mi az, talán az angol király megy előttünk?" Richárd tehát a török folklórban tovább élt, Szaladin viszont hamarosan meghalt, nem sokáig élvezhette a békét. Kimerítette a hatéves szüntelen háborúskodás. Átélte az 1187-es hattíni és jeruzsálemi diadalt, majd az akkoni, arszufi és jaffai katasztrófát is. Látta, ahogy azok a harcosok, akikre a legnagyobb veszélyben is számíthatott, pánikszerűen menekülnek, ha csak meghallanak egy bizonyos nevet. Annak az embernek a nevét, aki a muszlimok szemében maga volt a halál angyala.

Egy legenda vége, 1192–1193

Szaladin jó öreg házőrző kutyaként vigyázta Jeruzsálemet egészen addig, amíg cáfolhatatlan bizonyítékot nem kapott arra, hogy Richárd kihajózott Akkonból. Az ötvennégy éves szultán csak ekkor nyugodott meg, és keresett vigaszt a hitében. Már régen el akart zarándokolni Mekkába, és most – hét év óta először – végre nem kellett háborúskodnia. Az ő félelmei tehát alábbhagytak, de a védelme alatt álló muszlimok továbbra is aggódtak. Emírjei ugyan jó egészséget és hosszú életet kívántak neki, de valójában attól féltek, hogy ha vezérük csak rövid időre is eltűnik az arábiai sivatagban, visszajönnek a franciák a rettegett „Melek Rik" vezetésével, és semmivé lesz minden, amit addig elértek. Szaladin azzal, hogy nélkülözhetetlenné tette magát, a saját hívei foglya lett: egyszerűen nem engedték el. Még életében legendás alakká vált, márpedig aki hisz a legendákban, az elvárja, hogy bármikor segítségül hívhassa bálványát, ha szükségét érzi. Richárd a vérét adta azokért, akiknek szükségük volt rá, Szaladinnak pedig az életerejét szipolyozták ki a hívei. Még akkor sem hagyták békén, amikor az ellenség már nem volt sehol.

Szaladin orvosait aggasztotta, hogy a mindig is törékeny egészségű szultán így túlhajszolja magát. Tudták, hogy így aligha éri meg a békés öregkort. Szaladin makacsul ragasz-

kodott a böjtöléshez is, és az orvosok hiába próbálták lebeszélni erről, mert a jelek szerint nem vett tudomást a saját halandóságáról. A szultán most elhalasztotta a régóta tervezett mekkai zarándoklatot, és olyan feladatokkal töltötte idejét, amelyeket nyugodtan rábízhatott volna fivérére, al-Ádilra, vagy valamelyik fiára, leginkább al-Afdal trónörökösre. Csakhogy valószínűleg tisztában volt azzal, hogy birodalma, ha nem személyesen irányítja, darabokra hullik szét, mégpedig nem a francia invázió miatt – sőt, a keresztes hadjárat éppen hogy egyesítette az ajjúbida területeket –, hanem mohó fiai marakodásának köszönhetően. A szultánnak sok keserűséget okozott a gondolat, hogy ha ő nem lesz, utódai néhány éven belül elherdálják mindazt, amiért egész életében küzdött. A pár évvel azelőtt elhunyt II. Henrik angol király pontosan értette volna Szaladin helyzetét...

A szultán 1192 októberében ismét nyeregbe szállt. Kilovagolt Jeruzsálemből, és körutat tett a határ menti erődítményekben. A keresztesek távozásával visszatért az élet a rendes kerékvágásba. Szaladin igazságot osztott, és megjutalmazta azokat, akik a kemény harcokban ezt kiérdemelték. Oroszlánszívű Richárd, mielőtt elhagyta Akkont, hangzatos, de végül üres fenyegetőzésnek bizonyuló ígéretet tett, hogy a hároméves fegyverszünet letelte után visszajön, és visszaszerzi Jeruzsálemet. Bizonyára mindkét uralkodó pontosan tudta, hogy ha a harc egyszer folytatódik, az új hadvezérek irányításával fog történni. Szaladin emírjei azonban ragaszkodtak hozzá, hogy vegyék komolyan az angol király szavait, így aztán folytatódtak a háborús előkészületek. Richárd útja – bár a muszlimok erről nem tudtak – egy ausztriai várbörtön felé vezetett, Szaladint pedig szép lassan a halálba hajszolták. Mindketten a barátaik áldozatai lettek: Richárd azért, mert az ellenségeivé tette őket, Szaladin pedig azért, mert teljes mértékben tőle függtek.

A szultán október 19-én viharos időben érkezett meg Tibériásba, de sem egészségi állapota, sem a zuhogó eső, sem a sáros út nem rettentette vissza. Továbblovagolt, és valamennyi tengerparti erődöt végiglátogatta Tibériás és Bejrút között. A sűrű program rendkívüli igénybevételt jelentett a számára. Bejrútban nagy pompával fogadta Antiókhia keresztény fejedelmét, III. Boemundot, aki hűbéresküt tett neki. A szultán illendően viszonozta a gesztust: egy díszes köntössel és tizenötezer arannyal jutalmazta Boemundot. Ezzel befejezte északi útját, és visszatért Damaszkuszba, hogy ott töltse a telet. Feleségeire és kisebb gyermekeire az utóbbi években nem sok ideje maradt, és most bizonyára örült, hogy láthatja őket. Damaszkuszi bevonulása emlékezetes pillanat volt. A tömeg nemcsak a sikeres hadvezért, hanem a nagylelkű embert és az iszlám hősét is ünnepelte benne.

Az államügyek terhei alól egy időre felszabadult Szaladin vendégül látta Dzsazírából érkezett fivérét, al-Ádilt. Nappal gazellára vadásztak, este pedig egyiptomi éveikről nosztalgiáztak. Ez az ország mindkettőjüknek igen sokat jelentett, de Szaladin sorsa úgy hozta, hogy soha többé nem láthatta. A szultán sajnálatos módon bizalmatlanná vált a fivére iránt, mert tudta, hogy al-Ádil hatalmi ambíciói az ő fiainak kárára érvényesülhetnek. Aggasztotta, hogy utódai vajon számíthatnak-e al-Ádil lojalitására, ha ő már nem lesz? Szaladin tisztában volt vele, hogy örököse, al-Afdal, nem mérhető al-Ádilhoz. Az ő államférfiúi képességeit egyik fia sem örökölte. A nagy ember keserű szívvel szállt sírba, mert tudta, hogy ha nincs egy legfőbb hadúr, aki kordában tartsa őket, a fiai meg a fivére marakodni fognak egymással a területekért, és óhatatlanul polgárháború robban ki.

A mekkai zarándokok 1193 februárjában jöttek vissza Damaszkuszba. Érkezésük bizonyára felébresztette Szaladin-

ban a vágyat, hogy a következő csoporttal ő is elhagyja Szíriát. A nagy örömünnepen ő is kilovagolt kíséretével, hogy köszöntse a hazatért *hadzsi*kat. A zuhogó esőben is kitartott, és Bahá ad-Dín megfigyelte, hogy időnként kirázta a hideg. A krónikás azt is észrevette, hogy ura elfelejtette felvenni a bélelt zekét, amit télen mindig hordott. „Olyan volt, mint aki mély álomból ébredt. Kérte a ruhadarabot, de az öltöztetője nem találta meg." A zarándokok ünnepélyes fogadása után Szaladin arra panaszkodott, hogy nem érzi jól magát, és hamarosan belázasodott. A halál készületlenül érte, itt már nem segíthetett a páncélzubbony, amelyben számtalan csatát küzdött végig sértetlenül. A hideg, nyirkos időben csúnyán megfázott, és ez a hétköznapi betegség megnyitotta előtte a Paradicsom kapuját.

A szultánt utolsó napjaiban megáldotta két legközelebbi barátja és harcostársa: Bahá ad-Dín, valamint bölcs mentora, al-Fadil. A halálos ágyánál megjelenő harmadik emberrel kapcsolatban viszont rossz előérzete volt. Fia és örököse, al-Afdal ugyanis számos sarja közül az egyik leghitványabbnak bizonyult. Hiányoztak belőle apja politikusi képességei, és a nagylelkűsége is. A Szaladin halála előtti héten olyan jellemvonásokról tett tanúságot, amelyek jelezték, hogy nem lesz méltó utóda.

Szaladin a halálos ágyán már-már szentként viselkedett. Bahá ad-Dín több történetet is feljegyzett arról, hogyan bánt a szolgákkal. Egy alkalommal például a szultán fürdője túl forró volt. A szolga, aki hideg vizet hozott bele, megbotlott, és a korsó tartalma Szaladinra ömlött. A szultánt azonban nem bőszítette fel a váratlan „hideg zuhany". Csak ennyit mondott: „Kedves barátom, ha meg akarsz ölni, szólj előre." Egy másik esetben, a végzetes betegség hatodik napján, meleg vizet kért, hogy azzal öblítse le az orvosságát, de először túl forrót hoztak neki, másodszor pedig hideget. A szul-

tán azonban ezúttal sem szidta meg a szolgát, csak azt kérdezte elmélázva: „Jóságos Istenem, hát senki sem képes rendesen megmelegíteni a vizet?” Bahá ad-Dín e szavak hallatán könnyes szemmel kiment a szobából, és ezt mondta al-Fadilnak: „Istenem, mekkora szellemet veszít el az iszlám! Más már régen a szolga fejéhez vágta volna a serleget.”

A kilencedik napon már világossá vált, hogy a szultán nem fog felépülni, és Damaszkusz utcáin különféle pletykák terjengtek. A város lakói attól féltek, hogy trónutódlási viták robbannak ki, ezért elhordták áruikat a piaci asztalokról, és elbarikádozták magukat a házukban. Valahányszor Bahá ad-Dín vagy al-Fadil ellátogatott Szaladin palotájába, mindig tömegek szegődtek a nyomukba, hogy megtudjanak valamit a szultán állapotáról. A trónörökös, al-Afdal, amint meghallotta, hogy az orvosok feladtak minden reményt, összehívta Damaszkusz vezető emírjeit, és felszólította őket, hogy a békés hatalomátadás érdekében esküdjenek hűséget neki. Néhányan azonban erre nem voltak hajlandók, ezért Szaladin államgépezete még a szultán életének utolsó pillanataiban is gőzerővel működött: büntetéseket szabott ki a hűségesküt megtagadókra. Végül nem az emírek, hanem al-Afdal borította fel az utódlás természetes rendjét azzal, hogy menesztette apja legfontosabb minisztereit, köztük Bahá ad-Dínt és al-Fadilt.

1193. március 4-én, amikor a pap a reggeli ima végén elmondta, hogy „Nincs más Isten, csak Ő, és Benne bízunk”, a szemtanúk szerint Szaladin elmosolyodott, és kilehelte lelkét. Bahá ad-Dín éppen a halála pillanatában lépett be a szobába. Szavai szerint ura „megtért az isteni kegyelem kebelére”. Közben onnan másfél ezer kilométernyire, a sváb hegyekben lévő Trifels várában Angliai Richárd magányosan üldögélt a sötét tömlöcben, és éjjel-nappal kivont karddal őrizték a német császár legkeményebb kato-

nái. Ha az Oroszlánszívű kinézett volna a feje fölötti rácsos ablakon, talán látott volna egy égre szálló madarat, amely olyan szabad volt, mint az ő nagy ellenlábasa, aki éppen megszabadult a földi lét kötelékeitől. Ő, Richárd viszont egykori szövetségesei, keresztes bajtársai börtönében sínylődött. Szaladint a körülmények tették az ellenségévé, nem volt köztük igazi gyűlölet. Csak annyira tápláltak ellenséges érzületet egymás iránt, mint a nagy konfliktusban különböző oldalra került emberek általában. A harcok során idővel nemcsak a hadvezért, hanem az embert is megtanulták tisztelni egymásban. Ha Richárd azon a napon hallotta volna Szaladin halálhírét, talán ugyanolyan őszinte könnyeket hullat érte, mint az apjáért vagy a fivéreiért. És ha Szaladin a halálos ágyán hallott volna Richárd bebörtönzéséről, ő is megsiratta volna a sakálok által letepert oroszlánt, a nagy embert, akit azok árultak el, akiknek jó szolgálatot tett.

Damaszkusz utcáin hangos jajveszékelés tört ki a szultán halálának hírére. Más nagy hatalmú uralkodók híveinek gyakran meg kellett szervezniük a nyilvános gyászolást, Szaladinnak azonban nem volt szüksége efféle propagandára. Fiai őszinte, spontán módon csatlakoztak az utcákon gyászoló tömeghez, és az emberek is őszintén nyilvánították részvétüket. A szultán teljesen elszegényedve halt meg, ami egészen egyedi eset a történelemben. Még a gyászleplet és a koporsó szövetbevonatát is al-Fadilnak kellett kifizetnie. Szaladint a palotakert nyugati pavilonjában, az esti ima órájában helyezték örök nyugalomra. Őt még ellenlábasai sem vádolhatták a sikeres hódítókra, hadvezérekre általában jellemző kapzsisággal. Egyik legádázabb ellensége például így nyilatkozott róla: „Korának igazi csodája, nemes jellemvonásokban gazdag férfiú, akit nagyszerű tettei és a hitetlenek ellen vezetett, hódításokban bővelkedő hadjáratai dicsérnek."

TIZENHARMADIK FEJEZET

Ketrecben az Oroszlánszívű, 1192–1194

Richárd a Szentföldre vezető úton a halál torkából menekült meg egy szicíliai faluban, valamint Messina ostrománál és Ciprus meghódításakor is. Angliába sem sikerült olyan békésen és zavartalanul visszatérnie, mint nagy riválisának, Fülöp Ágostnak Franciaországba. Az Oroszlánszívű útját drámai fordulatok fémjelezték akkor is, amikor Ciprus szigetéről európai felségterületei felé tartott. Úgy látszik, vonzotta a kalandokat. A józan ész azt diktálta volna, hogy legalább Marseille-ig, de lehetőség szerint egészen Angliáig hajón utazzon. Hiszen a kontinentális Európában, különösen Franciaországban és Németországban számos ellensége volt, így a szabadsága, sőt az élete is veszélybe kerülhetett, ha szárazföldi útvonalat választ. Richárd cselekedeteit azonban csak ritkán vezérelte a józan ész. Az akkori idők legnagyobb harcosa nem volt jó tengerész, és tengeribetegség is gyakran kínozta, ezért igyekezett minél kevesebbet hajózni. Amikor eljutott hozzá a hír, hogy Rajmund, Toulouse grófja el akarja fogni, amikor kiköt Marseille-ben, két választása volt: vagy meg sem áll Angliáig (ez a hajózástól irtózó király számára hátborzongató perspektíva volt), vagy kiköt Itáliában, és Németországon keresztül folytatja útját. A király, miután meg volt győződve arról, hogy Toulouse-i Rajmund egy követ fúj Fülöp Ágosttal, komolyan

vette a figyelmeztetést, és Németország mellett döntött. Persze bizonyára tisztában volt vele, hogy ez az útvonal is fölöttébb kockázatos.

Ha Oroszlánszívű Richárd egyszer elhatározott valamit, azt nem másította meg. Elrendelte, hogy a flotta változtassa meg menetirányát, és kössön ki Korfu szigetén. Ott három kalózgályára lett figyelmes. A krónikások beszámolója szerint Richárd egy kis hajón megközelítette a kalózokat, és üdvözölte őket. Azok először megtámadták a védtelennek látszó hajót, de aztán megértették, hogy az idegenek üzletet akarnak kötni velük. Richárd kétszáz márkát ajánlott a kalózkapitánynak, ha húsz társával együtt titokban elviszi Raguza bizánci városig (a mai Dubrovnikig). Európa leghíresebb uralkodója tehát kétes alakok bandájára bízta magát és kíséretét. Ha a valószínűtlen történet igaz, az jelzi, mekkora tekintélye volt Richárdnak az angol flottával utazó befolyásos, művelt egyházi személyek és nemesek előtt. Az Oroszlánszívű ismét készen állt arra, hogy kockára tegye életét, és ezáltal a gondjaira bízottak jövőjét is, akár vele voltak, akár Angliában, akár Normandiában. Miközben a király zarándoknak öltözve elhajózott észak felé a kalózokkal, hogy aztán inkognitóban utazzon át fél Európán, az angol flotta továbbhaladt Anglia felé.

Richárd Dalmácia partjai mentén megtett hajóútja eseménydúsra sikeredett. Kiderült ugyanis, hogy a kalózoknak nem erőssége a sziklás partok közelében való navigálás. Végül mégis partra tették Raguza közelében húsz társával. Azok után, hogy leigázta a szintén Bizánc fennhatósága alá tartozó Ciprust, ez nem volt valami ésszerű úti cél, különösen ilyen kis létszámú testőrséggel. Ráadásul a király színészi képességei sem voltak túl jók, nehezére esett szolgát alakítani. Szinte biztosra lehetett venni, hogy leleplezik, hiszen előbb-utóbb híre megy, hogy szárazföldön tér vissza Angliába.

Richárd élvezte a bohókás színjátékot, de az ő komédiája nem nevetéssel végződött. Hiszen sem a szakáll, sem a szegényes zarándokruha nem álcázhatta kellően a magas, tagbaszakadt, szálfaegyenes hátú harcost, aki ráadásul túl bőkezűen bánt a pénzzel, és látszott rajta, hogy hozzá van szokva a parancsolgatáshoz. Richárd megfogadta, hogy ha partot ér, Isten oltalmát megköszönve adományt tesz a raguzai székesegyháznak. Állta is a szavát, de a katedrális papjai gyanúsnak találták az egyszerű zarándok bőkezűségét.

Így hát az Oroszlánszívű sürgősen hajóra szállt, mielőtt a helyi hatóságok nyomozni kezdtek volna a gazdag zarándok után. Továbbra sem volt az útjuk izgalomtól mentes: Velence közelében, az isztriai partvidéken hajótörést szenvedtek. A partra vergődött Richárd most a Szentföldről visszatérő ismert keresztes, Béthune-i Balduin kíséretéhez tartozó kereskedőnek adta ki magát. Ez nem kis ostobaság volt, hiszen már lépten-nyomon beszélték, hogy az angol király Itáliában vagy Németországban utazik álruhában. Richárd azzal tetézte könnyelműségét, hogy futárt küldött a környék urához, Göritz grófjához, és biztonságos áthaladást kért Béthune-i Balduin számára. A gróf egyből gyanút fogott, hogy Oroszlánszívű Richárd vagy Balduinnak, vagy az egyik szolgájának adja ki magát. Üzent Betesov Frigyesnek, aki arra készült, hogy a karintiai Freisachnál útját állja a kereszteseknek. Frigyes a nála vendégeskedő normann lovagot, Argentani Rogert bízta meg a feladattal, Roger ugyanis azt állította, látásból ismeri az angol királyt. Göritz grófja már eltervezte, hogy elfogja Richárdot, és váltságdíjat követel érte. A normann lovag könnyedén fel is ismerte az álruhás királyt, de – bár a gróf lányát vette feleségül – lojális volt Richárdhoz mint normandiai herceghez, és segített neki a szökésben. Azt eszelte ki, hogy Balduin maradjon ott négy

napig, és szórja a pénzt, Richárd pedig egyetlen társával és egy németül tudó fiatal szolgával menjen tovább. A terv eleinte bevált, hiszen a gyanúsan viselkedő Balduint letartóztatták, és társaival együtt kivallatták. De hamar rájöttek, hogy Richárd meglépett, és jóformán egyedül van. A király három nap alatt több mint kétszáz kilométert tett meg, és a tél közepén megérkezett Bécsbe. Párizs után alighanem ezt a várost volt a legkevésbé tanácsos felkeresnie, hiszen Ausztriai Lipótot a keresztes hadjárat során ádáz ellenségévé tette. Ráadásul Göritz grófja, aki nyilván szeretett volna valami hasznot húzni az ügyből, üzent Lipótnak, hogy az angol király az ő területén van.

Az Oroszlánszívű és társai Bécs mellett megszálltak. A király és lovagja meghúzták magukat a szálláshelyen, a velük tartó szolgát pedig elküldték a piacra. A fiú azonban – megbocsátható módon, hiszen még gyerek volt – nem álcázta magát jobban, mint Richárd: bizánci aranyakkal fizetett. Egyből gyanús lett, és a herceg katonái kikérdezték. Azt a mesét adta elő, hogy a gazdája gazdag kereskedő, akinek bizánci pénzben fizette ki valaki az adósságát. A katonák azt mondták, látni akarják ezt a kereskedőt, de a fiú azt felelte, nincs otthon. A herceg emberei elengedték, feltehetően azért, hogy kövessék, de a fiú lerázta őket, és a hóban visszaszaladt a szállásra. Figyelmeztette a királyt, hogy azonnal menekülnie kell, de Richárd a rossz időre való tekintettel úgy döntött, marad még egy napig. Megint elküldte a fiút a piacra, és kölcsönadta neki a kesztyűjét, hogy le ne fagyjon a keze. A piacon faggatni kezdték, honnan van ilyen drága kesztyűje. Most már nem volt mese, kiverték belőle, hogy az angol királyt szolgálja.

Lipót herceg állig felfegyverzett katonákkal vette körül a nagy hírű harcos szálláshelyét. Ezúttal még Richárd is belátta, hogy reménytelen a helyzete, és azt mondta, meg-

adja magát, de csak magának Lipótnak. Az eset jól példázza a magát győzhetetlennek képzelő király ostoba gőgjét: botor módon annak az embernek a kezére adta magát, aki Fülöp Ágost után talán a legjobban gyűlölte. Lipót bizonyára a tüzes poklokon is végigsétált volna egy ilyen fogolyért, nemhogy a havas bécsi utcákon. Hamarosan megérkezett, és átfurakodott a ház körül összeverődött kíváncsiskodók hadán. A nézősereg valószínűleg nem csalódott, hiszen Richárd – aki nyilván megalázónak találta, hogy egy olyan ember ejti foglyul, akit mélységesen megvet – szálfaegyenes derékkal, királyhoz méltóan lépkedett az őrök és Lipót herceg előtt.

A királyt két nap múlva a Duna melletti hegyen épült, nehezen megközelíthető dürnsteini várba vitték. Lipót annyira félt Richárdtól, hogy éjjel-nappal kivont kardú katonákkal őriztette. Jól is tette, mert nála nagyobb ragadozóknak is fájt rá a foguk, köztük hűbérurának, VI. Henrik német császárnak. Henriknek német földön és birodalma más részein is voltak problémái, amelyekre a foglyul ejtett angol király révén megoldást remélhetett. A császár uralma alá akarta hajtani Dél-Itáliát és Szicíliát, ahol Richárd újdonsült szövetségese, Tankréd volt a király, és németországi ellenlábasait, a Welf-házat is térdre akarta kényszeríteni. E család tagja volt a Richárddal családi és politikai kapcsolatban álló Oroszlán Henrik is. Az angol király, ahhoz képest, hogy ő volt a keresztes hadsereg fővezére, igen sok ellenségre tett szert az európai keresztény királyok között.

Henrik császárnak tehát megvoltak a maga tervei az értékes fogoly felhasználására, de azért sietve tudatta Fülöp Ágosttal is, hogy a gyűlölt Oroszlánszívű immár nem tud bajt keverni. Hamarosan szinte egész Európa azt ünnepelte, hogy a keresztény világ nagy hőse a hadjáratról hazafelé tartva fogságba esett...

Az ezután következő alkudozás vérbeli lókupeceknek is becsületére vált volna, és nagyfokú cinizmusról árulkodik, hiszen a keresztesek élete és szabadsága elvileg szent és sérthetetlen volt. Jellemző módon mégis csupán III. Celesztin pápa emelt szót a Richárddal szembeni bánásmód miatt. Henrik császár utasította vazallusát, Ausztriai Lipótot, hogy hozza el neki a foglyot a regensburgi udvarba. Lipót szót fogadott, de csak azután, hogy megfelelő árat alkudott ki. A hat hétig tartó kemény tárgyalások idejére Richárdot visszavitték Dürnsteinbe. Végül az a megállapodás született, hogy Richárd százezer márka váltságdíjat fizet a császárnak, ennek fele Lipótot illeti, és ez az összeg lesz a herceg fiának hozománya. Ausztriai Lipót fia Bretagne-i Eleonórát készült elvenni. Henrik és Lipót ezenkívül Richárd hadvezéri szolgálataira is igényt tartott. Kötelezték az angol királyt, hogy a tervezett szicíliai hadjárat céljára bocsásson a császár rendelkezésére egy ötven gályából álló flottát és száz lovagot, valamint ő maga is vegyen részt a hadjáratban további száz lovag élén. Ez még nem volt elég: kétszáz túszt is követeltek tőle, és azt, hogy engedje szabadon Komnénosz Izsákot meg a lányát. Tudtára adták, hogy ha nem teljesíti a feltételeket, azonnal visszaviszik Dürnsteinbe.

Fülöp Ágost nagy örömmel fogadta a hírt, hogy Richárd bajba került, de nem tetszett neki, hogy az angol király gondjai ilyen gyorsan megoldódtak. Neki is megvoltak a maga elképzelései, amelyekben szerephez jutott Richárd fivére, János is. Ezért a francia király, miután hírét vette a megállapodásnak, üzent Henriknek és Lipótnak, hogy ő többet fizet az Oroszlánszívű fogva tartásáért, mint amennyit Richárd adna a szabadságáért. Az efféle diplomáciai csatározásokban mindennapos volt a hasonló vesztegetés, pedig igencsak távol állt a kereszteseket állítólag vezérlő magasztos eszméktől. Fülöp Ágost tudta, hogy amíg Richárd

német földön raboskodik, nem tudja háborgatni szomszédai birtokait – és a sajátjait sem tudja megvédeni azoktól, akiknek fáj rájuk a foguk, például tőle. Az akkori európai hadviselés visszásságait a tanult papság bírálta ugyan, a földesurak szemében azonban az eredmény igazolt mindent. Oroszlánszívű Richárd világéletében e szabályhoz tartotta magát, és szabadulása után ott folytatta, ahol abbahagyta. Sem az erkölcsi megfontolások, sem a fiúi szeretet nem riasztotta vissza, amikor apja vagy fivérei ellen viselt háborút. Ennélfogva nehéz lenne elítélni Fülöp Ágostot, amiért Jánoshoz csatlakozva ő is hadat üzent Richárdnak, és megszállta a normandiai hercegséget. Bevette Gisors, Neaufles, Châteauneuf, Gournay, Aumale és Eu várát is. Csak Rouen állta a franciák támadását, hiába állított csatasorba Fülöp Ágost huszonhárom ostromgépet. A normandiai hercegség fővárosának sikeres védelméhez nagyban hozzájárult, hogy váratlanul megérkezett Róbert, Leicester earlje, Richárd egyik leghűségesebb keresztese, és megerősítette a helyőrséget. Az ostrom egy pontján már a kapukat is kinyitották, és hívták Fülöp Ágostot, hogy tárgyaljanak a megadás feltételeiről. Az óvatos francia király azonban elhárította az ajánlatot. Közben János herceg megpróbálta elintézni, hogy flamand csapatok törjenek be Angliába, de az édesanyja katonákat toborzott a déli partvidéken, így a terv meghiúsult. A herceg ezután a windsori kastélyt szállta meg zsoldosaival, és bejelentette, hogy ő a király, mert Richárd meghalt. De nem hitt neki senki, aki számít.

Szerencsére Coutances-i Valter nem esett pánikba. Pedig alig állt rendelkezésére információ, csak a mendemondákra meg a kémjelentésekre hagyatkozhatott. VI. Henrik Fülöp Ágosthoz írt levelének másolatát azonban látta, ebből derült ki a számára, milyen következményekkel jár Richárd elfogatása. A roueni érsek megpróbálta felvenni a kapcsolatot

Henrikkel, és ez a császár egyik távoli rokonán, Bohuni Xavér bathi püspökön keresztül sikerült is. Ezzel egyidejűleg elküldtek két apátot Németországba, hogy próbálják meg felkutatni Richárdot, és ha lehet, beszéljenek vele. A legendák szerint egy Blondel nevű vándor dalnok találta meg a királyt, de valójában a két apát bukkant rá a Majna parti Ochsenfurt várában. Sikerült bejutniuk hozzá, és meglepően jó hangulatban találták. Amikor elmondták neki, hogy fivére, János a francia királlyal szövetségre lépve a trónra tört, az Oroszlánszívű csak nevetett. „A fivérem, János, nem az az ember, aki meg tud hódítani egy országot, ha a legcsekélyebb ellenállásba is ütközik."

Richárd előtt csak lassan, fokozatosan bontakozott ki annak története, hogy miért fordult ellene a német császár. Amikor Henrik kihallgatáson fogadta, kiderült, hogy a Szentföldről már korábban hazatért francia keresztesek hosszan sorolták sérelmeiket a császárnak, és mindent megtettek, hogy befeketítsék őt. Ebben elsősorban Fülöp Ágost rokona, Fülöp beauvais-i püspök jeleskedett, aki a tényeket teljesen kiforgatva a kereszténység elárulásának minősítette a Szaladinnal kötött békét. A püspök ráadásul az Oroszlánszívű nyakába varrta Montferrati Konrád meggyilkolását is. Richárd, amikor szembesítették az ellene felhozott vádakkal, olyan hatásosan, cáfolhatatlanul védte magát, hogy a császár néhány óra leforgása alatt meggyőződött az ártatlanságáról. Még a szabadon bocsátásának feltételeiről is tárgyalni kezdtek, de amikor Richárd meghallotta, miben állapodott meg a császár Ausztriai Lipóttal, határozottan elutasította a feltételeket. Kijelentette, hogy inkább meghal, de nem tűr el ilyen megaláztatást. A százezer márkát azonban hajlandó volt kifizetni, azzal a feltétellel, hogy Henrik megpróbálja megbékíteni Fülöp Ágostot. A császár ezt vállalta.

Richárdot átvitték Speyerbe, ahonnan leveleket küldözgetett Angliába. Különböző egyházi és világi méltóságokat utasított, hogy teremtsék elő a csillagászati összegű váltságdíjat. Édesanyjának különösen hosszan számolt be németországi „kalandjairól", és köszönetet mondott neki, amiért megvédte Angliát János herceg ármánykodásától. Arra biztatta Eleonóra királynét, hogy helyezze bizalmát Hubert Valter salisburyi püspökbe, aki akkor érkezett haza Angliába. Arra is kérte az édesanyját, hogy támogassa Hubert jelölését a canterburyi érsek megüresedett posztjára. Richárd így akarta kimutatni lojalitását azon harcostársai iránt, akik erre a leginkább rászolgáltak. Amíg Hagenau várában tartották fogva, meglátogatta a volt főkancellár, Longchamp-i Vilmos. Neki a király arról tudott beszámolni, hogy Henrik császár hetvenezer márka megfizetése után kész szabadon engedni. Megkérte Longchamp-i Vilmost, készítsen listát arról, hogy melyik nemes mennyit adott, és adjon ki visszafizetési kötelezvényeket az elkobzott és beolvasztott egyházi aranyra, ezüstre. Richárd váltságdíja irdatlan összeg volt, előteremtése össznemzeti erőfeszítéseket követelt.

Richárdnak személyes találkozásaik alkalmával az a benyomása alakult ki, hogy VI. Henrik szavatartó ember. Csakhogy az Oroszlánszívű gyakran tévedett embertársai megítélésében. Miközben Angliában a váltságdíjára gyűjtöttek, olyan pletykák jutottak a fülébe, hogy a franciák bizonytalan ideig fogságban akarják tartani. Hallott arról is, hogy Fülöp Ágost többet ígért a fogva tartásáért, mint ő a szabadságáért. Henrik és Fülöp Ágost éppen erről készült tárgyalni 1193. június 25-én, Vaucouleurs és Toul városa között. Az Oroszlánszívű szerencséjére azonban a császár a németországi fejlemények miatt mellette tette le a garast, és végül lemondta a franciák által javasolt találkozót.

1192 novemberében ugyanis meggyilkolták Liège püspökét, és a gyanú árnyéka a császárra vetült, mert úgy látszott, hogy neki származhatott a bűncselekményből a legtöbb haszna. A német egyház felbőszült, és felsorakozott az elhunyt püspök bosszút forraló rokonai mellett. Henrik császár birodalma 1193 első hónapjaiban a polgárháború szélére került. Richárd a Welf-házhoz fűződő kapcsolatai révén tájékozott volt a németországi viszonyokat illetően, és rá kevéssé jellemző eszközökkel, kifinomult diplomáciai manőverek útján sikerült megbékítenie a feleket. A meggyilkolt püspök hívei és családtagjai végül beérték azzal, hogy Henrik császár megesküdött: nincs köze a bűntényhez. Richárd ezzel elnyerte a császár jóindulatát. Henrik lemondta a Fülöp Ágosttal tervezett találkozót, és az angol király szabadulásának feltételei változatlanok maradtak.

Míg Richárd németországi cellájából vívta sikeres utóvédharcát, angliai kancellárjai nagy erővel hozzáláttak a váltságdíj összegyűjtéséhez. Nem volt könnyű dolguk, hiszen az Oroszlánszívű mindössze négy évvel azelőtt emelte meg soha nem látott mértékben az adókat, hogy pénzelni tudja a keresztes hadjáratot. Az ország népe tehát még jóformán ki sem heverte ezt a komoly anyagi megterhelést, amikor további áldozatokat kellett hozniuk. A százezer márka még az államkincstár számára is olyan hatalmas összeg volt, hogy előteremtésére különadót kellett bevezetni. A kancellárok elrendelték, hogy a király valamennyi alattvalója fizesse be 1193. évi jövedelme egynegyedét. Mint már említettük, beolvasztottak minden templomi arany- és ezüstkelyhet, a király hűbéreseitől pedig fejenként húsz shillinget szedtek be. Az e világi gazdagságot elutasító szerzetesrendek, amelyek nem rendelkeztek arany- és ezüsttárgyakkal, természetben, az eladásra szánt gyapjúval fizettek.

A váltságdíj összegyűjtése, megszámolása és szállítása komoly erőfeszítéseket igényelt azoktól, akik Richárd távollétében az országot igazgatták. A műveletet a király édesanyja, Eleonóra királyné irányította Hubert Valter, az újdonsült canterburyi érsek, valamint Arundel és Warrenne earlje és a londoni polgármester segítségével. A befolyt pénzt hatalmas, lezárt ládákban, az anyakirályné pecsétjével ellátva a londoni Szent Pál-székesegyházban őrizték nagy erőkkel. A váltságdíj átadásával kapcsolatos utolsó tárgyalásokat Longchamp-i Vilmosnak kellett lebonyolítania Németországban, számos magas rangú egyházi személy és nemesember kíséretében. Túszokat is kellett vinniük, de amikor Longchamp, aki hírhedt homoszexuális volt, felszólította a nemeseket, hogy adják mellé a fiaikat, erre sokan nem voltak hajlandók, inkább lányaikat ajánlották fel. Longchamp végül túszok nélkül kelt útra, de így is dűlőre jutott a császárral a Wormsban lezajlott tárgyalásokon. Abban állapodtak meg, hogy a császár hivatalnokai Angliába utaznak, és tanúk jelenlétében lemérik a Szent Pál-székesegyházban őrzött kincset. Ezután a váltságdíjat őrizettel, Richárd felelősségére eljuttatják a Német-római Birodalom határáig, ahonnan már a császár felel a szállítmány biztonságáért.

Richárd tehát néhány apró formaság elintézése után visszanyerhette szabadságát. Ellenségei csalódottak voltak, amiért ilyen gyorsan és simán elintéződött az ügy. Fülöp Ágost figyelmeztette is János herceget, hogy „az ördög elszabadult". A francia király ezután sietve békét kötött Richárddal, mielőtt az Oroszlánszívű rendezni akarta volna vele a számlát. Fülöp Ágost 1193. július 9-én Mantes-ban találkozott Longchamp-i Vilmossal, és gyanúsan kedvező feltételeket alkudott ki: a meghódított Anjou-birtokok jó részét megtarthatta. A János herceg nevében tárgyaló fran-

cia uralkodó arra is garanciát kapott, hogy János megtarthatja azokat a birtokait, amelyek már akkor is az ő kezén voltak, amikor Richárd útra kelt a Szentföldre. Az Oroszlánszívű „színeváltozása" hallatán mások is dörzsölni kezdték a kezüket, akik a távollétében megtámadták a területeit. De súlyosan tévedtek, ha azt hitték, hogy Richárd megváltozott. A király nem lett sem jobb, sem rosszabb, csak nem akart fenyegetni senkit, akinek módjában állt egyetlen nappal is késleltetni a szabadulását. Úgy gondolta, bőven lesz még ideje arra, hogy megfizessen mindenért.

Angliában a kormányzat 1193 nyarán és őszén elsősorban a váltságdíj beszedésével foglalatoskodott. A fő gond az volt, hogy senki sem tudta felmérni, mennyi pénz folyik be a 25 százalékos különadóból. Néhány esetben jócskán túlbecsülték az összeget, és előfordult lopás, korrupció is. Az alulfizetett adószedők sokszor sápot húztak a pénzből. Végül azonban megteltek a Szent Pál-székesegyházban elhelyezett ládák, és megérkeztek VI. Henrik képviselői, hogy lemérjék a váltságdíjat. A császár, miután jelentették neki, hogy a váltságdíj hiánytalanul megvan, levelet írt Eleonóra királynénak, hogy 1194 januárjában szabadon bocsátja a fiát. A királyné azonban nem kapta kézhez a levelet, mert a roueni érsek társaságában már úton volt Németország felé. 1193 karácsonyát Speyerben töltötték Richárddal.

János herceg és Fülöp Ágost még az utolsó pillanatban is megpróbálta rávenni Henrik császárt, hogy ne engedje el Richárdot. Januárban ellenajánlatot tettek neki, és ez újabb két héttel meghosszabbította az Oroszlánszívű rabságát. Henrik császár azonban akkor már az egyre inkább elmélyülő barátságuk okán is kötelességének érezte, hogy állja a Richárdnak adott szavát. 1194. február 4-én furcsa ceremónia keretében kiszolgáltatta királyi foglyát az édesanyjának. Az Oroszlánszívűnek le kellett mondania az angol koronát

jelképező sapkáról, amit aztán Henrik visszaadott, azzal a feltétellel, hogy Anglia a Német-római Birodalom hűbérbirtoka lesz. Richárd letette a hűbéresküt, és kötelezte magát, hogy évi ötezer fontot fizet a császárnak. Sőt, az angol koronázási jelvényeket is át kellett adnia, hogy Henrik az utána következő angol királyokat is hűbéresévé fogadhassa. (Az egyezménynek ez a része azonban nem sokáig volt érvényben: VI. Henrik halála után, 1198-ban az utóda, Brunswick Ottó visszaküldte a királyi jelképeket Angliába.)

Az egy év és hat hét raboskodás után végre kiszabadult Richárd nem vetette magát ellenségeire oroszlánként, inkább sas módjára körözött fölöttük. Haladéktalanul írt Fülöp Ágostnak, és figyelmeztette, hogy készüljön fel az eltulajdonított várak, földterületek visszaszolgáltatására. Felhívta a francia király figyelmét, hogy ő immár a Német-római Birodalom hűbérese, ennélfogva jogosult Henrik császár támogatására a birtokai visszaszerzésében. Írt unokaöccsének, Jeruzsálemi Henriknek is, és újbóli segítséget ígért neki, bár ez inkább csak vágyálom volt, hiszen akadt dolga otthon is bőven. Édesanyja és Longchamp-i Vilmos társaságában baráti uralkodók területén áthaladva jutott el Antwerpenig, ahol a flottája egy része várta. Március 13-án keltek át a csatornán, és Sandwichnél kötöttek ki.

A keresztes hadjárat éveiben mindazt, amit édesapja Angliában és az Anjou-területeken felépített, annyi kár érte, hogy Richárdra olyan feladatok vártak, mint egy új uralkodóra, aki hosszan tartó polgárháború után kerül trónra. Az ország a keresztes hadjárat finanszírozása és a váltságdíj miatt igen nehéz gazdasági helyzetbe került, ráadásul János herceg aknamunkája miatt sok volt a pártütő, akik nem örültek az uralkodó hazatérésének.

Richárd először a canterburyi katedrálisban, Szent Tamás sírjánál hálát adott, amiért épségben hazajutott a Szentföld-

ről, majd Németországból. Ezután Londonba indult. A fővárosba való dicsőséges bevonulását előre meg kellett szervezni. Az emberek – ki jószántából, ki muszájból – tömegével köszöntötték királyukat, aki a hitéért harcolt a Szentföldön, megalázta a nagy Szaladint, megszégyenítette a Földközi-tenger térségének királyait, fejedelmeit, ellenségévé tette keresztes harcostársait, csődbe juttatta angol alattvalóit – hogy végül ő szenvedjen el megaláztatást német földön. A sokaság éljenezte, amikor győzedelmes hódítóként belovagolt Londonba – de hiába kotorásztak a zsebükben pénz után, hogy igyanak a kocsmában az egészségére...

Az Oroszlánszívű elszabadul, 1194–1199

Richárdot mindig is Anglia egyik legrosszabb uralkodójának tartották. Az uralkodásáról szóló munkák arra hivatkoznak, hogy hosszabb időt töltött a Szentföldön, mint a saját királyságában, mintha ez önmagában is igazolná, hogy rossz király volt. Ez azonban teljes félreértés, hiszen a középkori uralkodókat nem az alattvalóik jóléte miatti aggodalom vezérelte. Anakronizmus lenne azt várni egy olyan neveltetésű és élettapasztalatú embertől, mint Richárd, hogy szívén viselje a köznép sorsát. Feudális uralkodóként az volt a dolga, hogy védje országa földjét és a vazallusait, akik hűséget fogadtak neki. A „védelem" keretében lehetősége nyílt arra is, hogy szomszédait megtámadva növelje területeit – vagy ha ez nem megy, fiai, lányai kiházasítása révén, hozományként szerezzen újabb birtokokat. Richárd nem volt sem jobb, sem rosszabb, mint az akkori idők uralkodóinak jó része. Hérakleioszhoz, Nagy Károlyhoz és Bouilloni Gottfriedhez hasonlóan a középkori kereszténység „kóbor lovagjainak" táborába tartozott.

A hatalmát megszilárdítani igyekvő Oroszlánszívű Richárdnak elsősorban pénzre volt szüksége, mégpedig nem azért, hogy Anglia javára használja fel, hanem azért, hogy visszaszerezze elvesztett franciaországi birtokait. A távollétében nem tört ki polgárháború, pedig ha fivére, János

kicsit rátermettebb, kitörhetett volna. Richárd jóslata azonban bevált: a kancellárok túl nagy falatot jelentettek János zsoldosokból álló bandájának. Mire Richárd hazaért, az ország még csak nem is állt a polgárháború szélén, ahogy azt a *Robin Hood* hollywoodi feldolgozásai többnyire sejtetik. Az igaz, hogy a nottinghami vár János cimboráinak kezére került, de nem volt szükség Robin Hoodra és társaira ahhoz, hogy kiűzzék őket onnan. A Cornwall-félszigeten lévő St. Michael's Mount várkapitányát viszont, aki János herceg híve volt, állítólag már Richárd király szabadulásának hírére megütötte a guta.

Oroszlánszívű Richárd 1194. március 25-én érkezett meg a „lázadás" epicentrumába, Nottinghambe. Hamar meggyőződött róla, hogy János herceget csupán a magas adók miatt elégedetlen helyi földesurak kis csoportja támogatja. A király hatalmas sereggel érkezett, de nem akart fegyvert fogni alattvalóira. Úgy számított, hogy katonái már a létszámukkal elveszik az ellenség kedvét a harctól. A nottinghami vár védői azonban nem hitték el, hogy maga az Oroszlánszívű akarja megostromolni őket, és ellenálltak. Ezzel magukra haragították a királyt, aki megparancsolta ácsmestereinek, hogy ácsoljanak akasztófákat a várfalról jól látható helyen. A kötelek végén hamarosan ott himbálózott János néhány követője, és ez megtette a kívánt hatást: a védők, amint meglátták Richárdot, azonnal feladták a várat. Miután Nottingham elveszett, Tickhillt sem védték tovább, és a „lázadás" ezzel véget is ért. Richárd, mielőtt visszatért volna az államügyekhez, még villámlátogatást tett a sherwoodi erdőben – talán azért, hogy megalapozza Robin Hood legendáját. Az ország főispánjai közül csak heten maradtak a posztjukon. Megbízhatóbb emberek kerültek a helyükre, akik a megbízhatóságon túl anyagi áldozatra is hajlandók voltak a hivatalért, valamelyest helyrebillentve az államkincstár gyászos mérlegét.

Richárd dél felé folytatta útját, és április 17-én Winchesterben másodszor is „megkoronázták". A király és környezete úgy gondolta, bölcs dolog egy ilyen ceremónia, nehogy a német császárnál lezajlott furcsa szertartás miatt valaki megkérdőjelezze Richárd trónhoz való jogát. Ezért az egyház is igen komoly erőkkel képviseltette magát: ott volt a canterburyi érsek, a dublini érsek és tizenegy püspök. Az Oroszlánszívű londoni koronázásától eltérően itt édesanyja és az ország legelőkelőbb hölgyei is megjelentek – felesége, Berengária azonban furcsamód hiányzott. A szertartást költséget nem kímélő ünneplés követte, amely nyilván azt az üzenetet hordozta az angol alattvalók és a nagyvilág számára, hogy minden a legnagyobb rendben van. Pedig Richárd már „szaggatta az istrángot", alig várta, hogy indulhasson Franciaországba, és szembeszállhasson nagy ellenlábasával, aki mindenkinél többet áskálódott ellene: Fülöp Ágosttal.

A második koronázás után az Oroszlánszívű mindössze három hétig tartózkodott Angliában. Ez idő alatt belevetette magát az államigazgatási munkába, hogy az ország újra olyan állapotban legyen, hogy finanszírozni tudja a kontinensen vívott háborúit. Április 24-én már Portsmouthban átkozta a kedvezőtlen időjárást, amely miatt hajói nem tudtak nekivágni a csatornának. Franciaországból rossz hírek érkeztek, és a király annyira türelmetlen volt, hogy végül az azonnali indulás mellett döntött. A flottát azonban a vihar rövidesen visszakergette Portsmouthba. Csak május 12-én köszöntött be a jó idő, ekkor tudtak vitorlát bontani.

Richárd Normandiába érve lóhalálában Lisieux felé indult, ahol édesanyja megszervezett egy találkozót fivérével, Jánossal. Nem tudjuk, mennyit kellett Eleonóra királynénak kedvenc fia lelkére beszélnie, mire rávette, hogy bocsásson meg az öccsének. Mindenesetre, amikor a két testvér végül

találkozott, Richárd meglepően elnézően bánt megtévedt fivérével. „Ne félj, János, te még gyerek vagy – mondta neki. – Rossz társaságba keveredtél, a tanácsadóid fizetni fognak." A „rossz társaság" természetesen a francia királyt jelentette. Richárdnak feltett szándéka volt, hogy felkutatja ellenségét, és megbünteti, amiért elárulta keresztes harcostársát. Az angol királyban a németországi fogság alatt végig forrt a düh, és most, hogy szabad folyást engedett neki, olyan erővel tört fel, hogy valósággal fojtogatta. Őrült iramban vágtatott egyik városból a másikba, egymás után dőltek ki alóla a lovak, de mire odaért, a francia haderő mindig elvonult. Az eszeveszett hajsza során Richárd megtapasztalhatta, hogy a hűség mégsem halt ki egészen. Az Erős Sancho navarrai királlyal kötött, házassággal megpecsételt szövetsége ugyanis élt és virult, annak ellenére, hogy ő igencsak furcsán bánt Sancho lányával, Berengáriával. Amíg Németországban raboskodott, Sancho kétszer is kiüldözte ellenségeit Aquitániából, sőt a tulajdon fiát is elküldte túszként Henrik császárhoz, hogy Richárd kiszabadulhasson.

A következő öt év során Richárd – rövid fegyverszünetektől eltekintve – gyakorlatilag folyamatosan háborút viselt Fülöp Ágost ellen. Az ötéves időszak végére szinte minden területet visszaszerzett, amit a keresztes hadjárat és a német fogság alatt elveszített. Kegyetlen háború volt, amelyet főként zsoldosok vívtak meg. Richárd olyan könyörtelen embereket fogadott fel csapatai irányítására, mint a Mercadier nevű zsoldos. Úgy tűnt, mindazok hatására, amit VI. Henriktől, Fülöp Ágosttól és a saját fivérétől el kellett viselnie, olyan indulatok tomboltak benne, mint a Szaladin elleni gigászi küzdelem során soha.

Az Oroszlánszívű dühe valamelyest alábbhagyott, amikor 1194. július 3-án utolérte a Vendôme-ból kivonuló francia utóvédet, és Frétevalnál elfogta a felszerelést szállító egysé-

get. Az akció során nem sok francia vért ontott, terhelő bizonyítékot viszont talált bőven. A Fülöp Ágost által kiállított kiváltságlevelekről van szó: azok a normandiai nemesek kaptak ilyet, akik Richárdnak tett hűségesküjüket megszegve átálltak hozzá. Az angol király, ahogy a keresztes hadjárat során, úgy most is, az élen haladva vezette lovagjait. Előrenyargalt, hátha sikerül foglyul ejtenie a francia uralkodót, és busás váltságdíjat kapni érte. Miközben azonban Richárd a harctéren dúlt-fúlt, Fülöp Ágost egy közeli templomba menekült. Abban a pillanatban, amikor Richárd szentül megfogadta, hogy miszlikbe aprítja, ő éppen misét hallgatott. Az áhítat végeztével visszatért seregéhez, és visszalovagolt a saját területére. A két király még nem találkozott azóta, hogy Akkonnál elváltak útjaik. Csak július 23-án látták viszont egymást Tillières-nél, és akkor sem a harcmezőn, hanem a fegyverszünet aláírásakor. A megállapodáson azonban még jóformán meg sem száradt a viaszpecsét, amikor Richárd máris megszegte. Végül 1196 januárjában megkötötték a gailloni békét, amelynek értelmében Richárd Gisors és Vexin kivételével minden területet visszakapott, amit Fülöp Ágost a fogsága idején elorzott tőle.

A háborúskodás azonban 1197-ben újra kezdődött. Richárd most azon az emberen állt bosszút, aki a keresztes hadjárat utáni időszakban főszerepet játszott a neve bemocskolásában. Dreux-i Fülöp, Beauvais püspöke, aki Fülöp Ágost rokona volt, egyfolytában háborgatta Richárd Vexinben lévő birtokait, amíg az Oroszlánszívű zsoldoskapitánya, Mercadier be nem tört a felségterületére, és el nem fogta. A püspök három évig volt börtönben, először Rouenben, majd Chinonban tartották fogva. Fülöp a püspöki címe dacára világéletében vérbeli harcos volt, szívből szerette a lovagi életformát. Amikor segítségért folyamodott III. Celesztin pápához, kerek perec elutasító választ kapott, a

következő kommentár kíséretében: „Megérdemelten estél bele a verembe, amit magad ástál. Egyszerre viseltél páncélinget és miseinget, sisakot és püspöksüveget." Oroszlánszívű Richárd halála után a fivére, János, 1200-ban szabadon engedte az idős Fülöpöt – alighanem jóval korábban, mint Richárd tette volna, ha él.

Richárd papjai nyilván Isten kezét látták abban, ami Németországban uruk szabadon bocsátása után történt. Hiszen az Oroszlánszívűt a Szentföldről visszatérő keresztesként fogták el, és követeltek érte váltságdíjat, durván megsértve az egyház törvényeit. III. Celesztin pápa kiátkozta Ausztriai Lipótot, és ezt szigorú figyelmeztetésnek szánta azoknak, akik megszegték a földön Isten törvényét. Lipót többszörösen megtetézte a Richárddal szemben elkövetett bűnét. Nem volt ugyanis hajlandó visszaszolgáltatni az Oroszlánszívűért kapott váltságdíjat, mondván, hogy abból még alig kapott meg valamit, és arra is hiába várt, hogy a fiához feleségül adják Richárd egyik unokahúgát. Amikor pedig továbbra sem érkezett meg sem a pénz, sem az ifjú ara, azzal fenyegetőzött, hogy megöleti az angol túszokat. A békés rendezés érdekében az egyik túszt, Béthune-i Balduint 1194 decemberében elküldték, hogy kísérje el Angliába Eleonóra királynét és Komnénosz Izsák szerencsétlen lányát. Mielőtt azonban Balduin és Eleonóra átadhatták volna az üzenetet Oroszlánszívű Richárdnak, Isten keze lesújtott Lipótra. December 26-án ugyanis ráesett a lova, és összeroncsolta a lábfejét, amely kezdett üszkösödni. Elkerülhetetlennek látszott az amputálás, de sem Lipót orvosainak, sem a fiának nem volt bátorsága a műtéthez. Végül Lipót maga tartott oda egy baltát a lábfejéhez, és ráparancsolt egyik szolgájára, hogy üssön rá egy cölöpverő kalapáccsal. A hercegnek iszonyú kínokat kellett kiállnia, mire a harmadik csapásra sikerült levágni a lábfejét. Az üszkösödés azon-

ban ekkorra már továbbterjedt, és Lipót meghalt. Előtte azonban még ígéretet tett, hogy visszaadja Richárdnak a váltságdíj összegét, és ezzel, legalábbis szerinte, békét kötött az egyházzal. A pápa azonban a síron túl is üldözte: kikötötte, hogy addig nem nyughat megszentelt földben, amíg szabadon nem engedik az összes angol túszt. Lipót volt Richárd első német ellensége, aki a bőrén érezhette Isten haragját.

Az angol királyt eredetileg Lipót zárta börtönbe bosszúból, de az ügy igazi haszonélvezője VI. Henrik császár volt, és ő állapította meg a csillagászati összegű váltságdíjat is. Henrik, hogy könnyítsen a lelkén, felajánlotta Richárdnak, hogy ezt visszafizeti. A bűnbánattal azonban elkésett, mert 1197 szeptemberében meghalt, még azelőtt, hogy az üzenete eljutott volna az angol királyhoz. Lipóthoz hasonlóan őt is kiátkozta az egyház, és megtagadta tőle a keresztény temetést. A mélyen vallásos Oroszlánszívű Richárd számára talán elégtétel volt, hogy a császár így végezte, gyakorlatias uralkodóként azonban már a következő generációra fordította figyelmét. VI. Henrik felesége ugyanis közvetlenül a császár halála előtt fiút szült. A kis Frigyest a pápa gyámsága alá helyezték, és Szicília trónját szánták neki. Richárdnak azonban komoly tervei voltak Németországban, ezért Brunswick Ottót, az Anjouk közeli rokonát kezdte támogatni. Ottó Richárd poitoui udvarában nőtt fel, és idővel Poitou grófjaként az angol király „meghosszabbított keze" lett a tartományban. Richárd jelentős politikai súlyát latba vetve támogatta, hogy Ottó legyen az új német császár, de volt egy komoly rivális: Sváb Frigyes, a néhai császár öccse. 1198 januárja aztán váratlan fordulatot hozott: meghalt III. Celesztin pápa, és III. Ince személyében olyan ember lett az utóda, aki Brunswick Ottót pártfogolta. Az újdonsült egyházfő történetesen Fülöp Ágosttal is haragban állt, amiért a

francia király megtagadta feleségét, Dániai Ingeborgot. III. Ince így Oroszlánszívű Richárd természetes szövetségese volt.

Az angol király gyorsan ki is aknázta a szövetséget, és „perújrafelvételt" kért a pápától a néhai Ausztriai Lipóttól elszenvedett sérelmei kapcsán. III. Ince kivizsgálta az ügyet, és Richárd javára döntött. Sőt, nem is csupán Lipót fiát kötelezte a váltságdíj összegének visszafizetésére, hanem Sváb Fülöpöt is, aki a fivére birtokának örököse volt. Ince pápa elmondta az örömmámorban úszó Richárdnak, hogy mindenkit utolér a büntetése, aki hasznot húzott az ő németországi bebörtönzéséből. Amikor pedig az Aachenben gyűlésező német választófejedelmek mindössze néhány héttel később a rómaiak királyává és választott császárrá kiáltották ki Brunswick Ottót, az már szinte túl szép volt ahhoz, hogy igaz legyen. Ottót 1198. július 12-én megkoronázták. Anglia és Németország között soha nem volt olyan szoros a kapcsolat, mint akkor... Richárd tehát „királycsináló" lett, és alighanem ő volt Európa leghatalmasabb uralkodója is.

Csakhogy az Oroszlánszívű életében mindig is kéz a kézben járt diadal és bukás. A legnagyobb rendezetlen számlája Fülöp Ágosttal volt, de ennek rendezésével még várnia kellett. Miután a francia király elhódította tőle Gisors-t, Richárd úgy döntött, épít egy mesés várat, hogy erősítse a normandiai hercegség védelmét. Az építkezés irdatlan költséggel járt, legalább 11 500 fontot emésztett fel, és két évig (1196-tól 1198-ig) tartott. A Les Andelys-nél Richárd saját tervei alapján épült Château-Gaillard az akkori időkben a világ legkorszerűbb vára volt.

Az angol király csak 1198 szeptemberében találkozott nagy ellenfelével csatában, méghozzá egészen váratlan módon. Történt, hogy Richárd hűséges zsoldoskapitánya, Mercadier és egy kis csapatra való lovag társaságában bele-

szaladt háromszáz francia lovagba, akik Fülöp Ágost vezetésével Gisors felé tartottak. Az Oroszlánszívű habozás nélkül nekik rontott, mire a franciák elmenekültek Gisors irányába. Fülöp Ágost valahol a boly közepén hajszolta a lovát. Már egész közel jártak Gisors várának kapuihoz, amikor az Epte folyó hídja a rengeteg vágtázó ló alatt összeomlott, és sok francia lovag a vízbe pottyant, köztük maga a király is. Richárd visszarántotta a gyeplőt, és harsányan hahotázott. Mint később mesélte: „A francia király jócskán ivott a folyóból." Fülöp Ágost kis híján megfulladt, végül a lábánál fogva húzták ki. Húsz francia lovag viszont tényleg a vízbe veszett, további százat Richárd ejtett foglyul, harmincat pedig Mercadier. Kis győzelem volt, az angol király szívének mégis igen kedves. Hiszen megszégyenítette ádáz ellenségét, akire képtelen volt az ellenséges harcosokat megillető tisztelettel tekinteni.

Az Oroszlánszívű halála derült égből villámcsapásként jött, és egy csapásra megváltoztatta Nyugat-Európa hatalmi erőviszonyait. A tényeket illetően nincs vita a történészek között, azzal kapcsolatban viszont, hogy miért ostromolta meg a Limoges közelében lévő jelentéktelen erődöt, Châlus-t, amelyet két lovagon kívül csak parasztok védtek, voltak félreértések. Lehetséges, hogy az Oroszlánszívű a kapzsiságának esett áldozatul?

A kortárs krónikások által az utókorra hagyományozott történet szántogató parasztok által kiásott kincsről (régi pénzérmékről vagy római aranyereklyéről) szól. Az eset Châlus-i Achard földjén történt, akinek Limoges-i Aimar volt a hűbérura, Aimar viszont magának Richárdnak tett hűbéresküt. A történet szerint Achard erőteljes felszólításra elküldte hűbérurának a kincs egy részét, Richárd pedig, amikor fülébe jutott a hír, a maradékot követelte tőle. Achard Limoges-ba menekült, és – legalábbis az Oroszlán-

szívű így hitte – Châlus várában rejtőzött el. A krónikások szerint a királyt a puszta pénzsóvárság vezérelte, a modern kori kutatások viszont valószínűsítik, hogy inkább politikai okok sarkallhatták Châlus megtámadására. Ugyanis Limoges-i Aimar, Angoulême-i Aimarral egyetemben, részt vett egy ellene kirobbant lázadásban, és a châlus-i kincs csak ürügyet szolgáltatott az angol királynak arra, hogy megmutassa, ki az úr a háznál. Ezen a területen ugyanis már több mint három éve nem járt.

Richárd tehát bizonyára a Limoges-i Aimar iránti dühét vezette le a szerencsétlen châlus-i helyőrségen. Hiszen az Oroszlánszívű máskülönben egy ilyen aprócska dió feltöréséhez aligha használt volna ekkora „kalapácsot". Nyugodtan ráhagyhatta volna az ostromot a megbízható Mercadier-re, de a jelek szerint izgatta a feladat. A védők háromnapi ostrom után fel akarták adni a várat, hogy mentsék a bőrüket, de Richárd ezt elutasította, mondván, hogy felkötteti valamennyiüket. A király olykor kipróbálta magát íjpuskásként is, a maga szórakoztatására lövöldözött a vár ormán felbukkanó alakokra. Azt azonban méltóságon alulinak érezte, hogy ilyenkor páncélt viseljen, inkább egy elé tartott pajzs mögé bukott le, ha kellett. Mintha csak játszott volna. Ezt a benyomást erősíti az az epizód is, amikor egy fiatal férfi bukkant fel a vár fokán, egyik kezében íjpuskával, a másikban serpenyővel. A fiú a serpenyővel ütögette vissza a rá kilőtt nyílvesszőket, Richárd pedig hangosan nevetve ismerte el az ügyességét, sőt még meg is tapsolta. Végül azonban túl sokáig járt a korsó a kútra... A király egyszer későn bukott le a pajzsa mögé, és egy nyílvessző a nyaka és a bal válla között a testébe fúródott.

Richárd utasította Mercadier-t, hogy rohammal vegye be a várat, majd a „serpenyős lovagon" kívül mindenkit akasztasson fel. Azzal visszalovagolt a sátrához. Nem aggódott

túlságosan a sebe miatt, és – ezúttal utoljára – a saját kezébe vette a sorsát. Megpróbálta kihúzni a nyílvesszőt, de csak a nyelét törte el, a hegyes feje bent maradt. Kezdett komolyra fordulni a dolog, hiszen az uralkodó életét csak az menthette meg, ha az egész nyílvesszőt sikerül eltávolítani. A hegyére ugyanis foszlányok tapadtak Richárd piszkos ingének gallérjáról, így fennállt a veszély, hogy elfertőződik a seb. Sőt akkor is könnyen megindulhatott az üszkösödés, ha fertőtlenítés nélkül húzzák ki a nyílhegyet. Mercadier egyik katonája, aki seborvosnak mondta magát, magára vállalta a nem éppen irigylésre méltó feladatot. A fáklyák fényénél elvégzett műtét során Richárd húsa a seb környékén igencsak szétmarcangolódott. A fő probléma az volt, hogy a király negyvenkét éves korára jócskán meghízott, és a sok hájtól roppant nehéz volt megtalálni a nyílvessző acélhegyét. Bekapcsolódott a munkába egy másik seborvos is, de addigra már a kihúzott nyílhegy olyan pusztítást végzett, hogy biztosra lehetett venni a sebfertőzést. A seb nem is gyógyult be: feldagadt, és elszíneződött. Hamarosan üszkösödni kezdett, és Richárd ekkor már tudta, hogy a halálán van.

Levelet küldött édesanyjának, aki lóhalálában rohant a közeli Fontevrault-ból Châlus-be, hogy a fia mellett legyen utolsó óráiban. Richárd végrendeletet is készített, amelyben felszólította négy legmegbízhatóbb kancellárját, hogy tegyenek hűbéresküt utódának, János hercegnek. Ő gazdag emberként halt meg, nem úgy, mint Szaladin. Vagyona negyedrészét az akkori keresztény Európa szokásainak megfelelően a szegényekre hagyta, a többi pedig öccsére, János hercegre szállt – leszámítva az ékszereit, ezeket unokaöccse, Ottó német császár örökölte.

Közben Mercadier bevette a várat, felköttette a helyőrség katonáit, az íjászt pedig, aki meglőtte Richárdot, a haldokló

király színe elé vonszolta. Kettejük beszélgetése híressé vált, és tovább gazdagította az Oroszlánszívű legendáriumát. „Mi rosszat tettem én neked? Miért gyilkoltál meg?" – kérdezte a király Howdeni Roger krónikája szerint. Annak fényében, hogy Richárd megostromolta a várat, és tömeges akasztással fenyegetőzött, a kérdés meglehetősen furcsán hangzott. Meg is érkezett rá a méltó válasz: – A saját kezeddel ölted meg atyámat és két fivéremet, és megöltél volna engem is. – A haldokló király ezután inkább Szaladinra jellemző, nagyvonalú gesztust tett – igaz, apja, II. Henrik halála után William Marshallal is hasonlóan viselkedett. – Megbocsátom neked a halálomat – mondta az íjásznak, és elrendelte, hogy adjanak neki száz shillinget, és engedjék szabadon. Mercadier azonban nem tudott megenyhülni nagy pártfogója gyilkosa iránt. Megvárta, míg Richárd kileheli a lelkét, majd elevenen megnyúzatta a fiút. Ez a záróakkord már sokkal inkább illett kora legvérengzőbb harcosához.

Eleonóra királyné ott volt a fia mellett, amikor az örök nyugalomra tért. A krónika szerint Richárd utolsó szavaival „Isten után őbelé helyezte bizalmát, és kérte, hogy anyai gondoskodásával segítse elő, hogy a lelke üdvösségre jusson". A királyné szavait idézve: „Elvesztettem öregségem támaszát, a szemem fényét." Eleonóra teljesítette legkedvesebb fia utolsó kívánságát. Ennek értelmében Richárd agyát és belső szerveit a poitoui Charroux apátságában helyezték örök nyugalomra, a szívét Rouenben, bebalzsamozott holttestét pedig a fontevrault-i apátsági templomban, az édesapja lábánál.

Az utolsó szó talán illesse azokat, akikre az „oroszlán" a legtöbb szenvedést hozta, de akik ennek ellenére tisztelték a szíve őszinteségéért. Ibn al-Atír muszlim krónikás így írt róla: „Richárdot bátorsága, ravaszsága, életereje és türelme kora legjelentősebb uralkodójává emelte."

Elsődleges források

LATIN ÉS FRANCIA TÖRTÉNETÍRÓK

Aguilers-i Rajmund: *Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem* (A frankok története, akik elfoglalták Jeruzsálemet). In: *Recueil des Historiens des Croisades: Historiens Occidentaux,* 3. k. Paris, 1866.

Estoire d'Eracles empereur et la conqueste de la terre d'outremer: La continuation de l'estoire de Guillaume archevêque de Sur (Hérakleitosz császár és a Tengerentúl meghódításának históriája: Vilmos, Dél érseke históriájának folytatása). In: *Recueil des Historiens des Croisades: Historiens Occidentaux* (A keresztes hadjáratok történetíróinak gyűjteménye). 1–2. k. Paris, 1859.

Hagenmeyer, H. (szerk.): *Fulcher de Chartres: Historia Hierosolymitana: Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium* (Jeruzsálem históriája: a Jeruzsálembe vándorló frankok cselekedetei.) Heidelberg, 1913.

Mas-Latrie Ernoul, L. de (szerk.): *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier* (Ernoul és Bernard, a kincstárnok krónikája). Paris, 1971.

Meyer, P. (szerk. és ford.): *L'Histoire de Guillaume le Marechal* (William Marshal históriája). 1–3. k. Paris, 1891–1901.

Paris, Gaston (szerk. és ford.): *Ambroise: L'Estoire de la Guerre Sainte* (A szent háború története). In: *Collection de documents inedits sur l'histoire de France* (Szerkesztetlen dokumentum-gyűjtemény Franciaország történelméhez). Paris, 1897.

Stubbs, William: *De expugnatione terrae sanctae per Saladinum Libellus* (A Szentföld Szaladin általi elfoglalása). London, 1875.

Stubbs, William (szerk.): *Gesta Regis Henrici II* (II. Henrik uralkodói cselekedetei) és *Gesta Regis Ricardi I* (I. Richárd uralkodói cselekedetei). 1–2. k., Rolls Series 49, London, 1867.

Stubbs, William (szerk.): *Itinerarium peregrinorum et gesta regis Ricardi* (Richárd vándorlásainak és uralkodásának leírása). 1. k., Rolls Series 34, London, 1864.

Stubbs, William (szerk.): *Roger of Howden: Chronica.* 1–4. k., Rolls Series 51, London, 1868–71.

Türoszi Vilmos: *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum.* In: *Recueil des Historiens des Croisades: Historiens Occidentaux.* I. m. 1. k. 1844.

Vitry, Jacques de: *History of Jerusalem* (Jeruzsálem históriája). Ford. A. Stewart. London, 1896.

Wailly, N. de (szerk.): *Joinville: Histoire de Saint Louis* (Szent Lajos király históriája). Paris, 1883.

KELETI TÖRTÉNETÍRÓK

Abú Sáma: *Kitab al-rawdatayn* (Két kert könyve), 1–2. k. Kairo, 1956–1962. 4–5. k. In *Recueil des Historiens des Croisades: Historiens Occidentaux.* I. m. Paris, 1898 és 1906.

al-Shayyal, J. (szerk.): *Bahá ad-Dín ibn Saddád: Sirat Salah al-Din* (Szaladin élete). Kairo, 1962.

Ibn al-Aszír: *Al-kamil fi'l-tarikh.* 1–12. k. Beirut, 1965.

Imád al-Dín al-Iszfaháni: *Al-barq al-shami.* 3. fejezet: kézirat, Bruce II; 5. fejezet: kézirat, Marsh 425. Bodleian Library, Oxford.

Landsberg (szerk.): *Imád al-Dín al-Iszfaháni: Kitab al-fath al-qussi fi'l-fath al-Qudsi* (Jeruzsálem bevételének könyve). Leiden, 1888.

Sesen, R. (szerk.): *Imád al-Dín al-Iszfaháni: Sana al-barq al-shami.* Kivonatolta al-Bundari, Fath b. Ali. I. rész. Beirut, 1971.

Uszáma ibn Munqidz: *Intelmek könyve. Egy szíriai emír memoárja a keresztes háborúk korából.* Arab eredetiből ford., a jegyzeteket és az utószót írta: Simon Róbert. Corvina, 2006.

Wright, W. (szerk.): *Ibn Dzsubajr: The Travels of Ibn Jubayr [sic]* (Ibn Dzsubajr utazásai). Gibb Memorial Series. Leiden, 1907.

Atiya, A. S.: *Crusade, Commerce and Culture* (Keresztes hadjárat, kereskedelem és kultúra). Bloomington, London, 1962.

Aubé, P.: *Badouin IV de Jérusalem* (Jeruzsálemi IV. Balduin). Tallandier, Paris, 1981.

Baldwin, J. W.: *The Government of Philip August* (Fülöp Ágost kormányzati rendszere). University of California Press, Berkeley, 1986.

Baldwin, M. W.: *Raymond III of Tripolis and the Fall of Jerusalem: 1140–1187* (Tripoliszi III. Rajmund és Jeruzsálem eleste, 1140–1187). Princeton University Press, Princeton, 1936.

Beeler, J. H.: *Warfare in Feudal Europe* (Hadviselés a feudális Európában, 730–1200). Cornell University Press, London, 1972.

Benvenisti, M.: *The Crusaders in the Holy Land* (A keresztesek a Szentföldön). Macmillan, New York–London, 1970.

Bloch, Marc: *A feudális társadalom*. Osiris, Budapest, 2002.

Boase, T. S. R.: *Kingdoms and Strongholds of the Crusaders* (A keresztesek királyságai és erődítményei). Thames & Hudson, London, 1971.

Bradbury, J.: *Philip Augustus* (Fülöp Ágost). Longman, London, 1998.

Brand, C. M.: The Byzantines and Saladin, 1185–1192: Opponents of the Third Crusade (A bizánciak és Szaladin, 1185–1192. A harmadik keresztes hadjárat ellenfelei). *Speculum*, 1962/xxxvii. 167–181.

Brand, C. M.: *Byzantium Confronts the West 1180–1204* (Bizánc szembeszáll a Nyugattal, 1180–1204). Harvard University Press, Cambridge, 1968.

Bridge, A.: *The Crusades* (A keresztes hadjáratok). Granada, London, 1980.

Brundage, J. A.: *The Crusades: A Documentary Survey* (A keresztes hadjáratok: hiteles áttekintés). Marquette University Press, Milwaukee, 1962.

Brundage, J. A.: *Richard Lionheart* (Oroszlánszívű Richárd). Scribner's, New York, 1973.

Contamine, P.: *War in the Middle Ages* (A háború a középkorban). Ford. M. Jones. Blackwell, Oxford, 1984.

Daniel, N.: *The Arabs and Medieval Europe* (Az arabok és a középkori Európa). Longman, Beirut, 1975.

Delbruck, H.: *Geschichte des Kriegskunst in Rahmen der Politische Geschichte* (A hadvezetés művészetének története politikatörténeti keretben). 3. k. Berlin, 1923.

Deschamps, P.: *Au Temps des Croisades* (A keresztes hadjáratok kora). Hachette, Paris, 1972.

Edbury, P. W.– Rowe, J. G.: William of Tyre and the Patriarchal Election of 1180 (Türoszi Vilmos és az 1180. évi pátriárkaválasztás). *English Historical Review*, 1978/ccclxvi. 1–25.

Ehrenkreutz, A. S.: *Saladin.* New York University Press, New York, 1972.

Gabrieli, F.: *Arab Historians of the Crusades* (A keresztes hadjáratok arab történetírói). Routledge & Kegan Paul, London, 1969.

Gibb, H. A. R.: The Arab Sources for the Life of Saladin (Szaladin életére vonatkozó arab források). *Speculum,* 1950/xxv. 58–72.

Gibb, H. A. R.: *Studies on the Civilization of Islam* (Tanulmányok az iszlám civilizációról). Princeton University Press, Princeton, 1962.

Gibb, H. A. R.: *The Life of Saladin from the Works of Imad al-Din and Baha al-Din* (Szaladin élete Imád ad-Dín és Baha ad-Dín műveiben). Clarendon Press, Oxford, 1971.

Gillingham, J.: *Richard the Lionheart* (Oroszlánszívű Richárd). Weidenfeld & Nicolson, London, 1989.

Gillingham, J.: *Richard Coeur de Lion* (Oroszlánszívű Richárd). Hambledon Press, London, 1994.

Gray, J.: *A History of Jerusalem* (Jeruzsálem története). Robert Hale, London, 1969.

Groh, F.: *Der Zusammenbruch des Reiches Jerusalem: 1187–89* (A Jeruzsálemi Királyság összeomlása, 1187–1189). [K. n.] Jena, 1909.

Grousset, R.: *Histoire des Croisades et du Royaume franc de Jérusalem* (A keresztes hadjáratok és a jeruzsálemi francia királyság története). 3 kötet. Plon, Paris, 1934.

Hamilton, B.: The Titular Nobility of the Latin East: The Case of Agnes of Courtenay (A latin Kelet címzetes nemessége. Courtenay-i Ágnes esete). In: Edbury P. W. (szerk.): *Crusade and Settlement* (Keresztes hadjárat és letelepedés). University College Cardiff Press, Cardiff, 1985. 197–201.

Heath, I.: *Armies and Enemies of the Crusades: 1096–1291* (Hadseregek és ellenségek a keresztes hadjáratokban, 1096–1291). Wargames Research Group, London, 1978.

Heath, I.: *A Wargamer's Guide to the Crusades* (A harcjátékok kedvelőinek kalauza a keresztes hadjáratokhoz). Patrick Stephens, Cambridge, 1980.

Herde, P.: Die Kämpfe bei den Hörnern von Hittin und der Untergang des Kreuzritterheeres (3. und 4. Juli 1187) (A Hattín szarvainál lezajlott csaták és a keresztes sereg bukása, 1187. július 3–4.). *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte,* 1966/lxi.

Hill, G. F.: *A History of Cyprus* (Ciprus története). 1–4. k. Cambridge University Press, Cambridge, 1940–52.

Hindley, G.: *Saladin.* Constable, London, 1976.

Hult, J. E.: *Bohemond III: Prince of Antioch* (III. Boemund, Antiókhia hercege). Disszertáció, kézirat. New York University, 1974.

Jeffery, G.: *Cyprus under an English King* (Ciprus angol király alatt). Zeno, London, 1973.

Kedar, B. Z.: The General Tax of 1183 in the Crusading Kingdom of Jerusalem: Innovation or Adaption? (Az 1183. évi általános adó a Jeruzsálemi Királyságban: újítás vagy átvétel?). *English Historical Review,* 1974/lxxxix. 339–345.

Kedar, B. Z.: The Patriarch Eraclius (Heraclius pátriárka). In: B. Z. Kedar–H. E. Mayer–R. C. Smail (szerk.): *Outremer: Studies in the History of the Crusading Kingdom of Jerusalem* (A Szentföld. Tanulmányok a Jeruzsálemi Királyság történetéről). Yad Izhak Ben Zvi Institute, Jerusalem, 1982. 177–204.

King, J. E.: *The Knights Hospitallers in the Holy Land* (Az ispotályos lovagok a Szentföldön). Methuen, London, 1931.

Krey, A.: William of Tyre: The Making of an Historian in the Middle Ages (Türoszi Vilmos: egy történetíró és az őt formáló hatások). *Speculum,* xvi (1941), 149–166. o.

La Monte, J. L.: *Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem: 1100–1291* (Feudális Monarchia a Jeruzsálemi Latin Királyságban, 1100–1291). Medieval Academy of America, Cambridge, 1932.

Lane-Poole, S.: *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem* (Szaladin és a Jeruzsálemi Királyság bukása). Khayats, Beirut, 1964.

Lawrence, T. E.: *Crusader Castles* (A keresztesek várai). 1–2 k. Golden Cockerel Press, London, 1936.

Lot, F.: *L'Arte Militaire au Moyen Age en Europe et dans le Proche Orient* (A hadvezetés művészete a középkori Európában és Közel-Keleten). 1–2. k. Paris, 1946.

Lyons, M. C.–J. Riley-Smith: *Saladin: The Politics of the Holy War* (Szaladin. Politika a szent háborúban). Cambridge University Press, Cambridge, 1982.

Maalouf, A.: *A keresztes háborúk arab szemmel.* Ford. V. Tóth László. Európa Könyvkiadó, 2002.

Mayer, H. E.: *The Crusades* (A keresztes hadjáratok). Ford. J. Gillingham. Oxford University Press, Oxford, 1972.

Mayer, H. E.: Henry II and the Holy Land (II. Henrik és a Szentföld). *English Historical Review,* 1982/ccclxxxv. 721–739.

Meade, M.: *Eleanor of Aquitaine* (Aquitániai Eleonóra). Muller, London, 1978.

Michaud, J. F.: *Bibliothèque des Croisades* (A keresztes hadjáratok könyvtára). 1–4. k. Ducollet, Paris, 1829.

Muller-Weiner, W.: *Castles of the Crusades* (A keresztesek várai). McGraw-Hill, New York, 1966.

Munro, D. C.: *The Kingdom of the Crusaders* (A keresztesek királysága). Kennikat Press, Port Washington, 1966.

Newby, P. H.: *Saladin in his Time* (Szaladin és kora). Faber, London, 1983.

Nicholson, R. L.: *Joscelyn III and the Fall of the Crusader States: 1134–1199* (III. Joscelyn és a keresztes államok bukása, 1134–1199). Brill, Leiden, 1973.

Norgate, K.: *Richard the Lionheart* (Oroszlánszívű Richárd). Macmillan, London, 1924.

Norwich, J. J.: *The Kingdom in the Sun* (Királyság a Napban). Macmillan, London, 1970.

Oldenbourg, Z.: *The Crusades* (A keresztes hadjáratok). Weidenfeld & Nicolson, London, 1966.

Oman, C. W. C.: *A History of the Art of Warfare in the Middle Ages* (A hadviselés története a középkorban). 1. k. Methuen, London, 1924.

Ostrogorsky, G.: *A bizánci állam története.* Ford. Magyar István Lénárd, Németh Ferdinánd, Prohászka Péter. Osiris, Budapest, 2003.

Payne, R.: *The Dream and the Tomb: A History of the Crusades* (Az álom és a sír. A keresztes hadjáratok története). Robert Hale, London, 1986.

Pernoud, R.: *The Crusaders* (A keresztesek). Ford. E. Grant. Oliver & Boyd, London, 1963.

Prawer, J.: *Histoire de Royaume Latin de Jerusalem* (A Jeruzsálemi Latin Királyság története). Editions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1969.

Prawer, J.: *The Crusaders' Kingdom* (A keresztesek királysága). Praeger, New York, 1972.

Prawer, J.: *The World of the Crusaders* (A keresztesek világa). Weidenfeld & Nicolson, London, 1972.

Prawer, J.: *Crusader Institutions* (Keresztes intézmények). Clarendon Press, Oxford, 1980.

Prawer, J.: The Jerusalem the Crusaders Captured: A Contribution to the Medieval Topography of the City (Jeruzsálem, amelyet a keresztesek bevettek: adalék a város középkori topográfiájához). In: Edbury, P. W. (szerk.): *Crusade and Settlement* (Keresztes hadjárat és letelepedés). University College Cardiff Press, Cardiff, 1985.

Richard, J.: *Le Royaume Latin de Jerusalem* (A Jeruzsálemi Latin Királyság). Presses Universitaires de France, Paris, 1953.

Riley-Smith, J.: *The Feudal Nobility and the Kingdom of Jerusalem: 1174–1277* (A feudális nemesség és a Jeruzsálemi Királyság, 1174–1277). Shoe String Press, Hamden, 1973.

Rogers, R.: *Latin Siege Warfare in the Twelfth Century* (Latin ostrommódszerek a 12. században). Oxford University Press, Oxford, 1992.

Rohricht, R.: *Geschichte des Königreichs Jerusalem* (A Jeruzsálemi Királyság története). Innsbruck, 1898.

Rohricht, R. (szerk.): *Regesta Regni Hierosolymitania*. Innsbruck, 1893–1904.

Rosebault, C. J.: *Saladin: Prince of Chivalry* (Szaladin: a lovagi erények hercege). Cassell, London, 1930.

Runciman, S.: *A keresztes hadjáratok története*. Ford. Bánki Vera, Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris, Budapest, 2002.

Runciman, S.: *The Families of Outremer: The Feudal Nobility of the Crusader Kingdom of Jerusalem* (A szentföldi családok. A feudális nemesség és a Jeruzsálemi Királyság). London, 1959.

Russell Robinson, H.: *Oriental Armour* (Keleti fegyverzet). H. Jenkins, London, 1967.

Schlumberger, G.: *Campagnes du Roi Amaurey 1er de Jerusalem* (I. Amalrik király jeruzsálemi hadjáratai). Plon, Paris, 1905.

Schlumberger, G.: *Renaud de Châtillon: Prince d'Antioche* (Châtilloni Rajnald, Antiókhia fejedelme). Plon, Paris, 1923.

Setton, K. M. (szerk.): *A History of the Crusades* (A keresztes hadjáratok története). 1–4. k. University of Wisconsin Press, Madison, 1969.

Seward, D.: *The Monks of War: The Military Religious Orders* (A háború szerzetesei. A harcos szerzetesrendek). Eyre Methuen, London, 1972.

Simon, E.: *The Piebald Standard: A Biography of the Knights Templars* (A foltos lobogó. A templomos lovagok története). Cassell, London, 1959.

Smail, R. C.: *Crusading Warfare: 1097–1193* (Hadviselés a keresztes háborúk során, 1097–1193). Cambridge University Press, Cambridge, 1956.

Smail, R. C.: *The Crusaders in Syria and the Holy Land* (A keresztesek Szíriában és a Szentföldön). Praeger, New York, 1973.

Smail, R. C.: The Predicaments of Guy de Lusignan (Lusignani Guido megpróbáltatásai). In: Kedar, B. Z.–H. E. Mayer–R. C. Smail (szerk.): *Outremer: Studies in the History of the Crusading Kingdom of Jerusalem* (A Szentföld. Tanulmányok a Jeruzsálemi Királyság történetéről). Yad Izhak Ben Zvi Institute, Jerusalem, 1982. 157–176.

Stevenson, W. B.: *The Crusaders in the East* (A keresztesek keleten). Cambridge University Press, Cambridge, 1907.

Sumberg, L. A. M.: The Tafurs and the First Crusade (A tafur lovagok és az első keresztes hadjárat). *Medieval Studies,* 1959/xxi. 224.

Thubron, C.: *Jerusalem.* Heinemann, London, 1969.

Vasiliev, A. A.: *A History of the Byzantine Empire* (A bizánci birodalom története). University of Wisconsin Press, Madison, 1961.

Verbruggen, J. F.: *The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages* (A hadviselés művészete a középkori Nyugat-Európában). Amsterdam–New York, 1976.

Watt, W. M.: Islamic Conceptions of the Holy War (A szent háború iszlám elképzelése). In: T. P. Murphy (szerk.): *The Holy War* (A szent háború). Ohio State University Press, Columbus, 1976.

Wise, T.: *Armies of the Crusades* (A keresztes hadjáratok hadseregei). Osprey, London, 1978.

Wise, T.: *The Knights of Christ* (Krisztus lovagjai). Osprey, London, 1984.

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

1095 Orbán pápa Clermont-ban meghirdeti az első keresztes hadjáratot.

1099 A Bouilloni Gottfried vezette keresztesek elfoglalják Jeruzsálemet. Megalakul a négy keresztes állam: a Jeruzsálemi Királyság, a Tripoliszi Grófság, az Antiókhiai Fejedelemség és az Edesszai Grófság.

1138 Megszületik Szaladin.

1144 Imád ad-Dín Zangí beveszi Edesszát.

1146 Zangít meggyilkolják, utóda fia, Núr ad-Dín lesz.

1147 A második keresztes hadjárat kezdete. A keresztesek között ott van Aquitániai Eleonóra és férje, VII. Lajos francia király is.

1152 Aquitániai Eleonóra férjhez megy Plantagenet Henrikhez.

1154 Núr ad-Dín elfoglalja Damaszkuszt, és egyesíti Szíriát. Trónra lép II. Henrik, Anglia első Plantagenet-királya.

1158 Oxfordban megszületik Oroszlánszívű Richárd.

1160 Al-Adíd lesz Kairó (utolsó) kalifája.

1164 Az első egyiptomi hadjárat Szaladin nagybátyja, Sírkúh vezetésével.

1168 Sírkúh és Szaladin harmadszor törnek be Egyiptomba. Sírkúh megdönti Savar hatalmát, és vezír lesz.

1169 Egyiptomban Sírkúh meghal, és Szaladin lép a helyébe. Richárdot eljegyzik VII. Lajos francia király lányával, Alizzal.

1171 Szaladin áttéríti Egyiptomot a síita iszlámról a szunnita iszlámra.

1172 Richárdot beiktatják Aquitánia hercegévé.

1173 II. Henrik ellen fellázadnak a fiai. Aquitániai Eleonóra börtönbe kerül.

1174 Núr ad-Dín és Ajjúb, Szaladin apja meghal. Szaladin elhagyja Egyiptomot, és belovagol Damaszkuszba.

1175 Szaladin Hamánál legyőzi a moszuliakat.

1176 Châtilloni Rajnaldot kiengedik a börtönből. Feleségül veszi Milly Stefániát, és Kerak ura lesz.
1177 Szaladin Montgisard-nál elszenvedi legnagyobb vereségét IV. Balduin jeruzsálemi királytól.
1179 Richárd beveszi Taillebourg-ot, és ezzel megalapozza hadvezéri hírnevét.
1180 VII. Lajos halála. Fülöp Ágost lép a francia trónra.
1182 Keraki Rajnald „vörös-tengeri" hadművelete a muszlimok szent helyeit fenyegeti.
1183 Henrik, az „ifjú király" halála. Szaladin elfoglalja Aleppót. Egyiptom és Szíria Szaladin uralma alatt egyesül.
1185 IV. Balduin halála. A gyermek V. Balduin követi a trónon.
1186 V. Balduin halála. Lusignani Guido és Szibilla hercegnő kaparintja meg a trónt. Guido Jeruzsálem királya lesz.
1187 Szaladin betör a Jeruzsálemi Királyságba. A hattíni csata. Szaladin elfoglalja Jeruzsálemet, és megdönti a királyságot. Türosz ostroma. Montferrati Konrád érkezése. Richárd, Jeruzsálem elestének hírét hallva, Tours-ban csatlakozik a keresztesekhez.
1188 Akkon ostroma.
1189 II. Henrik halála. I. Richárd lép Anglia trónjára. Megkezdődik a német keresztes hadjárat. Guido király legyőzi Szaladint a nagy akkoni ütközetben.
1190 Vézelay-ből elindulnak az angol–francia keresztes hadak. Szicíliában telelnek át.
1191 Richárd meghódítja Ciprust, és Amathoszban feleségül veszi Berengariát. Richárd megérkezik Akkonhoz. Akkon elesik. A muszlim foglyokat lemészárolják. Fülöp Ágost visszatér Franciaországba. A keresztesek déli irányba, Jaffa felé vonulnak. Az arszufi csata. Richárd legyőzi Szaladint. Takí ad-Dín halála. Angliában János herceg megdönti Longchamp-i Vilmos hatalmát.
1192 Montferrati Konrád meggyilkolása. Richárdnak nem sikerül visszafoglalnia Jeruzsálemet. Jaffai csata. Richárd legyőzi Szaladint. A keresztes hadjáratnak hároméves fegyverszünet vet véget. Richárd elhagyja a Szentföldet. Ausztriai Lipót börtönbe veti Richárdot.

1193 Szaladin halála. Richárd Bécsben és Dürnsteinben raboskodik. Fülöp Ágost betör Richárd területeire. Angliában összegyűjtik Richárd váltságdíját. Hubert Valtert nevezik ki canterburyi érseknek.

1194 Richárdot szabadon engedik. Visszatér Angliába, és elfojtja fivére, János lázadását. Richárd hadat üzen Fülöp Ágostnak, és elkezdi visszahódítani a birtokait.

1195 Ausztriai Lipót halála. Szaladin birodalma fivére, al-Ádil uralma alatt egyesül.

1196–98 Richárd megépítteti Château-Gillard várát.

1198 VI. Henrik német király és német-római császár halála. Richárd pártfogoltja, Brunswicki Ottó követi a trónon.

1199 Oroszlánszívű Richárd halála. Fontevraud-ban temetik el.

OROSZLÁNSZÍVŰ RICHÁRD CSALÁDTAGJAI

II. Henrik (1133–1189). Geoffrey Plantagenetnek, Anjou grófjának fia. 1152-ben feleségül vette Aquitániai Eleonórát. Nyolc gyermekük született, köztük Oroszlánszívű Richárd. Henrik az Anjou-birodalom néven ismert hatalmas anglonormann terület ura volt, és 1154-ben Anglia királya lett.

Aquitániai Eleonóra (1122–1204). Megörökölte az aquitániai hercegséget, majd 1137-ben férjhez ment VII. Lajos francia királyhoz, akit a második keresztes hadjáratra is elkísért. Házasságukat 1152-ben érvénytelenítették, részben azért, mert Eleonóra nem tudott fiút szülni Lajosnak. Mivel támogatta második házasságából született két fiának II. Henrik elleni lázadását, Henrik 1173 és 1189 között fogságban tartotta.

Henrik (1155–1183). „Az ifjú király" néven ismerték, mert még apja, II. Henrik életében, 1170-ben megkoronázták mint társuralkodót és trónörököst.

Richárd (1158–1199). Eleonóra legkedvesebb fiaként Poitou grófja lett, és anyja aquitániai birtokainak is ő volt a várományosa. 1189-ben Anglia trónjára lépett.

János (1167–1216). II. Henrik „Földnélküli" vagy „Puhakardú" Jánosként is ismert legkisebb fia. Apja kedvence volt. 1199-ben ő követte Richárdot az angol trónon.

Johanna (1165–1199). Richárd kedvenc húga volt. Vilmos szicíliai királyhoz ment férjhez. Amikor Vilmos halála után Leccei Tankréd bitorolta el a szicíliai trónt, Richárd kiszabadította Johannát, aki követte bátyját a Szentföldre.

Gottfried (1154–1212). Egy Ykenai nevű angol nő törvénytelen fia. Anyja meggyőzte II. Henriket, hogy ő az apa, így Gottfriedet Eleonóra nevelte fel a saját gyermekeivel együtt. Richárd yorki érsekké nevezte ki.

Aliz (1160–1220 k.) VII. Lajos és második felesége, Kasztíliai Konstancia lánya. Oroszlánszívű Richárd jegyese volt, de Richárd végül nem vette el. Aliz az angol udvarban maradt, és valószínűleg II. Henrik szeretője lett.

Fülöp Ágost (1165–1223). VII. Lajos fia, aki 1180-ban követte apját Franciaország trónján. A „Dieu Donné" (Isten ajándéka) jelzővel illetett Fülöp Ágost Richárd legnagyobb riválisa volt, bár hadvezéri képességek terén nem versenghetett vele. Az egyik legnagyobb francia király: Richárd halála után visszahódította Jánostól Normandiát és Anjou nagy részét.

Valter, Hubert (meghalt 1205-ben). A középkor legjobb képességű királyi tisztviselője. Elkísérte Richárdot a harmadik keresztes hadjáratra, 1193-ban pedig canterburyi érsekké nevezték ki.

William, Marshal (meghalt 1219-ben). A kor legnagyobb vitéze, a lovagi erények megtestesítője. Négy királyt is kiszolgált, II. Henriktől III. Henrikig. Richárd busásan megjutalmazta hűségéért, vagyonnal és rangos címekkel is elhalmozta.

Leicesteri Róbert (De Bellomonte)'(1130–1190) Richárd egyik leghűbb támogatója. Amikor Richárd Németországban raboskodott, Robert segített megvédeni Rouent a franciáktól.

Longchamp-i Vilmos (meghalt 1197-ben). Ely püspöke. Richárd valamennyi hivatalnoka közül benne bízott a legjobban. Amíg Richárd keresztes hadjáratát folytatta, William Longchamp töltötte be az országbírói tisztséget. Hatalmát János herceg 1191-ben megdöntötte.

Coutances-i Valter (meghalt 1207-ben) Roueni érsek. Richárd Messinából hazaküldte Angliába, hogy vegye át Longchamp tisztségét.

Mercadier (meghalt 1200-ban) Zsoldosvezér. A keresztes hadjáratok alatt Richárd szolgálatában állt, és a Franciaország ellen viselt háborúkban az Oroszlánszívű hadseregének parancsnoka volt.

Rajmund III., Tripolisz grófja (1140–1187). Galilea hadura, Lusignani Guido ellenlábasa. A Jeruzsálemi Királyság régenseként is szolgált, de bölcs politikájának a Keraki Rajnald- és Rideforti Gérard-féle fanatikusok véget vetettek.

Ibelini Balian (meghalt 1194-ben). Náblusz hadura, Tripoliszi III. Rajmund támogatója Lusignani Guido ellenében. Rajmund halála után Montferrati Konrádhoz csatlakozott.

Châtilloni Rajnald (meghalt 1187-ben). Házasságai révén 1153-ban Antiókhia, 1176-ban pedig Kerak hadura lett.

Richárd előtt ő volt Szaladin legnagyobb ellenfele. A hattíni csata után Szaladin kivégeztette.

Rideforti Gérard (meghalt 1191-ben). A templomos lovagok nagymestere. Tripoliszi III. Rajmund ellenségeként ő állt Lusignani Guido 1186-os trónbitorlása mögött. Az akkoni csatában esett el.

Montferrati Konrád (meghalt 1192-ben). 1187-ben ő mentette meg Türoszt. Lusignani Guidóval vetélkedett Jeruzsálem trónjáért. A Hegyek Öregje gyilkoltatta meg.

Lusignani Guido (meghalt 1195-ben). Feleségével, Szibillával együtt 1186-ban megkaparintotta a jeruzsálemi trónt, de a hattíni csatában elvesztette a királyságot. Részt vett Akkon ostromában, Richárd később Ciprus trónjával jutalmazta meg.

JERUZSÁLEMI LATIN KIRÁLYSÁG

IV. Balduin (1161–1185) Jeruzsálemi király, „leprás" néven is ismerték. Apját, Amalrikot követte a trónon 1174-ben.

V. Balduin (1178–1186). Apja „Hosszúkardú" Montferrati Vilmos, anyja Szibilla (IV. Balduin húga). V. Balduint még gyerekként, 1185-ben Jeruzsálem királyává koronázták, Tripoliszi III. Rajmund volt a régens. V. Balduin korai halála lehetővé tette, hogy Lusignani Guido elbitorolja a trónt, amelyet Balduin nagybátyja, Montferrati Konrád saját jogos tulajdonának tartott. Guido és Konrád vitája a harmadik keresztes hadjárat során végig megosztotta a keresztény erőket.

SZALADIN CSALÁDTAGJAI

Ajjúb (meghalt 1174-ben). Szaladin apja, Zangí és Núr ad-Dín agyafúrt politikai tanácsadója.

Sírkúh (meghalt 1169-ben). Ajjúb fivére, Szaladin nagybátyja. Kiváló harcos volt. Egyiptomi hódító hadjárataira Szaladint is magával vitte. Végül sikerrel járt, és egyiptomi vezír lett.

al-Ádil (meghalt 1218-ban). Szaladin fivére, a második legrátermettebb ajjúbida uralkodó. A nyugatiak Szafadin néven isme-

rik. Hosszú időn át volt Egyiptom uralkodója. A harmadik keresztes hadjárat alatt barátságot kötött Richárddal.

Takí ad-Dín (meghalt 1191-ben). Szaladin unokaöccse és legnagyobb hadvezére. A harmadik keresztes hadjárat során lepaktált az ellenséggel, tönkretéve ezzel a muszlim haderőt.

al-Afdal (1170–1196). Szaladin legidősebb fia, egyben örököse. Nem volt olyan rátermett uralkodó, mint apja, vagy nagybátyja, al-Ádil.

MÁS MUSZLIM VEZETŐK

an-Nászír bagdadi kalifa (meghalt 1225-ben). Abbászida uralkodó, a muszlim világ szellemi vezetője.

al-Ádid kairói kalifa (meghalt 1171-ben). Egyiptom utolsó fátimida uralkodója, a síita kultusz vezetője.

Zangí (meghalt 1146-ban). Aleppo és Moszul atabégje. A keresztesek első nagy ellenfele. 1144-ben elfoglalta az Edesszai Grófságot.

Núr ad-Dín (1118–1174). Zangí fia, Szíria uralkodója. A szent háború nagy hirdetője és élharcosa. Szaladin és Sírkúh jelentős támogatója.

Rasíd ad-Dín Szinán. „A Hegyek Öregje", a muszlim aszaszin szekta vezére.

Imád ad-Dín Zangí. Núr ad-Dínnek és Szindzsár hercegének unokaöccse, Szaladin ellenlábasa.

Szajf ad-Dín Gázi. Núr ad-Dínnek és Moszul hercegének unokaöccse, Szaladin ellenlábasa.

TARTALOM